

**SPOMIN
MOČ JE**

1985

MESTNEMU ŠTABU ZA TO
OB 40. LETNICI OSVOBODITVE

OK SZDL LJ.-ŠIŠKA

SPOMIN JE MOČ

POMNIKI REVOLUCIJE
V OBČINI LJUBLJANA-ŠIŠKA

Gozdana Miglič

SPOMIN JE MOČ

Pomniki revolucije v občini Ljubljana-Šiška

Strokovni recenzenti: Tone Avsec, Ivka Križnar, Karel Notar, prof. dr. Mirko Stiplovšek, Jožica Zoroja

Uredniški odbor: Anton Avsec, France Dolenc, Ana Dolgan, Vida Florjančič, Herman Janež, predsednik, Gozdana Miglič, Karel Notar, Jožica Zoroja, Mimi Zupančič.

Lektor: Jože Logar

Fotografija: Franci Rozman

Tehnični urednik: Peter Zor

Izdala in založila: OK SZDL Ljubljana-Šiška (zanjo Vukašin Lutovac)

Natisnila in vezala: Tiskarna Ljudske pravice v Ljubljani, junij 1985 v 3000 izvodih.

JOSIP BROZ
TITO
1892 - 1980

UVOD

Pred nami je obsežno gradivo o pomnikih NOB in ljudske revolucije ter kratek pregled zgodovinskih dogajanj v stari Jugoslaviji in med NOB na območju občine Ljubljana-Šiška.

Dobili smo celovit pregled vseh pomnikov in tako tudi lahko ocenimo upravičenost postavitve le teh. Postavljanje pomnikov v prvem povojnem obdobju je bilo precej nenačrtno in včasih zgodovinsko premalo preverjeno. Tako sta nekaterim dogodkom, oziroma padlim in ubitim udeležencem NOB posvečena dva ali celo več pomnikov. Še vedno pa so dogajanja, ki bi zaslužila zaznamovanje, pa še vedno nimajo pomnika. Sem bi predvsem štela gostilno Primorje v Spodnji Šiški, kjer je bil leta 1920 sedež krajeвне organizacije Komunistične stranke Jugoslavije, prej in kasneje pa tudi zbirališče delavcev. Ta objekt žal nima več pomembnejših živih pričevalcev, mlajši pa pogosto mislimo, da se je zgodovina začela tedaj, ko smo se mi vključili v revolucionarno dejavnost.

Posebno težavno je bilo napisati kratek pregled dogajanj za čas NOB, kajti današnja občina Šiška je med zadnjo vojno spadala pod dva okupatorja in v več različnih organizacijskih enot NOB. Pod italijansko okupacijo je bil rajon Šiška (nekaj časa skupaj z Bežigradom), ki je bil sestavni del mestne organizacije Ljubljana. Sprva je segal do nemško-italijanske razmejivene črte. Z ograditvijo mesta Ljubljane z žico, je med žico in nemško-italijansko mejo nastal rajon Dravljje kot del zunanjega ljubljanskega okrožja. Območje pod nemško okupacijo je do jeseni 1942 spadalo pod okrožje Kranj, desna stran Save pod rajon Škofja Loka, leva pa pod rajon Kranj. Tedaj je bilo ustanovljeno okrožje Škofja Loka in na desni strani Save je nastal rajon Medvode, na levi pa Smlednik. Od aprila 1944 sta se ti dve enoti imenovali okraj. Oktobra 1944 sta se priključila okraju Škofja Loka.

Čeprav so septembra 1943 tudi Ljubljano zasedli Nemci, je še vedno ostala nemško-italijanska razmejitvena črta, kot tudi žica okoli mesta Ljubljane.

Predstavitve pomnikov in kratek pregled zgodovinskih dogajanj nakazuje najvažnejše dogodke in nam predstavi najpomembnejše revolucionarje, borce in aktiviste, ki so tu delovali. Ponosni smo, da smo lahko napisali, da so naši največji revolucionarji, tovariši Josip Broz-Tito, Edvard Kardelj in Boris Kidrič ustvarjalno sodelovali pri važnih dogodkih, ki so bili na območju naše občine.

Žal pa smo mnoga dogajanja, tako svetla kot temna, lahko samo bežno omenili. Toda, če se iz gradiva lahko vsaj zasluti težak, a veličasten boj in pomen Ljubljane v NOB — rajon Šiška je bil njen sestavni del — in vso krutost boja v delu, ki spada h Gorenjski, smo namen dosegli.

Pomnikom bodo sledile zgodovinske obdelave, ki bodo podrobno prikazale poedina obdobja, območja in dogajanja.

Gradivo iz pričujočih pomnikov bo služilo družbenopolitičnim organizacijam in društvom, vzgojnovarstvenim organizacijam in šolam, organizatorjem proslav, pohodov, ekskurzij, izletov itd. kot tudi posameznikom, pa bodisi, da bodo podatke o določenem pomniku prebrali pred ali po obisku. Delovnim kolektivom, ki nosijo ime po znanih revolucionarjih, borch in aktivistih ali pojmi iz NOB, bo gradivo služilo za seznanjanje delavcev, ki vstopajo v njihov kolektiv in poslovnim partnerjem z imenom organizacije. Prepričana sem, da bodo pričujoči pomniki zanimivi in koristni za vse občane in vse prebivalce Ljubljane, ki jim je to območje pogost cilj izletov in druge rekreacije.

Predvsem pa bodo ti pomniki služili mlajšim rodovom, ki dogajanj in ljudi, na katere nas spominjajo, niso sami doživljali ali jih poznali.

Za predvojne revolucionarje, borce in aktiviste NOB je to delo potrditev njihovega dela in pravilne opredelitve v najtežjih časih naše zgodovine, osvežili pa jim bodo tudi spomin na soborce in dogajanja v našem težkem, a edinstvenem narodnoosvobodilnem boju in ljudski revoluciji.

Ivka Križnar

ORIS NARODNOOSVOBODILNEGA BOJA NA OBMOČJU OBČINE LJUBLJANA-ŠIŠKA

Občina Ljubljana-Šiška je nastala v sedanjem obsegu leta 1963, ko se ji je priključila dotedanja občina Medvode. Že leta 1961 pa se ji je pridružila takrat ukinjena občina Ljubljana-Šentvid. Pred zadnjo vojno je bilo njeno ozemlje v okrajih Kamnik, Kranj, Ljubljana-okolica in Škofja Loka ter deloma mestni občini Ljubljana. V okraju Kamnik je bila občina Vodice, v okraju Kranj občina Smlednik, razen Trboj in Žerjavke, v okraju Ljubljana-okolica občine Medvode, Šmartno pod Šmarno goro in Šentvid, v okraju Škofja Loka pa sta bili naselji Dol in Sora, ki sta takrat spadali v občino Zminec. V območju mesta Ljubljane so bile Šiška, Dravljje, Kamna gorica, Koseze in Zapuže.¹

Območje današnje občine Ljubljana-Šiška je bilo v predvojnem obdobju po socialni strukturi močno raznovrstno. Območje izven Šiške je bilo v pretežni meri poseljeno s kmeti, polkmeti in posameznimi obrtniki. Industrija se je omejevala na posamezne kraje: tekstilna tovarna Stora na Trati, Tekstilna tovarna v Medvodah, tekstilna tovarna Hribernik-Beer v Vižmarjah, obrat tekstilne tovarne Stora v Zgornjih Garmelnjah, tovarna Seta v Tacnu, tovarna tanina v Goričanih, tovarni celuloze in papirnici v Goričanih in Medvodah ter Tovarna firneža, barv in lakov v Medvodah.

Šiška v ožjem pomenu je bila razdeljena v primestni in predmestni del. V prvem so živeli predvsem uradniki in delavci, večinoma železničarji, medtem ko so se prebivalci predmestnega dela (Zgornja Šiška) sprva večinoma ukvarjali s kmetijstvom. Kljub temu pa je bilo občutiti bližino mesta in prisotnost meščanske miselnosti. Od druge polovice dvajsetih let se je število prebivalcev zaradi priseljevanja s podeželja močno povečalo. V predmestni del so se pričeli naseljevati obrtniki in mali trgovci, med njimi pa so še ostajale posamezne kmetije, katerih število se je proti obrobju (Dravljam) večalo.

Na območju Zgornje in Spodnje Šiške so pred vojno delovale tovarne in podjetja: pivovarna Union, Unitas, Električna cestna železnica (ECŽ), železniška kurilnica, mostovne in signalne delavnice, Malina, Kirsarna, Avtokaroserija Rojina in druge.²

Nekaj značilnosti razvoja naprednega gibanja na območju občine Ljubljana-Šiška v letih pred pričetkom druge svetovne vojne

Na območjih, kjer je bilo prebivalstvo kmečko, je imela v obdobju med obema vojnama precejšen vpliv klerikalna Slovenska ljudska stranka, liberalci, posebej pa še socialdemokrati, so bili v manjšini. Kljub takšnim razmeram pa ljudje niso bili nedovzetni za nove politične in družbene vplive. Z večanjem števila delavcev se je večala tudi njihova aktivnost, sprva na kulturnem in prosvetnem, nato pa tudi na političnem področju. Delavska kulturno-prosvetna društva Vzajemnost, ustanovljena 29. marca 1936 (nasledila so leta 1935 razpuščena delavska kulturno-prosvetna društva Svoboda (podružnica te Svobode je bila tudi v Šiški), so imela velik pomen za množično organiziranje in prosvetljevanje delavcev ter za prebujanje njihove revolucionarne zavesti.

Pobudnik za organiziranje teh društev je bila predvsem Komunistična partija. Na območju Dravelj se je iniciativni odbor sestel jeseni 1938, ustanovni sestanek draveljske Vzajemnosti pa je bil 2. februarja 1939. leta. Med ustanovitelji so bili Tonček Žerjal, Peter Lakner, Pavle Zibelnik, Martin Kokalj, Miha Babnik, Ervin Dolgan, Jože in Ivanka Sluga, Ivan in Pepca Matoh, Štefan in Mara Šlosar, Franc Brdajs in drugi.³

V Spodnji Šiški je Vzajemnost delovala od septembra 1939, čeprav je bila uradno odobrena in njena pravila potrjena šele 1. februarja 1940. Tudi tukaj je bil steber društva Tonček Žerjal, ob njem pa so delovali še Zvonko Runko, Pavla, Vida in Dana Kastrin, Rudi Hönn, Janez Kardelj, Tončka Lavrič, Mirko Zlatnar, Marija Drakslar in drugi. Zaradi sporov in nasprotovanj oportunistični politiki vodstva Zveze Vzajemnosti je bila podružnica Vzajemnosti v Šiški leta 1940 razpuščena.⁴

Društva Vzajemnosti so prirejala razne igre, recitacije, organizirala pevske zборе, tamburaške orkestre, knjižnice in pripravljala skupinske izlete. Pod videzom nepolitične kulturne in izobraževalne organizacije pa so skrivala svojo napredno politično opredelitev. Društva Vzajemnosti so bila pod popolnim vplivom KP. Vanje so se vključevali ne le delavci, pač pa tudi obrtniki, uslužbenci in študentje. Največji uspeh društev je bil v tem, da so v svoje delo pritegnila številno mladino, ki se je kasneje vsa vključila v NOB.

V tridesetih letih, predvsem v njihovi drugi polovici, se je v Šiški povečalo tudi število komunistov, ki so utrjevali in širili partijsko organizacijo ter pridobivali nove člane in simpatizerje, predvsem iz vrst delavcev.

Partijska organizacija v Šiški in Dravljah je imela svoje celice tako na terenu, kakor tudi v podjetjih. V pivovarni Union je bila partijska celica ustanovljena že leta 1923.⁵ (št. 12)⁶ Leta 1932 je začela delovati terenska celica v Spodnji Šiški. Leta 1933 so člane te celice zaradi »provale«⁷ pozapri, vendar so po vrnitvi iz zapora delovali dalje.⁸ Leta 1933 je bila ustanovljena partijska celica v signalnih delavnicah⁷ (št. 7), kasneje pa še partijski celici v mostovnih delavnicah (št. 40) in v železniški kurilnici. Sredi tridesetih let, najverjetneje leta 1935, je bila ustanovljena partijska celica v podjetju Unitas (št. 43), v istem času pa je bila ustanovljena tudi partijska celica mizarjev v mizarstvu Perko, ki je delovala do leta 1939. Konec leta 1936 je začela delovati partijska celica v ECŽ (št. 27), ki je v istem letu tudi uspešno vodila stavko delavcev podjetja za izboljšanje delovnih pogojev. Celica v Avtokaroseriji Rojina na Vodnikovi cesti je bila ustanovljena leta 1939, po prihodu Franca Kolmana iz celice mizarjev pri Perku. Istega leta, po prihodu Jožeta Sluge iz celice mizarjev, je bila ustanovljena še partijska celica v Dravljah.⁸

Na delo partijskih organizacij v Šiški in Dravljah so bile tesno vezane tudi skojevske grupe, ki so jih sestavljali študentje, dijaki in delavska ter vajeniška mladina.

Tudi večina šišenskih Sokolov, ki so se zbirali v Sokolskem domu (danes Dom narodnega heroja Ljuba Šercerja), je bilo napredno usmerjenih. Vpliv KP in število komunistov, članov sokolskega društva, pa se je močno povečalo v letih tik pred pričetkom vojne. Mlajšo generacijo šišenskih Sokolov so predstavljali predvsem Zvonko Runko, Mirko Zlatnar, Darko Marušič, Borut Škoporc, Božo Grošelj, Franc Stadler, Julij in Majda Gliha. Vsi ti so se leta 1941 tudi v celoti vključili v narodnoosvobodilni boj, prav tako pa tudi posamezniki iz starejše generacije (Marjan Kremžar, Stane Kremžar, Rudi Berdajs, Jože Gabrovšek, Leopold Dolinšek in drugi).⁹

Vajenci so bili organizirani v okviru delavske mladine za mesto Ljubljana. Predsednik odbora in glavni organizator delavske in vajeniške mladine je bil Ervin Dolgan, komunist in član PK SKOJ za Slovenijo. Odbor je bil povezan z vajenskimi šolami, na katerih so skoraj povsod izdajali žepne časopise. Mladinci iz Zgornje Šiške in Dravelj so leta 1940 izdajali časopis »Iskra«, ki so ga tiskali v Sokolskem domu v Zgornji Šiški. List je izhajal vsak teden, urejala sta ga Edo Brajnik in Ervin Dolgan.¹⁰ Vajenci so se borili proti delu preko rednih ur, za izboljšanje delovnih in življenjskih pogojev, proti izkoriščanju mojstrov, za vključitev v sindikat (1939—1940), za ureditev plačila šolnin in podobno.

Široka aktivnost komunistov in njihovih simpatizerjev je tudi omogočila, da je v Zapužah pri Pavlu Zibelniku leta 1934 delovala ciklostilna tehnika, v kateri so tiskali glasilo PK KPJ za Slovenijo, Rdeči prapor. Iz Zapuž se je tehnika nato preselila k Hinku Smrekarju v Brejčevo ulico v Šiško. (št. 24) Istega leta je ciklostilna tehnika delovala tudi pri Marici Ogrin na Celovski cesti.

Organizacijska in akcijska krepitev celic Komunistične partije Slovenije in širjenje vpliva KP je prišlo do izraza tudi pri skupnih akcijah, kot npr. leta 1939 akcija za ustanovitev Društva prijateljev Sovjetske zveze, ko je bilo na območju Šiške in Dravelj zbranih preko 2.900 podpisov¹¹ ali pri akciji Rdeče pomoči (od začetka leta 1936 Ljudska pomoč), v kateri so zbirali sredstva, namenjena ilegalcem in družinam zaprtih ter preganjanih revolucionarjev.

Tudi na območju izven Šiške so posamezniki, člani KPJ, kljub režimskemu preganjanju komunistov in njihovih simpatizerjev, okoli sebe zbirali delavstvo pa tudi kmete, jih organizirali v legalne nepolitične organizacije ter društva, ki pa so bila pod vplivom partije, ter tako širila revolucionarni duh med najširše množice.

Tako je železničar Tine Rožanc leta 1932 ustanovil v Pirničah kulturno-prosvetno delavsko društvo Aljaž s približno štiridesetimi člani. V njegovem okviru sta delovala knjižnica in dramski krožek. Istega leta je v Gameljnah začelo delovati po številu članov dokaj močno Društvo kmečkih fantov in deklet. V Šmartnem pod Šmarno goro je učiteljica in komunistka Poldka Kos skupaj z učiteljico Ivo Pirjavec leta 1934 v okviru Zveze delovnih žena in deklet, organizirala ženski krožek.¹² Njeno delo sta nadaljevala ključavničar Alojz Kebe in čevljar Ivan Novak, ki sta v zimi 1936/37 organizirala v Tacnu esperantski klub. Vanj se je vpisalo okrog trideset mladih iz Pirnič, Vikrč, Gamelj in Tacna. Učne ure esperanta so vsakič zaključili s pogovori o političnih vprašanjih ter s prebiranjem napredne marksistične literature.¹³

Gospodarski položaj v svetu, velika gospodarska kriza in njene posledice sredi tridesetih let ter zaostrene politične razmere, so pognale slovensko delavstvo v boj za svoje razredne pravice. Ena teh oblik boja so bile tudi stavke. Leta 1936 je bila velika stavka tekstilnih delavcev, v kateri so sodelovali tudi tekstilci iz tovarne Hribnik — Beer in obrata Stora v Zgornjih Gameljnah (št. 69). Opogumljeni z njihovim primerom, so se v stavko podali tudi mizarški pomočniki v Šentvidu nad Ljubljano. Julija 1937 so po 27-dnevni stav-

⁶ Številka pomnika v tej publikaciji, pri katerem je dogodek opisan podrobneje.

ki, ki so jo vodili levo usmerjeni socialdemokrati iz Ljubljane, dosegli delno izboljšanje delovnih razmer.¹⁴ Revolucionaren nastop delavstva je ustvaril pogoje za širjenje in utrjevanje partijske organizacije. Tako so bili z revolucionarnim gibanjem šentvidskih mizarjev ustvarjeni pogoji za organiziranje partijske celice v Šentvidu. CK KPS je v Šentvid jeseni 1937 poslal komunisto Jožeta in Rezko Kogoj, ki sta skupaj s komunistom Stanetom Mrharjem v Šentvidu organizirala partijsko celico. Spomladi leta 1938 je bilo v Šentvidu ustanovljeno tudi delavsko kulturno društvo Vzajemnost, ki je bilo pod vplivom partije. V šentvidsko partijsko celico sta se vključila tudi Alojz Kebe in Ivan Novak. Zaradi nesoglasja obeh Kogojevih s partijskim vodstvom je CK KPS jeseni 1939 to celico razpustil. Kebe in Novak sta se nato vključila v delo rajonskega komiteja na Ježici, ki je bil ustanovljen leta 1938 ter je poleg Črnuč in Ježice zajemal še območje Šentvida.¹⁵

Ko je dejavnost tacenskega esperantskega kluba postala preozka, sta Kebe in Novak maja 1939 na pobudo partije ustanovila v Tacnu delavsko kulturno-prosvetno društvo Vzajemnost. Vanj so se vključili člani esperantskega kluba in delavska mladina iz pirniškega prosvetnega društva Aljaž¹⁶, dočim se je kmečka mladina iz tega društva v začetku leta 1940 organizirala v klerikalno prosvetno-kulturno društvo.¹⁷

Posamezni komunisti so z vključevanjem v Društva kmečkih fantov in deklet v Skaručni ter v Pirničah, v pevski družbi Zarja in Šmarna gora v Tacnu, v gasilsko društvo v Tacnu, v sokolsko društvo v Šentvidu in drugam, širili vplive KP in ji s tem omogočili legalni način delovanja. Vpliv partije se je vedno bolj širil. Poleg komunistov pa so si v teh organizacijah in društvih pridobivali vpliv tudi skojevci, predvsem člani tacenske skojevske grupe.

Partijske celice pa so se razmahnile na območju nekdanjih občin Šmartno pod Šmarno goro in Šentvid med leti 1938 in 1941. Leta 1939 je bila ustanovljena partijska celica v Tacnu. Njeni člani so junija 1939 sodelovali pri tehničnih pripravah in zavarovanju državnega posvetovanja vodilnega kadra KPJ, ki je bilo v Tacnu (št. 72), leto kasneje, avgusta 1940, pa so podobno nalogo opravili tudi na zborovanju Zveze delovnega ljudstva Ljubljane na Dobravi za Šmarno goro.¹⁸ (št. 143)

Oktober 1940, je bil ustanovljen samostojen partijski rajon za območje Tacen-Šentvid-Medvode, katerega sekretar je postal Ivan Novak. V začetku leta 1941 je bila iz članov tacenske partijske celice ustanovljena celica, ki je bila zadolžena za delo med delavci v tovarni Hribernik-Beer, v tovarni Seta in na območju Šentvida. Istočasno je bila ustanovljena partijska celica v Zgornjih Gamelnjah, tej pa je sledila še partijska celica v Pirničah.¹⁹

Istočasno kot partijska organizacija pa se je razvijala in širila med mladino na območju Šmartna in okolice tudi skojevska organizacija. Mladi so sodelovali pri vseh akcijah, za katere je bila idejni pobudnik partija —trosili so letake, izvajali napisne akcije, sodelovali pri praznovanju delavskega praznika, v protidraginjskih akcijah ter pri vseh drugih akcijah na širšem območju Ljubljane in v Ljubljani sami.

Komunisti so svoje delo usmerjali med širše množice. Tako so septembra 1940 dvakrat organizirali pred občino v Šmartnem protidraginjske demonstracije, v katerih je sodelovalo okrog 250 ljudi, mesec za tem pa je okrog sto demonstrantov demonstriralo tudi pred zgradbo občine v Šentvidu. V istem letu je bila organizirana tudi Ljudska pomoč, z velikim odmevom pa je bila izpeljana tudi akcija zbiranja podpisov za ustanovitev Društva prijateljev Sovjetske zveze.²⁰

Od februarja do oktobra oziroma do začetka novembra 1940 je pri Albinu Novaku v Tacnu delovala prva samostojna partijska grafična tiskarna. Pobudo zanjo je dal Franc Leskošek, ki je v njej tudi prvi tiskal, pomagali pa so mu še Edvard Kardelj, Tone Tomšič, Boris Kraigher in drugi. Med drugim so tu natisnili tudi gradivo za tretjo pokrajinsko partijsko konferenco.²¹

Januarja 1941 so režimske oblasti pod pretvezo orožnih vaj v Ivanjici pri Užiški Požegi vpoklicale v vojsko večino partijskih funkcionarjev. S tem so jim skušali onemogočiti organiziranje ljudskih množic v boj proti paktiranju jugoslovanske vlade z nacisti.

Tudi na območju Smlednika, Valburge, Hraš in sosednjih vasi so bili kljub pretežno kmečkemu prebivalstvu ter velikemu vplivu duhovščine, posamezniki napredno usmerjeni. V Valburgi je delovalo delavsko kulturno-prosvetno društvo Svoboda (do leta 1935), ki je v svojih vrstah zadrževalo vaščane iz Valburge in Smlednika. Prebivalci Smlednika so se vključevali tudi v Društvo kmečkih fantov in deklet, ki je delovalo v Zapogah. V vasi sami pa je delovalo le klerikalno telovadno društvo Orel.²²

V Vodicah in njeni okolici je bila večina prebivalstva pod vplivom duhovščine ali pa je bila politično neopredeljena. V vasi sta delovala prosvetno in telovadno društvo Orel, ki so ju vodili duhovniki. V društvu so bili vključeni fantje in dekleta iz Vodic in Bukovice. Kasneje je v Vodicah delovalo tudi telovadno društvo

V Medvodah so partijsko celico ustanovili povratniki iz ruskega vojnega ujetništva v prvi polovici dvajsetih let. Sprva so bili v njej trije člani, nato pa se je njihovo število povečalo na pet. Organizacija, ki sta jo vodila krojač Franc Sešek in železničar Franc Babnik, je delovala le nekaj let. Po njenem prenehanju so komunisti s tega območja delovali v celicah tovarn, kjer so bili zaposleni, predvsem pa v partijski organizaciji železničarjev (Tine Rožanc, Dominik Čarman).²⁴ V Medvodah je delovalo tudi telovadno društvo Sokol, v katerega so se vključevali mladi telovadci iz Medvod in iz sosednjih vasi, npr. Pirnič.

Takšen je bil položaj tudi spomladi 1941. leta, ki so fašistični osvajalci napadli ter razkosali slovensko ozemlje in so se vse napredne sile pod vodstvom partije združile v enotno fronto ter se postavile v bran proti okupatorjem.

Hiša Albina Novaka v Tacnu pod Šmarno goro, v kateri je bila od februarja do novembra 1940 ilegalna tiskarna centralnega komiteja KPS

Oris razvoja NOB na območju današnje občine Ljubljana-Šiška

Po fašističnem napadu in razsulu jugoslovanske vojske aprila 1941, so italijanski vojaki sredi aprila zasedli tudi območje severno od Ljubljane in levi breg Save. S tem sta takratni občini Medvode in Šmartno pod Šmarno goro prišli pod italijansko okupacijsko oblast. Štab italijanske vojske za ljubljansko okolico je bil v Šentvidu pri Ljubljani, v prostorih škofovih zavodov sv. Stanislava.

Po 24. aprilu se je morala italijanska vojska umakniti nemškim okupacijskim oblastem preko Save na njen desni breg. Konec aprila pa so se morali Italijani umakniti Nemcem tudi iz tedanje občine Šentvid. V škofovih zavodih se je začasno naselil štab gestapa za območje Šentvida in okolice, del stavbe pa so začeli preurejati v preseljitveno taborišče za slovenske izganance z Gorenjske in iz Mežiške doline ter v zapore. (Št. 59)

Dokončno je bila meja med italijanskim in nemškim zasebnim območjem urejena šele konec aprila. Potekala je čez Trato, Toško čelo, Katarino (danes Topol), Polhograjsko Grmado in dalje proti severozahodu. Tako Nemci kakor Italijani so ob meji postavili obmejne postojanke s stražarji in policijo ter carinske kontrolne postaje. Takratno občino Medvode so Nemci priključili okraju Kranj, občino Šmartno pod Šmarno goro pa najprej okraju Kamnik, konec junija 1941 pa so tudi njo priključili okraju Kranj.

V občini Šentvid je bil za župana postavljen predvojni šentviški župan in klerikalec F. Erjavec, kasnejši organizator bele garde v Šentvidu. Tudi v Medvodah je ostal predvojni župan Franc Kokalj. Predvojnih občinskih uslužbencev okupatorji niso menjali, pač pa so jih pomnožili s starojugoslovanskimi orožniki in

učitelji, ki so jih izselili z Gorenjske. Reorganizacijo so izvedli na orožniških postajah, kjer so nemški žandarji zamenjali starojugoslovanske orožnike, nekatere od teh pa so zaposlili kot vodiče in tolmače. Najmočnejša je bila orožniška postaja v Šentvidu, novo postajo pa so postavili v Šmartnem pod Šmarno goro.²⁵

Oris razvoja NOB v rajonu Šiška

Že v prvih dneh okupacije so Ljubljancani pričeli s pripravami na vstajo proti okupatorjem. Zaradi lažjega ilegalnega delovanja je bilo mesto razdeljeno na rajone.

Rajon Šiška, ustanovljen maja 1941, je združeval območje od železniške ambulate na Celovski cesti do Trate, to je do takratne nemško-italijanske razmejitvene črte. Rajon je bil del ljubljanskega okrožja in je sprva obsegal štiri kvarte: I. kvart (današnja KS Milan Majcen), II. kvart (današnja KS Hinko Smrekar in del KS Na Jami), III. kvart (Zgornja Šiška s Kosezami) ter IV. kvart (Dravljje). V februarju 1942 je italijanski okupator obdal Ljubljano z žično ograjo in s tem oddvojil IV. kvart. Dravljje so tako postale samostojen rajon v okviru zunanjega ljubljanskega okrožja. Jeseni 1943. leta so bile Dravljje priključene rajonu Dobrova, kjer so ostale do jeseni 1944, ko je prišlo do novega preosnovanja okrajev (nekdanjih rajonov) in okrožij.

Po kapitulaciji Italije 8. septembra 1943 je bil I. kvart razdeljen v dva samostojna kvarta, imenovana kvart I. a in kvart I. b, tako da so rajon Šiška ponovno sestavljali štirje kvarti. V njih je bilo enajst terenskih in šestinideset uličnih odborov OF.²⁶

Razgibana revolucionarna dejavnost v predvojnem obdobju je omogočila, da je bil že maja 1941 ustanovljen RK KPS za rajon Šiška, ki pa je do 22. junija 1941 vključeval tudi Bežigrad (RK KPS Šiška-Bežigrad oziroma RK KPS za severni del Ljubljane). Člani prvega komiteja so bili sami predvojni komunisti: Viktor Avbelj, Rudi Ganzitti, Marija Drakslar in Ciril Keržič, sekretar komiteja pa je bil Jože Sluga-Lenart (do februarja 1942). Članstvo v rajonskem komiteju ni bilo stalno, pač pa se je zaradi aretacij, odhodov v partizane in na druge dolžnosti menjalo. Oktobra 1942 se je RK KPS ponovno združil z RK KPS Bežigrad, sekretar tega komiteja je bil Peter Bratkovič-Zvone. Rajona sta bila preko komiteja povezana do marca 1943, ko je šišenski komite ponovno postal samostojen, sekretar takratnega šišenskega komiteja je bil od aprila 1943 dalje Mirko Bezjak-Vlado-Polde.²⁷

Od leta 1941 so delovali v rajonu naslednje partijske celice: v vseh štirih kvartih (IV. kvart do februarja 1942) so delovale po dve terenski celici, partijske celice pa so bile tudi v pivovarni Union, v ECŽ, Avtokaroseriji Rojina, Unitasu, signalnih in mostovnih delavnicah, železniški kurilnici, kasneje pa sta bili ustanovljeni še partijska celica v okviru rajonskega odbora Slovenske narodne pomoči (SNP) in celica v okviru rajonskega odbora Slovenske protifašistične ženske zveze (SPŽŽ).

RK KPS Šiška je deloval samostojno do poletja 1944, ko je spričo množičnih aretacij v organizacijskem smislu prenehal obstojati. Odslej je delo potekalo preko aktivov in grup, ki so bili vezani direktno na okrožje.²⁸

V začetku junija 1941 je bil ustanovljen tudi RO OF Šiška, njegov sekretar je bil Jože Sluga-Lenart, člani pa Marija Drakslar, inž. Stane Jesih, dr. Andrej Kopač in Franc Štefančič.²⁹ Tudi sestava RO OF se je skozi obdobja spreminjala. Od poletja do jeseni 1941 so bili organizirani že tudi vsi štirje kvartni odbori OF, do začetka leta 1942 pa je bilo oblikovanih enajst terenskih odborov, ki so povezovali ulične odbore. Močni odbori OF (kasneje odbori Delavske enotnosti) so bili tudi v šišenskih podjetjih in tovarnah. Takšna organizacija je bila v pivovarni Union, štela je preko sto članov, odbori pa so bili še v ECŽ, Unitasu, Malini, Avtokaroseriji Rojina, mizarstvu Perko pa tudi v tovarni Stora in drugod.

V letu 1942 je zaradi okupatorjevega nasilja — aretacij, racij, žične meje — organizacija OF težje delovala in je njena aktivnost nekoliko padla. v letu 1943 pa je znova doživela izredno množičnost. RO OF je deloval do maja 1944, ko je bil zaradi pogostih aretacij prisiljen spremeniti organizacijsko obliko delovanja. Odslej je delo potekalo prek odborov OF, medtem ko sta DE in rajonska organizacija SNP nemoteno delovali do jeseni 1944, ko je prišlo do novih aretacij aktivistov.³⁰

Akcije šišenskih aktivistov in članov OF so bile raznolike. Naloga frontnih odborov je bila pritegniti množice v osvobodilni boj, širiti illegalni tisk, zbirati materialna sredstva za partizane, zapornike, internirance, njihove družine ter ilegalce, pripravljati prostovoljce za odhod v partizansko vojsko, skrivati ilegalčke. Aktivisti so pozivali k bojkotu sovražnikovih kulturnih, športnih in drugih prireditev, k udeležbi na plebiscitnih akcijah, ki so pri sovražniku povzročale strah ter negotovost, k borbi proti domačim izdajalcem. Razvijali so ideje NOB in ustvarjali temelje nove ljudske oblasti.

Skojevci iz vasi pod Šmarno goro, septembra 1940

V Šiški je bila skojevska organizacija utrjena že pred okupacijo in je poleg Zgornje in Spodnje Šiške ter Dravelj povezovala tudi območje od Šentvida do Tacna. RK SKOJ je bil ustanovljen v začetku poletja 1941, njegov prvi sekretar je bil Darko Marušič, član OK SKOJ Ljubljana. Skojevske komite je bil samostojen tudi v času, ko je bil partijski rajonski komite skupen za Šiško in Bežigrad.³¹

Poleti 1941 je začela mladina rajona Šiška z množičnimi listkovnimi in napisnimi akcijami, ki so jih vodili skojevci. Najbolj borbeni skojevci so se organizirali v posebne mladinske borbene in sabotažne skupine, ki so konec leta 1941 postale jedro VOS.

Množično mladinsko gibanje je jeseni 1941 dobilo svojo prvo organizacijsko obliko v Mladinski OF, v katero so se vključevali skojevci, mladi krščanski socialisti in Sokoli. RO Mladinske OF v rajonu Šiška je bil ustanovljen septembra 1941, njegov sekretar je bil Jože Humar. Od rajonskega odbora navzdol je organizacija potekala prek kvartnih in terenskih odborov Mladinske OF, do uličnih odborov.³²

Skojevci in mladinci so izvajali številne sabotažne akcije, od rezanja telefonskih in električnih žic, podiranja telegrafskih drogov do miniranja železniške proge. Zbirali so podatke za VOS, prenašali pošto in literaturo, se udeleževali množičnih akcij, ki jih je pripravila OF in vodila partija (plebiscitne akcije, demonstracije) in podobno.

V drugi polovici leta 1942 je Mladinska OF začela preraščati svoje okvire. Mladinsko gibanje je postalo vse bolj množično in mladinska organizacija je dobila novo ime: Zveza slovenske mladine (ZSM). Njeno jedro in njen najbolj aktiven del pa so še naprej bili skojevci. V začetku leta 1943 je bil organiziran RO ZSM za rajon Šiška, nato pa še kvartni, terenski in ulični odbori ZSM. V novo mladinsko organizacijo se je mladina vključevala ne glede na versko ali politično prepričanje, kajti družil jih je skupni cilj-boj proti fašizmu in nacizmu.³³

Jeseni 1941 je bila iz borbenih grup poleg VOS organizirana tudi narodna zaščita (NZ), ki je v letu 1942 štela okoli 380 zaščitnikov. Organizirani so bili v bataljon, ki je imel pet čet: 1. četa je delovala v I. kvartu, 2. četa v II. kvartu, 3. četa je bila v III. kvartu, 4. četo so sestavljali delavci ECŽ, v 5. četo pa so bili organizirani delavci pivovarne Union. Prvi komandant bataljona je bil Polde Dolinšek (do jeseni 1942), politični komisar pa Jože Gabrovšek (do pomladi 1943), potem pa staju zamenjala komandant Mirko Prešeren in politični komisar Milan Juričev-Jugov, ki je bil prej bataljonski obveščevalec. NZ je pri svojem delu tesno sodelovala z VOS, zaščitniki so opravljali stražarsko službo, izvajali mobilizacijo, sodelovali so s partizani v posameznih akcijah, zbirali vojaški material in orožje.³⁴

Organizacija SPŽŽ je imela svoje korenine že v obdobju pred okupacijo v delu predvojne komunistke Marjete Drakslar-Marjane. Drakslarjeva je po okupaciji kot članica RK KPS Šiška-Bežigrad nadaljevala z organiziranjem naprednih žena. Junija 1941 je pričela z ustanavljanjem t. i. grup žena, predhodnic SPŽŽ. Grupe so bile zadolžene za pridobivanje novih članic, za ustanavljanje novih skupin, za raznašanje literature, za sodelovanje v trosilnih in napisnih akcijah, za obveščevalno službo, za zbiranje različnega materiala za OF in partizansko vojsko. Za delo med ženami je bila Drakslarjeva zadolžena do svojega odhoda v partizane julija 1942 tako s strani RK KPS kot tudi RO OF. Po ustanovitvi SPŽŽ v letu 1943 so bili v rajonu in kvartih ustanovljeni še odbori SPŽŽ.³⁵

Ženske so izredno enotno in organizirano nastopale v t. i. ženskih demonstracijah, ki so jih od začetka februarja pa do srede junija 1943 ponovile kar sedemkrat in v katerih so protestirale proti nasilju in nečloveškemu ravnanju z zaporniki v italijanskih in belogardističnih zaporih.³⁶

V Šiški je od poletja 1941 delovala tudi Ljudska pomoč (jeseni 1942 preimenovana v SNP), ki je zbirala in razdeljevala materialno in denarno pomoč za žrtve fašističnega nasilja. Predvsem pa je Ljudska pomoč oziroma SNP odigrala pomembno vlogo pri skrivanju ilegalčkov-otrok ilegalnih frontnih in partijskih funkcionarjev, saj so na šišanskem območju v času NOB nudili zatočišče kar osemdesetim malim ilegalcem.³⁷

Razvoj NOB po posameznih območjih rajona Šiška

Območje Spodnje Šiške je bilo v času okupacije razdeljeno v kvart I. in kvart II. Kvartni odbor OF I. kvarta je bil oblikovan julija 1941. Sestavljalo ga je pet članov, prvi sekretar je bil Jože Gabrovšek. Ne dolgo zatem sta bila oblikovana dva terenska odbora OF (prvi za ilirijanski blok, drugi pa za območje Frankopanske in sosednjih ulic). Zaradi vedno večjega števila članov OF pa sta bila kasneje ustanovljena še dva terenska odbora OF (za območje od Medvedove do Gubčeve in Lepodvorske ulice ter za območje okrog Žibertove ulice). Ti terenski odbori so vključevali devet uličnih odborov OF. Tudi po delitvi I. kvarta na kvart I. a in kvart I. b jeseni 1943, sta v vsakem od obeh novih kvartov delovala po dva terenska odbora, tudi število uličnih odborov je ostalo nespremenjeno.³⁸

V kvartu je delovala tudi kvartna partijska celica, ki je bila ustanovljena jeseni 1941, kmalu pa ji je sledila še druga. V okviru kvarta je delovala tudi četa NZ. Leta 1942 je četa štela petinsedemdeset zaščitnikov, ki so bili razdeljeni v štiri vode. Operativno območje čete se je raztezalo od železniške proge do Gasilske ulice.³⁹

Konec leta 1941 je bil postavljen kvartni komite SKOJ, ki je združeval delo skojevskih grup. Mladinske skupine, ki so v kvartu delovale že v drugi polovici leta 1941, so bile sprva organizirane v Mladinski OF. V začetku leta 1942 je bil ustanovljen tudi kvartni odbor Mladinske OF, ki je povezoval delo terenskih in uličnih odborov. Mladinci I. kvarta so se pri delu povezovali z gojenci Učiteljskega doma (št. 14). Skojevci in mladinci niso bili organizirani le na terenu, pač pa so se v delo vključevali tudi v šolah, ki so jih obiskovali, enako je to veljalo tudi za vajeniško mladino. Kvartni odbor Mladinske OF je bil v začetku leta 1943 preimenovan v kvartni odbor ZSM.⁴⁰

Med leti 1941 in 1945 je v I. kvartu delovalo kar šestnajst ilegalnih delavnic, v katerih so izdelovali orožje, razstrelivo in drugo za potrebe partizanske vojske, VOS in NZ, npr. pirotehnika pri Pavli Mencejevi v Medvedovi ulici (št. 9) in Hribernikova delavnica na Celovski cesti (št. 5). V I. kvartu je bilo v času NOB osemnajst bunkerjev, ki so jih uporabljali za skrivanje različnega blaga (npr. dvojni bunker pri Mari Prosen na Vodnikovi cesti 13, kjer so skrivali orožje in literaturo), triintrideset javk za tehniko, obveščevalce in literaturo, šestnajst ilegalnih skladišč za intendantco, v številnih stanovanjih pa so bila skriti ališča za ilegalce in ranjence. Med leti 1942 in 1943 je pri Toni Kržišnik na Celovski cesti 50 delovala tudi ciklostilna tehnika, pri Šemerlovih v Gubčevi ulici pa je našel varno mesto za oddajanje tudi radio »Kričač«. (št. 15)⁴¹

Kvartni odbor II. kvarta je bil oblikovan jeseni 1941, njegov prvi sekretar je bil Franc Stadler-Pepe. Do tega časa so delovali v kvartu trije terenski odbori OF, kasneje pa je bil organiziran še četrti. Konec leta 1941 je v Miličinskega ulici začela delovati partijska celica, njen sekretar je bil Lojze Prešeren. Istočasno je Zlatko Božič-Bojan, član RK KPS Šiška, kasneje tudi sekretar tega komiteja, v Podlimbarski ulici organiziral partijsko celico, v kateri je občasno deloval tudi Tine Rožanc. Ta celica je bila že julija 1942 razformirana zaradi odhoda treh članov v partizane, med njimi je odšel tudi sekretar celice Jule Gliha. Istočasno je že obstajala druga terenska partijska celica, njena sekretarja je bila Zlata Visenjak, po njeni aretaciji pa jo je zamenjal Jože Nedog, ki je bil hkrati tudi kvartni sekretar OF.⁴²

V kvartu je bila organizirana tudi četa NZ z 82 člani. Četa je delovala na območju med Gasilsko ulico in Zgornjo Šiško.⁴³

Konec leta 1941 je bil ustanovljen kvartni komite SKOJ, ki je vodil delo skojevskih grup. Mladinci, ki so aktivno sodelovali v različnih akcijah, niso pa bili člani SKOJ, so bili organizirani v Mladinski OF. Kvartni odbor Mladinske OF je bil ustanovljen konec leta 1941. V začetku leta 1943 pa je bil ustanovljen še kvartni odbor ZSM.⁴⁴

Mladinci in skojevci so največ izvajali razne sabotažne akcije (uničevanje telefonske in električne napeljave), ob različnih obletnicah izobešali zastave, trosili letake in pisali gesla, se udeleževali demonstracij (5. in 8. julija 1941 so na gorenjskem kolodvoru demonstrirali proti nemškemu izganjanju Gorenjcev (št.

13), napadali okupatorjeve vojake (7. februarja 1942 je »levja« grupa Na Jami napadla italijansko patroljo), prenašali ilegalno literaturo in pošto. Septembra 1943 so natisnili prvo od štirih številk mladinskega lista »Mi Šiškarji«, organizirali so tečaj prve pomoči (poleti 1943) in sodelovali še pri vseh drugih akcijah, ki sta jih pripravili in vodili partija ter fronta.

Mladinci se pri izvrševanju akcij niso strogo omejevali na kvartno razdelitev, pač pa so delovali celo v sosednjih rajonih (napad na italijansko patroljo 5. junija 1941 na Večni poti), kjer so se povezovali s tamkajšnjo mladino. Tako so šišenski mladinci julija in avgusta 1941 skupaj z mladinci z Brda dvakrat pretrgali telefonske kable pri Dolgem mostu na Viču.⁴⁵

V II. kvartu je delovalo med NOB šest ciklostilnih tehnik: pri Janezu Ovseneku v Hotimirovi ulici, pri Nacetu in Francu Gregorač v Podlimbarskega 34, pri Jožetu Živicu v Miličinskega 3, pri Tinetu Zagožnu v Černetovi ulici, pri Ingu Vrščaju v Obirski ulici in v Podjurski ulici 24, kjer sta delala Gorazd Škoporc in Majda Gliha. V Jernejevi ulici (danes Ulica Milana Majcna) je od avgusta do septembra 1942 delovala tudi tiskarna Tehnika. (št. 35) V kvartu je bilo devet bunkerjev in osem skladišč za intendanco ter prek petdeset stanovanj za ilegalce.⁴⁶

Zgornjo Šiško in Koseze je zajemal kvart III. V začetku maja 1941 je bila na Vodnikovi cesti ustanovljena partijska celica. Njen sekretar je bil Franc Kolman, predvojni komunist in organizator kvartnega in terenskih odborov OF v Zgornji Šiški, član RK KPS Šiška in od februarja 1942 tudi sekretar RO OF Šiška. Spomladi 1942 je bila v Zgornji Šiški ustanovljena še druga partijska celica.⁴⁷

Po ustanovitvi OF so se prebivalci Zgornje Šiške in Kosez množično vključevali v njeno delo. Junija 1941 je Franc Kolman organiziral petčlanski odbor OF za območje Zgornje Šiške. Ta odbor je avgusta 1941 prerasel v kvartni odbor OF Zgornja Šiška s šestimi člani. Temu odboru so še v istem mesecu sledili odbori OF Na Jami, Za vasio, za Pavšičevo, Kneza Koclja, Tugomerjevo, Scopolijevo ulico, za Šišensko in Vodnikovo cesto do poti Za vasio in Pod hribom. Terenski odbori so bili kasneje razdeljeni na šest terenskih pododborov, ki so bili po obsegu in funkciji enaki uličnim odborom.⁴⁸

V akcijah mladinske organizacije v Zgornji Šiški, v katero je bil vključen tudi Franc Nebec, član MK SKOJ, so sodelovali tudi mladinci iz Spodnje Šiške in Dravelj. V začetku poletja je bila iz komunistov in skojevcev ustanovljena borbena skupina, ki jo je vodil Edo Brajnik-Štefan, njena inštruktorica pa je bila Majda Peruzzi-Urška. Pozneje so člani skupine postali člani VOS. Skupina je bila izredno aktivna in je izvajala številne sabotažne akcije ne le na šišenskem in draveljskem terenu, pač pa tudi po vsej Ljubljani, pred ograditvijo Ljubljane z žico pa tudi v njeni širši okolici. V juniju 1941 je bila v Zgornji Šiški ustanovljena še ženska skupina, ki jo je organizirala Marija Drakslar-Marjana.

Zaradi aktivnosti borbenih skupin in velikega razmaha OF je bil del Zgornje Šiške poleti 1941 napol osvobojeno ozemlje in Italijani so si upali na to območje le v patroljah z najmanj desetimi ljudmi.⁴⁹

Jeseni 1941 je bila v Zgornji Šiški ustanovljena četa NZ. Pri organiziranju čete je v začetku leta 1942 sodeloval Ivo Levstik-Gojc, član OK KPS Ljubljana in politični komisar NZ mesta Ljubljana, ki je ilegalno živel v Dravljah. V letu 1943 je četa štela 110 članov, ki so bili organizirani v pet vodov. Komandir čete je bil Rajko Jenko.⁵⁰

V letih 1941 in 1942 so na območju III. kvarta delovale štiri ciklostilne tehnike. Tri so bile v Pavšičevi ulici: pri Nebčevih, pri Milki Smolinsky in Rihardu Knezu, četrta pa je bila pri Selanovih v Podutiški ulici (delovala je od pomladi 1942 do februarja 1945).⁵¹ Pri desetih družinah v Zgornji Šiški so bila ilegalna stanovanja in prenočišča, ki so jih uporabljali vidni partijski in frontni aktivisti (Tomo Brejc, Ervin Dolgan, Tone Dolinšek, Tone Tomšič in drugi).⁵²

Ko so začeli Italijani v februarju 1942 ograjevati Ljubljano z žico in je bil prihod in izhod iz mesta brez kontrole nemogoč, so aktivisti organizirali več ilegalnih prehodov-kanalov, npr.: skozi kozolec v Kosezah ali pa po lestvi čez žico, kjer je bilo trenutno najvarneje.⁵³

Od pomladi 1942 do septembra 1943 je v Zgornji Šiški delovala borbena skupina sedmih mladink, ki jo je vodil Bine Ravnikar-Edo. Skupina je sodelovala z VOS in terenskimi organizacijami OF pri različnih akcijah-proslavljanje 1. maja 1943, ko so vse ulice posuli z zastavicami in popisali z gesli, na Šišenskem hribu je z gesli OF nastopil govorni zbor, zažgali pa so tudi kres in na koseški cerkvi izobesili zastavo. Takšne akcije so se ob raznih obletnicah pojavljale skozi vsa štiri leta.⁵⁴

V začetku jeseni 1943 je bila v Zgornji Šiški ustanovljena domobranska postojanka, ki je ovirala aktivistično in politično delo, od leta 1944 pa je grozodejstva med ljudmi sejela tudi črna roka.⁵⁵

Območje Dravelj in sosednjih vasi Zapuž. Kamne gorice. Glinic. Podutika s Toškim čelom. Dolnic in Poljan, je prvotno kot IV. kvart pripadalo rajonu Šiška. Februarja 1942 je kvart postal samostojen rajon zunanjega ljubljanskega okrožja. jeseni 1943 pa je bil priključen rajonu Dobrova. Do italijanske kapitulacije

je bil rajon stisnjen med žico, ki je obkrožala Ljubljano in med italijansko-nemško razmejitveno črto ter je bil tako skoraj povsem izoliran od ostalih območij.

Ker so bili legalni prehodi možni le s posebnimi prepustnicami, so aktivisti, predvsem ilegalci, uporabljali za prehode ilegalne kanale.

Predvojni komunisti z draveljskega območja so takoj po okupaciji začeli pozivati in organizirati ljudi v boj proti okupatorjem. V začetku maja 1941 so na sestanku pri Dragu Čihaku na Vodnikovi cesti ustanovili partijsko celico za Dravlje⁵⁶, do konca leta 1941 pa je bila ustanovljena še druga.⁵⁷ Pri organiziranju in delovanju obeh celic so v polni meri sodelovali tudi vsi predvojni komunisti. Konec aprila ali v začetku maja 1941 je partijska organizacija po navodilih članice RK KPS Šiška-Bežigrad Marije Drakslar-Marjane organizirala sestanek OF, na katerem je bil postavljen tudi kvartni odbor OF. Njegov sekretar je bil Ivan Matoh. Naloga odbora je bila pritegniti čim več ljudi v OF, organizirati terenske odbore OF, mladino, grupe žena in NZ ter izvajati nabiralne akcije. Do jeseni 1941 so bili ustanovljeni terenski odbori OF na Trati, na Poljanah, na Sojerjevi cesti, na Krakovem, v Glinicah, Dolnicah, v Podutiku (skupaj s Toškim čelom) in v tovarni Stora.⁵⁸

Odbori so dosegli velik uspeh predvsem pri zbiranju denarja, hrane in obleke za prvo partizansko enoto v Dolomitih.

Povezovanje žena in politično delovanje med njimi je v začetku leta 1942 za Drakslarjevo prevzela okrožna aktivistka Andrina Levstik.⁵⁹

Jeseni 1941 je bila ustanovljena sabotažna trojka, ki so jo sestavljali mladinci Štefan in Miha Babnik ter Edo Brajnik-Štefan. Do konca leta je bila v kvartu ustanovljena tudi NZ, pri kateri je v začetku leta 1942 kot okrožni inštruktor sodeloval tudi Ivo Levstik-Gojč, politični komisar NZ za mesto Ljubljana. Od februarja 1942, ko so Dravlj postale samostojen rajon, je bila draveljska NZ organizirana v bataljon. Njegov komandant je bil Franc Babnik, politični komisar pa Božo Mravlj.⁶⁰

Od aprila do septembra 1942 je pri čevljarju Šepicu na Trati v izredno težkih razmerah delovala ciklostilna tehnika, v kateri so delali Pavle Zibelnik, Tone Kovač in Drago Čihak.

Zaradi izdaje je italijanski okupator 28. maja 1942 blokiral območje Dravelj in Podutika ter aretiral 92 domačinov. Najprej so jih zaprli v osnovno šolo v Dravljah, nato pa so jih odpeljali v belgijsko vojašnico. Tu so jih ločili v dve skupini, manjšo so poslali domov, 79 oseb pa so internirali v taborišče Gonars. NOB v Dravljah je s tem doživel velik udarec, vendar tudi takšno nasilje ni odvrnilo Draveljčanov od sodelovanja v OF.⁶¹

V začetku julija 1942 je NZ pomagala Dolomitskemu odredu zavarovati prehod II. grupe odredov prek Dolomitov na Gorenjsko in dalje na Štajersko. Okrog štirideset zaščitnikov iz Dravelj in Podutika se je šest dni borilo z Italijani na območju Peskov, Toškega čela in Gabrja. Po končanih borbah se je večina zaščitnikov priključila partizanom. Italijani pa so se v svoji nemoči maščevali s ponovnimi aretacijami.⁶² Avgusta 1942 je bila v rajonu ustanovljena belogardistična postojanka, ki so jo najprej sestavljali belogardisti z Vrhnike, novembra 1942 pa so se vanjo vključili tudi domačini. Postojanka je imela svoj sedež v Dravljah. Poizkus Dolomitskega odreda 1. decembra 1942, da bi razbil postojanko, ni uspel. Kot domačini so belogardisti poznali ljudi in teren ter tako predstavljali veliko oviro pri razvoju NOB na tem območju. Belogardisti in kasneje v okviru domobranske postojanke ustanovljena črna roka, so izvršili več strahotnih zločinov nad posameznimi pripadniki NOB in njihovimi družinami.⁶³

Razvoj NOB na levem bregu Save

Člani partije, ki so se po razpadu starojugoslovanske vojske vrnili domov, so pričeli po nalogu CK KPS z zbiranjem orožja, kajti vedeli so, da se boj za obrambo domovine in boj proti fašizmu šele začneja. Odvrženo orožje starojugoslovanske vojske in drug vojaški material iz opuščenih skladišč, so hranili v skrivališčih, nato pa so z njim oborožili prve ilegalce, ki so odšli v okoliške gozdove.

V prvi polovici maja 1941 je Ivan Novak sklical sestanek RK KPS Tacen — Šentvid — Medvode, na katerem so sklenili, da mora delo odslej potekati v strogi ilegali. Pripravili so tudi načrt za organiziranje prvih borbenih skupin na Rašici, Šmarni gori in v medvoških gozdovih.

CK KPS je za organizacijo vstaje na območju tedanjih občin Šmartno pod Šmarno goro, Šentvid, Črnuče in Medvode zadolžil Alojza Kebeta. V juniju 1941 je Kebe organiziral vojnorevolucionarni komite, ki so ga sestavljali Stane Kosec, Franc Ravbar in Franc Šifrer. Kosec je dobil nalogo, da na terenu vzpostavi organizacijo, katere naloga naj bi bila pridobivanje novih kadrov, zbiranje hrane, orožja in drugega. Sprva je nameraval vojni komite ustanoviti dve partizanski četi: eno na levem bregu Save — na Rašici in drugo na desnem bregu Save — na medvoškem območju, vendar je načrt le delno uspel.⁶⁴

Tacen-Pšatnik: spomenik posvečen začetku organiziranega odpora slovenskega ljudstva

V juniju 1941 je nemški okupator na območju Tacna, Pirnič in Gameljn pričel s prvimi aretacijami, ki pa niso bile uspešne, saj sta jim ušla že aretirana Marjan Rožanc in Stane Kosec, v begunjske zapore so odpeljali le Izidorja Kraljiča in ga tam ustrelili kot talca.

V skladu z navodili CK KPS o začetkih vstaje, se je šmarnogorska skupina ilegalcedv odločila likvidirati starojugoslovanskega orožnika in nemškega tolmača Franca Žnidaršiča. Akcijo, v kateri je bil Žnidaršič le ranjen, so izvedli 22. julija 1941. (št. 79) Še isti dan se je skupina Tacenčanov zaradi nevarnosti aretacij umaknila v šmarnogorske gozdove, pridružili pa so se jim tudi posamezniki iz Spodnjih Pirnič in iz Skaručne. Šmarnogorsko-tacenska skupina se je naslednji dan, 23. julija, združila z gameljsko skupino, naslednji dan pa še s črnuško. S tem so bili ustvarjeni pogoji za ustanovitev Rašiške čete. Četa je bila ustanovljena 28. julija 1941, njen komandir je bil Stane Kosec, politični komisar pa Mile Špacapan. Četa je delovala na območju Šmarne gore in Rašice do septembra 1941, ko se je zaradi okupatorjeve premoči morala od tod umakniti.⁶⁵ (št. 90)

Po požigu Rašice in umiku borcev Rašiške čete z območja okrog Šmarne gore in Rašice se je okupatorjev teror izredno povečal. Okupator je zasledoval in preganjal terenske aktiviste ter sorodnike rašiških partizanov. Vrstile so se aretacije, obsodbe, preseljevanja in odgoni v taborišča. Iz vasi Vodice, Gameljne, Tacen, Pirniče, Medvode in Šentvida, so Nemci izselili skoraj vse svoje partizanov Rašiške čete. poleg njih pa še mnoge druge. Zaradi tega je bilo aktivistično delo otežkočeno in v glavnem prekinjeno oziroma omejeno na posameznike. Od drugod so prihajali na to območje posamezni ilegalci (Tomo Brejc-Pavle, Anton Dolinšek-Metod, Alojz in Mira Kebe, illegalec Vičan), ki so skušali ponovno vzpostaviti mrežo OF, vendar jim je uspelo navezati le stike s posameznimi aktivisti.

Sprva je območje na levem bregu Save organizacijsko pripadalo okrožju Kranj. Po delitvi kranskega okrožja na okrožje Kranj in okrožje Škofja Loka septembra 1942, je bil ustanovljen rajon Smlednik, ki je postal sestavni del škofjeloškega okrožja. Meja rajona je tekla po reki Savi od Brega pod Kranjem do Broda in nato navzgor do Gameljn. Od tu dalje je razmejitev potekala ob vaseh Rašica, Vojsko, Repnje, Dobruša, Torovo in naprej do Save pri Mošah.⁶⁶

Novembra 1942 sta na to območje prišla po nalogu Alojza Kebeta Janez Kalan-Kosec kot sekretar RK KPS Smlednik in Cveto Novak-Iztok kot njegov pomočnik. Njuna naloga je bila poživiti politično delo in organizirati odbore OF. Preko posameznikov sta začela širiti in utrjevati mrežo aktivistov in pristašev OF ter simpatizerjev partije. Obnavljala sta prekinjene zveze in oživljala politično delo. Zaradi poostrenega nemškega nadzora je bilo postavljanje odborov in pridobivanje novih članov zelo težavno, posebno še, ker so se ljudje bali ukrepov, ki bi jih Nemci izvajali nad pristaši NOB. Sredi marca 1943 se jima je pridružil kot ilegalni politični delavec tudi Karel Notar-Kovač, v prvih dneh aprila pa še Franc Pestotnik-Aljoša.⁶⁷ Organizirali so RK KPS Smlednik, ki so ga setavljali sekretar Janez Kalan-Kosec ter člani Franc Pestotnik-Aljoša, Jaka Konjar-Gabrovec, Cveto Novak-Iztok, julija pa se jim je pridružil še Jože Peklaj-Krištof.⁶⁸ Takoj za partijskim komitejem so postavili še RO OF Smlednik. Sekretar odbora je bil Janez Kalan-Kosec, člana pa Karel Notar-Kovač in Frančiška Petač-Soča.⁶⁹

S prihodom političnih delavcev na območje rajona, se je mreža aktivistov in pristašev OF čedalje bolj večala. Aktivnost se je stopnjevala iz meseca v mesec. Kmalu je bil oblikovan nov devetčlanski RO OF, katerega sekretar je bil še vedno Janez Kalan-Kosec. Kasneje se je sestav rajonskega odbora spreminjal in novi člani so zamenjevali prejšnje.

Maja 1943 so bile po vseh vaseh ustanovljene mladinske organizacije. Julija 1943 je po nalogu Avgusta Barleta-Ambroža prišel v rajon Jože Peklaj-Krištof, ki je bil zadolžen za vzpostavitev organizacije ZKM (SKOJ) v rajonu. Do septembra 1943 so bili organizirani skojevski aktivni v vseh vaseh smledniškega rajona. Čez poletje in jesen 1943 sta bila ustanovljena še RK ZKM (SKOJ) in RO ZSM.⁷⁰ Sekretar prvega je bil Ivan Pravhar-Slovenko, sekretar drugega pa Jože Merjasec-Štefan, ki je na teren prišel iz Gorenjskega odreda.⁷¹ Večina vaških odborov OF je bila ustanovljena v avgustu in septembru 1943, v istem času pa so bile po vaseh ustanovljene tudi gospodarske komisije (GK), ponekod pa tudi partijske celice. V avgustu je prišel iz Gorenjskega odreda v rajon Ivan Škrt-Tomo. Janez Kalan-Kosec ga je zadolžil za organiziranje vaških odborov SPŽZ v rajonu.⁷² Jeseni 1943 je bil oblikovan tudi RO SPŽZ, istočasno pa tudi rajonska GK. Za Škrtom je organizacijo žena prevzela Marija Cvelbar-Mira (do julija 1944).⁷³

Do druge polovice leta 1943 so potekale zveze s sosednjimi območji, predvsem z rajonom Medvode, preko posameznikov in njihovih družin (npr. družina Verbičevih v Vikračah), od avgusta 1943 pa so delovale še redne kurirske zveze. Medvoški kurirji so bredli Savo južno od Medvod, na pirniški strani pa so pošto prevzemali smledniški kurirji. Kasneje so bredli Savo na primernih mestih med Medvodami in Trbojmi. Poleg kurirjev so pošto prenašali tudi ostali aktivisti.⁷⁴

Oktober 1943 je začela blizu smledniškega gradu delovati rajonska tehnika, ki je v organizacijskem pogledu spadala pod škofjeloško okrožje. tehnični material pa je dobivala iz kamniškega okrožja. Sprva so tiskarji delovali na prostem, pozimi pa so se preselili v bunker pod žago. Do avgusta 1944 so v tehniki nastisnili 10.194 lepakov, radijskih poročil in karikatur, 21.340 lističev s parolami, 150 pesmaric, 410 časopisov, 120 primerkov različnih brošur in še nekaj drugih tiskovin. Tehnika je bila ena tedaj najbolj opremljenih na Gorenjskem, saj je imela električno napeljavo, pisalni stroj ter ročni in električni ciklostil.⁷⁵ Novembra 1943 je bila s pomočjo inštruktorja PK KPS za Gorenjsko Franca Perovška v rajonu ustanovljena tudi grupa VOS. Vosovci so ob podpori terenskih aktivistov izvedli več uspešnih akcij, med drugim so napadli tri gestapovske ogleduhe med Valburgo in Smlednikom januarja 1944. En gestapovec je bil v spopadu ubit, druga dva pa sta se predala. Aprila 1944 so napadli skupino orožnikov iz Smlednika, pri tem je bil ubit komandir patrulje Čabušnik, eden najbolj zagrizenih smledniških orožnikov.⁷⁶ V prvih mesecih leta 1944 so partizani skupaj z aktivisti in vosovci rajona Smlednik izvedli nekaj akcij, s katerimi so povzročili okupatorju občutno materialno škodo. Januarja 1944, so v dogovoru z lastnikom napadli tovarno Seta v Tacnu, naslednji mesec pa so požgali tovarno Stora v Zgornjih Gameljnah.⁷⁷ Na velikonočni ponedeljek 10. aprila 1944. so aktivisti in vosovci šentviškega, medvoškega in smledniškega terena pripravili na Šmarni gori miting. Po končanem programu pa so izvedli še mobilizacijo. Še isto noč so Nemci začeli hajko, s katero so hoteli očistiti teren partizanov in pripraviti pogoje za nastanek domobranskih postojank.⁷⁸

V drugi polovici leta 1943 in v januarju ter februarju 1944, ko so enote Gorenjskega odreda izvedle v rajonu tri mobilizacije, je večina fantov in mož odšla v partizane. Uspeh mobilizacije leta 1944 je bil kar 90 %.⁷⁹ Uspešne mobilizacije pa so slabile organizacije OF, predvsem v kadrovskega smislu. V vojaške enote je odšla tudi večina članov NZ. Delo so potem v glavnem prevzemala dekleta in žene.

Sredi leta 1944 je okrajna GK doživela širok razmah. Naloga teh komisij je bila predvsem zbiranje hrane, obleke, obute, sanitetnega, tehničnega in drugega materiala za partizansko vojsko in ilegalce. Meseca junija je bilo v okraju enajst vaških GK in dva vaška gospodarska odbora z 52 člani. Zaradi izdaje v avgustu 1944 je bilo razbitih pet vaških GK, v Gameljnah in Šmartnem pa je bilo aretiranih 45 ljudi.⁸⁰

Pojav domobranstva je čedalje bolj begal in zastraševal prebivalstvo. Zato je 2. bataljon Gorenjskega odreda 23. maja 1944 v Gameljnah pripravil skupaj z domačimi aktivisti miting, na katerem so razkrinkali izdajalsko vlogo domobrancev. Mitinga se je udeležilo okrog 250 prebivalcev iz Gamelj in sosednjih vasi. Podoben miting je bataljon organiziral tudi tri dni prej v Skaručni.⁸¹

V poletnih mesecih leta 1944 se je v okraju Smlednik močno povečala aktivnost domobrancev iz postojank v Volklem, Vodica, Valburgi, Šmartnem pod Šmarno goro in Šentvidu. Z nadzorovanjem mostu preko Save pri Smledniku so smledniški domobranci od oktobra 1944 dalje stalno ovirali zvezo med okrajem Smlednik in okrožjem Škofja Loka.⁸²

Oktober 1944 so bili okraj škofjeloškega okrožja združeni v okraj I. in II., slednjega so sestavljali okraj Škofja Loka, Medvode in Smlednik.⁸³

Konec leta 1944 je bila zveza s sosednjimi območji popolnoma prekinjena, ker so bili vsi prehodi preko Save zastraženi in zaminirani. Enako je bilo tudi v prvih mesecih leta 1945. V drugi polovici leta 1944 so Nemci skušali z večimi hajkami onemogočiti NOB v okraju Smlednik, vendar brez uspeha. Kljub žrtvam med terenskimi aktivisti, ubiti so bili Stane Živalič-Davo, Željko Toni-Rajko, Ivanka Bergant, Ludvik Thuma-Francelj, Francka Jeras-Silva in drugi, kljub pretnjam in zločinom domobrancev, NOB na območju smledniškega okraja ni bil zadržan.

Razvoj NOB na posameznih območjih rajona Smlednik in na vodiškem območju

Večina prebivalcev vasi Smlednik, Valburga, Dragočajna, Moše, Trboje in Žerjavka so se kmalu po okupaciji vključili v NOB. Ena njihovih prvih akcij je bila zbiranje denarnih prispevkov za OF med delavci, ki so pri Smledniku gradili nov most čez Savo.

Prva organizatorja OF na območju Smlednika in sosednjih vasi sta bila čevljar Franc Konjar in šofer Jože Rozman, oba iz Valburge. K delu sta pritegnila posameznike pa tudi cele družine iz okoliških vasi. Njihova glavna naloga je bila pridobivati nove člane OF ter zbirati denarne prispevke. Delo se je še posebej razmahnilo po prihodu nekaterih ilegalcev (A. Dolinšek, T. Brejc) konec poletja 1941. Septembra 1941 sta se jim pridružila še Mira in Lojze Kebe, ki sta zveze med aktivisti še bolj utrdila in povečala dejavnost organizacije OF. Kebe je vzpostavil tudi prve kurirske zveze med Smlednikom. Mengšem. Medvodami in Kranjem. Na njegovo pobudo je bil v septembru 1941 v Smledniku organiziran terenski odbor OF s petimi člani. Sekretar odbora je bil Ludvik Jurič. Odbor je skrbel za zbiranje orožja, sanitetnega materiala, oble-

ke, obutve, širili so ilegalno literaturo in zbirali podatke o gibanju sovražnikovih patrulj ter o razmerah v orožniških postojankah. Odbor je zelo aktivno deloval do Kebetovega odhoda v januarju 1942. Po umiku Rašiške čete in v zimi 1941—42 ter v naslednjih mesecih je povečan okupatorjev pritisk zelo oteževal delo aktivistov, tako da se je njihovo delovanje omejilo le na stike med posamezniki. Stanje se je izboljšalo po prihodu ilegalcev novembra 1942 (J. Kalan, C. Novak) in spomladi 1943 (K. Notar, F. Pestotnik). Konec maja 1943 je bil v Smledniku ustanovljen terenski odbor ZSM, kmalu zatem pa še aktiv ZKM (SKOJ).

Čeprav je bilo po postavitvi belogardistične postojanke v Smledniku oziroma v gradu v Valburgi avgusta 1943 politično in aktivistično delo zelo otežkočeno, so smledniški aktivisti še naprej delovali organizirano in se povezovali s sosednjimi vasi.

Avgusta 1943 je bil na pobudo članov RO OF preosnovan terenski odbor OF Smlednik. Odbor je sedaj štel sedem članov, sekretar pa je bil gradbeni tehnik Alojz Debeljak. Ta odbor je potem deloval neprekinjeno do osvoboditve. Novembra 1943 je bila prav tako na pobudo RO OF ustanovljena v Smledniku sedemčlanska vaška GK. Njen prvi predsednik je bil delavec Franc Reveredo. Člani GK so skrbeli za prehrano, preskrbo in nočitve terenskih aktivistov, ilegalcev in vojaških enot. Oktobra 1944 je bila kot zadnja v smledniškem okraju ustanovljena še organizacija SPŽZ v Smledniku. Njena predsednica je bila učiteljica Marija Oblak, v odboru pa je bilo še pet vaščank.⁸⁴

Tudi na območju vasi Zgornje in Spodnje Pirniče, Verje, Vikrče in Zavrh so se posamezniki kmalu po okupaciji vključili v NOB. Sredi meseca julija 1941 je Tine Rožanc začel sklicevati sestanke, na katerih je razlagal politično situacijo, pomen NOB in vlogo OF. Istočasno pa je udeležencem tudi že poveril posamezne naloge, kot na primer zbiranje hrane in orožja. Rožanc je pristaše OF organiziral v trojke.

Streljanje prvih talcev (št. 130), razbitje Rašiške čete (št. 90), aretacije in stopnjevano okupatorjevo nasilje, so tudi tu povzročili zmanjšanje aktivnosti organizacije OF. Ta pa je ponovno zaživela s prihodom ilegalcev na območje Pirnič in sosednjih vasi jeseni 1942.

Marca 1943 je Janez Kalan-Kosec sprejel v KP Jožeta Peklaja, Ivana Škrta in Jožeta Merjasca. S tem je bila osnovana partijska celica za teren Pirniče. Delo OF je dobilo širši razmah v drugi polovici leta 1943. Po vrnitvi Jožeta Peklaja-Krištofa in Ivana Škrta iz Medvoške čete v rajon Smlednik v juliju 1943 ter po vrnitvi Jožeta Merjasca avgusta istega leta, je NOB na pirniškem območju doživel nov polet. Julija 1943 je bil ustanovljen skojevski aktiv za vasi Vikrče in Spodnje Pirniče, sekretarka je bila Tilka Verbič. Pred organiziranjem aktivov ZKM (SKOJ) pa je delovala tudi že mladinska organizacija. Konec julija 1943 je bil na pobudo Janeza Kalana-Kosca postavljen štiričlanski odbor OF za Zgornje Pirniče in Verje, predsednik odbora je bil delavec Ivan Merjasec. V avgustu 1943 je bil v Zgornjih Pirničah osnovan še aktiv ZKM (SKOJ) s štirimi članicami. Pobudo zanj je dal Jože Peklaj-Krištof. Istega meseca je bila na pobudo Jožeta Merjasca v Zgornjih Pirničah postavljena tudi mladinska organizacija, nekoliko kasneje je Merjasec organiziral mladinsko skupino tudi na Verju. Prav tako je bila avgusta 1943 na pobudo Janeza Lotriča-Jonkla v Zgornjih Pirničah in na Verju osnovana partijska celica. Vanjo so bili vključeni Manica Kajzer-Smrekarica, Jakob Kopač, Marija Kovač, Marija Peklaj in Ana Škrt. V tem mesecu pa je pričel v Zgornjih Pirničah in na Verju z delom tudi dvanajstčlanski odbor SPŽZ, ki ga je postavil Ivan Škrt. V mesecu septembru je Janez Lotrič-Jonkel organiziral partijsko celico tudi v Vikrčah. Vanjo so bili vključeni Ivana Verlič, Tilka Verlič in Andreja Vehar. V decembru 1943 je bila ustanovljena tudi vaška GK.

Članstvo v odborih organizacij se je stalno menjalo, predvsem zaradi odhodov v partizane in zaradi razporeditev na druge dolžnosti. Vse organizacije, ki so bile organizirane v Pirničah in okoliških vaseh so delovale neprekinjeno do osvoboditve, kljub vedno večjemu pritisku belogardistov in kasneje domobrancev, posebno od sredine leta 1944 dalje.⁸⁵

Organiziran odpor na območju med Gameljnami in Skaručno, ki se je razmahnil že v drugi polovici leta 1941, je po umiku Rašiške čete in zaradi strahovlade okupatorja v letu 1942 nekoliko zamrl. Nov polet je NOB na tem območju doživel spomladi 1943. Takrat je bil ustanovljen terenski (sprva imenovan občinski) odbor Gameljne-Skaručna, ki je zajemal tudi Šmartno pod Šmarno goro, Povodje in Vojsko. Odbor je štel deset članov, sekretar odbora in tudi njegov organizator je bil Martin Kos-Martinov iz Zgornjih Gameljn. V okviru tega odbora sta delovali mladinska in skojevska organizacija pa tudi ženska organizacija in GK, v slednjo je bila vključena še kmetijska komisija. Posamezni člani odbora so bili zadolženi za propagando in obveščevalno službo. V širšem smislu pa so v odbor spadali tudi njegovi kurirji in stražarji.

Delovanje odbora je poživilo delo na terenu, kjer so nastajale od maja in junija 1943 dalje nove organizacije OF in KPS. Odbori OF so bili organizirani v Zgornjih in Srednjih Gameljnah, kjer sta bila celo dva, ter v Spodnjih Gameljnah. V vaseh so poleg frontne organizacije delovale tudi mladinska in pionirska organi-

Vesca: spomenik posvečen preboju 2. in 4. bataljona Gorenjskega odreda

zacija, SPŽZ, NZ, GK ter v Srednjih in Spodnjih Gameljnah tudi partijska in skojevska organizacija. V drugi polovici leta 1943 so delo na terenu prevzeli novi aktivisti, člani prejšnjega odbora pa so odšli v partizane ali pa se vključili v delo RO OF Smlednik.

Od poletja 1944 se je aktivnost organizacije OF na območju Gamelj in Skaručne nekoliko zmanjšala, predvsem zaradi odhodov terenskih aktivistov v partizane in na druge dolžnosti ter zaradi mobilizacije. Poleg tega pa je sovražnik s hajkami proti ilegalnim političnim delavcem spomladi in poleti 1944 ter številnimi aretacijami s pomočjo domačih izdajalcev v juliju 1944 onemogočil nadaljni razmah NOB na tem območju.⁸⁶

Na vodiško območje so v drugi polovici aprila 1941, po umiku Italijanov za novo italijansko-nemško razmejitveno črto, prišli nemški okupatorji. Sredi junija so Nemci aretirali in nato izgnali slovenske učitelje, župnike in kaplana ter imenovali svojega župana.

V juliju 1941 so se začeli tudi s tega območja prvi ilegalci umikati pred okupatorjem v okoliške gozdove. Del prebivalcev Vodic in sosednjih vasi, se je že v zgodnjem poletju 1941 vključil v NOB ter podpiral borce Rašiške čete, ki so tudi na tem območju izvajali razne sabotažne akcije. Kljub nemškemu terorju — streljanju talcev, izgnanjanju, pobijanju celih družin, provokacijam raztrgancev, ki so se v Vodicah in okolici pojavljali od pomladi 1942 dalje, so posamezniki še naprej podpirali NOB.⁸⁷

Območje vasi Vodice, Utik, Polje, Bukovica, Vesca, Kot, Selo, Šinkov turn je od poletja 1943 spadalo v zasavski rajon kamniškega okrožja. Konec avgusta 1943 je bil ta rajon razdeljen na dva nova, tako da je to območje odslej bilo v mengeškem rajonu oziroma v njegovem mengeškem sektorju.⁸⁸

V drugi polovici leta 1943 je bil v Vodicah ustanovljen odbor OF s šestimi člani in delo je od tedaj dalje potekalo bolj organizirano. Istočasno sta z delom pričela tudi novoustanovljeni tričlanski odbor ZSM in prav tako tričlanska GK.

Terenski aktivisti so različne akcije proti okupatorju izvajali sami ali pa so sodelovali s partizanskimi enotami. V februarju in marcu 1944 je 2. bataljon Gorenjskega odreda tudi na vodiškem območju izvedel več obsežnih mobilizacij, v katerih so nekajkrat mobilizirali celo po več deset novincev hkrati.⁸⁹ Terenski aktivisti in obveščevalci so sodelovali tudi pri preboju 2. in 4. bataljona Gorenjskega odreda iz nemškega obroča pri Vesci junija 1944. (št. 134)

7. marca 1944 je okupator v Utiku in Polju aretiral šest aktivistk ter jih odgnal v taborišča. To je bil precejšen udarec za frontno organizacijo. Že tako težke razmere so se še poslabšale, ko se je sredi avgusta 1944 v Lužarjevi domačiji v Vodicah utrdila domobranska postojanka tridesetih mož. Domobranci so bili domačini iz Vodic in okoliških vasi. Kot domačini so poznali ljudi in bili seznanjeni z njihovo politično opredelitvijo. Dobro so poznali tudi teren, zato so lahko uspešneje kot okupatorji zasledovali aktiviste in manjše patrolje. Takšne razmere so terjale od aktivistov še posebno pazljivost in iznajdljivost. Prisotnost nemških orožniških in domobranskih postojank je onemogočalo tudi delo okrajnih partijskih in frontnih aktivistov, s tem pa tudi organizacij na terenu. Sredi leta 1944 je bilo tako končano obdobje poleta v delovanju frontnih in partijskih organizacij v celotnem mengeškem okraju in s tem tudi na območju Vodic, Bukovice in sosednjih krajev.

Marca 1945 so Nemci mobilizirali Vodičane za dela pri utrjevanju bunkerjev na Črnicu pri Kamniku ter tudi s tem otežili delo tistih aktivistov, ki se niso mogli izogniti mobilizaciji.

Vodiško postojanko so Nemci zapustili zadnje dni aprila 1945, 8. maja pa so jim sledili še domobranci. Preden so odšli, so izdali letak s seznamom oseb, ki so jih določili za talce v primeru, da bi partizani ukrepali proti njihovim družinam. Nasledni dan, 9. maja, pa so Vodičani že pričakali partizansko vojsko in osvoboditev.⁹⁰

Razvoj NOB na desnem bregu Save

Takoj po okupaciji aprila 1941 so posamezniki iz Šentvida, Stanežič, Mednega, Medvod in okoliških vasi začeli z zbiranjem orožja ter drugega vojaškega materiala. Program Protimperialistične fronte in proglas CK KPS slovenskemu narodu in okupatorjevim vojakom konec aprila sta partijskim organizacijam začrtala temelje njihovega delovanja med množicami.

V prvih mesecih okupacije je tudi na desnem bregu Save slonela organizacija OF na posameznih zaupnikih (Avgust Barle, Dominik Čarman, Slavko Čarman, Franc Kalan, Franc Sešek in drugi), postopoma pa so se razvijale tudi nove organizacijske oblike.⁹¹

Po odhodu Rašiške čete, požigu Rašice in preselitvi prebivalcev iz vasi pod Šmarno goro se je žarišče odpora proti okupatorju preneslo v Medvoško kotlino, kjer so bili posamezniki že pred aprilom 1941 povezani preko RK KPS Tacen — Šentvid — Medvode s komunisti onkraj Save.

Večanje števila aktivistov OF je zahtevalo vedno bolj čvrsto frontno organizacijo. Sredi oktobra 1941 je bil v Medvodah v hiši predvojnega komunisti, krojača Franca Seška ustanovni sestanek odbora OF za Medvode. Na sestanku, ki so se ga udeležili predstavniki komunistov, krščanskih socialistov in Sokolov, so sklenili, da bodo v OF pritegnili čim več članov, te pa potem po posameznih vaseh organizirali v trojke.⁹² Območje medvoške kotline so razdelili na sektorje, za skrb nad posameznimi sektorji pa so bili zadolženi posamezni člani odbora: Avgust Barle je bil zadolžen za vasi Preska, Vaše, Goričane, Svetje, Medno, za tovarno tanina v Goričanah in tekstilno tovarno Miklavc v Medvodah; Pavle Sešek, sin Franca Seška, je bil zadolžen za Medvode, Rakovnik, Soro in tovarno celuloze v Goričanah; inž. Jože Duhovnik, kasneje ga je v odboru zamenjal Jože Triller, pa je odgovarjal za vasi Žlebe in Topol.⁹³ V nekaj tednih so bili ustanovljeni terenski odbori OF v vaseh Preska, Vaše, Sora, Medvode, Svetje, Žlebe in odbora v tovarnah celuloze in tanina v Goričanah. Odbor v tovarni Miklavc v Medvodah, ki je deloval že od poletja 1941 in je bil številčno od vseh najmočnejši, je imel nalogo organizirati OF (kasneje DE) v vseh tovarniških oddelkih. Odbor je deloval tudi v krojaški delavnici Franca Seška, kjer so med drugim šivali tudi partizani Rašiške čete.⁹⁴

Po oblikovanju PK KPS za Gorenjsko v oktobru 1941 so bile tedanje občine Šmartno pod Šmarno goro, Šentvid in Medvode vključene v OK KPS Kranj. Delo na medvoškem območju, ki je spadalo v rajon Škofja Loka kranskega okrožja, so poživljali stalni stiki članov PK KPS za Gorenjsko, predvsem Alojza Kebešta-Stefana (jesen 1941) in Toneta Dolinška-Metoda (zima 1941—42) s člani osrednjega odbora OF v Medvodah. V zimi 1941—42 so ta odbor sestavljali Avgust Barle-Ambrož, Franc Kovač, Lojze Štalc in Pavle Sešek.⁹⁵

V letu 1942 so bili v KPS sprejeti prvi medvoški aktivisti OF. S tem je pričela delovati tudi partijska celica, ki je obsegala vasi Medvode, Vaše, Presko in Svetje. Člani te celice so kratek čas po njeni ustanovitvi organizirali partijske celice še po drugih vaseh. Zaradi konspiracije celice številčno niso bile močne, zato pa jih je bilo kar šestnajst.⁹⁶

Hud udarec partijski in frontni organizaciji pa je zadalo izdajstvo člana OK KPS Kranj Ivana Urbanca-Kumerdaja marca 1942. Na osnovi Kumerdajevega spiska sodelavcev je gestapo aretiralo številne aktiviste v Medvodah in v Kranju. V nekaj dneh je bilo v Medvodah aretiranih osemnajst ljudi, le redkim z izdajalčevega seznama se je uspelo pred aretacijo umakniti v partizane. v novoustanovljeno Medvoško četo. Aktivistično delo v okrožju je skoraj v celoti zamrlo.⁹⁷

Illegalno delo je začel ponovno oživljati Pavle Sešek, v aprilu in maju 1942 je preko posameznih zaupnikov ponovno utrjeval organizacijo OF.⁹⁸ Konec decembra 1942 je v rajon Medvode za območje Šentvida prišel Tine Zaletel, za njim pa še Maks Mrzlikar-Gorjan, tako da se je politično delo ponovno okrepilo.⁹⁹ Konec leta 1942 in v prvih mesecih naslednjega leta je bila vzpostavljena na terenu široka mreža OF in veliko število novih aktivistov OF in članov partije je zahtevalo prilagoditev fronte in partijske organizacije novim razmeram. Jeseni 1942 je bilo ustanovljeno okrožje Škofja Loka in območje na desnem bregu Save je bilo organizirano v rajonu Medvode. Meja rajona je od Save pri Brodu tekla ob tedanji italijansko-nemški meji, mimo Šentvida v Dolomite in nato ob tej meji po obronku Dolomitov nekako do Brezovice, od tod pa je razmejitve z rajonom Škofja Loka proti Savi potekala tako, da so v rajon Medvode sodile mejne vasi Draga, Dol, Gorenja vas pri Retečah, Podreča, Mavčiče, Praše, Jama in Breg. Skupno je rajon zajemal 35 vasi in trg Šentvid.¹⁰⁰ Za sekretarja rajona je bil določen Avgust Barle-Ambrož.

Spomladi 1943 je bil ustanovljen RK KPS Medvode, ki so ga sestavljali sekretar Avgust Barle-Ambrož in člani Ivan Bizant-Niko, Franc Kalan-Evstahij, Ivanka Jenko-Urška (poročena Andromako) in Tilka Knific-Klara.¹⁰¹ Istočasno je bil ustanovljen šestčlanski RO OF Medvode. Sekretar je bil Avgust Barle-Ambrož.¹⁰² Preko poletja in jeseni 1943 so bili ustanovljeni RK ZKM (SKOJ), RO ZSM, RO SPŽŽ in rajonska GK.¹⁰³

Sredi avgusta 1943 sta bili ustanovljeni šentviško-medenska in medvoška vosovska skupina, ki sta s svojim delom slabili moč okupatorja. Kljub številnim poizkusom šefa blejskega gestapa Rosumeka, da bi z vrvanjem agentov in vohunov onemogočil delo partijskih in frontnih vodstev ne le v škofjeloškem okrožju in s tem tudi v medvoškem rajonu, pač pa tudi v drugih gorenjskih okrožjih, so vosovci spretno razbijali nastavljene pasti in odkrivali resnico. (št. 117) Ena največjih akcij medvoške vosovske grupe je bilo miniranje železniške proge pri Medvodah oktobra 1943. (št. 122) Januarja 1944 sta dva člana medvoške varnostne grupe izvedla justifikacijo šentviškega župana inž. Maurerja (št. 60), marca 1944 so medvoški vosovci v tekstilni tovarni Hribenik-Beer na Brodu zasegli dvajset bal blaga za uniforme, v istem mesecu so izvedli mobilizacijo politično sumljivih ljudi v Šentvidu, Vižmarjah, na Brodu, v Goričanah in Medvodah. 10. aprila 1944 na velikonočni ponedeljek so medvoški vosovci skupaj z vosovci iz smledniškega okraja

zavarovali miting na Šmarni gori. Poleg teh akcij so varnostniki in obveščevalci medvoškega rajona (okraja) skozi ves čas odkrivali gestapovske agente in domače izdajalce ter izvajali še številne druge akcije — od prehranjevalnih do sabotažnih.¹⁰⁴

V poletju 1944 je bila na območju medvoške kotline ustanovljena Čivkova četa s približno tridesetimi borci, predvsem domačini iz Medvod. V okviru čete je deloval tudi minerski vod, ki je največ operiral na progi med Šentvidom in Škofjo Loko. Ob preosnovanju je četa prišla v sestav Škofjeloškega odreda.¹⁰⁵ Medvoška kotlina je bila tudi eno od operativnih območij Škofjeloškega odreda. Ta prostor je bil za delovanje odreda zelo nevaren, saj se je zjedal med nemške in dmobranske postojanke, ki so bile v Goričanah, Medvodah, na Golem brdu, na Svetjah, v Preski, Šentvidu, Vižmarjah in na Brodu. Kljub temu pa je odred tukaj večkrat izvajal mobilizacijo (septembra in decembra 1944), prehranjevalne in sabotažne akcije, predvsem so odredni minerci rušili železniško progo Škofja Loka — Šentvid.¹⁰⁶ Na tem območju so se občasno zadrževale tudi enote Prešernove brigade, ki so ob sodelovanju s terenskimi aktivisti in Škofjeloškim odredom izvajale prehranjevalne akcije (28. februarja in 4. marca 1945), rušile železniško progo

Grad Goričane: slovenska pokrajinska partijska konferenca leta 1934 in nemško zbirno taborišče v letih 1942—45

(minerska skupina 2. bataljona je 20. maja 1944 na večih mestih zaminirala progo v neposredni bližini Medvod) in mobilizirale okoliško prebivalstvo.¹⁰⁷

Oktober 1944 je prišlo do preosnovanja okrajev in okrožij, pri tem je bil medvoški okraj priključen okraju Škofja Loka.

Proti koncu leta 1944 so se razmere v medvoškem rajonu zelo zaostrile. V prvi polovici novembra 1944 so Nemci pripravili na območju okraja hajko, s katero so skušali uničiti NOB na tem območju. (št. 63) V letu 1944 je NOB v medvoškem okraju utrpel veliko izgub tudi zaradi vohunov in raznih vrinjencev v vrste aktivistov OF. Veliko aktivistov je bilo izdanih. Padli so v zasede ali pa so jih aretirali na domu, izdani pa so bili tudi bunkerji in razna skrivališča. Kljub likvidacijam nekaterih izdajalcev pa gibanje ni doseglo istega viška, kakor v prejšnjih letih.¹⁰⁸ Vzrok je bil predvsem v aretacijah številnih aktivistov, deportacijah njihovih sorodnikov in sorodnikov partizanov v nemška taborišča ter nasploh povečan nadzor in pritisk okupatorja, kajti zanj je bilo to območje izrednega pomena, saj skozenj tečeta dve zelo pomembni prometni

21 zvezi, to je železnica in cesta.

Preko medvoške kotline so potekale tudi glavne kurirske poti med Ljubljano in Gorenjsko, to je med italijanskimi in nemškimi zasedbenimi območjem. Ko je bila dokončno urejena razmejitev in so bile postavljene obmejne straže, ni bilo več mogoče legalno prenašati pošto in literaturo preko meje. CK KPS je Alojzu Kebetu-Štefanu zaupal nalogo vzpostaviti strogo ilegalne kanale za prenos pošte iz Ljubljane proti Gorenjski. Avgust Barle-Ambrož in Franc Kalan-Evstahij sta po Kebetovem naročilu organizirala javko »Pri treh križih.« na vrhu Medenskega hriba. Tu so ljubljanski kurirji odlagali pošto v zakopano kovinsko škatlo, zatem so jo prevzemali medvoški kurirji in jo nosili na javko kranjskega okrožja, ki je bila v gozdu nad Jeperco. Tukaj so se odmaknili od javke in počakali, da so kranjski kurirji dvignili pošto in odložili svojo za Ljubljano. Medvoščani so jo prevzeli in se vrnili z njo k Trem križem. Vse je potekalo strogo konspirativno in kurirji z obeh strani se niso nikdar srečali, s tem je bilo izključeno morebitno izdajstvo.¹⁰⁹

Leta 1941 je bila pomembna kurirska javka tudi pri krojaču Francu Sešku v Preski, kurirsko zvezo med Ljubljano in Kranjem, ki je bila organizirana po železnici, pa je vzdrževal sprevodnik Zlatnar.

Pozimi 1941 je Avgust Barle-Ambrož organiziral novo javko, ki je bila v Bergantovem mlinu v Seničici, k njej pa je vodila kurirska zveza iz Podutika. Kadar se je nabralo veliko literature, so jo odpeljali kar z vozom ali sanmi do javke »Rdeči križ« nad Stražiščem, kjer jo je prevzel kurir kranjskega okrožja. Ta zveza med Medvodami in Kranjem je delovala do izdaje v marcu 1942.¹¹⁰

Razgibana dejavnost medvoške organizacije je vplivala tudi na vasi v tedanjih sosednjih občinah Šentvid in Šmartno pod Šmarno goro. Organizacijo so širili tudi delavci, organizirani v medvoških tovarnah, ki so živeli izven Medvod (Šentvid, Vižmarje). V Mednem je že od poletja 1941 deloval odbor OF s tremi člani, v oktobru istega leta pa so organizirali še tri trojke, katerih delo je vodil odbor.

Na šentviškem območju se je organizacija OF začela utrjevati že sredi poletja 1941. V juliju so pričele z delom prve trojke OF. V Šentvidu in Vižmarjah je bil organizator trojk OF, predvojni komunist, illegalec Fortunat Cizelj-Nande, ki je na tem območju deloval po navodilu sekretarja RK KPS Šiška—Bežigrad Jožeta Sluge—Lenarta. Trojke so bile organizirane v mizarski delavnici Ermana Arharja v Šentvidu, v mizarski zadrugi in podjetju Kolb v Vižmarjah, v Podgori in v Guncijah. Fortunat Cizelj je bil julija 1941 aretiran, za njim je organizacijsko delo prevzel Jože Sluga-Lenart. Nastali sta novi trojki: na Brodu in na šentviški pošti. Člani slednje so dobili zvezo z vojaško posadko v zbirnem taborišču in prek nje imeli stike z izgnanci in zaporniki, dobivali pa so tudi podatke o številčni moči posadke.

Zaradi naraščanja števila trojk na območju Šentvida, je bil osnovan osrednji odbor OF za to območje. Odbor so sestavljali Janez Demšar, Pavle Rovšnik in Milan Troha.¹¹¹ Članom odbora je uspelo jeseni 1941 organizirati t. i. odbor industrialcev, v katerega so bili vključeni tovarnarja Kolb iz Vižmarij in Miklavc iz Medvod ter še nekaj drugih tovarnarjev iz Domžal in Kamnika. Zvezo med njimi je vzdrževal Franc Fleirin, uslužbenec pri carinskem uradu na železnici.¹¹²

V prostorih Kolbove tovarne je bilo glavno skladišče različnega tekstilnega, sanitetnega in drugega materiala, namenjenega partizanom nad Medvodami in v okolici Škofje Loke. Pri Kolbovih je delovala tudi ilegalna slovenska šola.¹¹³

Na osrednji odbor OF v Šentvidu so bile vezane tudi trojke v Spodnjih Vižmarjah in na Brodu. V trojke na Brodu so se vključevali poleg domačinov in nekaterih Tacenčanov tudi delavci tovarne Hribernik—Beer, ti pa so imeli tudi zvezo z medvoško organizacijo OF.¹¹⁴

Tako zaokrožen oris bo lažje vodil v nadaljevanju naš spomin od pomnika do pomnika, ki pričajo o veličastju herojskih časov šišenskega dela slovenskega naroda.

- ¹ Krajevni leksikon Slovenije, Ljubljana 1971, str. 372
- ² Rado Meglič, Revolucionarno gibanje na območju občine Šiška med vojnama, diplomatska naloga, rokopis, arhiv ZZB NOV Ljubljana-Šiška
- ³ Rudolf Hribernik-Svarun, Dolomiti v NOB, Knjižnica NOV in POS, Ljubljana 1974, str. 56
- ⁴ Tatjana Čepič, Oris delovanja podružnice Delavske kulturne in telovadne zveze »Svoboda« v Šiški od 1913 do 1935, rokopisno gradivo, Oddelek ljudske revolucije in NOB pri Mestnem muzeju
- ⁵ Arhiv Medvojnega aktiva OF (dalje MA OF) Ljubljana-Šiška
- ⁶ Ivan Jan, Šiška v boju za svobodo, zbornik, koncept, rokopis, arhiv ZZB NOV Ljubljana-Šiška
- ⁷ Anka Vidovič-Miklavčič, Slovenski železničarji pod italijansko okupacijo v Ljubljanski pokrajini 1941—1943, Knjižnica OF, Ljubljana 1980. Brošura »25 let samoupravljanja v PAP« postavlja ustanovitev celice v leto 1932, pri tem kot člana navaja Toneta Zalarja, ki je bil sprejet v KP šele naslednje leto.
- ⁸ Podatke zbrala komisija za preučevanje zgodovine KP-ZK pri OK ZKS Ljubljana-Šiška
- ⁹ Rado Meglič, navedeno delo
- ¹⁰ Rudolf Hribernik-Svarun, n. d., str. 56
- ¹¹ Prav tam, str. 57
- ¹² Terezija Traven, Delovanje KP in razvoj NOB v severnem delu ljubljanske okolice od aprila 1941 do marca 1942, diplomatska naloga, rokopis, arhiv ZZB NOV Ljubljana-Šiška, str. 2
- ¹³ Cveto Novak-Iztok, Revolucionarni boj pod Šmarno goro in Rašico 1938—1941, Ljubljana 1983, str. 10
- ¹⁴ Prav tam, str. 6
- ¹⁵ Terezija Traven, n. d., str. 4
- ¹⁶ Cveto Novak-Iztok, n. d., str. 11
- ¹⁷ Terezija Traven, n. d., str. 4
- ¹⁸ Cveto Novak-Iztok, n. d., str. 14
- ¹⁹ Prav tam, str. 14
- ²⁰ Prav tam, str. 12
- ²¹ Marica Čepe, Centralna tehnika je zrasla iz predvojne partijske tehnike, Ljubljana v ilegali, knj. 1, Ljubljana 1959
- ²² Kronika dogodkov in razvoj NOB na terenu Smlednik—Valburga—Dragočajna v letih 1941—1945, rokopis, arhiv ZZB NOV Ljubljana-Šiška
- ²³ Kronika dogodkov iz obdobja NOB na območju Vodice, rokopis, arhiv ZZB NOV Ljubljana-Šiška
- ²⁴ Terezija Traven, n. d., str. 10
- ²⁵ Prav tam, str. 20—29
- ²⁶ Arhiv MA OF Ljubljana-Šiška
- ²⁷ Od maja 1941 pa do junija 1944 so bili sekretarji RK KPS Šiška Jože Sluga-Lenart, Zlato Božič-Bojan, Tone Mavrič-Stefan, Peter Bratkovič-Zvone, Mirko Bizjak-Vlado-Polde, Vida Janežič-Lučka, Ana Dolgan-Dika, Boris Arko-Marko in Krista Šuler. Vsi rajonski sekretarji so bili hkrati tudi sekretarji RO OF Šiška, razen Božiča (takrat je bil sekretar RO OF Franc Kolman) in Šulerjeve. Arhiv MA OF Ljubljana-Šiška
- ²⁸ Prav tam
- ²⁹ Prav tam
- ³⁰ Prav tam
- ³¹ Vida Kastrin, ustni vir
- ³² Isto
- ³³ Oris mladinskega gibanja na Slovenskem v obdobju 1941—1945, Ljubljana 1963
- ³⁴ Arhiv MA OF Ljubljana-Šiška
- ³⁵ Prav tam
- ³⁶ Ivka Križnar, Kronologija najvažnejših dogodkov med narodnoosvobodilno borbo na območju Zg. Šiške, Ljubljana 1976, str. 13
- ³⁷ Arhiv MA OF Ljubljana-Šiška
- ³⁸ Prav tam
- ³⁹ Prav tam
- ⁴⁰ Vida Kastrin, ustni vir
- ⁴¹ Arhiv MA OF Ljubljana-Šiška
- ⁴² Prav tam
- ⁴³ Prav tam
- ⁴⁴ Vida Kastrin, ustni vir
- ⁴⁵ Isto
- ⁴⁶ Arhiv MA OF Ljubljana-Šiška

- 47 Prav tam
- 48 Ivka Križnar, n. d., str. 16
- 49 Prav tam, str. 16
- 50 Arhiv MA OF Ljubljana-Šiška
- 51 Ivka Križnar, n. d., str. 17
- 52 Prav tam, str. 19
- 53 Prav tam, str. 10
- 54 Prav tam, str. 11
- 55 Prav tam, str. 14—15
- 56 Prav tam, str. 4
- 57 Arhiv MA OF Ljubljana-Šiška
- 58 Rudolf Hribernik-Svarun, n. d., str. 57—59
- 59 Arhiv MA OF Ljubljana-Šiška
- 60 Prav tam
- 61 Jože Vidic, Po sledovih črne roke, Ljubljana 1975, str. 302
- 62 Pavle Šegula, Niso klonili, Javna tribuna, Ljubljana 1975, št. 117
- 63 Jože Vidic, n. d., str. 308—309
- 64 Cveto Novak-Iztok, n. d., str. 21
- 65 Prav tam, str. 23—30
- 66 Tone Peternel-Igor, Partizanstvo na Gorenjskem — žarek upanja v Evropi, Javna tribuna, Ljubljana 1981, št. 10
- 67 Jože Peklaj, Delovanje OF v okraju Smlednik, rokopis, arhiv avtorja, str. 5—7
- 68 Tone Peternel-Igor, n. d.,
Sekretarji RK KPS Smlednik so bili od jeseni 1942 do oktobra 1944: Janez Kalan-Kosec, Janez Lotrič-Jonkl, Jože
Peklaj-Krištof in Vencelj Jeras-Milan. Podatke zbral T. Peternel, arhiv ZZB NOV Ljubljana-Šiška
- 69 Tone Peternel-Igor, n. d.,
Sekretarji RO OF Smlednik so bili do oktobra 1944: Janez Kalan-Kosec, illegalec Dolinar, Janez Lotrič-Jonkl, Ludvik
Thuma-Francelj, Jože Bilban-Jaka in Vencelj Jeras-Milan. Podatke zbral T. Peternel, arhiv ZZB NOV Ljubljana-
Šiška
- 70 Tone Peternel-Igor, n. d.
- 71 Podatke zbral T. Peternel, arhiv ZZB NOV Ljubljana-Šiška
- 72 Jože Peklaj, n. d., str. 15
- 73 Tone Peternel-Igor, n. d.
- 74 Jože Peklaj, n. d., str. 10
- 75 Lojze Tršan, Pregled partizanskega gospodarstva v rajonu Smlednik leta 1944, diplomatska naloga, rokopis, arhiv avtorja
- 76 Jože Peklaj, n. d., str. 21
- 77 Tone Ferenc, Nekaj značilnosti narodnoosvobodilnega boja na Gorenjskem, ZČ, Ljubljana 1977, št. 1—2; Jože Peklaj, n. d., str. 21—22
- 78 Jože Peklaj, n. d., str. 21
- 79 Prav tam
- 80 Lojze Tršan, n. d., str. 73
- 81 Ivan Jan, Kokrški odred, Knjižnica NOV in POS, Ljubljana 1980, knj. 2, str. 93
- 82 Lojze Tršan, n. d., str. 37
- 83 Prav tam, str. 11
- 84 Kronika dogodkov in razvoj NOB na terenu Valburga—Smlednik—Dragočajna, rokopis, arhiv ZZB NOV Ljubljana-Šiška
- 85 Kronika dogodkov iz obdobja NOB na območju Pirnič, rokopis, arhiv ZZB NOV Ljubljana-Šiška
- 86 Kronika dogodkov iz obdobja NOB na območju Gameljne-Rašica, rokopis, arhiv ZZB NOV Ljubljana-Šiška
- 87 Kronika dogodkov iz obdobja NOB na območju Vodic, rokopis, arhiv ZZB NOV Ljubljana-Šiška
- 88 Miro Stiplovšek, Pregled razvoja NOB v Mengšu in okolici, 800 let Mengša, zbornik, II. del I. snopič, Ljubljana 1969
- 89 Ivan Jan, Kokrški odred, Knjižnica NOV in POS, Ljubljana 1980, knj. 2, str. 7
- 90 Stanko Petelin, Prešernova brigada, Knjižnica NOV in POS, Ljubljana 1967, str. 272—273
- 91 Terezija Traven, n. d., str. 113
- 92 Prav tam, str. 114
- 93 Pavel Sešek, Začetki osvobodilnega pokreta v Medvodah, rokopis, arhiv avtorja
- 94 Terezija Traven, n. d., str. 115—116
- 95 Pavel Sešek, n. d.
- 96 Franc Kalan-Evstahij, Narodnoosvobodilno gibanje v Medvoški kotlini, rokopis, arhiv avtorja
- 97 Prav tam
- 98 Pavel Sešek, n. d.
- 99 Tone Peternel-Igor, n. d.
- 100 Prav tam

- ¹⁰¹ Prav tam. Sekretarji RK KPS Medvode so bili od jeseni 1942 do oktobra 1944: Avgust Barle-Ambrož, Franc Kalan-Evstahij, Feliks Žontar-Hotimir, Ivan Grčar-Bogomil, Maks Mrzlikar-Gorjan, Martin Kos-Martinov in Miha Erjavec-Vid. Podatke zbral T. Peterneel
- ¹⁰² Tone Peterneel-Igor, n. d. Avtor navaja tudi člane RO OF Medvode, vendar z njihovimi ilegalnimi imeni: Izidor, odgovoren za mladinsko organizacijo, Peter, mizarški pomočnik, Tomaž Smrekar, kmet, Dolinc, tovarniški delavec, ki je bil obenem tudi nekaj časa rajonski intendant, in Slavec, trgovski pomočnik.
Sekretarji RO OF Medvode so bili do oktobra 1944: Avgust Barle-Ambrož, Franc Kalan-Evstahij, Ivan Grčar-Bogomil, Maks Mrzlikar-Gorjan in Miha Erjavec-Vid. Podatke zbral T. Peterneel
- ¹⁰³ Tone Peterneel-Igor, n. d.
- ¹⁰⁴ Niko Kavčič in sodelavci, VOS OF na Gorenjskem, Zaščita narodnoosvobodilnega boja, Ljubljana 1976
- ¹⁰⁵ Franc Kalan-Evstahij, n. d.
- ¹⁰⁶ Tone Lotrič, Škofjeloški odred, Knjižnica NOV in POS, Ljubljana 1971, str. 214
- ¹⁰⁷ Stanko Petelin, n. d., str. 331 in 536—539
- ¹⁰⁸ Franc Kalan-Evstahij, n. d.
- ¹⁰⁹ Prav tam
- ¹¹⁰ Terezija Traven, n. d., str. 118
- ¹¹¹ Prav tam, str. 51—52
- ¹¹² Prav tam, str. 120
- ¹¹³ Prav tam, str. 120
- ¹¹⁴ Prav tam, str. 120

DELOVNE IN DRUGE ORGANIZACIJE, DRUŠTVA IN KRAJEVNE SKUPNOSTI,
POIMENOVANE PO REVOLUCIONARJIH, BORCIH IN AKTIVISTIH

Donit, Kemična industrija, Cesta Komandanta Staneta 38, Medvode
ZPS Titovi zavodi Litostroj, Djakovičeva 36
Glasbena šola »Franc Šturm«, Celovška cesta 98, Ljubljana
OŠ »Avgust Barle«, Sora 11
OŠ »Heroj Franc Bukovec«, Preška cesta 22, Preska
OŠ »Janez Kalan«, Topol 17
OŠ »Heroj Alojz Kebe«, Prušnikova 98, Šentvid
OŠ »Heroj Stane Kosec«, Šmartno 7, Šmartno pod Šmarno goro
OŠ »Franc Marn«, Vodice 33 a
OŠ »Milan Mravlje«, Klopčičeva 1, Dravljje
OŠ »Ivan Novak-Očka«, Na gaju 2, Vižmarje
OŠ »Franc Rozman-Stane«, Prušnikova 85, Šentvid
OŠ »Tine Rožanc«, Pirniče 37 b
OŠ »Zvonko Runko«, Gasilska 17
OŠ »Hinko Smrekar«, Gorazdova 16
OŠ »Heroj Veljko Vlahovič«, Ledarska 23
OŠ »Oto Vrhunec-Blaž Ostrovrhar«, Ostrovrharjeva 4, Medvode
SŠTS »Franc Leskošek-Luka«, Djakovičeva 36
VVO »Rezka Dragar«, Ulica pregnancev 6, Šentvid
VVO »Manica Komanova«, Martinova pot 16, Brod
VVE »Dolomitski odred«,
VVE »Illegalček«, Ulica bratov Učakar 66
VVE »Kurirček« Ob žici 9
VVE »Milan Majcen«, Lepodvorska 5
VVE »Strašo Pindur«, Klopčičeva 2
VVE »Marija Štirn-Muca« Zoletova 6
Dom starejših občanov »Marija Drakslar-Marjana«, Bijedičeva 15
Bolnišnica »Dr. Peter Držaj«, Vodnikova cesta 62
Dom narodnega heroja Ljuba Šercerja, Vodnikova cesta 62
Vojašnica JLA »Boris Kidrič«, Šentvid
DPD »Svoboda«, Medvode
KUD »Ivan Novak-Očka«, Tacen
KUD »Komndant Stane (Oder treh herojev), Zg. Pirniče
KUD »Svoboda« Vižmarje-Brod
Mešani pevski zbor »Stane Kosec«, Svoboda
Moški pevski zbor »Karol Pahor«, Šiška
Ženski pevski zbor »Rozke Usenik«, Šentvid
Balinarski športni klub »Milan Majcen«, Šiška
Strelska družina »Avgust Barle«, Medvode
Strelska družina »Ljubo Šercer«, Šiška
TVD »Partizan«, Medvode
TVD »Partizan«, Pirniče
TVD »Partizan«, Smlednik
TVD »Partizan«, Sora
TVD »Partizan«, Šentvid
TVD »Partizan«, Pirniče
Društvo prijateljev mladine »Darko Marušič«, Šiška
Društvo prijateljev mladine »Hinko Smrekar«, Šiška
KS »Brata Babnik«
KS »Dolomitski odred«
KS »Dr. Peter Držaj«
KS »Edvard Kardelj«
KS »Komandant Stane« I
KS »Komndant Stane« II
KS »Komandant Stane« III
KS »Milan Majcen«
KS »Hinko Smrekar«
KS »Ljubo Šercer«

POMNIKI REVOLUCIJE V OBČINI LJUBLJANA-ŠIŠKA

SEZNAM POMNIKOV REVOLUCIONARNEGA DELAVSKEGA GIBANJA IN NOB V OBČINI LJUBLJANA-ŠIŠKA PO KRAJEVNIH SKUPNOSTIH

Številka pred navedbo pomnika je njegova zaporedna številka v tej publikaciji.

KS BRATOV BABNIK

- 24. Zapuška 23, spominska plošča posvečena ilegalni tiskarni »Rdečega praporja«

KS BUKOVICA-ŠINKOV TURN

- 153. Bukovica 6, spominska plošča aktivistu Francu Marnu-Srečku
- 154. Bukovica 23, spominska plošča partizanoma Mirku Kraljiču-Cenetu in Mirku Mušiču-Zeusu
- 155. Bukovica 32, spominska plošča skojevcu Francu Sešku
- 147. Selo pri Vodica 29, spominska plošča družini Kristan
- 148. Selo pri Vodica 30, spominska plošča borcu Dušanu Otoničarju-Samu
- 146. Selo pri Vodica 30, spominska plošča padlim borcem Rašiške čete
- 149. Šinkov turn 37, spominska plošča aktivistu Rafaelu Zamnu
- 150. Utik 1, spominska plošča padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja
- 151. Utik 1, spomenik posvečen Društvu kmečkih fantov in deklet
- 152. Utik 13, spominska plošča trem članom družine Žnidar
- 134. Vesca, spomenik posvečen preboju 2. in 4. bataljona Gorenjskega odreda

KS DOLOMITSKI ODRED

- 48. Celovška cesta 280, spominska plošča padlim delavcem tovarne Stora
- 49. Dravljje-pokopališče, skupni grob padlih borcev in žrtev fašističnega nasilja
- 50. Stegne 23, spominska plošča padlima delavcema tovarne Zmaj

KS DRAVLJE

- 41. Bjedičeva 5, doprsni kip Marije Drakslar-Marjane
- 43. Celovška cesta 224, spominska plošča padlim delavcem tovarne Unitas
- 42. Klopčičeva 1, doprsni kip kurirja Milana Mravljeta

KS DR. PETER DRŽAJ

- 20. Vodnikova cesta 62, doprsni kip dr. Petra Držaja

KS EDVARD KARDELJ

- 70. Tacen 3, doprsni kip Edvarda Kardelja
- 71. Tacen 3, spominska plošča padlim gasilcem
- 72. Tacen 4, spominska plošča posvečena posvetovanju vodilnega kadra KPJ
- 73. Tacen 4, spominska plošča posvečena pokrajinski konferenci SKOJ za Slovenijo
- 74. Tacen 38, spominska plošča narodnemu heroju Alojzu Kebetu-Štefanu
- 75. Tacen 48, doprsni kip narodnega heroja Franca Rozmana-Staneta
- 76. Tacen 48, spominska plošča žrtvam za svobodo
- 77. Tacen 48, skulptura posvečena Varnostno-obveščevalni službi
- 78. Tacen 85, spominska plošča posvečena ustanovitvi RK KPS Tacen—Šentvid—Medvode
- 79. Tacen-Pšatnik, spomenik posvečen začetku organiziranega odpora slovenskega ljudstva
- 80. Šmartno 7, doprsni kip narodnega heroja Staneta Kosca
- 81. Šmartno 7, spominska plošča posvečena padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja
- 82. Šmartno-pokopališče, grob narodnega heroja Staneta Kosca
- 83. Šmartno-pokopališče, skupni grob padlih borcev in žrtev fašističnega nasilja

KS GAMELJNE-RAŠICA

- 84. Spodnje Gameljne, grob dveh neznanih talcev
- 85. Srednje Gameljne 50, spominska plošča padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja
- 86. Zgornje Gameljne 31, spominska plošča posvečena okrožni partijski konferenci
- 87. Zgornje Gameljne 49, spominska plošča narodnemu heroju Stanetu Koscu

88. Zgornje Gameljne, spominska plošča padlim borcem obrata tovarna Stora
89. Rašica, spomenik posvečen požigu Rašice
90. Rašica-planinski dom, spominska plošča posvečena ustanovitvi Rašiške čete
91. Rašica-stolp, spominska plošča posvečena ustanovitvi Kamniškega bataljona
92. Rašica — Vrh Staneta Kosca, spominska plošča narodnemu heroju Stanetu Koscu

KS HINKO SMREKAR

37. Aleševčeva 38, spominska plošča slikarju Hinku Smrekarju
38. Aljaževa 32, spomenik padlim železničarjem
34. Drenikova 32, spominske plošče padlim članom telovadnega društva Sokol
35. Gasilska 17, spominska plošča aktivistoma Alojzu Ajdišku in Francu Obranu
36. Gasilska 17, doprsni kip narodnega heroja Zvonka Runka
39. Miličinskega 2, spominska plošča padlim športnikom
40. Verovškova 60, spominska plošča padlim delavcem mostovnih delavnic

KS KOMANDANT STANE II.

25. Vodnikova cesta 162, spomenik padlim kolesarjem

KS KOSEZE

21. Ledarska 23, doprsni kip narodnega heroja Veljka Vlahoviča
22. Podutiška 25, spominska plošča posvečena ilegalni ciklostilni tehniki in zatočišču ilegalcev
23. Vodnikova cesta 155, spominska plošča padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja

KS LITOSTROJ

26. Celovška cesta 150, spomenik svobodi
27. Celovška cesta 164, spomenik padlim delavcem podjetja ECŽ
28. Celovška cesta 180, spomenik padlim delavcem Avtomontaže
29. Celovška cesta 180, doprsni kip narodnega heroja Janeza Bizjaka-Janka
30. Celovška c. (pri Avtomontaži), spomenik okupirani Ljubljani
31. Gorazdova 16, spomenik slikarju Hinku Smrekarju
32. Korotanska 14, spominska plošča narodnemu heroju Darku Marušiču-Blažu
33. križišče Ulice Ljubljanske brigade in Djakovičeve ulice, spomenik-bunker

KS MEDVODE

124. Cesta komandanta Staneta 4, spominska plošča padlim delavcem Tovarne firneža, barv in lakov
125. Cesta komandanta Staneta 38, doprsni kip Eda Bregarja-Dona
121. Cesta na Svetje 16, spominska plošča padlim godbenikom
123. Cesta ob Sori 15, spominska plošča padlim telovadcem
122. Donova cesta-gramozna jama, spomenik talcem
120. Ostrovrharjeva 4, doprsni kip Ota Vrhunca-Blaža Ostrovrharja

KS MILAN MAJCEN

7. Celovška cesta 6, spominska plošča padlim delavcem signalne delavnice
1. Celovška cesta 23, kip Josipa Broza-Tita
2. Celovška cesta 23, spomenik pionirjem
5. Celovška cesta 50, spominska plošča ubitim delavcem Hribernikove delavnice
6. Frankopanska 1, spominska plošča narodnemu heroju Milanu Majcnu
15. Gubčeva 18, spominska plošča ilegalni radijski postaji »Kričač«
8. Lepodvorska 23, spominska plošča pisatelju Bogu Flandru
9. Medvedova 13, spominska plošča ilegalni pirotehnik
10. Medvedova 14, spomenik Varnostno-obveščevalni službi
11. Parmova 35, spominska plošča padlim železničarjem
12. Pivovarniška 1, spominska plošča padlim delavcem pivovarne Union
13. Pivovarniška 1, spominska plošča množičnim protestom Ljubljančanov ob izganjanju Slovencev
3. Tivoli, kip Svobode
4. Tivoli, kip rudarja
14. Žibertova 27, spomenik padlim gojencem Učiteljskega doma

KS NA JAMI

16. Pod gozdom 12, spominska plošča ustanovnemu kongresu KPJ
17. Vodnikova cesta 27, spominska plošča ustanovitvi Glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet

KS PIRNIČE

- 94. Sp. Pirniče 18, spominska plošča narodnemu heroju Tinetu Rožancu
- 95. Sp. Pirniče 41, spominska plošča narodnemu heroju Francu Rozmanu-Stanetu
- 96. Sp. Pirniče 41, doprsni kip narodnemu heroju Francu Rozmanu-Stanetu
- 102. Verje — Zbiljsko jezero, spominska plošča aktivistoma Francki Isterič-Jeras in Ludviku Thumi
- 101. Verje 44, spominska plošča narodnemu heroju Francu Bukovcu — Ježovniku
- 93. Zavrh — Na peskah, spomenik partizanu Željku Toniju-Rajku
- 97. Zg. Pirniče 6, spomenik padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja
- 98. Zg. Pirniče 37 b, doprsni kip narodnega heroja Tineta Rožanca
- 99. Zg. Pirniče 84, spominska plošča partizanskemu pesniku Otu Vrhuncu-Blažu Ostrovrhariju
- 100. Zg. Pirniče 114, spominska plošča borcema Stanku Burgarju in Jožetu Štruklju

KS PODUTIK

- 47. Dolniška 18, spomenik padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja
- 45. Podutik, spominska plošča kurirju Milanu Mravljetu
- 46. Podutik-Podutiški klanec, spomenik kurirjem Dolomitskega odreda
- 44. Toško čelo 8, spominska plošča posvečena bivanju in delovanju CK KPS pri Kraščevih

KS PRESKA

- 105. Preska-pokopališče, skupni grob padlih borcev in žrtev fašističnega nasilja
- 103. Barletova cesta 4, spomenik padlim delavcem Tekstilne tovarne Medvode
- 104. Barletova cesta 8, spominska plošča bratoma Avgustu in Stanetu Barle
- 107. Golo brdo 8, spominska plošča Savku Čarmanu
- 106. Preška cesta 22, doprsni kip narodnega heroja Franca Bukovca
- 109. Studenčice, spomenik kurirjem kurirske postaje TV G-25
- 108. Žlebe-Malenškova žaga, spominska plošča posvečena sedežu RK KPS in RO OF Medvode

KS SENICA

- 128. Ladja 10, spominska plošča padlim delavcem tovarne
- 126. Sp. Senica 23, spominska plošča padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja
- 127. Sp. Senica 23, spomenik upornim kmetom

KS SMLEDNIK

- 134. Moše, spominska plošča komandantu bataljona Jožetu Fajfarju in mitraljezcu Šandorju
- 130. Smlednik-Kovačija, spomenik petim ustreljenim talcem
- 129. Smlednik 4b, spominska plošča narodnemu heroju Albinu Grajzarju
- 131. Stari grad, spominska plošča posvečena partizanski javki
- 132. Valburga, spomenik padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja
- 133. Valburga 44, spominska plošča padlim gasilcem
- 135. Zapoge-Tršanec, spomenik borcu Francu Gartnerju-Črtu

KS SORA

- 113. Sora, spominska plošča padlim gasilcem
- 116. Sora, spominska plošča sbojevski instruktorici Anici Cviklovi-Zmagoslavi
- 114. Sora 6a, spominska plošča padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja
- 115. Sora 11, doprsni kip Avgusta Barleta-Ambroža
- 110. Osolnik, spomenik trem padlim borcem
- 111. Osolnik, spomenik borcu Ivanu Cvajnarju
- 112. Osolnik, spominska plošča borcem Ivanu Cvajnarju, Francu Jamarju in Jožetu Tancarju

KS STANEŽIČE-MEDNO

- 64. Medno-Medenski klanec, spomenik padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja

KS ŠENTVID

- 60. Celovška cesta, spomenik talcem in spominski plošči padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja
- 56. Cesta za šolo 6, spominska plošča bratom Komel
- 51. Prušnikova 3, spominska plošča pisatelju Tonetu Čufarju
- 52. Prušnikova 85, spominska plošča narodnemu heroju Francu Rozmanu-Stanetu in njegov doprsni kip
- 53. Prušnikova 98, doprsni kip narodnega heroja Alojza Kebeta-Štefana
- 54. Prušnikova 98, spominska plošča padlim dijakom meščanske šole
- 55. Prušnikova 98, akvarij s kipom mladeniča posvečen 40. obletnici ustanovitve KPJ in SKOJ
- 57. Šentvid-pokopališče, grob padlih borcev

- 58. Šentvid-vojašnica JLA »Boris Kidrič«, doprski kip narodnega heroja Borisa Kidriča-Petra
- 59. Šentvid vojašnica JLA, »Boris Kidrič«, spominska plošča posvečena nemškemu zbirnemu taborišču

KS VAŠE-GORIČANE

- 118. Goričane-Grad, spominska plošča posvečena slovenski pokrajinski partijski konferenci
- 119. Goričane-Grad, spominska plošča posvečena nemškemu zbirnemu taborišču
- 117. Goričane 19, spominska plošča ustrelenim aktivistom in talcem

KS VIŽMARJE-BROD

- 65. Kozlarjeva 24, spominska plošča partizanskemu pesniku Tonetu Pipanu
- 67. Na gaju 2, doprski kip Ivana Novaka-Očka
- 68. Na gaju 2, spomenik padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja
- 69. Tacenska cesta 125, spominska plošča posvečena stavki tekstilnih delavcev
- 66. Vižmarska pot 22, spominska plošča padlim borcem in skojevki Ivanki Erjavec

KS VODICE

- 144. Povodje 6, spominska plošča aktivistoma Marjanu Rožancu in Matevžu Bohincu
- 139. Repnje, spominska plošča talcema Francu Drešarju in Ivanu Pircu
- 140. Skaručna, spomenik padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja
- 141. Skaručna 17, spominska plošča družini Dermastja
- 142. Skaručna 36, spominska plošča borcem Ivanu Polajnarju, Jožetu Staretu in Stanetu Živaliču
- 143. Skaručna 42, spominska plošča posvečena zborovanju Zveze delovnega ljudstva
- 138. Vodice-pokopališče, skupni grob borcev in žrtev fašističnega nasilja
- 137. Vodice 33a, doprski kip aktivista Franca Marna-Sreča
- 136. Zapoge, spomenik padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja

KS TRNOVEC TOPOL

- 61. Topol, spomenik padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja
- 62. Topol 17, doprski kip Janeza Kalana-Kosca
- 63. Trnovec 4, spomenik padlim aktivistom medvoškega okraja

KS ZGORNJA ŠIŠKA

- 18. križišče Tugomerjeve in Sternenove ulice, spominska plošča aktivistu Marjanu Majcnu
- 19. Vodnikova cesta 69, spominska plošča ilegalnemu zatočišču in skladišču

Spomenik posvečen maršalu Titu pred Muzejem ljudske revolucije Slovenije v parku Tivoli, je bil postavljen leta 1961. Spomenik je delo kiparja Antuna Augustinčiča, prostor okoli njega pa sta uredila arhitekta Edo Mihevc in Mitja Omersa.

Josip Broz-Tito je bil rojen 7. maja 1892 kot sedmi otrok v številni družini Franja in Marije Broz v Kumrovcu. Po končani osnovni šoli se je izučil za ključavničarja. Leta 1910 se je vpisal v Zvezo kovinskih delavcev in postal istočasno tudi član Socialnodemokratske stranke Hrvaške. Zaradi iskanja zaposlitve se je preselil iz Zagreba v Ljubljano, od tu v Trst, pa spet nazaj v Zagreb, julija se je slednjič zaposlil v Titanu v Kamniku. Nato pa ga je pot vodila na Češko pa v Nemčijo in nazadnje v Dunajsko Novo mesto. Povsod se je povezal s sindikalnimi organizacijami in z organizacijami socialistične mladine.

Na služenje vojaškega roka je bil poklican jeseni 1913, služil ga je najprej na Dunaju, nato pa v Zagrebu. Tu ga je tudi zatekla prva svetovna vojna. Zaradi protivojaške propagande je bil krajši čas zaprt v Petrovaradinski trdnjavi, nato pa je bil s svojo enoto premeščen na galicijsko fronto. Aprila 1915 je bil težko ranjen in ujet. Po okrevanju je bil deportiran v taborišče za vojne ujetnike, nato pa so ga kot vojnega ujetnika pošiljali na delo v različna ruska mesta. Zaradi zvez z boljševiki je bil v letu 1917 dvakrat zaprt, vendar je konec junija 1917 pobegnil in odšel v Petrograd (danes Leningrad). Po neuspelem poizkusu pobega preko ruske meje je bil ponovno zaprt, vendar je spet pobegnil. Po zmagi oktobrske revolucije je stopil v Internacionalni odred Rdeče garde v Omsku. Ves čas je politično deloval med kmeti, vzdrževal pa je tudi stike z delavci. Leta 1920 je postal član Komunistične partije v jugoslovanski sekciji pri boljševiškem oblastnem komiteju v Omsku. Od tu so mu omogočili s skupino jugoslovanskih vojnih ujetnikov vrnitev v Jugoslavijo, kamor je prišel oktobra 1920. leta.

Po vrnitvi je Broz nadaljeval s političnim delom najprej v Zagrebu, nato pa v Veliki Trojici pri Bjelovarju in zatem v Kraljevici. V partijsko in sindikalno organizacijo je skušal pritegniti čim več delavcev. Zaradi njegove aktivnosti so ga zaprli in odpustili z dela. Nato je odšel v Beograd, kjer je poslušal predavanja v sindikalni šoli. Odbil je sodelovanje z desno frakcijo v KPJ. Za kratek čas je našel delo v Beogradu, nato pa se je januarja 1927 zaposlil v Smederevski Palanki. Tu je zaradi revolucionarnega delovanja kmalu dobil odpoved. Ponovno se je vrnil v Zagreb, kjer je delal kot sekretar oblastnega odbora Zveze kovinarskih delavcev Hrvaške, jeseni 1927 pa je postal še sekretar Zveze kožnopredelovalnih delavcev.

Aprila 1927 je postal član mestnega komiteja KPJ za Zagreb. Kasneje je kot njegov organizacijski sekretar na VIII. mestni partijski konferenci ostro nastopil proti frakcijskim bojem v partiji. Ta konferenca je pomenila tudi začetek obračuna s frakcijami v vrhu KPJ. Izbran je bil tudi za političnega sekretarja mestnega komiteja KPJ v Zagrebu.

Avgusta 1928 je bil predviden za sekretarja pokrajinskega vodstva KPJ za Hrvaško, vendar je bil aretiran in na bombaškem procesu obsojen na pet let ječe. Kazen je prestal v Lepoglavi in Mariboru.

Po prihodu iz zapore je odšel na Dunaj (julij 1934), kjer je bil sedež CK KPJ. Tu je bil kooptiran za člana politbiroja CK KPJ. V tem obdobju je tudi začel uporabljati ilegalno ime Tito. Na IV. državni partijski konferenci l. 1934 je bil izbran za člana CK KPJ, nato pa še za člana politbiroja. Sredi februarja 1935 je na zahtevo CK KPJ odšel v Sovjetsko zvezo, kjer je delal v balkanski sekciji Kominterne. Avgusta 1936 je bila sprejeta odločitev, da se CK KPJ vrne iz Pariza v domovino. Tito je dobil nalogo voditi partijo v domovini in pripraviti pogoje za vrnitev vodstva. Avgusta 1937, po zamenjavi Gorkiča, je dokončno prevzel vodstvo partije.

V tem obdobju je Kominterne skoraj v celoti prekinila stike s KPJ in razmišljala o njeni razpustitvi. Titu je uspelo obdržati enotnost partije in revolucionarnega gibanja. V maju 1938 je formiral začasno vodstvo KPJ v domovini, preprečil pa je tudi namen Kominterne, da bi ukinila KPJ.

Januarja 1939 je Kominterneta potrdila začasno vodstvo KPJ s Titom kot generalnim sekretarjem CK KPJ.

Od sredine 1937. leta je razvoj KPJ tesno povezan s Titovo dejavnostjo. Tito je imel prvenstveno vlogo pri pripravljani partije na naloge, ki so jo čakale v naslednjem obdobju, to je v času, ko se je fašistična nevarnost vedno bolj bližala Jugoslaviji. Na državni partijski konferenci leta 1940 v Zagrebu so bile izdelane smernice delovanja KPJ v pogojih druge svetovne vojne. Na tej konferenci je bilo poudarjeno, da je fašizem velika nevarnost ne le za samostojnost malih narodov, temveč tudi za socialistično bodočnost ter da je glavna naloga delavskega gibanja borba proti fašizmu. Tito je vedno poudarjal tudi sodelovanje delavcev s kmeti in rešitev kmečkega vprašanja, ki je tesno povezano z rešitvijo nacionalnega vprašanja. Pod Titovim vodstvom je bila KPJ aprila 1941 edina politična sila, ki se je postavila v bran fašistični agresiji in domačim reaktorjem. Aprila 1941 je bil pri CK KPJ formiran vojni komitej pod Titovim vodstvom. Sedemindvajsetega junija 1941 je bil ustanovljen Glavni štab narodnoosvobodilnih partizanskih odredov Jugoslavije, katerega komandant je postal Tito. Kot komandant Glavnega štaba. nato Vrhovnega štaba. je izdelal strateški koncept za vodenje oboroženega boja proti sovražnikom in za dosego dalekosežnih nacionalnoosvobodilnih in revolucionarnih ciljev.

Že od začetka NOB je bil Tito začetnik izgradnje ljudske oblasti, od prvega NOO in vse do AVNOJ. Na drugem zasedanju AVNOJ novembra 1943. leta v Jajcu mu je bil dodeljen naslov maršala Jugoslavije. Tito je bil tudi izbran za predsednika NKOJ-prve narodne vlade nove Jugoslavije.

Na osnovi sporazuma s staro jugoslovansko vlado v emigraciji, je bila 7. marca 1945 formirana začasna vlada Demokratične federativne Jugoslavije, ki so jo priznavale vse zavezniške in nevtralne države. Avgusta 1945 je bil Tito izbran za predsednika Ljudske fronte Jugoslavije in nosilca njene liste na volitvah v ustavodajno skupščino novembra 1945. Predsednik LFJ (od leta 1953 SZDL) je bil do leta 1963.

Januarja 1946, po sprejetju ustave, je dobil pooblastilo za sestavo vlade, imenovan pa je bil tudi za komandanta oboroženih sil Jugoslavije. Do 1953 je opravljal tudi del ministra za narodno obrambo.

V zvezi s sodelovanjem Jugoslavije z ostalimi državami ljudske demokracije ter njihovimi komunističnimi in delavskimi partijami, se je Tito zavzemal za ustanovitev posebnega Informacijskega biroja komunističnih partij (Kominform), do katerega je prišlo septembra 1947. leta. Zaradi nasprotovanja stalinistični hegemoniji, je prišlo v Kominformu pod vplivom Sovjetske zveze do akcij proti KPJ. Očitati so ji revizionizem in nacionalizem. Julija 1948 je V. partijski kongres z resolucijo ovrgel klevete Kominforma in ponovno potrdil stališča CK KPJ s Titom na čelu. Temu je sledil ekonomski in vojaški pritisk na Jugoslavijo, ki pa ni popustila. Po Stalinovi smrti marca 1953 so se odnosi med Jugoslavijo in Sovjetsko zvezo spet začeli normalizirati. Enoten odpor proti obtožbam Kominforma je dal možnosti za nove razvojne smernice, katerih bistvo so bili antibirokratizem in samoupravni socialistični družbeni odnosi.

Januarja 1953 je bila z ustavnim zakonom uvedena funk-

cija predsednika države, ki jo je Tito opravljal do leta 1953, s tem, da mu je bil leta 1974 dan mandat brez časovne omejitve.

Tito je bil tudi eden najpomembnejših pobudnikov aktivne in miroljubne koeksistence. Zastopal je stališče enakopravnosti dežel in držav, ne glede na njihovo velikost, stopnjo razvoja in obliko notranje ureditve. Bil je pobudnik skupne miroljubne in protiblokovske politike, kar je prišlo do izraza pri zbliževanju neuvrščenen držav (beograjska konferenca leta 1961).

Tito je bil z odlokom predsedstva AVNOJ proglašen prvič za narodnega heroja 19. oktobra 1944, drugič mu je bil ta naslov podeljen 24. maja 1972 na predlog Zvezne skupščine SFRJ, tretjič pa je bil z Redom narodnega heroja odlikovan 16. maja 1977, bil pa je tudi heroj socialističnega dela.

16. novembra 1958 je bil imenovan za prvega častnega člana SAZU, bil pa je tudi častni član drugih jugoslovanskih akademij. Podeljen mu je bil tudi naziv častnega doktorja ljubljanske univerze (11. decembra 1969), prav tako pa je bil častni doktor drugih jugoslovanskih univerz, pa tudi univerz v tujini.

Josip Broz-Tito je umrl 4. maja 1980 v Ljubljani, pokopan pa je v Hiši cvetja na Dedinju v Beogradu.

Na svojih poteh se je tovariš Tito večkrat ustavil tudi na območju današnje občine Ljubljana-Šiška. V obdobju pred drugo svetovno vojno je bil tu dvakrat: 16. septembra 1934 se je udeležil slovenske pokrajinske partijske konference v gradu Goričane, 9. in 10. junija 1939 pa je prisostvoval državnemu posvetovanju vodilnega kadra KPJ, ki je bilo v Tacnu.

Tudi po osvoboditvi je med svojimi obiski v Ljubljani večkrat prišel v Šiško. 12. avgusta 1947 je prvič obiskal livarno v tovarni Litostroj, ki je bila tik pred začetkom obratovanja. 1. septembra pa se je udeležil slavnostne otvoritve livarne. Ob tej priložnosti je tudi govoril zbranim delavcem. Tovarno Litostroj je ponovno obiskal ob začetku obratovanja prve peči v novi jeklovirni 1. septembra 1951. V naslednjih desetih letih se pri obiskih Ljubljane ni posebej ustavljal v Šiški, pač pa je ponovno prišel v Litostroj 21. junija 1961, tokrat skupaj s predsednikom republike Mali, Modibom Keitom. Leta 1965 je s Mihom Marinkom in Ivanom Mačkom obiskal športno halo Tivoli, naslednje leto (3. marca) pa je prisostvoval slavnostnemu pričetku 32. svetovnega hokejskega prvenstva, ki je potekalo v tivolski športni dvorani. 4. marca 1967 je obiskal Goričane in si ogledal spominski muzej posvečen slovenski partijski konferenci. 2. decembra istega leta je bil na rednem zdravniškem pregledu v bolnici dr. Petra Držaja, enak pregled pa je v tej bolnici opravil tudi v naslednjem letu. 16. maja 1970 je v dvorani Tivoli odprl svetovno prvenstvo v košarki. Leto 1972 je pričel v Sloveniji, 1. januarja je namreč obiskal tovarno dekorativnih tkanin Dekorativno. 5. septembra 1975 je spregovoril delavcem tovarne Litostroj ob 25. obletnici samoupravljanja v tej tovarni. 4. maja 1977 si je na Brdu pri Kranju ogledal modno revijo tovarne Rašica iz Gamelnj. 18. decembra istega leta je obiskal tudi Edvarda Kardelja na njegovem domu v Tacnu. Pri njem je bil tudi v decembru naslednjega leta. 12. februarja 1979 pa je ob Kardeljevi smrti obiskal njegove domače ter jim izrekel sožalje.

V parku Tivoli, levo od vhoda v Muzej ljudske revolucije Slovenije, stoji spomenik pionirjem. Spomenik je delo kiparja Zdenka Kalina, odkrit pa je bil 19. februarja 1962.

Predhodnice pionirskih organizacij so bile otroške skupine, ki so v Sloveniji delovale v letih 1922 do 1924. Najprej so te skupine delovale skupaj s skojevci in mladinci v okviru delavskoizobraževalnega društva Vesna v Zagorju in to predvsem v pevski in dramski sekciji. Iz Zagorja pa se je takšna oblika združevanja otrok razširila v Trbovlje, Maribor, Litijo, na Jesenice in drugam.

Okupacija slovenskega ozemlja in njegovo razkosanje aprila 1941, razvoj NOG, pa je tudi od najmlajših zahtevalo, da odložijo igrače in se vključijo v osvobodilno gibanje. Spomladi 1942 je nastalo na območju t.i. Ljubljanske pokrajine veliko osvobojeno ozemlje, na katerem se je začela pospešeno organizirati ljudska oblast. V okviru tega je prišlo do pravega razcveta mladinskega gibanja.

Že v začetku oktobra 1941 je bila organizirana Mladinska OF (MOF). Mladinsko gibanje na osvobojenem ozemlju pa je dobilo svoje organizacijske okvire v Zvezi delovne mladine (ZDM). Januarja 1943 sta se MOF in ZDM združila v Zvezo slovenske mladine (ZSM). Ta združitev je pomenila nov korak k množičnosti in enotnosti mladinskega gibanja na Slovenskem.

Od 27. do 29. decembra 1942 je potekal v Bihaču I. kongres Ujedinjenog saveza antifašističke omladine Jugo-

slavije (USAOJ), na katerem je bila ustanovljena tudi Zveza pionirjev. Pionirji, ki so doslej delovali v okviru mladinske in skojevske organizacije, so sedaj dobili svojo, čeprav so mladinci in skojevci še vedno obdržali vodilno vlogo pri organiziranju in vodenju najmlajših, to je otrok med sedmim in štirinajstim letom.

Pionirji so se lotevali vsakršnih akcij — zbirali so hrano, obleko, zdravila, trosili letake, pisali gesla, izobešali zastave, prenašali pošto in zaupna poročila, stražili, opravljali obveščevalno službo in celo odhajali v partizanske enote (od septembra 1942 do marca 1943 je bila v sestavi Slivniškega bataljona Notranjskega odreda pionirska četa, ki so jo sestavljali otroci od petega do štirinajstega leta).

Pionirji so poleg nalog polvojaškega značaja opravljali tudi delovne in kulturno-prosvetne naloge.

V Ljubljani so se prve pionirske skupine, ki jih je sestavljalo 5 do 10 pionirjev, začele pojavljati spomladi 1942. Organizacijsko so bile vezane na skojevske komiteje. V naslednjem letu se je število skupin močno povečalo, predvsem v Mostah, Šiški, na Viču in za Bežigradom.

Po italijanski kapitulaciji, ko je večina za orožje sposobnih moških odšla v partizane, je aktivistično delo padlo na ramena žensk in mladine ter seveda tudi pionirjev. Tudi v takšni situaciji so pionirji dokazali svoje sposobnosti, pogum, iznajdljivost ter so z nezmanjšano močjo nadaljevali svoje delo do osvoboditve, nemalo pa jih je izgubilo svoja mlada življenja.

Na začetku tivolskega parka stoji kip Svobode, postavljen leta 1947. Izdelal ga je kipar Tine Kos na pobudo krajevne organizacije ZB NOV Milan Majcen.

Kip rudarja, simbol povojne socialistične izgradnje, simbol udarništva in graditve porušene domovine, delo kiparja Antona Kogovška, je bil izpred stavbe Mestne konference SZDL, Komenskega 7, premeščen v park Tivoli. Prostor, kjer sedaj spomenik stoji, je uredila arhitektka Irena Čerņiceva.

Spominska plošča na Celovski cesti št. 50, posvečena štirim ustreljenim delavcem ilegalne delavnice in Rudolfu Medveščku, je bila odkrita 27. avgusta 1952 na pobudo takratne krajevne organizacije ZB NOV Sp. Šiška.

V svoji ključavničarski delavnici na Celovski cesti v Šiški je Friderik Hribernik-Fric s sodelavci od konca leta 1941 izdeloval in popravil hladno orožje, predvsem bajonete, bodala in ohišja za ročne bombe, za potrebe VOS, NZ in partizanskih enot.

Avgusta 1942 jih je izdal njihov sodelavec Rudi Kosmač iz Šiške za plačilo 100.000 lir. Italijani, vojniki oddelka I. sek-

cije CC NN »XXI aprile«, so 27. avgusta obkolili delavnico. Hribernika in njegove pomočnike Milana Kerpana, Jožeta Kroparja in Antona Miheliča so izgnali iz delavnice ter jih po triurnem zasliševanju postrelili na dvorišču. Naslednji dan so aretirali še Rudolfa Medveščka, lastnika podjetja »Kromkovina«, ki je nabavljali material za Hribernikovo ilegalno delavnico. Po hudem mučenju, ko so mu populili vse nohte, izbili zobe, zlomili čeljusti, polomili prste na rokah, so ga dan kasneje ustrelili kot talca v gromozni jami.

Vseh pet ubitih je sedaj pokopanih v grobu talcev na ljubljanskih Žalah.

Sredstva komunističnega podjetovanja v uničeno

En dan čez se obkroži obkroži, da se v prvi uri...
Ljubljana, 2. septembra. Vse, kar je bilo...
Ljubljana, 2. septembra. Vse, kar je bilo...

...in se v prvi uri...
Ljubljana, 2. septembra. Vse, kar je bilo...
Ljubljana, 2. septembra. Vse, kar je bilo...

Gospodinjstvo in sorodno uski v polni mori svoje pa

Ljubljana, 2. septembra. Vse, kar je bilo...
Ljubljana, 2. septembra. Vse, kar je bilo...
Ljubljana, 2. septembra. Vse, kar je bilo...

Na pročelju gostilne Keršič v Frankopanski ulici v Šiški je vzidana spominska plošča, ki je posvečena narodnemu heroju Milanu Majcnu. Plošča je delo arhitekta Vlasta Kopača, odkrita pa je bila 8. maja 1970 na pobudo občinskega odbora ZZB NOV Ljubljana-Šiška.

Milan Majcen se je rodil 17. novembra 1914 v Šentjanžu pri Mokronogu, v številni družini srednjega posestnika. Kot izkušen natak je najprej delal v železniški restavraciji

v Zidanem mostu, nato pa v ljubljanski restavraciji Dajdam. Leta 1940 je vzel v zakup gostilno Keršič v Šiški. Majcen je bil vseskozi napredno usmerjen, saj je bil že pred vojno v Zidanem mostu član Društva kmečkih fantov in deklet, po prihodu v Ljubljano pa je postal član Glavnega odbora te Zveze.

Kot zakupnik Keršičeve gostilne je nudil shajališče komunistom in drugim voditeljem naprednega gibanja, v dneh pred okupacijo pa se je tam sestajal tudi CK KPS. Majcen je že od vsega začetka sodeloval tudi pri različnih akcijah, ki jih je organizirala in vodila OF. V tem času je bil sprejet tudi v Komunistično partijo.

Zaradi njegove dejavnosti so ga Italijani v veliki raciji v Šiški ponoči med 1. in 2. avgustom 1941 aretirali in zaprli v šentpeterske zapore. Od tu mu je po nekaj dneh uspelo pobegniti v partizane v Mokrc, kjer je postal vodja ene izmed skupin Mokrške čete.

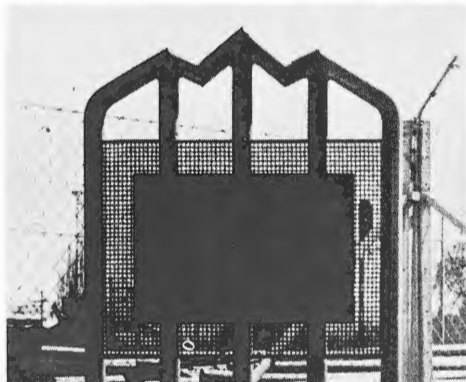
Zaradi poguma in vojaških sposobnosti je bil septembra 1941 poslan v Mirnsko dolino, kjer naj bi organiziral novo partizansko četo. 28. oktobra je Milan Majcen odšel s soborcem Jankom Mevžljem v vas Murnice pri Šentjanžu. Ustavila sta se pri Vodenikovih. Bila sta izdana. Hišo so obkolili Nemci iz postojank ob demarkacijski črti, kasneje pa so jim prišli na pomoč še gestapovci, žandarji, varnostna policija in nazadnje še četa rezervnega policijskega bataljona. V ogorčeni in neenaki borbi, ki je trajala vse popoldne in vso noč, je padel najprej Janko, za njim pa v poznem jutru 29. oktobra še Milan, ki je bil že prej težko ranjen. Čeprav jima je zmanjkalo streliva in sta prestrezala nemške ročne bombe ter jih metala nazaj, sta, kot je novembra objavil Slovenski poročevalec, usmrtila tri, ranila pa 19 Nemcev.

Njun junaški in neustrašen boj ni prevzel le domačinov, temveč tudi Nemce, ki so oba junaka z vsemi vojaškimi častmi prekopal iz groba blizu mesta, kjer sta padla, na

pokopališče v Šentjanžu. Nemški oficir je v govoru ob grobu dejal: »Tak človek bi bil pri nas general.« Za narodnega heroja so Milana Majcna proglasili 20. decembra 1951. leta.

Pred poslopjem Signalnih delavnic, Celovška cesta št. 6, stoji spominska plošča, ki je bila postavljena v spomin štirim padlim borcem, delavcem Signalnih delavnic. Plošča je bila odkrita na pobudo delovnega kolektiva v letu 1948.

Začetki revolucionarnega gibanja delavcev Signalnih delavnic segajo v prva leta po prvi svetovni vojni. Aprila 1920 so se delavci Signalnih delavnic pridružili stavkajočim železničarjem na Zaloški cesti. Temu so sledile odpustitve delavcev z dela in še bolj zagrizeno preganjanje komunistov in njihovih simpatizerjev. Med najbolj aktivnimi organizatorji delavskega gibanja v Signalnih delavnicah je bil ključavničar Lovro Mejač, član KPJ od leta 1920. Leta 1928 se je povezal s ključavničarjem Tonetom Šušteršičem. Ta je leta 1933, leto dni po svojem sprejemu v KPJ, organiziral v Signalnih delavnicah partijsko celico s tremi člani: sekretar je bil Tone Šušteršič, člana pa Tone Zalar in Alojz Žargi st. To je bila partijska celica železničarjev v ljubljanskem železniškem vozlišču. Število članov se je v naslednjih letih povečalo na sedem, med njimi je bil tudi Tine Rožanc. Tej celici so sledile še partijske celice v mostovnih delavnicah, železniški kurilnici in železničarski zadrugi. Komunisti v Signalnih delavnicah so v zadnjih letih pred drugo svetovno vojno postali eno od žarišč revolucionarnega delovanja med slovenskimi železničarji. Po ustanovitvi OF slovenskega naroda so se delavci Signalnih delavnic in partijske celice železničarjev vključili v OF. Po 27. aprilu je bil izmed komunistov na železnici izvoljen aktiv (Tine Rožanc, Tone Šušteršič, Alojz Zalar), ki je imel nalogo organizirati odbore OF. Tone Šušteršič je bil zadolžen, da organizira OF v Signalnih delavnicah. Prvi terenski odbor OF s šestimi člani je bil ustanovljen 15. julija 1941, ko je prišlo do menjave članstva v odboru. Zaradi vedno večje nevarnosti so bili odslej sestanki odbora na domovih članov, v delavnici, v shrambi za premog, so bili le še sestanki članov in pristašev OF. Število članov OF se je čedalje bolj večalo. Poleg odbora OF so ustanavljali v posameznih oddelkih še pododbore

OF s tremi do petimi člani. Delo odborov OF v vseh železničarskih enotah v Šiški pa je usklajeval MO OF za železnico s sedežem v Šiški.

Konec oktobra 1941 je bila v delavnicah ustanovljena NZ. Člani desetini, bile so tri, so opravljali obveščevalno delo in naloge vojaškega pomena.

13. januarja 1943 je bil aretiran sekretar odbora Jože Svetlin, še istega dne pa so sestavili v delavnicah tudi nov odbor OF (sekretar je bil Ivan Lampič). 15. aprila 1943 pa je bil celotni odbor aretiran. Istega dne so Italijani začeli tudi z aretacijami drugih članov in pristašev OF iz Signalnih delavnic, tako da je bilo skupno aretiranih enaintrideset delavcev in njihovih družinskih članov.

Po teh aretacijah, posebno pa od druge polovice leta 1944 dalje, je aktivno delo nekoliko zamrlo, ker so bili vsi organizatorji in večina članov OF iz delavnic v zaporih ali na prisilnem delu v Nemčiji in je tako delo slonelo le na posameznikih.

Delavci Signalnih delavnic so v službenem času izdelovali razne kamuflažne predmete iz pločevine in lesa: vodotesne zaboje, posode z dvojnimi dnomi, tiskarske preše, ročne brozaje, telefonske kasete, razne druge predmete za potrebe ilegalnih tehnik in tiskarn, popravljali so orožje. V posodah z dvojnimi dnomi so z vlaki razpošiljali ilegalno literaturo po celi Sloveniji. Zbirali so hrano, obleko, sanitetni in drug material. Izvajali pa so tudi različne sabotažne, trosilne in napisne akcije. Člani OF v Signalnih delavnicah so pri akcijah sodelovali z NZ. V partizane zaradi dela v podjetju in na terenu niso odhajali množično, pač pa so odšli posamezniki, ki so se kompromitirali. Prva sta odšla komunista Tone Šušteršič in Tone Zalar, njima pa so sledili še drugi.

Spominska plošča partizanskemu pisatelju Bogu Flandru v Lepodvorski ulici v Šiški je bila odkrita 13. maja 1969. Izdelana je bila po načrtih arhitekta Vlasta Kopača, verze zanjo pa je spesnil Tone Seliškar. Plošča je bila postavljena na pobudo krajevne organizacije ZB NOV Milan Majcen-Hinko Smrekar.

Bogomil Flander — Klusov Joža se je rodil v družini malega trgovca 8. decembra 1918 v Ljubljani. Odraščal je pri stari materi v Šiški, v Knezovi ulici. Leta 1930 se je vpisal v prvi razred I. državne realne gimnazije v Ljubljani. Aprila leta 1933 se je prepisal na II. državno gimnazijo. Zaradi neuspeha v šolskem letu 1932/33 ga je oče poslal v Črno na Koroško, kjer naj bi se izučil za trgovca. Bogo se je kmalu vrnil domov in se odločil za učenje krojaštva. Jeseni 1938 je odšel na služenje vojaškega roka, najprej v Šentjernej, nato pa aprila 1939 kot radiotelegrafist v Požarevac. Stalno službo je dobil spomladi 1941, ko se je po opravljenem telegrafskem tečaju zaposlil na železniški postaji v Rajhenburgu (danes Brestanica).

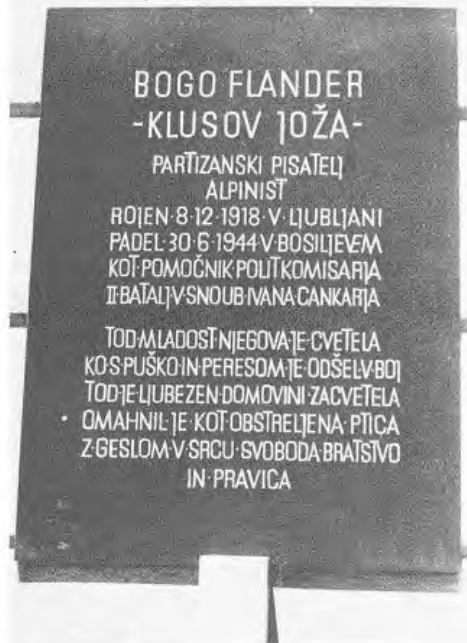
Ob kapitulaciji stare Jugoslavije se je vrnil v Ljubljano, kjer se je zaposlil v telefonski centrali pri takratni direkciji državnih železnic. Poleti 1941 je postal član odbora OF na železniški direkciji. Aprila 1942 je prvič poizkušal oditi v partizane, vendar je bila skupina prostovoljcev pri Dobrovi razbita. 8. maja 1942 je poizkušal drugič in skupaj s še dvainsedemdesetimi Ljubljančani srečno prišel preko

bloka in dalje v partizane. Sprva je bil dodeljen Dolomit-skemu bataljonu Notranjskega odreda. V poletju 1942 je bil premeščen na Gorenjsko, kjer se je vključil v Škofjeloško četo Poljskega bataljona, zatem pa v Poljansko četo istega bataljona.

3. avgusta 1942 so Nemci pričeli z ofenzivnimi akcijami proti Poljskemu bataljonu. Skupina partizanov, v kateri je bil tudi Bogo Flander, se je prebila preko Malenskega vrha na Zlati vrh, kjer se je pridružila skupini dolomitskih partizanov. V času svojega bivanja v Dolomitih je Flander pogosto odhajal zaradi političnih nalog na draveljski teren. Iz Dolomitskega odreda je bil znova poslan v Poljansko četo, kjer je ostal do začetka marca, ko se je ponovno vrnil v Dolomitski odred. Istega meseca je bil odred razformiran in Flander se je priključil 5. SNOUB Ivan Cankar. Najprej je bil borec v eni od čet 1. bataljona, nato četni politični komisar, zatem pa pomočnik političnega komisarja 2. bataljona 5. SNOUB Ivan Cankar. Konec aprila 1944 so ga imenovali za pomočnika političnega komisarja 15. SNOUB »Belokranjske«. V prvi polovici maja 1944 pa je bil Flander ponovno premeščen v Cankarjevo brigado, v njen 2. bataljon.

30. junija 1944 je sodeloval pri napadu na ustaško postojanko v Bosiljevem na Hrvaškem. Med jurišem je bil težko ranjen v trebuh. Prvo pomoč so mu nudili v ambulantnem prevajališču v gozdu nad Bosiljevem, med prevozom v partizansko bolnišnico pa je umrl.

Pokopali so ga na Vinici, junija 1947 pa je mati prenesla njegove posmrtno ostanke na ljubljanske Žale.

Bodo Flander, bolj znan kot Klusov Joža, je bil tudi ploden partizanski pisatelj. Pisati je začel že pred vojno. Nekaj del je objavil pod vzdevkom Bogo Kresnik. V začetku svojega partizanstva je napisal številne črtice o partizanskem živ-

ljenju, o akcijah in borbah, v katerih je predvsem poudarjal hrabrost borcev in njihovo predanost narodnoosvobodilni borbi. Svoja dela je prebiral borcem ob počitku, med političnimi urami, na mitingih, objavljali jih je v stenskih časopisih, v glasilih Cankarjeve brigade, v Borcu in Mladih silah, objavljala pa sta jih tudi Slovenski poročevalec in Ljudska pravica. Jeseni 1943 je izšla v Cankarjevi brigadi njegova prva samostojna brošura Iz dni Cankarjeve brigade, ki je bila posvečena prvi obletnici Cankarjeve brigade. Konec leta 1943 oziroma v začetku leta 1944 je bila izdana zbirka Gorenjski junaki s črticami, ki so nastale še v času njegovega bojevanja v Poljanskem bataljonu. Marca 1944 je izšla zbirka Tovariši, mesec za tem pa ji je sledila nova zbirka Bataljon.

S svojim plodnim literarnim ustvarjanjem se je zapisal med najpomembnejše in najboljše pisatelje, ki jim tudi vojna vihra ni preprečila umetniškega snovanja. Prezgodnja smrt ga je doletela pri pripravah za izdajo zbirke črtic z naslovom Blegoš, uresničiti pa ni mogel tudi svoje zamisli o trilogiji z naslovi Gorenjska, Dolenjska in Osvoboditev.

TOŽBA IZ DALJE

Iz daljnih ravni, koder sonce zahaja
strmim zdaj utrujeni potnik nazaj,
kjer cvete prekrasne pomladi vam raj
in Rožnik ves v cvetu razkošnega maja.

A jaz sem sam tu sredi gluhe puščave,
praznata v srcu in solze v očeh
mi pričajo zgodbe o krasnih nočeh,
ki sva jih prebila v srcu narave.

In v duhu prehodim Grmade strmine,
šopečejo pesem presladko gozdovi,
slovesno pojo v dalji šmarni zvonovi,
srebrni trak Save ovija doline.

A zopet sem tu sredi gluhih ravnin,
na straži — sam — in o dolgih nočeh
mi pričajo solze pekoče v očeh,
od sanj daljnosladih srce krvavi.

Spominska plošča v Medvedovi ulici v Šiški, posvečena ilegalni pirotehnik, je bila odkrita 14. septembra 1955. Načrt zanjo so izdelali študentje FAGG v seminarju prof. Eda Ravnikarja, besedilo zanjo pa je sestavil Franc Kimovec-Žiga. Plošča je bila vzidana na pobudo krajevne organizacije ZB NOV Sp. Šiška.

V pasarski delavnici Pavle Mencejeve v Medvedovi ulici je od julija 1941 pa do januarja 1944 delovala ilegalna pirotehnična delavnica. Delavnico je v začetku vodil študent kemije Dušan Bravničar-Veljko. Pasarska obrt je nudila odlično kritje skrivni delavnici, saj so v pasarstvu potrebna podobna sredstva kot pri izdelavi razstreliv, npr. razne soli, kisline, galvanizacija. Delavnica je imela mnogo stranskih prostorov, v katere je bilo mogoče skriti različne materiale in orodja. Okolje je bilo več kot primerno za ilegalno delovanje. Poleg tega so se ob vходу in delavniško

dvorišče nastanili italijanski vojaki, sardinski grenadirji, ki so delavnici nehoti nudili zaščito.

V delavnici so izdelovali različna razstreliva, vžigalnike, bombe, peklenške stroje, strupe za živali, popravljali in izdelovali pa so tudi različna orožja. Sardinski grenadirji so nemalokdaj priskočili na pomoč ženskam v delavnici ter jim pomagali tretji močno eksploziven klorat, dajali so jim celo strojni vazelin, ki je bil pomembna surovina pri izdelavi razstreliv.

V Pavlini delavnici je bilo izdelano razstrelivo, s katerim so diverzanti povzročili hudo eksplozijo in še večjo zmedo na ljubljanskem velesesju jeseni 1941. Tu so bile narejene tudi posebne cianovodikove bombe, s katerimi so ilegalci podošili skupino dresiranih policijskih psov v šempetrski vojašnici.

Največ dela v delavnici je opravila sama Pavla Mencejeva, pomagala pa sta ji Jože Hodošček in Franc Obram. V delavnici so kasneje zgradili tudi bunker, ki je služil za skladiščenje. Kljub kasnejši izdaji in številnim preiskavam, skladišče ni bilo nikoli odkrito.

Spomenik Varnostnoobveščevalni službi stoji na zelenici na vogalu Medvedove in Frankopanske ulice v Šiški. Odkrit je bil v letu 1979.

15. avgusta 1941 je politbiro CK KPS osnoval poseben sektor dela, ki se je ukvarjal z bojem proti podtalnim silam. Njegova naloga je bila, da z obveščanjem in neposrednimi akcijami podpre vojaški in politični boj proti okupatorjem in njihovim sodelavcem. To je bil začetek dela organizacije Obveščevalne in varnostne službe. Septembra 1941 je Vrhovni plenum OF vodenje in organi-

ziranje te službe poveril partiji. Organizaijo so preimenovali v Obveščevalno in varnostno službo OF, maja 1942 pa v Varnostno-obveščevalno službo OF (VOS OF). Varnostno in obveščevalno službo je sprva vodil kolegij, februarja 1943 pa so kolegij VOS preimenovali v centralno komisijo VOS (CK VOS). Načelnica CK VOS je bila Zdenka Kidrič, člana pa dr. Vito Kraigher in Franc Ravbar, po Ravbarjevem odhodu na drugo delo tudi Edo Brajnik in krajši čas v letu 1943 še Anton Pirjavec. Načelnik VOS za Ljubljano pa je bil Ivo Svetina.

Ljubljana je bila sedež in glavno središče delovanja organizacije vse do odhoda CK VOS OF na osvobodeno ozemlje v maju 1943, po tem pa se je VOS razširila po vseh slovenskih pokrajinah.

Že od vsega začetka je delo VOS OF potekalo v dveh smereh, v obveščevalni in varnostni. Obveščevalna služba (OS) je imela nalogo odkrivati tajnosti okupatorjev in domače reakcije. Delila se je na množično in posebno službo. Prva je zajemala skoraj vse pripadnike NOB, ki so zbirali poročila na terenu, posebna obveščevalna služba pa si je utrla pot v okupatorjeve vojaške enote, štabe, belo in plavo gardo, na policijo, italijansko kvesturo, na sodišča, v zapore, v sovražnikove centre v Rimu, na Madžarskem in drugod po tretjem rajhu.

Varnostna služba (VS) pa je v okviru svojega dela organizirala reševanje voditeljev NOB iz zaporov, izvajala justifikacije narodnih izdajalcev in najožjih sodelavcev okupatorjev, odkrivala skladišča sovražne propagande, opravljala sabotažne in diverzantske akcije, napadala sovražnikove oficirje, vojake in manjše oddelke.

Vzporedno z razvojem osvobodilnega gibanja pa se je razvijala tudi NZ, ki sta jo 17. oktobra 1941 ustanovila IO OF in Poveljstvo slovenskih narodnoosvobodilnih čet. Njena naloga je bila varovati prebivalstvo in premoženje pred sovražnikom in sodelovati s partizanskimi enotami. Člani NZ so opravljali stražarsko službo, sodelovali s partizani pri konkretnih akcijah, rušili različne objekte, zbirali vojaški material in orožje za partizane, preprečevali aretacije, rekvizicije, izganjanje Slovencev, naseljevanje tujcev, požiganje in ropanje.

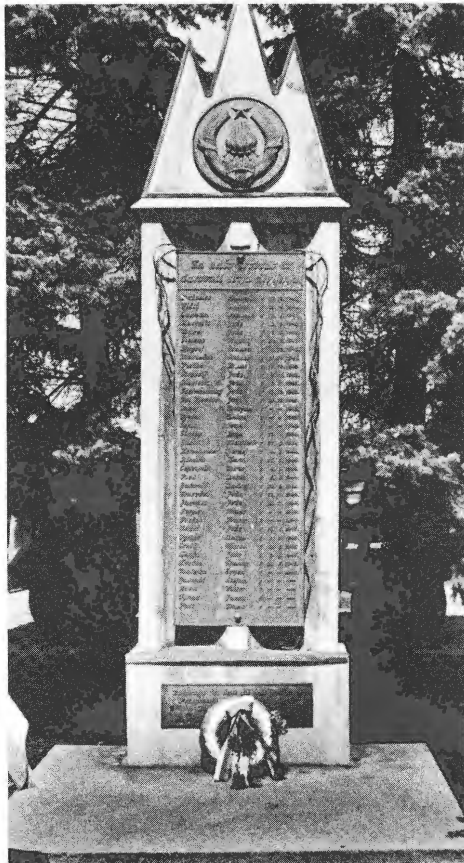
14. septembra 1943 je NZ postala po navodilu organizacijskega odseka Glavnega štaba NOV in POS vojaška sila NOO in OF. Vloga NZ se je utrdila na prvem zasедanju SNOS 19. in 20. februarja 1944 v Črnomlju. Pri predsedstvu SNOS so namreč ustanovili Odsek za notranje zadeve, ki je imel tudi oddelke za narodno zaščito. Delovati so začele tudi okrožne izpostave odsekov za notranje zadeve. 19. februarja 1944 je bila zaradi spremembe načina dela na varnostnoobveščevalnem področju ukinjena VOS. Njene naloge sta pravzela Odsek za notranje zadeve in Vojska državne varnosti (VDV), ki je bila z odlokom Predsedstva SNOS z dne 1. marca 1944 dodeljena Odseku kot njegova vojaška sila. 13. maja 1944 je njune naloge prevzel Oddelek za zaščito naroda (OZNA).

Velik del vosovcev se je priključil VDV, ki je sedaj imela nalogo zagotavljati nemoten razvoj in delo ljudske oblasti, boriti se proti peti koloni in varovati osvobodeno ozemlje. VDV je bila organizirana v divizijo s štiriimi brigadami, ki so delovale na območju vse Slovenije, organizacija je bila zaključena 24. avgusta 1944, Decembra 1944 je cela divizija VDV prišla v sestav Korpusa narodne obrambe Jugoslavije (KNOJ) kot njegova druga divizija.

Enote KNOJ so se še posebej izkazale ob koncu vojne, ko so zavarovale vse meje, uničevale ostanke domobranskih in četniških skupin in s tem pripomogle k nemotenemu delovanju nove ljudske oblasti in obnovi domovine.

17. novembra 1946 so železničarji odkrili spominsko ploščo v spomin na 37 sodelavcev, ki so padli med leti 1942 in 1945. Med njimi sta vklesani tudi imeni narodnih herojev Evgena Matejke-Pemca in Valentina Rožanca. Plošča stoji pred poslopjem železniške kurilnice, Parmova 35.

27. avgusta 1947. leta so delavci Pivovarne Union odkrili spominsko ploščo 18 delavcem, ki so žrtvovali svoja življenja v boju za domovino. Plošča je vzidana na pročelju upravnega poslopja Pivovarne Union, Pivovarniška 1.

Prva partijska celica v pivovarni Union je bila ustanovljena

že leta 1923, njen sekretar je bil Anton Šušteršič, član PK KPJ za Slovenijo. Člani te celice so bili še Tone Hafner, Janez Korošec in Franc Podberšček. Leta 1929 je bil vanjo sprejet tudi Gabriel Gašperšič.

Uvedba šestojanuarske diktature leta 1929 in poostreno preganjanje članov KP ter njenih simpatizerjev je močno otežilo delovanje partije. Leta 1930 so bili aretirani in obsojeni na zaporne kazni, ki so jih prestajali v Bileči in Glavnjači, tudi komunisti iz pivovarne Union. Unionska partijska celica je do leta 1938 delovala v zaostrenih razmerah, po tem letu pa je ponovno začela s delom v večjem obsegu. Sekretar te celice je postal Tone Pustovremšek, člana pa Gabriel Gašperšič in Janez Korošec, Toneta Hafnerja pa po vrnitvi iz zapora niso več sprejeli na delo v pivovarno. Anton Šušteršič je leta 1931 napravil samomor v Ljubljanskih zaporih.

Sredi julija 1940 se je v pivovarni zaposlil komunist Slavko Židanek, ki je prevzel zadolžitev partijskega sekretarja in jo opravljal do konca aprila 1941, ko je odšel v ilegalo in postal član vojaške komisije pri CK KPS. Ta partijska celica je kljub preganjanju in aretacijam delovala neprekinjeno ves čas okupacije.

Po kapitulaciji stare Jugoslavije je Janez Korošec začel organizirati skupino delavcev za zbiranje orožja, streliva in druge vojaške opreme, ki jo je odmetavala jugoslovanska vojska. Zbrano orožje so delavci skrivali v kletah pivovarne — v katakombah. Delavci so zbirali orožje tudi na terenu, v pivovarno pa so ga prinašali tudi aktivisti iz Šiške. Že v poletju 1941 se je orožju pridružil tudi razno intendantno in sanitetno blago. Konec poletja in v začetku jeseni 1941 so orožje in drug material začeli v pivskih sodih razvažati do aktivistov, ki so poskrbeli, da je material prišel do partizanskih enot v Polhograjskih Dolomiti in na Dolenjskem.

Maja 1941 je bil v pivovarni ustanovljen prvi odbor OF, jeseni istega leta pa so ustanovili tudi NZ. Število zaščitnikov je naraslo na 80 in njihova četa je bila kot peta četa vključena v bataljon NZ rajona Šiška.

Zaradi izdajstva je bilo v juniju 1943 aretiranih 86 delavcev pivovarne Union, ki so bili obtoženi sodelovanja v NOG. Kljub tem aretacijam pa odpor proti okupatorjem ni bil zatrt in delavci so še dalje pod vodstvom KP delovali v odborih DE, OF, v NZ in drugod, osemnajst delavcev pa je za svobodo žrtvovalo tudi svoja življenja.

4. julija 1983 je bila na zgradbi nekdanje železniške postaje na Gorenjskem kolodvoru v Šiški, Pivovarniška ulica 1, odkrita spominska plošča v spomin na množične proteste Ljubljancev proti okupatorjevemu izseljevanju Slovencev. Plošča je bila odkrita na pobudo krajevne organizacije ZB NOV Milan Majcen.

4. julija 1941 je bila v zgradbi nemškega veleposlaništva v Zagrebu konferenca, ki so se je udeležili predstavniki nemških civilnih ter vojaških in ustaških ustanov iz Maribora, Zagreba in Beograda. Obravnali so načrt za izgon Slovencev v Srbijo in NDH in izgon Srbov iz NDH. V načrtu so predvidevali izgon 179.000 Slovencev z Gorenjske in s Štajerske v treh zaporednih valovih. S prvih valom naj bi do 5. julija 1941 preselili s slovenske Štajerske v Srbijo 5000 slovenskih izobražencev, med njimi tudi duhovnike. Slednje naj bi preselili na Hrvaško. V drugem valu, od 10. julija do 30. avgusta, so imeli namen preseliti 25.000 Slovencev s slovenske Štajerske na Hrvaško. V tretjem valu, od 15. septembra do 31. oktobra, pa so hoteli preseliti 65.000 slovenskih kmetov s Spodnje Štajerske in okoli 80.000 Slovencev iz južnih krajev Gorenjske. Večino od teh naj bi preselili na Hrvaško, izobražence in politično nezanesljive z Gorenjske pa bi preselili v Srbijo. Iznance so po aretaciji prepeljali v zbirna taborišča, kjer so jih razdelili v transporte. Pred odpravo vsakega transporta so pri izgnancih opravili telesno preiskavo ter jim odvzeli orožje, strelivo, strupe, denar, nakit in podobno. Za vsak transport so izmed izgnancev sestavili vodstvo transporta, ki je imelo v vsakem vagonu pooblaščenca. Ta je skrbel za red in mir. Vsak transport je imel tudi sanitetno službo, ki so jo sestavili iz izgnancev ter oboroženo spremstvo zaščitne policije. Iznanci so smeli s seboj vzeti le omejeno količino ročne prtljage.

Na zagrebški konferenci 4. junija so sklenili preseliti v Srbijo tudi 4000 slovenskih izobražencev z Gorenjske. V začetku julija so organizirali pet posebnih vlakov. Njihovi odhodi so bili določeni za čas med 6. in 10. julijem. Vsakič naj bi odpeljali ob 23.51 z železniške postaje v Šentvidu. Ko so ljubljanski železničarji dobili vozne rede teh vlakov, so takoj organizirali pomoč izgnancem na železniških po-

stajah v Šiški, na glavni postaji v Ljubljani, v Polju in Zalogu. Zbirali so prostovoljne prispevke, kupovali hrano in cigarete ter vse to izročali izgnancem ob postankih transportov. Istočasno so ob podpori frontnih aktivistov organizirali tudi demonstracije proti izseljevanju. Kljub nočnim uram se je vsakič zbrala na peronih množica Ljubljancev in okoličanov, ki je vzklikala protinemška gesla in vzpodbujala izgnance. Okupator je bil brez moči, demonstrante niso prestrašile in razgale niti aretacije. Da bi okupator preprečil nadaljnjo pomoč deportirancem, je po teh dogodkih prepovedal ustavljanje transportov v ljubljanskem železniškem vozišču.

To so bile prve demonstracije proti fašizmu, ki jih je organizirala OF.

Konec leta 1945 so preživeli gojenci Učiteljskega doma na stavbo doma v Žibertovi ulici v Šiški vzdali spominsko ploščo z imeni 39 padlih tovarišev, leta 1953 so dodali novo ploščo, kajti na prvi še ni bilo imen vseh padlih. Dve leti kasneje, 9. oktobra 1955, so nekdanji gojenci, združeni v Klubu borcev NOV »Kosmač-Klemenc« postavili na ploščadi pred domom še spomenik, ki sta ga oblikovala kipar Stane Keršič in slikar Zoran Didek, besedilo pa je sestavil pisatelj France Bevk.

Učiteljski dom v Šiški so ustanovili pred drugo svetovno vojno podeželski učitelji z namenom, da bi v njem prebivali njihovi otroci med svojim šolanjem v Ljubljani. V dom so sprejemali tudi druge dijake in ne le učiteljske otroke, tako da je bila socialna struktura gojencev zelo pestra. Že pred prihodom okupatorjev je bila večina gojencev napredno usmerjena. Po okupaciji Gorenjske in Stajerske je dom postal zatočišče beguncev, tako učiteljev kakor tudi dijakov, ki so pribežali iz teh dveh pokrajin.

Delo gojencev se ni omejevalo le na prebiranje literature in na razpravljanje o političnih ter socialnih problemih, pač pa so pod vodstvom gojencev, članov SKOJ, tudi drugi v domu sodelovali v različnih akcijah, predvsem v demonstracijah.

V decembru 1941 so dijaki v domu ustanovili odbor OF, ki je deloval do julija 1942. Njegova naloga je bila organizi-

rati čim več mladincev za boj proti okupatorju in izvajati različne akcije proti Italijanom. V decembru so ustanovili desetino mladinske Narodne zaščite pod vodstvom Jožeta Ravbarja, vojaškega referenta rajona Šiška, ki je začel z vojaškim izobraževanjem gojencev. Nekako v istem času, konec leta 1941, so organizirali Ljudsko pomoč. Njena naloga je bila pomagati tovarišem, ki jih je aretirali in zapril okupator.

Poleg trosilnih in napisnih akcij, so dijaki organizirali tudi zbiranje najrazličnejšega materiala za partizane. V Učiteljskem domu je bilo celo skladišče materiala, ki so ga zbrali na terenu.

Misel na lastno tiskarno se je pojavila že jeseni 1941, kajti letakov jim ni bilo nikoli dovolj. Ves potreben material so preko zvez dobili v knjigarni Učiteljske tiskarne. Najprej so tiskali letake za lastne potrebe, nato pa so začeli z njimi oskrbovati vso Šiško in tudi Bežigrad. Tiskarna je tako postala rajonska. Tiskali so vsako noč, delalo pa je tudi do 30 gojencev hkrati.

Skojevška in mladinska organizacija v domu se je kljub okupatorjevemu ostremu nadzoru naglo širila. Posamezni mladinci so celo odhajali kot inštruktorji v kvarte šišenskega rajona pa tudi druge rajone. Znotraj doma je pod vodstvom skojevske organizacije uspešno delovala tudi pionirska organizacija.

Med leti 1941 in 1945 je v partizane odšlo 93 gojencev Učiteljskega doma, od teh se jih 39 ni vrnilo — žrtvovali so svoja življenja v boju za svobodo.

Št. 1.

15. maja 1943.

LETO: I.

Tovariši! Prejeto številka našega skupinskega lista je pred nami! Po padcu "Rajca" ki je bila na najboljši poti, da pride v našem domu tiskan list, je dolgo časa med nami vladele aravilo. Sedaj pa smo se sopen vdravili in plod naših naporov je "RDEČI MLADINEC" s čim, da izdaja naša skupina svoj list; smo do- kasali, da smo na vsaki stopnji morali dokazati, da je smo naših tovarišev - vragoviteljev, ki so intervirani, padlo na dobra tla, dokazali smo, da smo dobili "RDEČI MLADINEC", katerega smo negovali v vso Ljubljano, bo imel sledenje našega

1. Podajal je pregled in komentare k vojni in politične dogodkom.

2.2. vgojenci in izvedeljski člani so dajali smernice našemu našemu.

3.2. leposlovni in samostojni člani po programu smo se bili izdajati poučen in interesanten spili: vna naša na osve- tobenju našemu / saj bomo lahko razvedrili duševnost in nabrati novega znanja.

4. Najal bo močnost, da se bo vsak aktivist v njem udeleževal.

Tovariši! so bodo smernice našega lista. Na čelo, da smo smo naša skupina do maksimalne višine!

DELU ČAST IN ČLADST /

9. junija 1948 je bila na hiši v Gubčevi ulici v Šiški odkrita spominska plošča v spomin na oddajanje radijske postaje »Kričač«. Plošča je bila vzdignana po načrtih arhitekta Sete Mušič, pobudo zanjo pa je dala delovna organizacija RTV Ljubljana.

V Ljubljani je od 17. novembra 1941 do 5. aprila 1942 delovala ilegalna radijska oddajna postaja OF, imenovana »Kričač«. Radio OF si je zamislil, organiziral in vseskozi vodil CK KPS.

Sredi leta 1941 je CK KPS ustanovil v okviru Centralne partijske tehnike radijski sektor, za katerega je bil zadolžen organizacijski sekretar CK KPS Tone Tomšič. Tomšič je organiziranje radijskega sektorja poveril Milku Goršiču.

Sodelavci »Kričača« so postali: predvojna komunista inž. Marjan Vesenjak in inž. Drago Hartman, inž. Rado Luznar, inž. Miloš Brelih in skojevca ter študenta elektrotehnične fakultete Vida Jelka Tom-Lasič in Milan Osredkar. Radijski oddajnik je izdelal inž. Rado Luznar v največji tajnosti v seminarju na elektrotehnični fakulteti, kjer pa je delo zaradi pomanjkanja materiala, težav pri nabavi in zaradi konspiracije potekalo dokaj počasi. Oddajnik je bil izdelan konec oktobra. Takrat je Milko Goršič pričel z oddajami za tehnično preizkušanje oddajnika, predvsem njegove slušnosti. Temu pa so sledile poskusne govorne oddaje.

17. novembra 1941 je stekla prva redna oddaja ilegalnega radia OF »Kričač«. Odslej je radio OF oddajal redno. Do srede decembra so bile oddaje trikrat tedensko, v sredo, soboto in nedeljo, od srede decembra do konca januarja so oddajali v sredo in soboto, nato pa zopet trikrat tedensko, v ponedeljek, sredo in soboto.

Sprva je bila valovna dolžina oddajanja nestalna, nihala je od 20 do 40 m. Od srede januarja 1942 pa so stalno oddajali na dolžini okrog 27 m, v drugi polovici marca pa je bila dolžina spremenjena na 48 m.

Oddaje so bile v začetku na sporedu ob 20. uri, od druge polovice decembra pa so začeli oddajati ob 19.45. Dolžina oddaje je bila 15 minut. Nekaj minut pred pričetkom

oddaje se je »Kričač« najavil z uvodnim signalom — s tik-takanjem ure (»Naš čas — prihaja!«), nato pa je sledil, ne vedno, poziv »Slovenci poslušajte, govori OF, govori OF slovenskega naroda!« Od srede februarja 1942 je začetek oddaje sestavljala tudi slovenska narodna himna »Naprej zastave slave«. Vseh oddaj je bilo skupaj 50.

Pri oddajah so neposredno sodelovali Marjan Vesenjak, Drago Hartman, Miloš Brelih, Milan Osredkar in od februarja 1942 Vida Lasič. Sprva je napovedoval inž. Vesenjak, sredi decembra pa ga je zamenjal Milan Osredkar, njemu je kasneje pomagala tudi Lasičeva.

Oddajali so iz 22 ljubljanskih hiš, med njimi tudi s podstrešja pri Juliju in Ljudmili Šemrl v Gubčevi ulici. Julij Šemrl je pripravil »studio« in sicer je iz desk zbil zaboj v velikosti 170×90 cm. Postavil ga je pokonci in nanj privil vrata. V njem sta bila še dva zaboja, prvi je nadomestoval mizico, na kateri je bil mikrofonski, drugi pa sedež. V času oddajanja iz tega studia so Italijani pripravili lov na oddajnik. Italijanski avto z goniometrom je bil parkiran takoj za hišnim vogalom, kljub temu pa so sodelavci »Kričača« srečno oddajali do konca, ne da bi jih odkrili.

Tekste oddaj je sestavljal uredniški odbor, katerega programski vodja je bil pisatelj Lovro Kuhar — Prežihov Voranc. Oddaje so obsegale predvsem informacije o dogodkih v okupirani Ljubljani, na partizanskih bojiščih in na svetovnih frontah, razkrinkavanje izdajalcev in politične ter kulturne komentarje.

Italijani kljub neprestanemu iskanju niso nikdar odkrili oddajnika »Kričač«, niti izsledili nobenega od njegovih sodelavcev. Ves čas svojega oddajanja je »Kričač« predstavljala veliko oporo okupirani Ljubljani in prebivalcem njene okolice. S svojo agitacijsko in propagandno naravo je ljudem večal samozavest in jih še bolj gнал v boj proti okupatorju.

Zadnja oddaja radia »Kričač« je bila 5. aprila 1942. V njej so se sodelavci radia poslovlili od svojih poslušalcev. Kajti italijanski okupator je v svoji nemoči, da bi odkril skrivni oddajnik, zasegel vse radijske sprejemnike v Ljubljani in s tem onemogočil poslušanje »Kričača«.

Svojega naslednika je oddajnik dobil v Radiu OF, ki je deloval na osvobojenem ozemlju v Beli krajini od julija 1944 dalje.

Spominska plošča, posvečena ustanovnemu kongresu KPJ na prizidku hotela Bellevue. Pod gozdom 12, je bila odkrita septembra 1959 na pobudo uprave Gostinskega šolskega centra Ljubljana.

Sodelovanje predstavnikov socialističnih strank z buržoaznimi strankami v oblastnih organih stare Jugoslavije je privedlo do končnega razcepa socialističnih strank v levo in desno smer. Levice so zahtevale ustanovitev nove stranke in brezpogojni razredni boj.

Združevalni kongres levičarskih struj je bil v Beogradu med 20. in 23. aprilom 1919. Udeležilo se ga je 431 delegatov. Na kongresu ni bilo takrat še nerazcepljene slovenske socialne demokracije, kajti desničarji so udeležbo preprečili. Na kongresu so sprejeli ime nove stranke Socialistična delavska stranka Jugoslavije (komunistov) in njen začasni program, ki je imel za osnovo nekoliko spremenjen program srbske socialnodemokratske stranke, ta

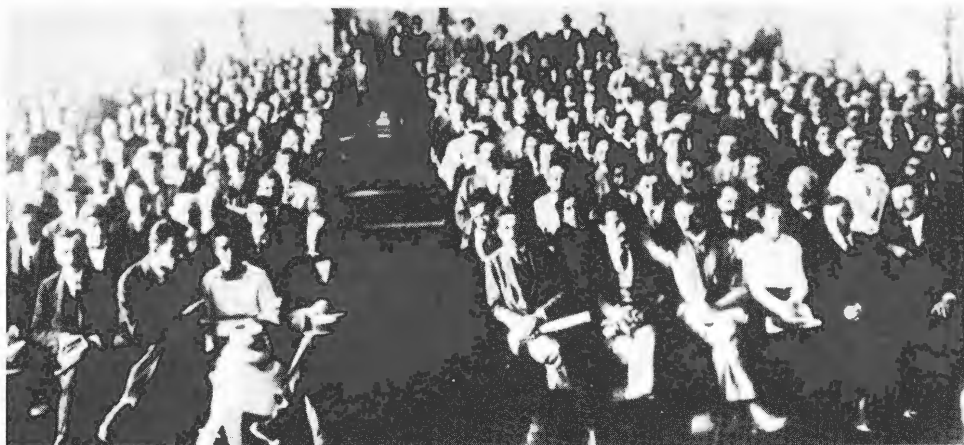
pa je temeljil na erturškem socialističnem programu. Kongres se je izrekel za pristop k tretji internacionali. Istočasno z organiziranjem enotne revolucionarne stranke se je odvijal tudi proces združevanja razrednih sindikalnih strokovnih organizacij v Centralni delavski sindikalni svet Jugoslavije. Septembra istega leta je bil ustanovljena tudi Savez komunistične omladine Jugoslavije (SKOJ).

V naslednjih mesecih je prišlo do razkola tudi v slovenski socialni demokraciji. Levica je v marcu 1920 dokončno sklenila, da izstopi iz JSDS in postane sestavni del nove Delavske socialistične stranke za Slovenijo.

Prvi kongres je slovenska levica sklicala 11. aprila 1920 v Tivoliju v Ljubljani. Udeležilo se ga je 54 delegatov iz 20 političnih organizacij z 12.000 člani. Na kongresu so poudarili, da je nepretrgan razredni boj nujen za zrušenje kapitalističnega družbenega reda in za popolno zmago socializma. Sprejeli so sklep, da se mora Delavska socialistična stranka Slovenije v celoti vključiti v Socialistično delavsko stranko Jugoslavijo (komunistov), kajti le tako se bo povečala bojna moč proletariata.

Socialistična delavska stranka Jugoslavije (komunistov) se je na svojem drugem kongresu, ki se je pričel 20. junija 1920 v Vukovaru, preimenovala v Komunistično partijo Jugoslavije (KPJ). Kongresa se je udeležilo 347 delegatov, vključno s slovensko delegacijo. Sprejeli so program, v katerem so ugotavljali, da kapitalizem doživlja krizo, svet pa prehaja v razdobje svetovne proletarske revolucije. Zato je bila takrat dolžnost jugoslovanskih komunistov, boriti se za jugoslovansko sovjetsko republiko ter izvesti razlastitev in socializacijo proizvodnje.

Z vukovarskim kongresom je bila dokončno potrjena združitev revolucionarnega delavstva vse Jugoslavije s KPJ na čelu.

Zasedanje Vukovarskega kongresa

Na pročelju hiše na Vodnikovi cesti št. 27, je vzdana spominska plošča, posvečena ustanovitvi Glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet. Plošča je bila odkrita 22. julija 1953 na pobudo takratnega rajonskega odbora ZZB NOV Sp. Šiška.

Po napadu fašističnih sil na Sovjetsko zvezo 22. junija 1941 se je položaj v Sloveniji bistveno spremenil, kajti glavnina okupatorjeve vojske se je premaknila na nova bojišča. Še isti dan se je pri Filipu Bernardu na Vodnikovi cesti sestal CK KPS in izdal proglas, v katerem je pozval slovenski narod naj dvigne orožje proti okupatorju in naj ga ne odloži, dokler fašizem ne bo premagan. Nemški napad na Sovjetsko zvezo pa je označil kot poizkus uničiti

oporo, ki jo imajo podjarmljeni narodi v Sovjetski zvezi. Z napadom na Sovjetsko zvezo je nastal pogoj, da priprave na oborožen upor prerastejo v akcijo. Politično akcijo za zbiranje vseh naprednih in domoljubnih sil je vodila OF, zbiranje orožja, vojaškega materiala in drugega pa je usmerjala vojaška komisija pri CK KPS, katere predsednik je bil sekretar CK KPS Franc Leskošek-Luka. Zaradi pospešenih priprav na izvedbo oborožene vstaje proti okupatorjem in oblikovanja partizanskih čet je CK KPS 22. junija 1941 vojaško komisijo preimenoval v Glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet.

Za komandanta je bil imenovan Franc Leskošek-Luka, za političnega komisarja Boris Kidrič, ki ga je kmalu zamenjal Miha Marinko, dr. Aleš Bebler je bil pomočnik komandan-

ta, člana pa sta bila v začetku še Stane Žagar in Oskar Kovačič, nato pa so članstvo razširili z Milošem Zidanškom, Marjanom Brecljem in Dušanom Podgornikom. Trije člani poveljstva so bili določeni za terensko delo: za Gorenjsko Stane Žagar, za Štajersko Miloš Zidanšek in Oskar Kovačič za Primorsko. Ožji del poveljstva, ki je ostal v Ljubljani, je sestavljalo ostalih pet članov. Od teh so bili komandant, njegov pomočnik in komisar člani CK KPS, druga dva sta bila pripadnika krščanskih socialistov in demokratičnega dela Sokola. Iz tega je razvidno, da je bilo Glavno poveljstvo sestavljeno po istem načelu kot IO OF.

Glavno poveljstvo je v Ljubljani delovalo do srede maja 1942, ko se je z ostalim vodstvom NOB preselilo na osvobodjeno ozemlje Dolenjske.

28. novembra 1948 je bila na vogalu Tugomerjeve in Sterneneve ulice odkrita spominska plošča, posvečena ubitemu aktivistu Marjanu Majcnu. Plošča je bila vzdana na pobudo krajevnne organizacije ZB NOV Zgornja Šiška.

Marjan Majcen se je rodil 14. maja 1921 v Šentjanžu pri Mokronogu. Po končani osnovni šoli je nadaljeval šolanje na vojnoindustrijski šoli v Kragujevcu. Leta 1939 je postal član SKOJ. leto kasneje pa je bil sprejet v KPJ. Zaradi aktivističnega dela med mladinci v zavodu in izven njega ter zaradi sodelovanja pri različnih demonstracijah in drugih akcijah je bil leta 1940 izključen iz šole. Iz Kragujevca je odšel na Jesenice, kjer je delal med mladino, nato pa se je vrnil k staršem na Dolenjsko. Ker doma ni našel dela, se je odpravil v Ljubljano k bratu Milanu, ki je imel v zakupu gostilno Keršič v Šiški. Ob okupaciji aprila 1941 se je javil kot prostovoljec v starojugoslovansko vojsko, vendar je bil zavrnjen kot politično nezanesljiv. Z vsemi svojimi silami se je vključil v narodnoosvobodilno gibanje. V okviru šišenske borbene skupine je izvajal različne sabotažne akcije-rezal telefonske žice, pisal gesla,

uničeval okupatorjevo premoženje. Postal je tudi član rajonskega komiteja SKOJ Šiška.

11. avgusta 1941 je Marjan odšel k Prelčevim v Pavšičevo ulico (danes Tugomerjeva), kjer naj bi dobil novo ilegalno stanovanje. Spremljala ga je aktivistka Julka Lončarič. Med potjo ga je videl in prepoznal policijski agent Viktor Jagodic. Skupaj s policijskim vodnikom in tremi Italijani ga je pričel slediti. Marjan se je skušal pred zasledovalci skriti v stanovanju Prelčevih, vendar so ga našli ter pripeljali na dvorišče. Ko so zahtevali naj dvigne roke, je potegnil iz žepa revolver in ustrelil izdajalca Jagodica v trebuh. Jagodic se je zrušil smrtno zadet. Marjan je izkoristil trenutno zmedo med Italijani ter stekel po Tugomerjevi ulici. Pri tem je še nekajkrat ustrelil nazaj. Italijani so se med streljanjem pognali za bežičim. Marjan je bil zadet, še preden je zavil v Sternenovo ulico, kljub temu pa je tekel dalje. Zrušil se je tik pred šišenskimi polji. Da ga ne bi ujeli živega, se je nazadnje ustrelil sam.

16. avgusta 1941 je bila v Slovenskem poročevalcu objavljena osmrtnica:

Pod italijanskimi fašističnimi krogami
je padel neustrašen borec za osvoboditev
slovenskega naroda
MARJAN MAJČEN

Podli izdajalec Jagodic-bivši jugoslovanski policaj, ki je postal zvest hlapec
fašističnih krvnikov — je svoj ogabni zločin
plačal z življenjem.

Slava junaškemu tovarišu Marjanu!
Smrtna kazen za vsakega denuncianta!

Spominska plošča posvečena ilegalnemu zatočišču, skladišču, je vzidana na pročelju stavbe na Vodnikovi cesti št. 69. Ploščo je izdelal kamnosek Alojzij Selan, odkrita pa je bila v letu 1955 na pobudo krajevne organizacije ZB NOV Zg. Šiška.

Pri Jerici in Lojzu Pretnar sta bila v letu 1942 zgrajena dva bunkerja, od katerih je bil prvi vrinjen med pekarno in kurilnico parne peči v pritličju. V tem bunkerju so mešali eksploziv za bombe.

Drugi bunker pa je bil v stanovanju Pretnarjevih. V njem so živeli ilegalci, ki so delali v spodnjem bunkerju, največ se je v njem zadrževal inženir kemije Tibor Škerlak. Oba bunkerja sta bila kasneje kompromitirana in od tedaj dalje so eksploziv mešali v pasarski delavnici pri Pavli Mencejevi v Medvedovi ulici.

Pri Pogačarjevih, prav tako na Vodnikovi cesti št. 69, je bil še en bunker, ki so ga od leta 1941 uporabljali za skrivanje orožja, streliva in zdravil.

V avli bolnišnice dr. Petra Držaja, Vodnikova cesta 62, je postavljen Držajev doprni kip, ki ga je izdelal kipar Anton Sigulin. Kip je bil odkrit 8. julija 1968 na pobudo delovnega kolektiva bolnišnice.

Dr. Peter Držaj se je rodil 26. februarja 1913 v Stični. Promoviral je leta 1938 v Zagrebu, nato je služboval v Novem Celju in v Ljubljani, kamor se je pred Nemci umaknil aprila 1941. Poleti 1941 je postal član zdravniškega MO OF. Decembra 1941 so ga aretirali Italijani. Obsojen je bil na več let zapor. V italijanskih zaporih in internaciji je bil do avgusta 1943, ko se je vrnil v Slovenijo in odšel v partizane. Septembra 1943 je bil imenovan za sanitetnega referenta 6. SNOUB »Slavka Šlandra«. Do maja 1944 je bil na Dolenjskem, nato pa so ga premestili na Štajersko, kjer je delal v saniteti 14. divizije in IV. operativne cone. Sprva je bil referent za bolnišnice na območju IV. operativne cone. Kmalu po prihodu na Štajersko je v Gornjem gradu sklical in vodil posvetovanje sanitetnih referentov enot in bolnišnic na Štajerskem. Pri svojem delu

si je prizadeval strokovno dvigniti sanitetno službo ter izboljšati organizacijo bolnišnic, posebno skrb pa je posvečal delu kirurških ekip. 5. julija 1944 ga je sanitetni oddelek pri Glavnem štabu NOV in POS imenoval za sanitetnega referenta pri štabu IV. operativne cone.

24. decembra 1944 so Nemci na Veliki Lašni napadli štab IV. cone in 14. divizije ter brigado Toneta Tomšiča. Dr. Peter Držaj je padel isti dan proti večeru pri vasi Češnjice v Tuhinjski dolini, ko je ščitil borce med umikom pred Nemci. Sprva je bil pokopan v Češnjicah v skupnem grobu s tedaj padlimi borci, kasneje pa so njegove posmrtno ostanke prenesli na pokopališče v Velikem Gabru pri Stični.

Doprсни kip španskega borca in narodnega heroja Veljka Vlahovića stoji v avli osnovne šole v Ledarski ulici v Šiški. Kip je bil odkrit leta 1977, izdelal pa ga je kipar Anton Sigin.

Velimir Vlahović-Veljko se je rodil 2. septembra 1914 v vasi Trmanje pri Kolašinu. Po končani osnovni šoli je nadaljeval s šolanjem na gimnaziji v Podgorici in v Beogradu. Nato je nadaljeval študij na tehnični fakulteti v Beogradu, Pragi, na pariški Sorboni, diplomiral pa na univerzi v Moskvi.

Že kot srednješolček se je vključil v napredno mladinsko gibanje. Leta 1932 je bil v Beogradu izbran za sekretarja Zdrženja srednješolcev beograjskih gimnazij, ki je bilo

jedro naprednega gibanja med beograjskimi srednješolci. Tudi med študijem na beograjski tehnični fakulteti je bil med vidnimi voditelji naprednega študentskega gibanja. Leta 1933 je bil sprejet v SKOJ, dve leti kasneje pa tudi v KPJ.

Bil je član, od ustanovitve leta 1935 pa do julija 1936 tudi predsednik, Akcijskega odbora študentskih strokovnih združenj na beograjski univerzi. Bil je tudi eden najpomembnejših organizatorjev in voditeljev velikih študentskih demonstracij februarja 1935 in 4. aprila 1936. V času priprav na študentske stavke se je povezoval tudi s študenti zagrebške in ljubljanske univerze. Zaradi teh aktivnosti je bil aretiran in interniran v taborišče v Višegradu (od 14. februarja do 20. marca 1935), izključen pa je bil tudi z univerze za šolsko leto 1935/36.

Sredi 1935. leta je po nalogu univerzitetnega partijskega vodstva odšel v Prago, kjer se je vključil v delo partijske organizacije jugoslovanskih študentov in kmalu postal namestnik partijskega sekretarja te organizacije.

V drugi polovici januarja 1937 je s skupino jugoslovanskih študentov odšel ilegalno iz Prage v Španijo, kjer je postal borec internacionalnega bataljona balkanskih narodnosti »Dimitrov«. Tu je izvrševal vrsto pomembnih nalog, med drugim je delal tudi v kadroviski sekciji baze internacionalnih brigad. Na Jarami je bil 14. februarja 1938 težko ranjen in zaradi posledice rane je izgubil nogo. Po ozdravitvi je iz Španije odšel v Pariz, kjer je organiziral kanal za legalna vračanja jugoslovanskih prostovoljcev iz Španije. V Franciji je bil tudi član biroja CK KPJ. V Parizu se je prvič srečal z Josipom Brozom in postal njegov najtesnejši sodelavec.

Leta 1939 je bil izvoljen za člana CK SKOJ. Oktobra istega leta je odšel v Moskvo v Komunistično mladinsko internacionalo (KIM), kjer je bil predstavnik SKOJ in od leta 1942 pa do razpusta internacionalne v letu 1943 tudi njen sekretar. Bil je tudi predstavnik KPJ v Kominterni do leta 1943. Poleg tega pa je nadaljeval s študijem na tehnični fakulteti. Novembra 1941 je po nalogu CK KPJ in Vrhovnega štaba NOV in POJ v Moskvi skupaj z Đurom Salajem organiziral radijsko postajo »Svobodna Jugoslavija«, preko katere je obveščal javnost o narodnoosvobodilnem boju jugoslovanskih narodov. V Jugoslavijo

se je vrnil konec leta 1944, tedaj je postal načelnik Uprave za agitacijo in propagando pri CK KPJ. Po osvoboditvi je opravljal pomembne in odgovorne državne in partijske dolžnosti. Bil je poslanec Zvezne ljudske skupščine, predsednik Zbora narodov ljudske skupščine FLRJ, član CK ZKJ, od IX. kongresa dalje član izvršnega biroja predsedstva CK ZKJ in član sveta federacije. Bil je tudi eden najuglednejših marksističnih teoretikov, priznan tudi v tujini. Objavil je veliko število člankov s področja splošno političnih in ideološko-teoretičnih vprašanj marksizma in leninizma ter o razvoju in vlogi ZKJ v socialističnem samoupravnem sistemu. Umrl je 7. marca 1975. leta. Za narodnega heroja je bil proglašen 27. novembra 1953.

Spominska plošča posvečena ilegalni ciklostilni tehniki in zatočišču ilegalcev je pritrjena na pročelju hiše Alojza Selana v Podutiški ulici št. 25. Odkrita je bila 10. julija 1961, izdelal jo je kamnosek Alojzij Selan na pobudo krajevne organizacije ZB NOV Zgornja Šiška.

Pri Alojzu in Pepci Filipič na Podutiški cesti sta bila v začetku junija 1941 postavljena javka in skladišče za literaturo. Skrb zanj je prevzel gospodar hiše in brat Pepce Filipič, Alojz Selan-Martin. Decembra 1941 pa so zgradili v hiši še dva bunkerja, enega za literaturo in enega za intendantco.

Od pomladi leta 1942 pa do februarja 1945 je delovala v hiši tudi ilegalna ciklostilna tehnika. V začetku sta v njej delala Alojz Selan in Julka Lončarič, Kasneje pa se je število tiskarjev povečalo še za tri. Razmnoževali so Slovenskega poročevalca, Radio vestnik, Našo ženo, Mladino, Ljudsko pravico, različne brošure, letake in prepuštnice. Ves čas svojega obstoja je delovala tehnika brez daljše prekinitve, razen decembra 1943, ko je bila Selanova hiša tri dni obkoljena. Tiskarne pri preiskavi niso odkrili, kljub temu pa so tiskarji za štirinajst dni prekinili delo. Največji problem tehnike je bilo prenašanje in odnašanje večjih količin materiala.

Februarja 1945 je bila tehnika izdana. Izdala jo je Mimi Mekina-Bogo, ki je bila takrat zadolžena za nadzor nad tiskarno. Pri preiskavi so Nemci našli le en bunker, drugega — pomembnejšega pa niso odkrili. Alojza Selana

so po hudem mučenju obsodili na smrt, vendar mu je uspelo pobegniti.

V tej hiši sta bili tudi dve ilegalni stanovanji oziroma prenočišči za ilegalne partijske in frontne funkcionarje. Prenočišči sta bili pri Pepci Filipič in Alojzu Selanu. Istočasno so ju uporabljali tudi kot kurirski in obveščevalni center.

Na pročelju stavbe TVD Partizan na Vodnikovi cesti št. 155 je bila 5. maja 1955 vzidana spominska plošča 141 žrtvam fašizma med leti 1941 in 1945. Izdelal jo je kamnosek Alojz Selan, pobudo zanj pa je dala krajevna organizacija ZB NOV Zg. Šiška.

Spominska plošča posvečena tiskarni »Rdečega prapora«, vzidana na pročelju stavbe na Zapuški cesti št. 23, je bila odkrita ob 40. obletnici ustanovitve KPJ in SKOJ 22. julija 1959, na pobudo občinskega odbora ZZB NOV Ljubljana—Šiška.

Do leta 1932 je bila partijska organizacija v Sloveniji delno obnovljena. Začela je pridobivati vse večji vpliv med delavskim razredom. Istočasno je bila postavljena tudi močna ilegalna tehnika. Partija je poleg različnih letakov začela izdajati tudi svoje ilegalno glasilo »Rdeči prapor«. Glasilo je izdajal Pokrajinski komite KPJ za Slovenijo. Izhajalo je v Ljubljani od marca 1932 do avgusta 1934, njegov urednik pa je bil Boris Kidrič. Glasilo je s

svojimi kritičnimi analizami delovanja slovenske partije mnogo pripomoglo k uveljavljanju le-te med množicami in k borbi proti sektaštvu znotraj organizacije. V času svojega izhajanja je odigralo pomembno vlogo v procesu obnove KPJ v Sloveniji.

Leta 1934 so »Rdeči prapor« razmnoževali v ilegalni ciklostilni tehniki pri Pavlu Zibelniku v Zapužah. Tu so bile natisnjene tri številke glasila (št. 1 — marec, št. 2 — maj, št. 3 — julij) in posebna izdaja (avgust), ki je izšla ob gladovni stavki rudarjev v Trbovljah.

Novembra 1934 je bila tehnika zaradi izdajstva odkrita. Pavle Zibelnik in njegov sodelavec Stane Mrhar iz Šentvida sta bila aretirana in obsodena na zaporne kazni, tehnika pa se je nato preselila k Hinku Smrekarju v Brejčevu ulico v Šiško, kjer je delovala vse naslednje leto.

Krajevna skupnost Bratov Babnik je bila ustanovljena leta 1979, takrat je bila tudi na predlog krajevne konference SZDL in krajevne organizacije ZB NOV poimenovana po padlih bratih Štefanu in Mihi Babniku.

Štefan Babnik je bil rojen 27. decembra 1917 v kmečki družini v Dravljah. Po končani osnovni šoli in štirih razredih gimnazije je ostal na domači kmetiji.

Pred okupacijo je bil član Društva kmečkih fantov in deklet ter delavskega kulturno-prosvetnega društva »Vzajemnost«. Aprila 1941 je začel sodelovati v narodnoosvobodilnem gibanju, jeseni 1941 je bil sprejet v SKOJ, vključil pa se je tudi v borbeno grupo, ki so jo sestavljali skojevci in komunisti iz Dravelj in Zgornje Šiške. Kasneje so člani te skupine postali člani VOS.

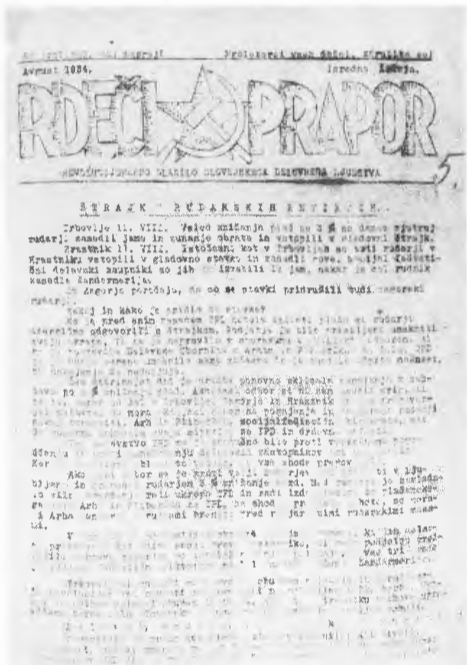
Zaradi njegovega delovanja so ga Italijani dvakrat skušali aretirati, vendar mu je uspelo obakrat pobegniti. Od jeseni 1941 je zato živel v polilegalu. Januarja 1942 je bil sprejet v KPS.

20. februarja 1942 je Štefan Babnik sodeloval v akciji VOS v Tavčarjevi ulici v Ljubljani. Vosovci so izvršili smrtno obsodbo nad Avgustom Praprotnikom, bančnikom in industrialcem, predsednikom fašistične industrijske zbornice in članom vodstva izdajalske bele garde. Pri tem je agent, ki je spremljal Praprotnika, Babnika smrtno ranil s strelom iz pištole. Ranjenega so odpeljali v Leonišče, kjer pa je kmalu podlegel rani. Starši so skušali njegove posmrtno ostanke prenesti na domače pokopališče v Dravljah, vendar jim Italijani niso dovolili prehoda preko bloka. Štefana Babnika so nato pokopali na ljubljanskih Žalah.

Mihael Babnik-Miha, Štefanov brat, je bil rojen 20. septembra 1920 v Dravljah. Po končani osnovni šoli se je izučil za trgovca, nato pa se je kot trgovski pomočnik zaposlil v trgovskem podjetju Veriga na Celovski cesti v Šiški. Tako kot brat je bil tudi on član Društva kmečkih fantov in deklet in delavskega kulturno-prosvetnega društva »Vzajemnost«. Po okupatorjevi zasedbi Ljubljane se je vključil v narodnoosvobodilno gibanje, postal je član SKOJ, zatem pa še borbene oziroma kasneje vosovske grupe v Dravljah.

Jeseni 1941 so ga pričeli iskati Italijani, zato se je moral umakniti v polilegalu. Kljub nevarnosti aretacije pa je še vedno nadaljeval z delom na terenu. Jeseni 1942 je po nalogu KPS odšel v partizane, v Dolomitski odred. Tu je nadaljeval z varnostnoobveščevalnim delom, vendar je že 29. oktobra 1942 padel v borbi z Italijani in belogardisti v Dravljah.

Na Peskah na podutiškem klancu, kjer so pred zadnjo vojno prirejali kolesarske dirke, je bil leta 1952 postavljen spomenik sedemindvajsetim kolesarjem, ki so kot borci, talci in interniranci med leti 1941 in 1945 izgubili svoja življenja. Spomenik je bil postavljen na pobudo Kolesarske zveze Slovenije, ki je vrsto let na podutiški krožni progi prirejala tudi spominske dirke v počastitev padlih tovarišev. Leta 1978 je bil spomenik prestavljen ob Vodnikovo cesto, po kateri že nekaj let zapovrstjo ob Dnevu zmage poteka manifestativna spominska dirka kolesarjev.

Pri zgradbi Slovenija avta ob Celovski cesti stoji bronast kip Svobodi, delo arhitekta Vinka Glanza in kiparja Antona Sigulina. Postavljen je bil v spomin 668 borcem, padlim v NOB, 269 ustreljenim aktivistom OF in 129 internirancem umrlim v koncentracijskih taboriščih med leti 1941 in 1945 z območja takratnega rajona Ljubljana-Šiška. Spomenik je bil postavljen 13. maja 1951 na pobudo takratnega rajonskega odbora ZZB NOV Ljubljana-Šiška.

Pred stavbo podjetja Integral, TOZD Mestni promet, Celovška cesta št. 164, stoji spomenik, posvečen devetnajstim padlim delavcem in uslužbencem podjetja Električna cestna železnica — ECŽ. Spomenik je delo arhitekta Dušana Krapeža, odkrit pa je bil 1. novembra 1946 na pobudo delovnega kolektiva Ljubljana transport.

Že v predvojni Jugoslaviji so se delavci ECŽ organizirano borili za osnovne pravice delavcev kot so osemurni delavnik, plačilo nadurnega dela, zagotovitev temeljnih pogojev dela, pravica do delovne pogodbe, pravica do socialne in zdravstvene zaščite, pravilnik o delovnih oblekah. Delavci so skušali izboljšanje položaja doseči s stavkami (14. april 1919, 26. september 1920, 7.—17. februar 1923), vendar so bili rezultati vedno le kratkotrajni.

Ko so se razmere vedno bolj slabšale, so se člani kolektiva na pobudo KP 3. septembra 1936 zbrali v dvorani Delavske zbornice. Med govorniki je nastopil tudi Franc Leskošek, ki je pozval delavstvo, naj vztraja pri svojih zahtevah. Prisotni policijski komisar je zaradi tega poziva prekinil zborovanje. Med delavci ECŽ je tedaj dozorol sklep o stavki. Zvrstili so se v sprevod in molče odšli proti remizi v Šiški. Na polovici poti, pri stari šoli v Šiški, jih je zaustavil kordon policistov. Delavci so se morali raziti, vendar so potem po stranskih poteh preko njiv prišli v remizo. Vseh delavcev je bilo približno 200. Izvolili so takoj tri strokovne odbore in glavni stavkovni odbor, ki ga je vodil Jernej Urbanija. V vodstvu stavke so bili še Franc partijske celice v ECŽ, ustanovljene 1936 leta, Kozamer-nik, Ivan Matulj in Franc Štefančič ter Leopold Cej in Franc Juhan.

Kljub pritisku policije in grožnjam vodstva ECŽ z odpuštvami z dela, stavkajoči niso popustili. 5. septembra, ob pol dveh jutraj, je prišlo do prvih pogajanj. Ne dolgo zatem so stavko zaključili, kajti vodstvo ECŽ je pristalo na zahteve stavkajočih. Obvezali so se, da ne bodo proti nikomur izvajali kazenskih ukrepov, da bodo plačali dan stavke, priznali stalnost zaposlitve in plačali vse nadurno delo od 1. junija dalje. Stavka je imela velik političen pomen, saj so bili njeni idejni pobudniki komunisti, člani partijske celice v ECŽ.

Poizkusi tedanjih političnih strank, da bi v idejno enotnem kolektivu pridobili svoje pristaše, niso uspeli. Delavci so z doslednim zagovarjanjem in utemeljevanjem svojih zahtev dosegli enotnost, ki je ni razbila niti prihajajoča vojna vihra.

Že junija 1941 je bil v ECŽ ustanovljen matični odbor OF (MO OF), ki je povezoval tri odbore: odbor za promet, odbor v delavnici in odbor progovnih delavcev. MO OF so sestavljali delavci, ki so že pred vojno pristopili k naprednem revolucionarnemu delavskemu gibanju: Kozamer-nik, Matulj, ki je bil istočasno tudi sekretar partijske celice, Cej, Urbanija in Štefančič, ki je bil tudi predsednik tega odbora. Vodje odborov so bili: za promet Jernej Urbanija, za delavnice Henrik Škrbinc in za proge Jurij Jager. MO OF je s pomočjo teh odborov organiziral širjenje Slo-ven-skega poročevalca in drugega ilegalnega tiska, zbiranje orožja, hrane, obleke, sanitetnega materiala za partizane in druge akcije. MO je imel stalne stike z Borisom Kraigherjem, Tonetom Dolinškom, Marijo Drakslarjevo in drugimi terenskimi aktivisti, ki so dajali odboru navodila za posamezne akcije. MO OF pa jim je dajal podatke kje in kdaj bi bilo primerno minirati tramvajsko progo, da bi bil dosežen največji učinek. Potem ko je okupator ograbil Ljubljano z žico, je MO OF preuredil en tramvajski voz za ilegalni prevoz raznega materiala preko žice. Letake in li-teraturo so prevažali tudi v ostalih tramvajih. Tu so jih skrivali v omari-ah z dvojnim dnom ali pa v žlebovih na

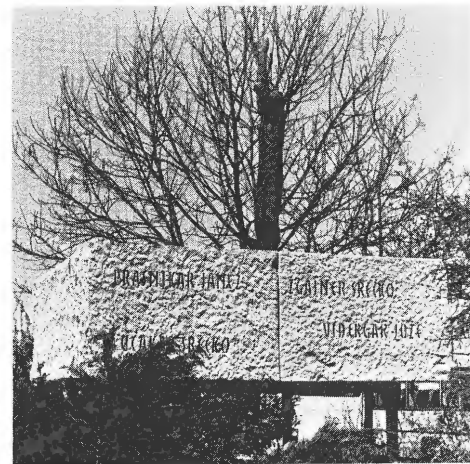
stre-
hah, ki se jih Italijani zaradi električne napetosti niso upali pregledovati. Ob pomembnih praznikih OF, ob stre-ljanju talcev, ob obletnicah žrtv ter ob drugih priložnostih so vsi tramvaj ob določeni uri obstali na progah. V delav-nicah ECŽ so izdelovali različne predmete predvsem za potrebe Centralne tehnike in razne dele za bunkerje, iz delavnic pa so odnašali tudi velike količine gradbenega materiala in kable. Člani odborov so na svojih domovih skrivali ilegalce in pomembne politične delavce, kot so bili Miha Marinko, Mica Šlandrova in Oskar Kovačič. Delavci in vodstvo ECŽ se kljub pritiskom niso hoteli vpisati v itali-janski fašistični sindikat Dopolavoro. V ECŽ je bila tudi kurirska javka.

Konec leta 1941 ali v začetku leta 1942 je bila v ECŽ or-ganizirana tudi NZ. Enota se je kasneje vključila v šišen-ski bataljon NZ kot njegova 4. četa. Zaradi tolikšne aktiv-nosti delavcev na službenem mestu in tudi na terenu, kjer so živeli, je bilo konec decembra 1942 v božičnih racijah aretiranih sedemnajst članov kolektiva. Tu je ponovno prišla do izraza enotnost delavcev ECŽ, saj je odbor Slo-ven-ske narodne pomoči (SNP) v podjetju organiziral po-šiljanje paketov aretirancem. Zaradi aretacij je delo za-časno zamrlo, po ustanovitvi odbora Delavske enotnosti (DE) v začetku pomladi 1943 pa se je znova razmahnilo, k delu so pritegnili še tiste, ki so dotlej stali ob strani.

Maja 1944 so bili aretirani še trije delavci, septembra in oktobra 1944 pa je bilo aretiranih še devetintrideset de-lavcev ECŽ. Skupaj je bilo iz vrst kolektiva zaprtih in in-terniranih osemindvetdeset delavcev. Več kot trideset članov kolektiva je odšlo v partizane, devetnajst pa jih je izgubilo svoja življenja.

Pred podjetjem Avtomontaža na Celovski cesti 180 stoji spomenik petnajstim delavcem tega podjetja, ki so padli v NOB. Spomenik, ki je prvotno stal v Kamniški ulici št. 25, je bil postavljen na pobudo delovnega kolektiva ter je delo arhitekta Vlasta Kopača in kiparja Draga Tršarja. Spome-nik je bil odkrit v letu 1962.

S pripravami za ustanovitev partijske celice v Avtomontaži sta pričela brata Ivan in Stane Bizjak, komunisti iz Črnuč, v avgustu 1936, kmalu po svojem prihodu v tovarno. Sredi decembra 1936 je bila tako ustanovljena partijska celica s petimi člani: Stane in Ivan Bizjak, Franc Obran, Martin Zagožen in Srečko Žgajner. V naslednjih štirih letih se je članstvo razširilo še za deset komunistov. Prvi sekretar celice je bil Stane Bizjak (1936—1939), nato pa sta mu do okupacije sledila še Vili Šlander (1936—1940) in Srečko Učakar (1940—1941).

Pod vplivom partijske organizacije so se vsi delavci enotno vključili v razredne ursove sindikate (URSSJ) ter se v njihovih okvirih borili za uveljavljanje boljših življenjskih in delovnih pogojev. V dveh stavkah, avgusta 1937 in decembra 1939, ki so ju vodili komunisti, so delavci dosegli zvišanje urne mezde.

Možna partijska organizacija, ki je bila okrepljena z enotnim sindikatom, je tudi v času tik pred izbruhom druge svetovne vojne usmerjala ves kolektiv v boj za razredne pravice in kasneje tudi v oborožen odpor proti okupatorjem in domačim izdajalcem.

Novembra 1941 je bil v Avtomontaži ustanovljen prvi odbor OF. Sekretar odbora je bil od začetka pa do svoje aretacije januarja 1945 Janez Prašnikar st. Novembra 1941 so zaprile tudi prvi člani NZ. Zaščitniki iz Avtomontaže niso delovali le v tovarni, pač pa so se povezovali z desetinami NZ na terenu.

Okupator je proglasil delo v Avtomontaži za vojno industrijo. Vsi zaposleni so imeli posebne izkaznice, ki so jim omogočale nekakšno imuniteto, npr. ob racijah. To so spretno izkoriščali predvsem vosovci, ki so se zaposlili v Avtomontaži in tako dobili izkaznice. To je trajalo do januarja 1945, ko je okupatorju uspelo odkriti prevaro.

Člani OF so z različnimi akcijami skušali čimbolj ovirati delo v tovarni in s tem škodovati okupatorju. Če se je le dalo, niso pravočasno opravili dela, niso usposobili vozil, ki so jih dobili v popravilo, kvarili in skrivali so rezervne dele, v strojno olje so nasipali pesek in podobno. Zbirali so denar hrano, obleko in drug material, ki so ga prek zvez pošiljali partizanski vojski.

Med NOB je petnajst delavcev Avtomontaže žrtvovalo tudi svoja življenja — padli so kot borci NOV, bili ubiti kot talci in umrli v okupatorjevih taboriščih.

Na stopnišču podjetja Avtomontaža, TOZD skupne službe, Celovška cesta 180, stoji doprsni kip narodnega heroja Ivana Bizjaka-Janka, delo kiparja Marjana Keršiča Belača. Kip je bil odkrit spomladi 1977 na pobudo delovnega kolektiva Avtomontaže.

Janez Bizjak-Janko se je rodil 31. decembra 1911 v Spodnji Otlici pri Ajdovščini. Zaradi vse večjega fašističnega nasilja so se Bizjakovi preselili v Črnuče pri Ljubljani. Janez je do januarja 1941 služboval v ljubljanski Avtomontaži, kjer se je tudi izučil za ključavničarja. Že leta 1932 je začel delovati v črnuškem delavskem kulturno-prosvetnem društvu Svoboda. Januarja 1934 je postal član novoustanovljene partijske organizacije v Črnučah. Skupaj z bratom Stanetom je istega leta organiziral v Av-

tomontaži partijsko organizacijo, ki je bila ena najmočnejših med ljubljanskimi tovarniškimi organizacijami. Močan je bil tudi njegov vpliv v sindikalnih organizacijah. Leta 1938 je bil zaradi svojega dela aretiran in zaprt. Po izpustitvi iz zapora je ponovno nadaljeval svoje delo, dokler ni bil januarja 1941 interniran v Ivanjico.

Takoj po prihodu okupatorja je Bizjak začel s pripravami na vstajo v Črnučah in okolici. 23. julija se je s črnuškimi komunisti umaknil v okoliške gozdove. Naslednji dan se je črnuška skupina združila z gameljsko in šmarnogorsko skupino, 28. julija pa so borci ustanovili Rašiško četo.

Bizjak je kot borec Rašiške čete sodeloval v njenih prvih akcijah — pri požigu sovražnikovega žita, pri likvidaciji izdajalca Alojza Majheniča in pri drugih.

17. avgusta 1941 je bil ustanovljen Kamniški bataljon in Bizjak je postal komandir Mengeško-moravške čete. Operativno področje te čete je bilo v okolici Moravč in tu je spretno vodil borbe v spopadih z Nemci.

V začetku oktobra je Bizjak s četo odšel na desni breg Save, na italijansko okupacijsko območje. 29. oktobra se je s četo ustavil pri kraju Šujica blizu Ljubljane. Tu so jih opazili Italijani in jih napadli. Bizjak se je hrabro boril na čelu svoje enote, dokler ga ni sovražnikov strel zadel v glavo. Borci so kljub komandirjevi smrti nadaljevali z bojem in Italijane prisilili k umiku.

Za narodnega heroja so Janeza Bizjaka razglasili 27. novembra 1953. leta.

Spomenik okupirani Ljubljani stoji ob Celovški cesti blizu podjetja Avtomontaža. Odkrit je bil 9. maja 1959 ter je delo arhitekta Vlasta Kopača in kiparja Boža Pengova. Spomenik je bil postavljen na pobudo takratnega okrajnega odbora ZZB NOV Ljubljana in okolica.

Okupacija, razdelitev slovenskega ozemlja med tri okupatorje, ustanovitev Ljubljanske pokrajine — vse to ni preprečilo Ljubljani, da ne bi bila še naprej središče slovenskega naroda in s tem tudi naprednega revolucionarnega gibanja in boja proti okupatorjem.

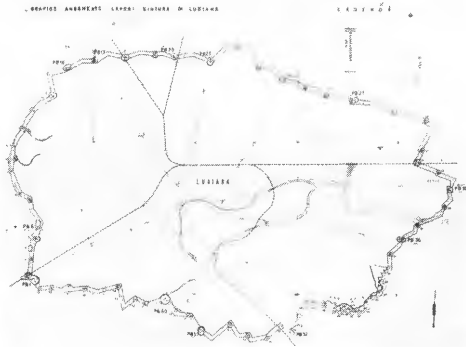
V Ljubljani je bila ustanovljena OF slovenskega naroda, bilo je ustanovljeno Glavno poveljstvo slovenskih parti-

zanskih čet, tu sta delovala okrožni odbor OF in okrožni komite KPS, tu je večkrat zasedal CK KPS, pa Vrhovni plenum OF in mnogi drugi partijski in frontni forumi. Italijanska obveščevalna služba je že sredi junija 1941 poročala, da se v mestu množično razraša komunistična organizacija, ki tiska celo lastno periodično glasilo Slovenski poročevalec. Ljubljanci so se množično vključevali in delovali v odborih OF, bili njeni pristaši in simpatizerji, prvo leto odpora je bilo v Ljubljani kar 385 terenskih odborov OF. Ljubljanci so se vključevali v OF tako na terenu kot v službah. V skoraj vseh ustanovah, podjetjih, tovarnah so delovali matični odbori OF (MO OF). Že poleti 1941 so v Ljubljani in njeni okolici delovale borbene grupe, ki so svojim delom povzročale pri sovražniku ne le materialno škodo, pač pa tudi nemir in strah. 15. avgusta 1941 je bila v Ljubljani ustanovljena obveščevalna in varnostna služba OF. Že konec leta 1942 je bila razpredena mreža množične obveščevalne službe po vsej Ljubljani. Obveščevalci so bili postavljeni pri vseh rajonskih partijskih komitejih in matičnih odborih OF, tudi pri kvartnih, terenskih in uličnih odborih OF. 17. oktobra je bila ustanovljena Narodna zaščita, ki je tesno sodelovala z varnostno službo, in ki je kasneje samo v Ljubljani štela skoraj 3000 članov. Ljubljana je bila država v državi. Bila je žarišče organiziranega odpora, ki se je od tu širil v vse pokrajine. Kljub poostrenim okupatorjevim ukrepom, s katerimi je skušal pokoriti uporno Ljubljano, pa je prebivalstvo množično sodelovalo v vseh akcijah, ki sta jih vodili in organizirali KP in OF, pa naj si bodo to plebiscitne, trosilne, nabiralne, sabotažne, obveščevalne ali druge akcije.

22. februarja 1942 so Italijani začeli obkrožati Ljubljano z bodečo žico. Njihov namen je bil stisniti mesto v obroč. nato pa ga preiskovati iz ulice v ulico toliko časa, dokler ne bi aretirali vseh aktivistov in simpatizerjev partije in OF, odkrili njihovih ilegalnih delavnic, tehnik, skladišč. 24. februarja so pričeli Italijani s splošnimi racijami, ki so trajale vse do 15. marca. Kljub temu, da je šlo skozi natančne preiskave na tisoče moških in so jih mnogo poslali v zapore in v internacijo, jim vseeno ni uspelo zatreti narodnoosvobodilnega boja v Ljubljani.

Ljubljana je bila kot veliko taborišče, obdano z žico in železobetonskimi bunkerji z močnimi vojaškimi posadkami in mitralješkimi gnezdi. Odhod in prihod v Ljubljano je bil mogoč le s posebnimi prepustnicami.

V maju so Italijani začeli z novim utrjevanjem. Mejo so razširili od 50 na 250 m, zgradili so strateško in obrambno

žično mejo z novimi bunkerji, obrambnimi zidovi, s položaji za težko orožje in s strelskimi jarki. Napeljali so tudi posebno telefonsko linijo in električno omrežje za osvetlitev meje.

Sledile so nove racije. V osemdnevnih racijah (24. junij—1. julij 1942) so Italijani pregledali več kot 20 000 Ljubljancanov, od tega so jih v zaporih obdržali 2558.

Tudi v samem mestu so Italijani zgradili obrambni sistem, mesto so razdelili v cone, prehode med njimi pa so zaprli s španskimi jezdec in stražarnicami. Na pomembnih točkah-križiščih, mostovih so zgradili bunkerje, po ulicah pa so hodile pomožne straže in patrulje z orožjem, pripravljenim na strel. Še posebej so utrdili posamezne zgradbe, kjer so bili italijanski vojaški uradi, sedež fašistične stranke, kvestura, visoki komisariat, utrdili pa so tudi sodniške zapore, električne centrale in mestni vodovod. Mesto je dobilo podobo prave trdnjave.

Celoten utrjen pas z 69 bunkerji in 13 bloki je bil dolg 29.663 m, visok 8 m, širok od 5 do 8 m, skupaj z reflektorskimi postajami in notranjo obhodno stezo pa je meril do 80 m. Na prvi obrambni liniji je okupator imel 3000 ljudi, od tega 2500 vojakov, ostalo pa so bili karabinierji, agenti javne varnosti, kvesturini in drugi.

Sledile so nove racije — »božične« — v noči od 21. na 22. in z 22. na 23. december 1942, v katerih so belogardisti s pomočjo italijanskega okupatorja aretirali okrog 1500 Ljubljancanov ter jih nato poslali v internacijo.

Kljub takšni zastraženosti in nadzoru pa aktivistom in ilegalcem le niso v celoti onemogočili prehajanja preko meje in delovanja v mestu samem. Ilegalne dokumentne tehnike so ponarejale italijanske dokumente in žige, tajni kanali pa so omogočali nenadzorovane izhode iz mesta. Ljudje so od pomladi 1942 v večjih skupinah odhajali v partizane. Iz Ljubljane so odbori OF pošiljali velike količine različnega materiala, ki so ga skritega prevažali tako na kmečkih vozovih in v železniških vagonih, kakor tudi v otroških vozičkih. Ljubljane okupator ni pokoril.

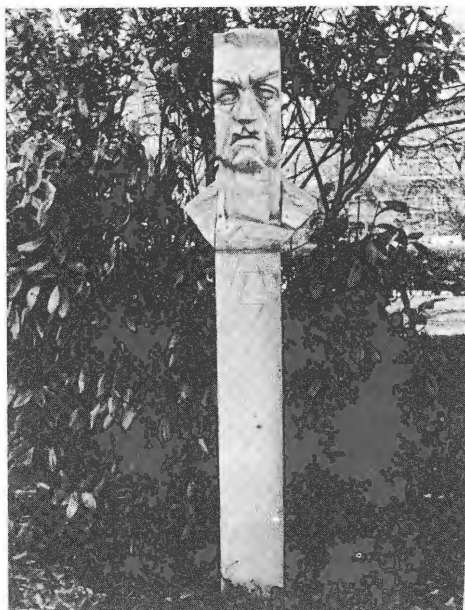
Po kapitulaciji Italije 8. septembra 1943 so ostali bunkerji prazni, prehodi nezastraženi. Okrog šest tisoč Ljubljancanov je odšlo iz mesta v partizane. 11. septembra 1943 je bila na Golem nad Igom ustanovljena 10. SNOUB »Ljubljanska«. Ko so Nemci zasedli Ljubljano, so ponovno zasedli tudi mejo. Za njen prehod so izdajali svoje posebne dovolilnice. Po ustanovitvi slovenskega domobranstva so nadzor nad mejo prevzeli domobranci.

Leta 1961 so začeli na mestih, kjer je od februarja 1942 potekala žica okrog okupirane Ljubljane, s postavljanjem spominskih znamenj-stebričev. Do 7. maja 1961 jih je bilo postavljenih prvih 50, ostale pa so postavili do srede julija. Delo je bilo dokončano v letu 1962. V načrtu je postavitev 120 znamenj, od katerih jih stoji že 108. Šest stebričev je večjih in so kiparsko obdelani. Stebriči so kamniti ter imajo obliko osmerokotne prizme. Na njih sta vklesani letnici 1942—1945 ter pod njima napis: Postavil delovni kolektiv ali Delovni kolektiv ter ime delovne organizacije.

V letih 1974/75 se je pričela še izgradnja sprehajalne poti Pot spominov in tovarištva. Na območju občine Ljubljana-Siška je postavljenih 16 znamenj (od znamenja št. 17 do znamenja št. 32).

Pred Osnovno šolo Hinka Smrekarja v Gorazdovi ulici v Šiški stoji spomenik posvečen slikarju Hinku Smrekarju. Spomenik je delo kiparja Cirila Cesarja, odkrit pa je bil 5. septembra 1958. leta.

22. julija 1955. leta je bila na rojstni hiši narodnega heroja Darka Marušiča v Šiški, Korotanska 14, odkrita spominska plošča, ki jo je izdelal kamnosek Jože Valant. Plošča je bila odkrita na pobudo krajevne organizacije ZB NOV Litostroj.

Darko Marušič-Blaž se je rodil 6. decembra 1919 v Ljubljani. Njegova družina je izvirala iz Slovenskega primorja, kamor se je po Darkovem rojstvu tudi preselila. V iskanju zaslužka so se za kratek čas odpravili celo v Brazilijo, vendar so se spet vrnili in se naselili v Opatjem Selu. Tu je Darko obiskoval tudi osnovno šolo. Zaradi povečevanja italijanskega pritiska na Slovence, so se Marušičevi preselili v Ljubljano. Darko se je po končani meščanski šoli izučil za strojnega ključavničarja in se zaposlil v tovarni Unitas. Tu se je vključil v delo naprednih delavskih organizacij. Konec leta 1938 je bil sprejet v SKOJ, dve leti kasneje pa v Komunistično stranko. Kot spreten organizator je sodeloval v mnogih protifašističnih akcijah. Ob začetku okupacije je postal sekretar okrožnega komiteja SKOJ Ljubljana. Njegova zasluga je bila, da je mladina, bodisi študentska, dijaška ali vajeniška, tako množično vključevala v narodnoosvobodilno gibanje oziroma že leta 1941 odšla v partizane. Tudi sam je bil član mladinske borbene skupine, ki je delovala v Šiški.

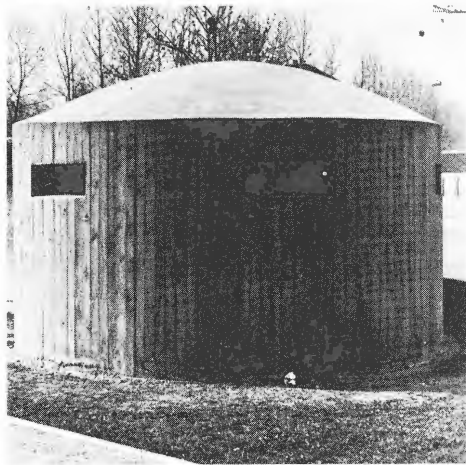
V začetku januarja 1942 je odšel po nalogu CK KPS v Trst, da bi organiziral in vodil narodnoosvobodilno gibanje med tamkajšnjo mladino. Tudi to nalogo je uspešno opravil. Nekaj mesecev kasneje pa je prevzel še nalogo organizirati OF med delavci v Trstu in Trzinšču.

Februarja 1943 je moral zapustiti Trst, ker mu je bila na sledi policija. Odslej je vojaško in politično deloval na celotnem ozemlju Slovenskega primorja. Imenovan je bil za člana PK KPS za Slovensko primorje, istočasno pa je bil tudi namestnik političnega komisarja primorske operativne cone. V začetku novembra 1943 je postal politični komisar Goriške divizije, vendar je že po nekaj dneh, 17. novembra, padel pri vasi Srednji Lokovec v boju z nemško patroljo.

Za narodnega heroja so ga razglasili 14. decembra 1949. leta.

Ob križišču Ulice Ljubljanske brigade in Djakovičeve ulice so urejeni ostanki italijanske postojanke z bunkerjem, spominsko ploščo in reliefom Poti spominov in tovarištva. Bunker je bil obnovljen leta 1979 po načrtih arhitekta Mihe Kerina.

Na južnem pročelju Doma narodnega heroja Ljuba Šerčerja v Drenikovi ulici, so bile 20. maja 1956 vzdane štiri šesterokotne plošče z imeni 34 telovadcev, članov društva Sokol, ki so padli kot borci NOV ali bili žrtve fašističnega nasilja med leti 1941 in 1945. Med njimi je vklesano tudi ime narodnega heroja Zvonka Runka. Plošče sta oblikovala arhitekta Zdenka Vezovšek in Emil Medvešek. Odkrite so bile na pobudo TVD Partizan Spodnja Šiška.

Leta 1972 je bila dodana nova plošča z imeni padlih telovadcev. Ta plošča je delo arhitekta Vlasta Kopača.

Telovadno društvo Sokol je nastalo v 19. stoletju kot narodnoobrambna in telesnovzgojna organizacija, naperjena proti pritiskom germanizacije. Sprva je Sokol povezoval klerikalce in liberalce, kasneje pa so se vanj vključevali le liberalci.

Z zakonom o Sokolu Kraljevine Jugoslavije v začetku decembra 1929, se je moral Sokol vključiti v enotno režimsko sokolsko organizacijo. Režim Jugoslovanske nacionalne stranke (JNS) je hotel prostovoljno telovadno organizacijo podrediti svojim strankarskim namenom. Vse to pa je povzročilo spore znotraj Sokola. Sredi tridesetih let so se na eni strani krepile fašistične težnje, na drugi strani pa se je oblikovala vse močnejša in številčnejša opozicija, ki se je izoblikovala v napredno demokratično krilo.

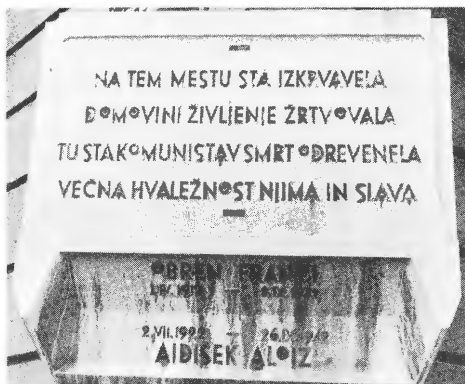
Konec leta 1940 je ob enotni akciji za ustanovitev Društva prijateljev SZ prišlo do prvih stikov med KPS in levim krilom Sokola, aprila 1941 pa se je to krilo vključilo v OF slo-

venskega naroda. S tem je bil med drugimi ustanovnimi skupinami OF zastopan tudi napredni del tradicionalnega slovenskega liberalnega tabora.

Spominska plošča padlima aktivistoma Alojzu Ajdišku in Franciju Obranu je vzdana na vogal Osnovne šole Zvonka Runka v Gasilski ulici v Šiški. Idejni projekt za ploščo je izdelal arhitekt Albert Sušnik, besedilo pa je sestavil pisatelj Tone Seliškar. Plošča je bila odkrita 11. oktobra 1958 na pobudo krajevne organizacije ZB NOV Milan Majcen — Hinko Smrekar.

Alojz Ajdišek-Rudi je bil rojen 2. avgusta 1922 v Spodnji Šiški. Po končani osnovni šoli in nižji gimnaziji se je zaposlil kot vajenec v Delniški tiskarni v Ljubljani. Včlanjen je bil v sindikat grafikov in v organizacijo slovenske grafične mladine. Ukvarjal se je s kulturnoprosvetnim delom, pisal je pesmi in tudi pogosto nastopal na Šentjakobskem odru. Kot vajenec se je vsak dan srečeval s problemi delavstva, pod vplivom sodelavcev iz tiskarne pa se je tudi aktivno vključil v delavsko gibanje. 25. avgusta 1940 je z recitacijami sodeloval na taboru Zveze delovnega ljudstva na Dobravi za Šmarno goro in bil naslednji dan aretiran ter denarno kaznovan. Že pred vojno je bil sprejet v SKOJ.

Po okupaciji slovenskega ozemlja je postal tudi član OK SKOJ za Ljubljano. Maja 1942 so ga na povratku s slovenskega sestanka aretirali Italijani, vendar so ga po nekaj dneh zaradi pomanjkanja dokazov o njegovem delu izpustili. Nato je odšel v ilegalo. Po nalogu partije je bil kot grafik dodeljen na delo v CT KPS. Nazadnje je delal v tiskarni »Tehnika« v Jernejevi ulici v Šiški.

Avgusta 1942 je CK KPS v Jernejevi ulici (sedaj Ulica Milana Majcna št. 47) pri Golobovih organiziral ilegalno tiskarno z imenom »Tehnika«.

Tiskarna je bila skrita pod mizarsko delavnico, ki je bila v zgradbi na dvorišču. Prostor je v začetku julija vzel v najem Janez Ovsenik, ker pa ni imel mizarskega obrtnega dovoljenja, je delavnico prevzel mizarski mojster Janez Turk. Delavnica je imela dva prostora, pod enim pa je bila jama, namenjena mizarskim odpadkom. To jamo so očistili in zabetonirali. Vhod v bunker se je odpiral z mehanizmom za odpiranje vode, sam vhod pa se je po sistemu voza na tirih premaknil v notranjost. V bunker je bila napeljana elektrika in varnostna signalna luč, zračenje pa je bilo speljano skozi dimnik.

Tiskarna je pričela z delom med 8. in 14. avgustom. V njej sta delala tiskarski strojnik Rudolf Babnik in stavec Alojz Ajdišek, nekaj časa pa jima je pomagal tudi tiskarski strojnik Bojan Sekula. V kratkem času obstoja tiskarne so v njej natisnili 13.000 letakov v italijanskem jeziku, 15.000 izvodov Odredbe Glavnice poveljstva slovenske partizanske vojske z dne 27. avgusta 1942, 13.900 izvodov razglaš IO OF z naslovom Slovenci z dne 17. avgusta 1942, letak z naslovom Slovenci (začetek: Kdo je izdal in prodal...) in obrazec nemške legitimacije.

V prvih dneh septembra je prišla v mizarsko delavnico nad bunkerjem italijanska policija, vendar so tiskarji mislili, da je to le ena običajnih italijanskih kontrol. Kljub temu pa so za dva tedna prekinili z delom. Nato pa so začeli staviti 4. številko Dela, ki naj bi jo natiskali v 3.000 izvodih. 23. septembra 1942 so nenadoma pridli na dvorišče italijanski karabinerji in obkolili delavnico. Tiskarna je bila izdana. Ker Italijani niso našli vhoda v bunker, so prebili steno tam, kjer so pred dvema mesecema zazidali okno. Tiskarja sta bila na nevarnost opozorjena z rdečo signalno lučjo. Sklenila sta, da se prebijeta iz bunkerja. Prvi je planil iz njega Ajdišek. Med Italijane je vrgel ročno bombo in se prebil skozi obroč. Ko pa se je skušal povzpeti preko ograje sosednjega dvorišča, so ga zadelo krogle italijanske strojnice. Ostale so Italijani ujeli in jih odg-

nali na kamion, pri tem je uspelo pobegniti Francu Golobu. Italijani so razstavili in odpeljali tudi vso tiskarno — stroj, material, nedotiskano število Dela in celo celo mizarsko delavnico, bunker pa si je ogledal tudi komandant IX. armadnega korpusa general Mario Robotti.

Tiskarskega strojnika Rudolfa Babnika in mizarskega mojstra Janeza Turka so Italijani oktobra 1942 ustrelili kot talca, ostale delavce iz mizarske delavnice pa so na procesu pred vojaškim vojnem sodiščem 17. decembra 1942 obsodili na več let zapore.

Franc Obrano° je bil rojen 1. aprila 1912 v Borovcih pri Ptuj. Bil je član KPS in OF. Večinoma je deloval kot organizator Delavske enotnosti (DE) na območju Ljubljane in še posebej v rajonu Šiška.

Delal je tudi v Hribernikovi delavnici na Celovski cesti, kjer so izdelovali in popravljali hladno orožje za partizane ter vosovske in borbene skupine. 27. avgusta 1942 je bila delavnica izdana. Fašisti so postrlili Obranova sodelavce, njemu pa je uspelo pobegniti. Od tedaj dalje so ga Italijani stalno zasledovali. 8. septembra 1942 so ga Italijani na prehodu proti Gasilski ulici aretirali, vendar pa se jim je iztrgal in tekel proti šoli. Med potjo pa so ga smrtno zadele okupatorjeve krole.

V avli Osnovne šole Zvonka Runka, Gasilska ulica št. 17, stoji doprsni kip narodnega heroja, po katerem nosi šola tudi ime. Doprsni kip je delo arhitekta Alberta Sušnika in kiparja Staneta Keršiča, odkrit je bil 11. oktobra 1958 na pobudo krajevne organizacije ZB NOV Milan Majcen in družbenih organizacij te krajevne skupnosti.

° V matično knjigo vpisan s priimkom Obrano. sicer pa je uporabljal priimek Obram.

Zvonko Runko-Pavle se je rodil 4. januarja 1920. leta v Ljubljani očetu Hrvat in materi Srbkinji. V času pred italijansko okupacijo Istre so starši živeli v Puli, nakar so se preselili v Ljubljano, kjer je oče služboval kot policist. Družina je stanovala v Šiški v starih vojaških barakah ob Drenikovi in Černetovi ulici, skupaj z ostalimi ubežniki s Koroške, iz Istre in Slovenskega Primorja. V Šiški je Zvonko končal osnovno šolo, nato pa je šolanje nadaljeval na bežigraski gimnaziji. V začetku je bil pristaš jugoslovanskega nacionalizma in član Sokola, vendar je pod vplivom marksistične literature spremenil svoje nazore. Začel se je družiti s komunisti in leta 1936 je bil sprejet v SKOJ.

Med božičnimi počitnicami leta 1937 je odšel z nekaj sošolci in prijatelji na Veliko planino in tam preučeval marksistično literaturo. Zaradi izdaje upravnika doma so jih policijski agenti aretirali ter pri preiskavi našli marksistični tisk, enako so skrito literaturo našli tudi pri preiskavah na njihovih domovih. Zaradi mladoletnosti in spretnega zagovora je bil Zvonko po mesecu preiskovalnega zapore izpuščen. Izključen pa je bil iz vseh srednjih šol v Jugoslaviji, vendar s pravico do opravljanja privatnih izpitov. Od tedaj dalje se je v celoti posvetil političnemu delu med mladino. Konec leta 1940 ali pa v začetku leta 1941 je bil sprejet v KPS.

Po okupaciji aprila 1941. leta se je Runko takoj vključil v OF in kasneje tudi v VOS. V drugi polovici leta 1941 je v Šiški pod vodstvom Franca Ravbarja-Viteza organiziral v VOS tri borbene skupine, ki so se v boju z okupatorji in domačimi izdajalci zelo odlikovale. Od oktobra dalje je Runka ob pomoči domačih izdajalcev začela iskati in preganjati italijanska policija. Runko je bil prisiljen spremeniti zunanost in uporabljati lažne dokumente. Zaradi nevarnosti, da bi bil zajet v racijah, ki so jih Italijani začeli izvajati februarja 1942, je v začetku marca odšel na

delo v Novo mesto. Vendar je bil kmalu ujet in zaprt. V zaporu se je pretvarjal, da ima vnetje slepega črevesa, prepeljali so ga v novomeško bolnišnico in ga operirali. Od tu mu je s pomočjo zdravnika uspelo pobegniti. Takoj, ko je okreval, je odšel v partizane. Kot član štaba III. grupe odredov je bil odgovoren za varnostnoobveščevalno službo.

V začetku junija 1942 se je v okolici Novega mesta pojavil t. i. »štajerski bataljon« — v partizane preoblečeni belogardisti. Runko je dobil nalogo, da to razišče. 16. junija je skupina teh belogardistov zvalila Runka in njegovega spremljevalca Franca Packa na sestanek v gozd ob cerkvi Sv. Roka pri Novem mestu. Belogardisti so oba partizana zaklali, nato pa pokopali na kraju zločina. Zvonka Runka so proglasili za narodnega heroja 27. novembra 1953. leta.

Na hiši v Aleševčevi ulici št. 38, v kateri je živel in deloval slikar ter revolucionar Hinko Smrekar, je bila 27. novembra 1952 vzidana spominska plošča. Ploščo so vzidali na pobudo organizacije ZB NOV Milan Majcen.

Hinko Smrekar se je rodil 13. julija 1883 v Ljubljani. Oče ni imel stalne zaposlitve in se je preživil s priložnostnimi deli. Hinko se je po končani gimnaziji odločil za študij prava na innsbruški fakulteti v Avstriji. Po preselitvi na Dunaj je opustil študij prava in se posvetil slikarstvu. Zaradi pomanjkanja ni končal študija v Muzeju za umetnost in obrt. Leta 1905 je odšel v München. Po vrnitvi iz Münchna je živel nekaj let v Kranju, leta 1911 pa se je stalno naselil v Ljubljani. Preživil se je z ilustriranjem in slikanjem.

Med prvo svetovno vojno je bil mobiliziran v avstroogrsko vojsko. Ker pa ni skrival svojih nastrovanj avstrijski oblasti, so ga najprej zaprli, nato internirali, potem pa spet vpoklicali v vojaško enoto, vendar se je s spretnim hlinjenjem duševne bolezni izmaknil vojaški suknji.

Po prepričanju je bil socialist. Obdarovan z izjemnim smislom za karikature je ob vsaki priložnosti smešil predstavnike oblasti, bodisi cerkvene ali posvetne. Skoraj ni bilo vidnejše osebe, ki bi se izmaknila Smrekarju — kronistu. Socialne in politične karikature so se z naraščanjem družbenih, ekonomskih ter političnih kriz vse bolj gostile, a tudi vse bolj zaostrovale, še posebej strupeno pa je Smrekar smešil nečlovečnost fašizma in njegovo nasilje med okupacijo.

Italijani so ga kmalu po okupaciji zaprli, vendar ga je spet rešila dobro zaigrana duševna bolezen. Po ustanovitvi OF slovenskega naroda se je Smrekar vključil v njene vrste. V njegovi hiši so se shajali skojevci in člani OF, nekaj časa pa je pri njem delovala tudi ciklostilna tehnika. S svojimi slikami in karikaturami je opremil mnoge partizanske brošure, pesmarice in časopise.

Dne 29. septembra 1942 so ga na vogalu Aleševčeve ulice ustavili Italijani. Ob preiskavi so našli pri njem Radio vestnik OF. Po krajšem mučenju, v katerem ni izdal, kje je dobil časopis, so ga brez obsodbe ustrelili kot talca zvečer 1. oktobra 1942 v Gramozni jami.

Pokopan je na ljubljanskih Žalah med ostalimi talci.

Rebus, posvečen Hinku Smrekarju, namesto prepovedane osmrtnice v Jutru 2. novembra 1942. Risbo je izrisal in »vtihotapil« v časopis njegov prijatelj Eli Justin

Pred Domom železniških šol, Aljaževa 32, je postavljena skulptura iz belega naravnega kamna, posvečena železničarjem padlim v NOB. Spomenik je izdelal kipar Boris Prokofijev v sodelovanju z likovno sekcijo ŽG DŽŠ, odkrit pa je bil 22. novembra 1975.

Kljub predvojni sindikalni in politični razcepljenosti in velikokrat celo politični neopredeljenosti, pa se je večina železničarjev po okupaciji Jugoslavije združila v boju proti okupatorju in se vključila v narodnoosvobodilni boj. Že v marcu in aprilu 1941 so se domoljubni in narodno zavedni železničarji pod vodstvom komunistov vključevali v protifašistično gibanje. Po razpadu stare Jugoslavije so začeli s prvimi oblikami neposrednega odpora. Pripravljali so prve sabotažne akcije, s katerimi so skušali čimbolj poškodovati železniški vozni park, organizirano pa so zbirali tudi orožje in strelivo.

Konec junija 1941 so komunisti na območju ljubljanskega železniškega vozišča ustanovili železniški rajonski komite KPS (sprva imenovan partijski biro), ki so ga sestavljali Tine Šušteršič, Tine Rožanc, Tone Zalar, Martin Kokalj, Karel Črnič, Peter Romavh (kasneje sekretar komiteja) in Peter Zlatnar ml., slednja je v komite določil okrožni komite KPS Ljubljana. Člani železniškega komiteja KPS so si razdelili delovna področja: Romavh je bil odgovoren za direkcijo, Žargi za mostovno delavnico in progovno sekcijo, Zlatnar ml. za glavno postajo, Kokalj za železničarsko zadruzo, Rožanc in Črnič za kurilnici v Ljubljani in Šiški, Šušteršič pa za signalno delavnico v Šiški.

Po vseh manjših delovnih enotah so že poleti 1941 začeli ustanavljati terenske odbore OF. Njihovi sekretarji so sestavljali matične odbore OF (npr. MO OF gorenjskega kolodvora v Šiški so sestavljali terenski odbori OF v signalni delavnici, v Mostovni in na postaji). MA OF je bilo pet, njihovi sekretarji so sestavljali vrhovni-osrednji odbor OF železnice, istočasno so bili nekateri tudi člani železniškega komiteja KPS. Prvotno je osrednji odbor OF spadal pod rajon Center, maja 1942 pa je železnica postala samostojen rajon. Prvi sekretar osrednjega (rajonskega) odbora OF je bil Peter Romavh (julij 1941 — september 1942), člani pa Jože Gabrovšek, inž. Ciril Mravlja, Ante Brinar in Peter Zlatnar ml. Sestava RK KPS in RO OF železnica ter zadolžitve posameznikov so se spreminjale zaradi odhodov v partizane in na delo na druge terene. Med pomembnejšimi organizatorji narodnoosvobodilnega gibanja na železnici so bili železničarji gorenjskega kolodvora. Njihova dejavnost ni vplivala le na Šiško, pač pa tudi na druge delovne enote ljubljanskega železniškega vozišča.

Jeseni 1941 je bila v ljubljanskem železniškem vozišču iz različnih borbenih in sabotažnih skupin ustanovljena NZ, ki je bila organizirana v pet čet. Četrta četa je delovala v Šiški, sestavljali pa so jo zaščitniki s postaje, iz mostovne in signalne delavnice ter iz nadzorništva prog v Šiški. Železničarji so imeli organizirano tudi varnostnoobveščevalno službo. Opravljali so različne naloge, bodisi v intendantni, kurirski ali obveščevalni službi. Bili so pomemben člen pri povezovanju vodstva KP in OF s partizanskimi enotami in slovenskimi ter drugimi jugoslovanskimi pokrajinami. S pomočjo železničarjev je zaledje oskrbovalo partizanske enote s hrano, obleko, sanitetnim, tehničnim in drugim materialom. V sodelovanju s terenskimi aktivisti so odpošiljali partizanom cele vagonске pošiljke. Omogočali so varen prevoz članom vodstva NOB in CK KPS, aktivistom, ilegalcem in borcem, s strokovno pomočjo so sodelovali pri rušenju železniške proge in objektov, narodnoosvobodilne enote so seznanjali z zavarovanjem železnice, z vojaškim in tovarnim

prometom, izvajali so različne sabotažne akcije, spreminjali prometne razmere, zavlačevali in prekinjali železniški promet. Odhajali so tudi v partizane, posebno so bili odhodi številni po kapitulaciji Italije. Borili so se skoraj v vseh enotah NOV — v 14. železničarski brigadi, 10. ljubljanski brigadi, Tomšičevi, Cankarjevi brigadi in drugod ter tako tudi z orožjem prispevali k osvoboditvi.

Ob vходу v Športni park Ljubljana. Milčinskega 2. je vzidana spominska plošča z vklesanimi imeni 23 padlih športnikov, med njimi sta tudi imeni narodnih herojev Darka Marušiča in Zvonka Runka.

Spominska plošča je bila odkrita avgusta 1953, postavil pa jo je Športni klub Železničar ob 35. obletnici ustanovitve ŠDŽ Hermes.

V letu 1948 so delavci Mostovne postavili spominsko ploščo sedmim padlim borcem in trem talcem, predvojnim delavcem te tovarne. Plošča stoji na dvorišču tovarne, Verovškova ulica št. 60 v Šiški.

Po okupaciji in razkosanju slovenskega ozemlja so se domala vsi delavci Mostovne vključili v narodnoosvobodilno gibanje. Že v začetku poletja 1941 so v Mostovni organizirali odbor OF. Med glavnimi organizatorji tega odbora je bil Alojž Žargi st., član Komunistične partije od leta 1932. Sekretar odbora je bil Anton Bezek, ostali člani pa so bili: intendant Jože Simončič, obveščevalec Valentin Kmetič, tehnik Stane Zupančič in vojaški referent Tine Porenta. Preko terenskega odbora so bili delavci Mostovne povezani z matičnim odborom železničarjev za območje Ljubljana-Siška.

Člani fronte so bili organizirani v trojke in zaradi konspiracije člani ene trojke niso vedeli za delo drugih. Za izvajanje raznih sabotažnih akcij so imeli organizirane desetine. 27. septembra so v Mostovni ustanovili borbena enoto NZ, ki jo je vodil Anton Pečkaj. Člani novoustanovljene enote so zaprisegli pred Tinotom Rožancem in Alojzem Žargijem st. NZ je imela v Mostovni še posebej težko nalogo: odkrila in kaznovala naj bi izdajalca, kajti aretacije so postale vse pogostejše, vendar se je izkazalo, da med delavci v Mostovni ni bilo izdajalca in da so bile izdaje na terenu, kjer so bili delavci prav tako vključeni v narodnoosvobodilno gibanje.

V svojih delavnicah so delavci Mostovne izdelovali najrazličnejše predmete za potrebe ilegale: posode z dvojnimi dnom za prenašanje ilegalne literature, posebne ključke za razdiranje železniških tirnic, bajonete, ježe, ležišča za naboje, škafle za razstrelivo, posebna sestavljiva kladiva za likvidacije, zagozde za iztirjanje vlakov, šablone za pisanje gesel in drugo.

Vendar pa v Mostovni pripomočkov za sabotažne akcije niso samo izdelovali, ampak so jih njihove trojke in desetine tudi same uspešno uporabljale. Na železniški postaji v Šiški so odpirali vagonce z orožjem, strelivom, sanitetnim in drugim materialom in včasih pošiljali tudi cele vagončke pošiljke raznega materiala na dogovorjene železniške postaje, od koder so jih potem železničarji in terenci odpošiljali v partizane. Onesposobili so tovarne in potniške vagonce, tako da so v ležaje koles nasipali železne opilke in pesek. Večkrat so delavci Mostovne uničili bližnjo transformatorsko postajo, zbirali denar, obleko, obutev, orožje, prek žice so prenašali pošto in ilegalno literaturo, izdelovali so razna poljedelska orodja, jih prodajali, denar pa namenili OF in narodni pomoči. Veliko izmed njih jih je odšlo tudi v partizane in sedem se jih ni vrnilo, trije delavci Mostovne pa so leta 1942 izgubili življenje kot talci.

Že kot vajenka se je — najprej s svojim očimom, nato pa sama — udeleževala raznih delavskih zborovanj in shodov. Tu se je srečevala z mladino, organizirano v SKOJ, leta 1920 pa se je tudi sama aktivno vključila v skojevsko organizacijo. Sodelovala je v različnih demonstracijah, manifestacijah in drugih akcijah, ki jih je organizirala in vodila KP. Včlanjena je bila v strokovno organizacijo krojačev, ki se je zavzemala za izboljšanje pogojev delavcev te stroke.

Decembra 1925 je bila sprejeta v KP. Delovala je v delavskih kulturno-prosvetnih društvih Svoboda in Vzajemnost. zadolžena pa je bila tudi za delo pri Rdeči pomoči. Ves čas se je politično izobraževala in vsaj na tem področju do neke mere uresničila svojo željo po izobraževanju, ki je v mladosti zaradi težkih socialnih razmer ni mogla.

Zaradi njene aktivnosti v komunističnem delavskem gibanju jo je takratni režim preganjal. Prvič je bila aretirana 12. aprila 1929 in pred Državnim sodiščem za zaščito države v Beogradu obsojena na šest mesecev zapora. Drugič je bila aretirana 5. maja 1930, tokrat jo je isto so-

V avli Doma starejših občanov, Bjedičeva 5, stoji doprsni kip Marije Draksler-Marjane. Kip je izdelal kipar Anton Sigulin, odkrit pa je bil 26. aprila 1983, na pobudo krajevne organizacije ZB NOV Dravljje.

Marija Draksler-Marjana-Mica je bila rojena 23. junija 1903 v Ljubljani. Do desetega leta je živel pri stari materi v Mavčičah pri Kranju, nato pa se je preselila k materi in očimu v Spodnjo Šiško. Tu je dokončala osnovno šolo in se izučila za šiviljo.

dišče obsodilo na dve leti »robije«, ki jo je prestala v zagrebški kaznilnici. Vendar je vse aretacije, vseh skupaj je bilo do leta 1941 deset, niso odvrnile od njenega dela. Pred drugo aretacijo je bila članica PK KPJ za Slovenijo in članica mestnega partijskega komiteja za Ljubljano. Aprila 1941 so jo okupatorji aretirali, vendar so jo po dvanajstih dneh izpustili. Maja jo je italijanska policija ponovno iskala z nalogom za aretacijo, toda takrat je že živela kot ilegalka. Tega meseca je postala članica RK KPS Šiška-Bežigrad (do 22. junija 1941), nato pa članica RK KPS Šiška (do 5. julija 1942). Ves čas je aktivno sodelovala pri organiziranju narodnoosvobodilnega gibanja v Šiški in tudi v ostalih predelih Ljubljane: organizirala je zbiranje orožja in ljudsko pomoč, politično je delovala med ženami, pripravljala ljudi na oborožen upor.

6. julija 1942 je po nalogu partije odšla v partizane, kjer je bila sekretarka bataljonskega partijskega biroja 2. bataljona Notranjskega odreda. Od decembra 1942 je kot politična aktivistka delovala na terenu, sprva v Dolomitih, nato na Dolenjskem in v Beli krajini. Bila je članica Glavnega odbora SPŽZ. Jeseni 1944 je odšla na Štajersko, vendar se je od tam vrnila na Dolenjsko, kjer je sodelovala pri evakuaciji ranjenih in bolnih partizanov.

Po osvoboditvi se je aktivno vključila v povojno izgradnjo in politično delo. Sprva je bila zaposlena v Ministrstvu za socialno politiko LRS, nato pa na Centralnem komiteju KPS v upravi za kadre in v zgodovinskem arhivu. Bila je republiška ljudska poslanka, članica Glavnega odbora AFŽ, Glavnega odbora SZDL in članica revizijske komisije pri CK KPS, aktivna pa je bila tudi v organizaciji ZVB NOV. Za svoje delo je bila odlikovana s številnimi političnimi in vojaškimi odlikovanji.

Umrla je 30. maja 1973. leta.

V osnovni šoli Milana Mravljeta, Klopčičeva 1, je bil 28. maja 1984 odkrit doprsni kip kurirju Dolomitskega odreda Milanu Mravljetu. Pobudo zanj je dal občinski odbor ZVB NOV Ljubljana—Šiška, izdelal pa ga je kipar Anton Sigušin.

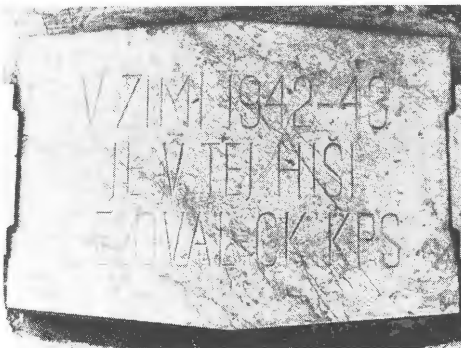
Delavci podjetja Unitas so na pročelju stavbe na Celovski cesti 224, maja 1947 odkrili bronasto spominsko ploščo enajstim sodelavcem, ki so izgubili svoja življenja med leti 1941 in 1945. Med imeni padlih so tudi imena narodnih herojev Darka Marušiča-Blaža, Franca Ravbarja-Viteza in Toneta Trtnika-Tomaža.

V podjetju Unitas se je delavsko gibanje močno razmahnilo v drugi polovici tridesetih let. V tem obdobju je začela delovati tudi partijska celica, katere sekretar je bil Franc Ravbar-Vitez. Celica je bila po številu svojega članstva in po aktivnosti ena najmočnejših v Ljubljani. Leta 1941 je bil vanjo sprejet tudi Darko Marušič-Blaž. Številni delavci so se pod vodstvom KP vključili v NOB in mnogi so že spomladi 1941 odšli v partizane. Enajst delavcev pa je v NOB izgubilo tudi svoja življenja.

22. julija 1951 je bila na Kraščevi domačiji odkrita spominska plošča posvečena bivanju in delovanju CK KPS na Toškem čelu v zimi 1942/43.

Vodstvo NOG Slovenije se je moralo med italijansko roško ofenzivo na Dolenjskem in Notranjskem umakniti iz Kočevskega Roga. Najprej so se umaknili v Podlipoglav, od tu pa so se v dveh skupinah preselili v Dolomite. 13. oktobra je odšla na pot prva skupina s članoma IO OF Tone-
tom Fajfarjem in Jožetom Rusom ter članom CK KPS Iva-
nom Mačkom, slednji je imel nalogo poiskati začasna bi-
vališča za člane IO OF, CK KPS in Glavnega poveljstva
slovenskih partizanskih čet.

Fajfarju in Rusu je Maček našel skrivališče v že prej zgra-
jenem bunkerju blizu domačije Vida Omejca, po domače
pri Kraščevih, na Toškem čelu. Kraščeva hiša je stala na
samem in zaradi velike oddaljenosti je sosedje niso veliko
obiskovali.

Bunker so pripravili Rudi Ganziti-Grad in sodelavci Pa-
vleta Zibelnika-Paja, bratranca Vida Omejca. Zgradili so
ga v zgornjem delu grape, ki jo je izdoblja deževnica.
Zgornji del grape so odkopali, v jamo postavili velikemu
zaboju podobno barako, jo obložili s strešno opeko in
premazali s smolo. Vse skupaj so zasuli z zemljo. Vhod je
bil na vrhu. V okroglo odprtino v stropu so vložili tesno se
prilegajoč pločevinast pokrov, podoben škafu, ki je bil na-
polnjen z zemljo. Nad pokrov so posadili smrečico, vse
skupaj pa posuli z listjem in dračjem. V bunkerju je bilo
prostora le za dva pograda in mizico. Prezračevanje bun-
kerja je bilo speljano v trhel štor nekaj metrov stran. Prebi-
valci te zemljanke so jo imenovali »truga«.

Za skrivališče in njegove prebivalce je skrbel Anton
Kovač-Tonček, dolomitski obveščevalec. Prinašal je
hrano z bližnje kmetije ter časopise in novice. Posebno je
bilo treba paziti na konspiracijo, kajti bunker je bil na tere-
nu, ki ni bil več znotraj obroča partizanskih čet. Bil je na
zunanjem robu osvobojenega ozemlja, od koder je bil
teren odprt vse do ljubljanske žice ter do postojank ob njej.
To območje so partizanske patrulje kontrolirale le obča-
sno.

17. oktobra 1942 je krenila na pot iz Podlipoglava v Dolo-
mite nova skupina. V njej so bili Franc Leskošek ter člani
IO OF Edvard Kocbek, Franjo Lubej in Josip Vidmar. Po
prihodu na Toško čelo so se naselili v bunker, kjer sta bila
že Fajfar in Rus, kasneje se jim je v prenapolnjenem bun-
kerju pridružil še Marijan Brecelj. Bivališče so morali ne-
koliko preurediti, tako da so izrabili sleherni kotiček. Izme-
njavali so se na pogradih in ob mizici. Svetili so si s karbi-
dom. Podnevi so bili v bunkerju, zapuščali so ga le ponoči.
Za člane CK KPS je Ivan Maček pripravil bivališče v bun-
kerju v hiši Vida Omejca. Bunker je bil skrit pod kuhinjo,
vhod vanj pa je bil pod štedilnikom. Bunker je bil sicer
dobro zakamufiran, vendar tehnično ni bil najbolje izde-
lan. Najprej sta v njem živel Leskošek in Maček, po svo-
jem prihodu iz Ljubljane pa sta se jima pridružila še Ed-
vard Kardelj in Boris Kidrič.

Oba bunkerja sta bila le rešitev za čas, dokler nista bila
dograjena bunkerja primernejša za prezimovanje, kajti
člani IO OF nikakor ne bi mogli preživeti bližajoče se zime
v gozdnem bunkerju. 9. decembra 1942 se je IO OF pre-
selil v Babno goro, kjer so ostali do marca 1943. Od tu so
se preselili v bunker na Osreděk 1. aprila 1943 pa so se
vrnili na Kočevsko. CK in Glavno poveljstvo pa sta se
sredi novembra 1942 od Kraščevih preselila v bunker v Ži-
rovnikovem grabnu.

Sredi marca 1943 pa se je del vodstva NOG za kratek čas
vrnil v bunker na Toškem čelu. Italijani so namreč ob po-
moči belogardističnih enot pripravili močno ofenzivo na
območje Dolomitske republike. V bunker pod kuhinjo so
se takrat umaknili Edvard Kardelj, Boris Kidrič, Franc Le-
skošek, Polde Maček st. in načelnik vrhovnega štaba
Arsa Jovanovič. Kljub natančni hišni preiskavi, Italijani
skrivališča in vodstva niso odkrili. Ta bunker ni bil nikoli
odkrit in je do konca vojne služil kot kurirska javka.

Dokler se v bunker blizu Kraščevih ni naselil IO OF, je
bunker služil za skladišče tiskarskega materiala. Tisk so
razmnoževali v sobi Kraščeve hiše. Razmnoževali so
Slovenskega poročevalca in Ljudsko pravico. S tukaj na-
tiskano literaturo so zalagali Dolomite, Gorenjsko, del
Štajerske in Koroško.

Ob cesti proti Dobrovi, nasproti kamnoloma v Podutiku,
stoji spominska plošča padlemu kurirju Milanu Mravlju.
Ploščo je izdelal arhitekt Marko Štajner leta 1958, odkrita
pa je bila na pobudo krajevne organizacije ZB NOV Drav-
lje.

Milan Mravlje-Slovenko se je rodil 21. januarja 1927 v
Šiški. Ob okupaciji je obiskoval 4. razred gimnazije. V za-
četku leta 1941 je bil sprejet v SKOJ, po ustanovitvi OF je
postal njen član. Maja 1942 se je vključil v 1. četo 4. bata-
ljona Notranjskega odreda, ki se je junija 1942 preobliko-
val v Dolomitski odred. Bil je odredni kurir, kurir za ob-
močje Dravlje-Toško čelo-Podutik-Ključ. Svoje delo je
izvrševal z veliko spretnosti in domišljije in niti žica okoli
Ljubljane mu ni bila nepremostljiva ovira. Nema lokdaj je
pomembna sporočila prenašal skrita v harmoniki.
Ko je 28. septembra 1942 nesel ilegalno pošto iz Dolomi-
tov v Dravlje, so ga pod Toškim čelom iz zasede ustrelili
belogardisti.

Pokopan je v skupnem partizanskem grobu na dravelj-
skem pokopališču.

Spomenik mladincem — kurirjem Dolomitskega odreda stoji na vrhu Podutiškega klanca ob cesti na Toško čelo. Spomenik je bil odkrit 22. julija 1961 ter je delo arhitekta Marka Šlajmerja in kiparja Staneta Keržiča. Spomenik je bil postavljen na pobudo občinskega odbora ZZB NOV Ljubljana-Šiška in ZPM Slovenije.

Pred Gasilskim domom v Podutiku, Dolniška 18, stoji spomenik štiriindvajsetim v NOB padlim domačinom iz vasi Toško čelo, Kamna gorica, Dolnice in Glinice. Spomenik je bil odkrit leta 1945, načrt zanj je izdelal arhitekt Franc Lampert, postavile pa so ga družbene organizacije Podutik, Glinice, Dolnice, Kamna gorica in Toško čelo.

Na dvoriščnem zidu tovarne tkanin Dekorativna, Celovška cesta 280, je pritrjena spominska plošča iz belega naravnega kamna. Vzdali so jo na predlog delovnega kolektiva v spomin na štiri delavce tekstilne tovarne Stora, ki so izgubili življenje v boju za svobodo. Ploščo je izdelal kamnosek Anton Boštinar, odkrita pa je bila 29. novembra 1946. leta.

Na draveljskem pokopališču je urejen skupni grob 142 padlih borcev in žrtev fašističnega nasilja. Mogočen obelisk z vklesanimi imeni padlih za svobodo, delo arhitekta Alberta Sušnika, je bil postavljen 1. novembra 1957 na pobudo krajevne organizacije ZB NOV Dravje-Zgornja Šiška. Vkllesano besedilo je sestavil pisatelj France Bevčar.

Delovni kolektiv podjetja »Iskra-Zmaj« v Stegnah je 20. julija 1957 odkril spominsko ploščo padlima delavcema tovarne »Zmaj«: Jožetu Velkovrhu in Francu Vrbcu. Plošča je vzdana ob vhodu v podjetje.

Spominsko ploščo pisatelju Tonetu Čufarju na Celovski cesti št. 347 so ob 30. obletnici pisateljeve smrti, 27. novembra 1972, odkrili učenci osnovnih šol Toneta Čufarja z Jesenice, iz Ljubljane in Maribora.

Proletarski pisatelj Tone Čufar se je rodil 15. novembra 1905 na Jesenicah, v družini delavca. Kot otrok je bil pastir, nato zidar in tesarski pomočnik, voznik in hlapček. Zaradi pomanjkanja in revščine sploh ni hodil v šolo. S petnajstimi leti je postal mizarski vajenec, čez šest let, potem ko je bil krajši čas v Ljubljani, pa se je zaposlil kot mizar v jeseniški železarni. Leta 1932 je opustil mizarski poklic in se začel ukvarjati s pisateljevanjem v Ljubljani in Mariboru.

Leta 1931 je postal član KPJ, bil je aktiven član naprednih političnih organizacij in duša delavskega kulturnega življenja. Svoje članke in prispevke je objavljaval v naprednih listih in revijah — v Enotnosti, Svobodi, Književnosti, Sodobnosti. Pisal je v delavska glasila, njegove drame so uprizarjali na vseh delavskih odrih.

Leta 1936 so ga zaradi revolucionarnega delovanja obsodili na leto dni zapore, zatem je bil nekaj časa konfiniran, nato pa so ga neprestano nadlegovali žandarji. Od leta 1938 je polilegalno živel na Pobrežju pri Mariboru, aprila 1941 pa se je preselil v Ljubljano. Tu je živel pod ilegalnim imenom Karel Štrukelj.

Leta 1941 in v prvi polovici 1942. leta je bil med organizatorji osvobodilnega gibanja v Ljubljani, dokler ga niso 29. junija 1942 aretirali Italijani in ga odpeljali v internacijo v Gonars, vendar pod ilegalnim imenom. Italijanska policija, ki je s pomočjo izdajalca kmalu zvedela njegovo pravo ime, ga je vrnila v Ljubljano, nato pa ga predala Nemcem, ki so ga 11. avgusta 1942 s skupino talcev odpeljali na streljanje v Šentvid pri Ljubljani. Čufar se je odločil za beg: skočil je s kamiona, stekel proti gozdu, vendar mu ni uspelo, kajti nemške krogle iz brzostrelk so mu presekale pot.

9. avgusta 1942 je Čufar zvedel, da ga Italijani namravajo izročiti gestapu. Takrat se je tudi odločil za beg, ki naj bi mu prinesel svobodo ali pa tudi smrt. Zato je napisal poslovilno pismo staršema, ki sta bila tedaj zaprta v nacističnem taborišču v Werenfelsu.

Dragi, ljubljeni!

Vem, da ste daleč!

Mnogo sem mislil na Vas in na usodo v starih letih. Če prejemete ta list, pa ne vidite več svojega sina-romarja, potem vedite, da se Vas je toplo spominjal in bil z Vami v mislim do zadnjega.

Ako nam je sojena ločitev, tedaj Vas najlepše pozdravljam. Ne bom Vas prosil za običajno oprostitev. Z mano ste imeli dokaj skrb, vendar vem, da ste me ljubili bolj, kakor sem zaslužil, in da ste razumeli, zakaj sem hodil svoja pota.

Imel sem vedno najboljše namene.

Za vse sem Vam hvaležen. Za življenje in vso skrb v vseh časih. V najtežjem je bil vedno dom, ki me je sprejel.

Pišem v naglici.

Mnogo bi povedal, a kaj, ko je težko. Ko ne utegnem. Pozdravljam Vas iz srca.

Živimo v časih, ko morajo biti slovenske matere močne, ko morajo prenesti več kakor kdaj koli poprej. In moške, stari in mladi, morajo biti res moške.

Za Vaju, ljuba mama in dragi oče, sem prepričan, da sta med njimi. Saj morata biti. Ne gre drugače. Treba je nositi križ, ki je nam naložen. Treba je mirno vztrajati v tem viharju.

Pod plazom, ki ga je vihar v teh letih sprožil, bodo zasuti milijoni, od Slovencev pa tisoči. Vendar narod bo ostal in končno na tej lepi zemlji vendar enkrat zadihal in zaživel tako, kakor zasluži. Želim le, da bi vidva užila nekaj let tega življenja. Če katerega nas ne bo — Joža menda že ni — vedita, da nismo živeli zaman, da smo bili tam, kjer mora biti sin dobre, trpeče slovenske matere in vedno zavednega slovenskega očeta. To naj Vaju pomiri. Vem, težko je, toda prijetna je zavest, da je človek sam nekaj dal za lepšo bodočnost: svojo lastno kri.

Kmalu bo svet gledal nazaj na vse kakor na grozotno pravljico, ki se jim ne bo zdela mogoča. In vendar je vse krvava resnica, kar se dogaja. Rad bi o tej pravljici napisal nekaj pričevanj. O materah, ki so morale imeti nad vse močna srca; o očetih, ki so morali biti res jekleni moške. O vsem, kar se dogaja.

Če me ne bo domov, bodo to storili drugi.

Vzemita Vidva vse za pravljico in laže Vama bo. Imela sta otroke, a ni več vseh. Zajel jih je vihar. Pa se je vihar polegel, zasmejal se je sonce, ki daje novo moč in ozdravlja rane. Pod tem novim soncem vstaja končno nov človek, ki začinja novo dobo sveta.

V to dobo že stopamo, še malo, pa bo tu. Možno je, da se vidimo in da je to pismo odveč. Prav lahko pa ne bom z Vami vred videl novega sonca. Za ta primer želim samo eno: ne žalosti in tarnanja, temveč ponos.

Objemam Vas in pozdravljam

Vas Tone

22. decembra 1956 je bil v avli Osnovne šole Franca Rozmana-Staneta v Šentvidu. Prušnikova ul. 85. odkrita spominska plošča v počastitev narodnega heroja, po katerem nosi šola tudi ime. Spominska plošča je delo arhitekta Petra Trpina, besedilo pa je sestavil Venceslav Winkler. Tu je bil 22. 5. 1966 odkrit tudi doprnski kip Franceta

Rozmana - Staneta, katerega je oblikoval kipar Gorazd Sotlar.

V avli Osnovne šole narodnega heroja Alojza Kebeta-Štefana v Šentvidu, Prušnikova ulica 98, je postavljen Kebetov doprnski kip, ki je delo kiparja Antona Sigulina. Odkrit je bil leta 1959 ob 40. obletnici ustanovitve KPJ in SKOJ, na pobudo Osnovne šole Alojza Kebeta.

Alojz Kebe-Štefan se je rodil 26. julija 1908. leta v vasi Dolnje Jezero pri Cerknici. Oče, mali kmet, je s težavo preživel svojih osem otrok. Lojze se je po končani Ljudski šoli v Trnovem pri Ljubljani izučil za ključavničarja. Zaposlil se je v tovarni Titan v Kamniku, kjer se je tudi vključil v sindikalno gibanje, vendar je bil zaradi sodelovanja v stavki leta 1928 odpuščen.

Tudi v času služenja vojaškega roka v Vojnotehničnem zavodu v Kragujevcu se je vključil v napredno delavsko gibanje, ki je bilo pod vplivom KP. Po odsluženju vojaškega roka se je zaposlil v Tacnu v tovarni Seta (danes Kot). V Tacnu je bilo močno razvito delavsko gibanje že v času med obema vojnama in Kebe se je hitro vključil vanj. Sodeloval je v akcijah, ki jih je vodila Komunistična stran-ka, deloval je v kulturno-prosvetnih društvih, v esperant-

skem klubu, sodeloval je pri akcijah Rdeče pomoči, organiziral stavke, vodil mladino. Med ljudmi je veljal za aktivnega in predanega komunista, čeprav je bil v KPS formalno sprejet šele leta 1940. Kmalu za tem je postal član rajonskega komiteja KPS Ježica-Črnuče-Šentvid in član glavnega odbora Rdeče pomoči.

27. marca 1941 so ga zaprli zaradi sodelovanja v demonstracijah proti pristopu Kraljevine Jugoslavije k trojnemu paktu. Po izpustitvi iz zaporja se je prostovoljno javil v staro jugoslovansko vojsko, vendar se je že po nekaj dneh zaradi njenega razsula vrnil domov. Na partijskem posvetovanju v Mencingerjevi hiši v začetku junija 1941 je prevzel dolžnost inštruktorja CK KPS in s tem dolžnost, da organizira vstajo na Gorenjskem. Sredi junija je skupaj z ženo odšel v ilegalo. Do oktobra 1941 je organiziral partizanske enote v okolici Ljubljane. Tega meseca je bilo oblikovano pokrajinsko partijsko vodstvo za Gorenjsko. Kebe je postal njegov član, poverjeno mu je bilo delo na vojaškem sektorju. Postal je tudi politični komisar partizanskega štaba za Gorenjsko.

Spomladi 1942. leta so bile gorenjske partizanske enote združene v I. grupo odredov, Kebe je bil imenovan za njenega političnega komisarja. Vendar pa se je še dalje posvečal tudi problemom vojaške organiziranosti. Zaradi svoje skromnosti in demokratičnega odnosa do sotovarišev je bil med ljudmi izredno priljubljen in cenjen.

V oktobru 1942 se je Kebe skupaj z ostalimi člani štaba I. grupe odredov zadrževal v bližini vasi Jamnik na robu Jelovice. Kebe se je nekoliko odmaknil od taborišča, da bi napisal poročilo CK KPS. Nenadoma so se mu približali Nemci in ga težko ranili v trebuh. Ranjen je imel še toliko moči, da se je odvrlel v vas po pomoč. Kljub pomoči je po nekaj dneh trpljenja 20. oktobra 1942 izdihnil.

Za narodnega heroja so ga proglasili 5. julija 1951. leta.

V steno avle Osnovne šole Alojza Kebeta v Šentvidu, Prušnikova ulica 98, je bila leta 1959 vzidana spominska plošča 39 dijakom šentviške meščanske šole, ki so padli v NOV, bili ustreljeni kot talci in umrli v koncentracijskih taboriščih.

Plošča je bila vzidana na pobudo Gimnazije Ljubljana-Šentvid, načrt zanjo pa je narisal kipar Anton Sigulin.

Akvarij z bronastim kipom mladeniča v avli Osnovne šole Alojza Kebeta v Šentvidu, Prušnikova ulica 98, je bil postavljen leta 1959 v počastitev 40. obletnice ustanovitve KPJ in SKOJ. Akvarij je delo kiparja Antona Sigulina, odkrit pa je bil na pobudo Gimnazije Ljubljana-Šentvid.

V Šentvidu, Cesta za šolo 6, je krajevna organizacija ZB NOV Podgora-Šentvid-Guncilje 28. septembra 1967 odkrila spominsko ploščo trempadlim bratom Komel. Plošča je delo kiparja Antona Sigulina.

Anton Komel se je rodil 19. februarja 1914 v Krombergu pri Gorici. Oče je bil po poklicu železniški kurjač, mati pa gospodinja. Ko se je l. 1916, sredi 1. sv. v. ne blizu Gorice izoblikovala frontna črta, se je družina umaknila fronti v Jugoslavijo, v Podgoro pri Šentvidu. Po končani 6-razredni osnovni šoli se je Anton v treh letih izučil na obrtni šoli za železostrojarja. Leta 1941 se je zaposlil v jeseniški železarni.

V Šentvidu je bil član delavskega kulturno-prosvetnega društva Vzajemnost, bil je tudi član SKOJ in kandidat za člana KP.

V času španske vojne je bil zajet v Splitu na ladji, s katero so hoteli jugoslovanski prostovoljci oditi v Španijo. Nato je prebil šest mesecev v zagrebških zaporih, po izpustitvi pa je bil ves čas pod policijskim nadzorom.

Ob nemški zasedbi Gorenjske je postal kurir med Jesenicami in Ljubljano, kamor je prinašal politična in vojaška poročila. Bil je izdan in 24. julija 1941 so ga aretirali na njegovem domu. Štirinajst dni je bil zaprt v Škofji Loki, nato pa so ga odpeljali v begunjske zapore, in 3. januarja 1942 ustrelili kot talca. Še isti dan so ga pokopali v Dragi pri Begunjah.

Franc Komel je bil rojen v Podgori pri Šentvidu nad Ljubljano 7. decembra 1916. leta. Po končani 6-letni osnovni šoli in 3-letni obrtni, kjer se je izučil za brivca, se je zaposlil v Kranju. V narodnoosvobodilno gibanje se je vključil leta 1941, deloval je na območju med Kranjem in Šentvidom. 27. aprila 1943 se je priključil borcem Kamniško-savinjskega odreda, nato pa se je od poletja 1943 boril kot borec 7. SNOUB Franceta Prešerna, v Poljanski dolini. Padel je v borbi z Nemci 2. avgusta 1943 na Žirovskem vrhu.

Pokopan je v skupnem grobu padlih borcev na pokopališču Dobračeva pri Žireh.

Jože Komel-Niko se je rodil 12. marca 1924 v Podgori pri Šentvidu nad Ljubljano. Dokončal je meščansko šolo v Šentvidu in dva letnika železarske industrijske šole električne smeri na Jesenicah, nato pa se je zaposlil kot elektromehanik v jeseniški železarni.

Kot napreden mladinec in član SKOJ se je leta 1941 vključil v delo OF, vendar je bil prisilno mobiliziran ter poslan na delo v Nemčijo. Leta 1943 se je vrnil na dopust ter se ponovno vključil v delo OF. Decembra 1943 je odšel v partizane, najprej v Škofjeloški odred, potem pa je bil premeščen v Prešernovo brigado.

Padel je kot borec 3. čete 1. bataljona 2. brigade VDV, ki je delovala na Primorskem in Gorenjskem, 22. julija 1944 v borbi na Oblakovem vrhu pri Zgornji Trebuši.

Pokopan je v skupnem grobu na pokopališču v Šebreljah nad Idrijo.

Na šentviškem pokopališču je grob, v katerem počiva 6 žrtev fašističnega nasilja. Grob so uredili svojci pokopanih in borci iz Šentvida 1. novembra 1946. Nagrobno ploščo je izdelal kamnosek Vodnik iz Podutika.

Ob vhodu v upravno stavbo vojašnice JLA Boris Kidrič v Šentvidu stoji doprsni kip narodnega heroja Borisa Kidriča. Kip je izdelal kipar Boris Kalin. Novembra 1973 pa je bila odkrita še spominska plošča, delo arhitekta Vlasta Kopača.

Boris Kidrič-Peter se je rodil 10. aprila 1912 na Dunaju, kjer je bil njegov oče knjižničar dvorne knjižnice, sicer pa pomemben slovenski kulturni in literarni zgodovinar. Boris si je zgodaj pridobil vsestransko izobrazbo. Leta 1927 se je kot dijak šestega razreda gimnazije v Ljubljani vključil v delo marksističnega krožka, leto dni kasneje je postal član SKOJ, v istem letu pa tudi član KPJ. Kot dijak osmega razreda gimnazije je bil novembra 1929 zaradi komunistične dejavnosti aretiran in leto dni zaprt v mariborski kaznilnici.

Po vrnitvi iz zapore je začel z obnavljanjem partijskih organizacij, ki so bile razbite v času šestojanuarske diktature. Uspelo mu je formirati začasno partijsko vodstvo, ki je leta 1932 prerastlo v pokrajinski komite KPJ za Slovenijo, katerega član je bil tudi Kidrič. Skupaj z ostalimi vodilnimi slovenskimi komunisti je obnovil partijsko organizacijo in komiteje v nekaterih slovenskih mestih in industrijskih središčih. V tem času je pisal članke za partijske časopise (Rdeči prapor, Rdeči signali) pa tudi za legalne in pollegalne časopise.

Za njegov nadaljnji razvoj je bilo pomembno srečanje z Josipom Brozom septembra 1934 na slovenski pokrajinski partijski konferenci v Goričanah. Ker je bil Kidrič že preveč kompromitiran, ni bil izbran v nov pokrajinski komite, vendar pa je zaradi svojih organizacijskih zvez pomagal novemu komiteju pri delu.

Na IV. državni konferenci KPJ konec decembra 1934 v Ljubljani, je bil izbran za kandidata CK KPJ. V začetku leta 1935 je bil določen za sekretarja začasnega vodstva SKOJ, to zadolžitev je prevzel maja istega leta. Takrat je tudi prešel v ilegalo in odpotoval iz Ljubljane v Zagreb. Postal je član državnega biroja KPJ s sedežem v Zagrebu.

Septembra 1935 je bil na IV. državni konferenci SKOJ izbran za sekretarja CK SKOJ. Konec septembra in v oktobru 1935 je bil v Moskvi VI. kongres Komunistične mladinske internacionale, ki se ga je udeležila tudi jugoslovanska delegacija pod Kidričevim vodstvom. Iz Moskve je novembra 1935 odšel na Dunaj, kjer je sodeloval pri delu CK KPJ. Predvsem se je ukvarjal z reorganizacijo SKOJ, s katero bi organizacijo rešil sektaške zaprtosti in idejne ozkosti ter jo spremenil v jedro borbenih in zavednih mladincev.

Sredi junija 1936 ga je dunajska policija aretirala. Po enem letu zapore je bil izgnan. Odšel je na Čehoslovaško. Jeseni 1937 je iz Prage odšel v Pariz, kjer je imel sedež CK KPJ. Tu je nadaljeval študij kemije in politično deloval med študenti. Bil je v tesnih stikih z Josipom Brozom. Jeseni 1939 se je vrnil v domovino. Takoj po prihodu je bil aretiran, vendar je bil po štirih mesecih preiskovalnega zapore na sodnem procesu oproščen. Od poletja 1940 je živel večinoma v ilegali. Bil je med vodilnimi organizatorji »Društva prijateljev Sovjetske zveze,« ki je organiziralo demokratične sloje slovenskega naroda za boj proti fašizmu. Od pomladi 1940 leta je bil član CK KPJ. Na tretji partijski konferenci KPS 29. junija 1940 je bil izvoljen za delegata za V. državno partijsko konferenco, ki je bila v Zagrebu. Tu je bil izbran za člana CK KPJ. Ves čas se je intenzivno ukvarjal s publicističnim delom, članke je objavljaval v Književnosti, Sodobnosti, Slovenskem poročevalcu in drugod.

Po okupaciji je bil med pobudniki in organizatorji Protiimperialistične fronte slovenskega naroda, ki je bila ustanovljena 26. aprila 1941. Izbran je bil za političnega sekretarja Izvršnega odbora OF. 22. junija 1941 je bil določen tudi za političnega komisarja Glavnega štaba NOV in PO Slovenije. To dolžnost je opravljal s prekinitvami do marca 1945. Oktobra 1943 je bil na zboru odposlancev slovenskega naroda v Kočevju ponovno izvoljen za sekretarja IO OF.

Bil je vodja slovenske delegacije na II. zasedanju AVNOJ v Jajcu 29. novembra 1943. Kidrič je bil tudi prvi predsednik narodne vlade Slovenije, sestavljene 5. maja 1945 v Ajdovščini.

Po osvoboditvi je opravljal različne pomembne in odgovorne družbenopolitične funkcije. Posebno je pomemben njegov delež na področju socialistične gospodarske politike, saj je bil pobudnik ukinjanja centralizma in birokratizma v gospodarstvu.

Leta 1946 je postal minister za industrijo pri zvezni vladi. Nato je bil predsednik Planske komisije in predsednik gospodarskega sveta pri vladi FLRJ. Na V. kongresu KPJ leta 1948 je bil izvoljen v Politburo CK KPJ, na VI. kongresu KPJ pa je postal član Izvršnega komiteja CK ZKJ in hkrati tudi član sekretariata Izvršnega komiteja CK ZKJ. Vso dobo po osvoboditvi je bil tudi ljudski poslanec Zvezne skupščine in republiški ljudski poslanec. Imel je čin rezervnega generalpolkovnika. Decembra 1949 je bil izvoljen za rednega člana SAZU. Za svoje delo je prejel številna priznanja in odlikovanja, med njimi tudi Red junaka socialističnega dela, ki ga je prejel za izredno požrtvovalnost pri ustanavljanju novega jugoslovanskega gospodarstva. 15. julija 1952 leta je bil odlikovan tudi z Redom narodnega heroja.

Umrli je 11. aprila 1953 v Beogradu, star 41 let. Pokopan je v Ljubljani v grobnici narodnih herojev.

Na steni zgradbe vojašnice JLA Boris Kidrič v Šentvidu je pritrjena spominska plošča v spomin na nemško zbirno taborišče za slovenske izgnance z Gorenjske.

Plošča je delo arhitekta Vlasta Kopača, odkrita pa je bila 16. decembra 1973 na pobudo občinskega odbora ZZB NOV Ljubljana-Šiška.

Nemški okupator je takoj po zasedbi Gorenjske in Mežiške doline začel zapirati slovenske izobražence-učitelje, profesorje, uradnike in duhovnike. Najprej je zapiral posameznike, ob koncu aprila pa so aretacije postale množične. Kmalu sta nastali taborišči v Begunjah in v Šentvidu. Taborišče v Begunjah je bilo prehodno in jetnike so v drugi polovici maja 1941 premestili v Šentvid, v taborišče tajne državne policije. Taborišče je bilo v stavbi nekdanjih škofovih zavodov (danes vojašnica JLA Boris Kidrič), vodil ga je SS-Hauptscharführer Werner Klüge. Iz Šentvida so izgnance v transportih pošiljali v Srbijo, Bosno, na Hrvaško ter v Nemčijo. Do junija 1941 je bilo zaprtih v taborišču že okrog 800 oseb, predvidenih za izgon. V šentviško taborišče so vodili tudi aretirane sorodnike partizanov in talcev z Gorenjske. Do začetka julija so bili v Šentvidu zaprti le moški in ženske brez družin, njihove družine so ostale sprva še doma, potem pa so začeli tudi njih zapirati v taborišče.

Družine z Gorenjske in iz Mežiške doline je izseljeval oddelek zaščitne policije iz šentviškega preseljevalnega taborišča. Osebe, ki so bile določene za izselitev, so morale na poziv policistov v nekaj urah priti k čakajočim avtobusom. S seboj so lahko vzeli do 30 kg ročne prtljage s predmeti za osebno rabo, popotno obleko in odelje, hrano za osem dni, dokumente in določeno vsoto denarja v gotovini.

V juliju 1941 je bilo odposlanih iz šentviškega zbirnega taborišča v Srbijo pet transportov in to v Valjevo (prispel 8. julija), v Veliko Orašje in Smederevsko Palanko (prispel 9. julija), v Varvarin (prispel 11. julija), v Kruševac (prispel 12. julija) in v Užiško Požego (prispel 13. julija). V zadnjem transportu v letu 1941, ki je odšel iz taborišča v Šentvidu, so med drugimi odpeljali na Hrvaško tudi 110 ljudi iz vasi Tacen, Pirniče, Zgornje Gameljne in iz požgane Rašice. Ti transportiranci so bili v Šentvidu šest dni, nato so jih z avtobusi prepeljali v Litijo od tam pa z vlakom v Rajhenburg (Brestanico), kjer so bili en dan, nato pa so jih izselili na Hrvaško.

Od marca 1942 so aretirane sorodnike partizanov in talcev z Gorenjske začeli deportirati v Nemčijo. Ta prvi transport 126 oseb ni bil iz Šentvida poslan naravnost v Nemčijo, pač pa najprej v Rajhenburg in šele nato v Nemčijo. V Nemčijo je bilo odposlanih vsega skupaj pet transportov. Te transportirance so razdelili po raznih delovnih taboriščih — Volksdeutsche Mittelstelle (VOMI).

Od začetka julija do septembra 1942 so nacisti izvedli več ofenzivnih akcij na raznih območjih Gorenjske. Požgali so dvanajst vasi in zaselkov, postrelili nekaj sto talcev (samo julija 330), v glavnem moške in to od 15 leta starosti dalje, ženske in otroke pa so odgnali v šentviško taborišče.

V Šentvidu niso ločevali otrok od staršev, čeprav se je za slovenske otroke, ki jih je bilo poleti 1942 v taborišču okoli 600, zanimalo več organizacij in ustanov, med njimi tudi organizacija »Lebensborn«. Otroci so iz šentviškega taborišča potovali vedno skupaj z odraslimi, bodisi s starši, sorodniki ali znanci. V samem taborišču so otroci živeli v izredno slabih razmerah in to so priznavali celo nacisti sami.

Junija 1942 je okupator organiziral novo preselitveno taborišče v gradu Goričane pri Medvodah, šentviško taborišče pa je spremenil v zapore.

Spomenik petindvajsetim talcem ustreljenim v Šentvidu, stoji na ploščadi med Celovško cesto in Prušnikovo ulico. Odkrit je bil 29. novembra 1949 na pobudo krajevnne organizacije ZB NOV Šentvid. Načrte zanj sta izdelala arhitekt Anton Bitenc in kipar Božo Pengov.

1. novembra 1968 sta bili spomeniku dodani še dve plošči, delo kiparja Antona Sigulina, z imeni 71 domačinov iz Šentvida in okolice, ki so izgubili svoja življenja v času NOB.

Po naročilu OK VOS Škofja Loka sta vosovca medvoške varnostne skupine Peter Jeraj-Pero iz Vodice in Jaka Gaber-Oto iz Goričan 25. januarja 1944 ob 12. uri in 20 minut izvedla justifikacijo šentviškega župana in gesta-

povca ing. Maurerja, ki ga je zaradi sodelovanja z nemškim okupatorjem OF obsodila na smrt.

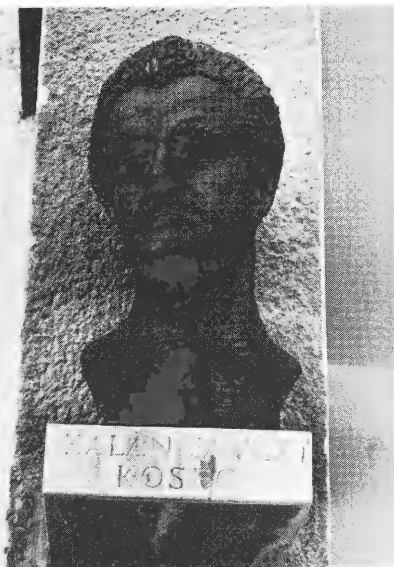
Prvič sta poizkušala že štirinajst dni prej. Medtem ko sta čakala nanj, sta se skrivala v bližnji trgovini. To je bilo zelo tvegano, kajti lahko bi ju kdo videl in prepoznal ter o tem obvestil Nemce. Atentata takrat nista mogla izvesti, kajti župana je spremljal pes, ki bi prav gotovo skočil nanju in jima preprečil beg.

25. januarja sta poizkušala drugič. Župana sta hotela presteči na poti z občine proti domu. Gaber je ostal pod gozdom, nekaj stran od ceste, Jeraj pa se je sprehajal med občino in županovim stanovanjem ob železniški progi. Ko je Jeraj zagledal župana, se mu je približal in vanj izstrelil vse naboje, ki jih je imel v pištoli. V bližini je bila ravno takrat skupina nemških vojakov, ki se je med petjem vračala v vojašnico, vendar sta vosovca izkoristila vrvež in zmedo, ki je sledila strelom, ter se srečno umaknili čez Medenski hrib v Seničico.

Župan je podlegel ranam nekaj dni po napadu. Nemci so za povračilo 31. januarja 1944 v Šentvidu ustrelili petindvajset talcev, med njimi tudi tri Medvodščane in štirinajst Kamničanov. Talce so pripeljali iz begunjskih zaporov in celo iz taborišča v Mauthausnu.

Pomnik Janezu Kalanu-Koscu ob vhodu v osnovno šolo v Topolu, je bil odkrit 21. maja 1972 in je delo kiparja Antona Sigulina. Pomnik je bil postavljen na pobudo krajevne organizacije ZB NOV Medvode.

Janez Kalan-Kosec se je rodil 11. maja 1920 v Vašah pri Medvodah, v revni delavski družini. Oče je bil progovni delavec na železnici, mati pa gospodinja. Osnovno šolo je obiskoval v Preski pri Medvodah. Kljub veliki želji po nadaljevanju šolanja in izredno dobrim učnim uspehom, se zaradi siromaštva ni mogel izučiti kake obrti. Od petnajstega leta se je preživljal z različnimi priložnostnimi deli, kajti zaradi gospodarske krize ni dobil stalne zaposlitve. To je trajalo do leta 1939, ko se je zaposlil v tovarni tanina v Goričanah. Tu je bil najprej pomožni delavec, nato pa se je izučil za kurjača.

Že v predaprilski Jugoslaviji se je povezoval z naprednimi voditelji delavskega gibanja, bil je član kulturnoprosvetnega društva Vzajemnost v Šentvidu. Po zlomu bivše jugoslovanske vojske in po okupaciji je začel zbirati orožje in strelivo. Avgust Barle-Ambrož ga je poleti 1941 vključil v organizacijo OF v Medvodah. Janez Kalan je bil med najbolj aktivnimi organizatorji OF na terenu in odborov DE v tovarnah. Organiziral je trojke OF v tovarni tanina in celuloze ter terenske odbore OF v vaseh Sora, Rakovnik, Goričane, Senica-Ladja. Pripravljali so tudi može ter fante za odhod v partizane. Bil je tudi član prvega terenskega odbora OF, ki je bil organiziran septembra 1941 v Preski. V jeseni 1941 in zimi 1941/42 je Janez Kalan kot kurir vzdrževal zvezo med kurirsko javko na Medenskem hribu oziroma pri Vrčkovem mlinu in kurirsko javko pri vasi Meja nad Jeperco. Pri tem delu mu je pomagal bratranec Franc Kalan-Evstahij. Njegovo delovanje gestapu ni ostalo neznano. 9. marca 1942 so gestapovci iskali Janeza najprej

Južno od vasi Topol ob cesti Dobrava—Topol stoji štiri metre visoka rezljana skulptura, delo rezbarja Franca Tavčarja. Spomenik je posvečen desetim padlim borcem in umrlim v sovražnikovih taboriščih med leti 1941 in 1945, postaviti pa ga je dala Krajevna skupnost Trnovec-Topol ob Dnevu borca 1978.

na njegovem domu, nato pa še v tovarni. Sodelavec ga je pravočasno opozoril in Kalanu je uspelo uiti skozi stranski izhod. Takoj naslednji dan je s Karlom Notarjem-Kovačem odšel v partizane. Odšel je v Škofjeloško četo, ki je bila tedaj pod Toščem v Polhograjskih Dolomitih. V četi je bil najprej bореc, nato pa prvi pomočnik mitraljezca. Bil je hraber, dober in neustrašen partizan. Bil je sprejet tudi v partijo.

V jeseni 1942 je bil po nalogu PK KPS za Gorenjsko poslan v rajon Medvode kot pomoč sekretarju RO OF Avgustu Barletu-Ambrožu. Marca 1943 je bil imenovan za sekretarja RO OF Smlednja. To delo je opravljal do jeseni 1943. Sredi novembra, 1943 je postal načelnik okrožne komisije VOS Kranj in član Pokrajinske komisije VOS za Kranj. Po ukinitvi VOS na Gorenjskem konec aprila 1944, je bil dodeljen VDV, po ustanovitvi KNOJ pa je postal komandant bataljona 2. brigade Narodne obrambe Jugoslavije. Za svoje vojaške uspehe je dobil čin kapetana, odlikovan pa je bil tudi z redom za hrabrost.

Aprila 1945 je vodil borbe za osvoboditev Gorice. Pri tem je bil pri Renčah težko ranjen. Da ne bi prišel sovražnikom v roke, si je 8. aprila sam vzel življenje. Domačini iz Renč so ga pokopali na svoje pokopališče. 31. oktobra 1947 je takratni občinski odbor ZZZB NOV Medvode organiziral prekop njegovih posmrtnih ostankov na pokopališče v Preski.

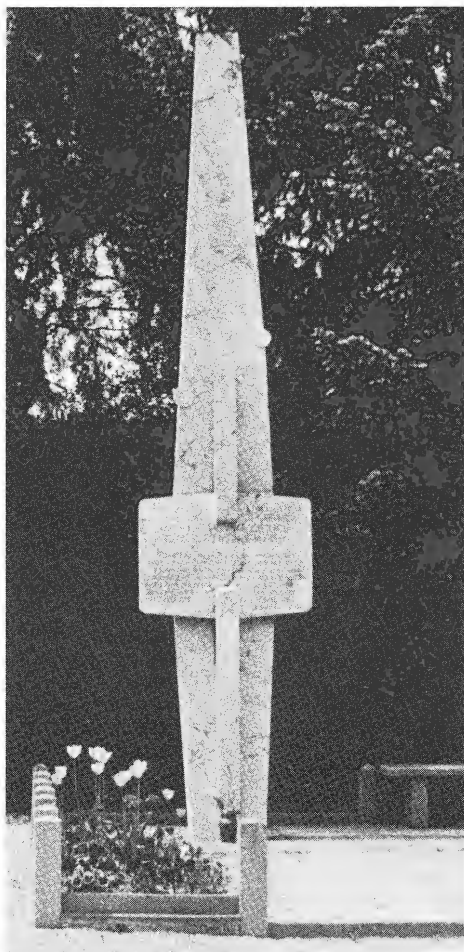
V dolini Ločnice ob cesti Sora—Trnovec pri kmetiji po domače imenovane »pri Rusovih« stoji spomenik petnajstim aktivistom OF in KPS, ki so padli v nemški hajki leta 1944. Spomenik je bil odkrit 22. junija 1962 in je delo arhitekta Jožeta Bizjaka. Postavljen je bil na pobudo takratnega občinskega odbora ZZZB NOV Medvode.

11. novembra 1944 so Nemci s pomočjo domobrancev in drugih pomagačev pripravili veliko hajko na območju medvoškega okraja. V prvi vrsti so skušali onemogočiti delo aktivistov OF in KPS tega okraja. V hajki, ki je trajala en dan in je segala vzdolž desnega brega reka Sore od vasi Gosteče po grebenu čez Hom in Osolnik in naprej na Govejek, Trnovec do zased na obmejnem pasu na Katarini (danes Topol), čez Tehovec, Studenčice in čez Vrhe na Rakovnik, je padlo petnajst aktivistov, med njimi tudi kurirja iz kurirske postaje TV G-25 v Studenčicah, nekaj aktivistov in kurirjev pa je bilo ranjenih.

Pod Medenskim klancem ob cesti Ljubljana—Kranj stoji spomenik 23 padlim borcev in žrtvam fašizma iz Medna, Stanežič in Dvora. Spomenik je bil odkrit 8. junija 1956 na pobudo krajevne organizacije ZB NOV Stanežiče—Medno ter je delo arhitekta Antona Bitenca.

Spominska plošča partizanskemu pesniku Tonetu Pipanu-Črtomirju v Vižmarjah, Kozlarjeva 24, je bila odkrita 24. aprila 1973. Plošča je delo arhitekta Vlasta Kopača, odkrita pa je bila na pobudo občinskega odbora ZZB NOV Ljubljana-Šiška.

Tone Pipan-Črtomir se je rodil 16. januarja 1918 v Vižmarjah v kmečki družini. Po končani gimnaziji je študiral na Filozofski fakulteti in leta 1940 diplomiral na slavistiki. Bil je član kluba Njiva. Bil je napredno usmerjen in tudi simpatizer KP. Leta 1940 je odšel na služenje vojaškega roka, tu ga je zatekla nemška okupacija. Nemci so ga kot vojnega ujetnika poslali v vojaško taborišče Teltow pri Berlinu. Jeseni 1943 so ga Nemci obolelega poslali domov na dopust. Doma se je takoj vključil v NOB. Jeseni 1944 je odšel v partizane v 1. bataljon Gorenjskega odreda (Tomažev bataljon), kjer je kot pesnik in propagandist delal v kulturni skupini, nato pa je postal urednik Gorenjskega partizana, glasila Gorenjskega odreda. Zatem je odšel na Primorsko v 31. divizijo, kjer je bil načelnik propagandnega odseka IX. korpusa NOVJ. 1. novembra 1944 zjutraj je pri obhodu partizanskih enot v vasi Kompare pri Lokavcu na Primorskem padel v domobransko zasedo. Domobranci so ubili njega in njegovega spremljevalca.

Po končani vojni je bil prekopan na pokopališče v Šentvidu.

Napisal je več pesmi, od katerih je najbolj znana pesem posvečena preminulemu komandantu 1. bataljona Gorenjskega odreda Jožetu Fajfarju-Tomažu Smreki, ki je bila objavljena 9. oktobra 1944 v Gorenjskem partizanu.

Spominska plošča na Vižmarski poti, posvečena padlim borcem in skojevki Ivanki Erjavec-Idi je bila odkrita 22. julija 1956. leta. Izdelal jo je kamnosek Bojan Novak na pobudo krajevne organizacije ZB NOV Vižmarje.

Zvečer 20. junija 1944 je k Erženovim v Vižmarjah prišlo na sestanek sedem partizanov in aktivistov, štirje so ponoči odšli dalje, Jože Jama, Vinko Hafner in Ciril Peršin pa so prenočili na gospodarskem poslopu. Bili so izdani in zjutraj naslednjega dne ob 6. uri so Nemci obkolili skedenj in hišo. Pričeli so streljati na skrite partizane. Ciril Peršin je mednje vrغل bombo, izkoristil njihovo zmedo, se spustil skozi odprtino za odmetavanje sena ter zbežal pri stranskih vratih proti vižmarskemu klancu. Toda tu je naletel na novo skupino Nemcev, ki so ga pokosili s strojničnim ognjem. Isto se je zgodilo tudi Jožetu Jami, ko se je poskušal z begom rešiti s senika. Tretji, Vinko Hafner je uvidel, da je boj brezupen in beg nemogoč. Ranjen se je predal Nemcem. Ti so ga odpeljali v ljubljanske zapore, od tam pa 19. junija v Begunje, kjer so ga ponovno zasliševali in mučili. Mesec dni kasneje so ga obsodili na smrt. sodbo pa izvršili 31. julija 1944 v Begunjah. Jamo in Peršina so Nemci po končanem boju naložili na kmečki voz in ju odpeljali na Trato pri Šentvidu. Še isti dan so ju pokopali ob nekdanji italijansko-nemški okupacijski meji.

Pobegniti pa je uspelo domači hčeri, skojevki Ivanki Erjavec.

Ivanka Erjavec-Ida se je rodila leta 1928 v Trstu, kjer je njena mati služila kot kuharica. Ko je bila stara dve leti, je prišla živet k starima staršema v Vižmarje. Po končani osnovni šoli in treh razredih gimnazije je postala šiviljska vajenka.

V narodnoosvobodilno gibanje se je vključila konec leta 1942. Bila je članica Mladinske OF na območju Šentvida in članica aktivna ZKM (SKOJ) v Vižmarjah.

20. junija 1944 ji je uspelo pobegniti pred aretacijo. Umrnila se je na domžalsko območje, kjer je nadaljevala s političnim delom. Od septembra do konca novembra 1944 je bila sekretarka okrajnega komiteja SKOJ za Domžale. V času nemške ofenzive v zimi 1944-45 se je zadrževala pri Johanovih v Zaborštu pri Dolu pri Ljubljani. Z domačo hčerjo Katarino, prav tako skojevsko aktivist-

ko, sta se skrivali pod podom na skednju. Sredi januarja 1945 sta bili izdani. Ob 9. uri zjutraj so hišo in skedenj obkolili domžalski domobranci. Beg je bil nemogoč. Dekleti sta bili oboroženi le z eno bombo. Ivanka se je kljub temu poskušala rešiti. Vrgla je bombo in za njo se sama skočila s skednja v sneg. Ko je okrog sebe zagledala vse polno domobrancev, se je pognala ter se vrgla na bombo. Pri tem je bila hudo ranjena.

Domobranci so ju odpeljali v Domžale, kjer so ju zaslisevali. Ranjeno Ivanko so iz »človekoljubnih« nagibov izročili v oskrbo njenim domačim v Vižmarjah. Kljub hudim ranam, so jo gestapovci tudi doma vsak dan zaslisevali. 12. februarja 1945 sta jo obiskala dva črnorokca s peterokrakima zvezdama na kapah. Stara mati ju je, misleč, da sta Ivankina soborca, napotila v sobo k vnukinji. Preoblečena črnorokca sta z dvema streloma v glavo Ivanko umorila, nato pa zbežala.

Doprtni kip Ivana Novaka-Očka stoji v avli osnovne šole v Vižmarjah, Na gaju 2, ki tudi nosi njegovo ime. Kip je delo kiparja Antona Sigulina, odkrit pa je bil 27. oktobra 1975 na pobudo kolektiva osnovne šole.

Ivan Novak-Očka se je rodil 15. aprila 1898 v Tacnu pod Šmarno goro, v delavski družini. Oče je bil po poklicu zidar, mati pa gospodinja. Ko je končal osnovno šolo, se je leta 1916 izučil čevljarске obrti. Leto kasneje je bil vopklican v avstroogrsko vojsko, kjer je bil do leta 1918. Kasneje je služil še starojugoslovansko vojsko. Leta 1920 se je zaposlil kot čevljarjski pomočnik najprej v Trziču, nato pa v Kranju. Vendar je bil maja 1921 odpuščen, ker je bil med organizatorji strokovne sindikalne organizacije. Leta 1926 je dobil obrtno dovoljenje in se osamosvojil. Že mlad je spoznal nasprotja režima, krivice in zatiranje delavstva. Sprva je simpatiziral s Socialistično stranko Jugoslavije, nato pa je postal simpatizer KPJ.

Po volitvah leta 1935 je spoznal člana KP Jožeta Butinara iz Šiške, ki mu je dajal različno napredno literaturo. Skupaj z Alojzjem Kebetom je začel organizirati ljudi v svoji okolici ter vplivati na njihovo politično usmeritev. Jeseni 1936 je v Tacnu osnoval esperantski tečaj, dve leti kasneje pa še delavsko kulturno društvo Vzajemnost. Jeseni 1937. leta je bil sprejet v KPS, bil je član partijske organizacije v Šentvidu. Leta 1939 je postal član partijske organizacije na Ježici in tudi član rajonskega komiteja KPS Ježica—Črnuče—Šentvid. V juliju istega leta je postal sekretar tega komiteja. To funkcijo je opravljal do oktobra 1940, ko je bil izbran za sekretarja novoustanovljenega rajonskega partijskega komiteja Tacen—Medvode—Šentvid.

Januarja 1941 je bil interniran v koncentracijsko taborišče Medurečje—Ivanjica, kjer je bil do marca 1941. Do maja 1941 je še opravljal naloge partijskega sekretarja v rajonskem komiteju Tacen—Medvode—Šentvid, nato pa je bil poslan po nalogu CK KPS na Notranjsko, kjer je 6. junija 1941 ustanovil okrožni komite KPS Notranjska in bil tudi njegov sekretar. Na Notranjskem je tudi dobil ilegalno ime Očka.

22. septembra 1941 so ga aretirali Italijani in ga zaprli v Šempetrsko kasarno, od koder pa je pobegnil v novemburu istega leta.

10. decembra 1941 je odšel v Belo krajino, kjer je postal sekretar tamkajšnjega okrožja. Tu je ostal do marca 1944, ko je postal partijski sekretar okrožnega komiteja Novo mesto. Sredi septembra 1944 je bil premeščen kot partijski inštruktor za Primorsko in Gorenjsko v organizacijski oddelek pri CK KPS, kjer je ostal do maja 1945. Bil je tudi odposlanec Kočevskega zbora in član slovenske delegacije na II. zasedanju AVNOJ v Jajcu.

V povojnem obdobju je opravljal številne družbenopolitične funkcije, med drugim je bil tudi član CK KPS od leta 1948 dalje. Od leta 1952 do 1957 je bil predsednik kontrolne komisije pri CK KPS, od 1957. leta pa njen član. Umril je 8. septembra 1969. leta.

Obelisk, posvečen 14 domačinom, padlim v NOB in umrlim v taboriščih, je postavljen pred Osnovno šolo Ivan Novak-Očka v Vižmarjah, Na gaju 2. Odkrit je bil 25. septembra 1981 na pobudo krajevne organizacije ZB NOV Vižmarje—Brod. Načrt zanj je izdelal arhitekt Vlasto Kopač.

Spominska plošča posvečena stavki leta 1936 je vzidana na steni pred vhodom v upravno zgradbo Bombažne tkalnice Vižmarje, Tacenska cesta 125. Plošča je bila odkrita 3. julija 1959, na pobudo delovnega kolektiva.

20. avgusta 1936 se je začela na Slovenskem do tedaj največja stavka, stavka tekstilnih delavcev, ki so jo vodili komunisti.

Delovni pogoji tekstilcev so bili zelo slabi, plačani so bili po dinar na uro ali celo manj. Leta 1935 so bile plače 86,75 % pod eksistenčnim minimumom, podatki pa kažejo, da so vse do leta 1937 plače še padale. Po podatkih mednarodnega biroja dela v Ženevi je v letu 1934 v Jugoslaviji 1 kg pšeničnega kruha stal 2,88 din, 1 kg pšenične moke 2,06 din, 1 kg svinjske masti 15,50 din, 1 kg govedine druge kvalitete 7,25 din, 1 kg sladkorja 13,38 din, 1 kg krompirja 1,15 din, 1 l mleka 2,44 din, 100 kg rjavega premoga 37,50 din in 1 l petroleja 6,75 din.

Kljub uzakonjenemu osemurnemu delavniku, so v večini tovarn redno delali 10 do 12 ur. Plačila za nadure ni bilo. Delavec, ki je to zahteval, je bil celo v nevarnosti, da ga odpuste z dela. Delovni pogoji so bili neznosni, delovna razmerja pa neurejena.

Sredi julija 1936 je centralni tarifni odbor poslal tekstilnim podjetjem in banovini predlog kolektivne pogodbe. Medtem ko so podjetniki zavlačevali s pogajanj, so delavske organizacije sklicevale shode, na katerih so pojasnjevali delavcem, zakaj delodajalci zavlačujejo s pogajanj.

20. avgusta so prvi delo v tovarni ustavili kranjski tekstilni delavci. Sledili so jim delavci v Škofji Loki. Podjetnikom so sporočili, da ne bodo pričeli z delom, dokler se le-ti ne bodo začeli pogajati o kolektivni pogodbi. Kranjski podjetniki in centralni tarifni odbor so za dan pogajanj določili 28. avgust, pri tem pa so postavili pogoj, da morajo delavci takoj pričeti z delom. Delavci so to odklonili, ker niso hoteli zapustiti tovarn, vodstvo stavke pa je prevzel kranjski tarifni odbor.

V stavko so se vključili tudi delavci obrata tekstilne tovarne Stora v Gameljnah, delavci v vižmarski tekstilni tovarni, delavci tovarne Eiffel v Ljubljani in tekstilni delavci v Trzinu, 11. septembra so začeli stavkati še delavci v Mariboru, nekaj zatem pa tudi v Št. Pavlu pri Preboldu.

Ob pomoči od zunaj so delavci vztrajali v tovarnah do srede septembra, ko so morali ponekod orožniki in policija s silo izprazniti tovarne.

Medtem so pogajanja o sklenitvi kolektivne pogodbe potekala brez sodelovanja delavcev. Kolektivna pogodba za tekstilno stroko v dravski banovini je bila sklenjena in podpisana 23. septembra 1936. Tarifni odbor je dosegel le izenačitev delovnih pogojev za vso tekstilno industrijo, tako da se je stavka končala le s polovičnim uspehom. Po koncu stavke je bilo odpuščenih 350 sindikalnih funkcionarjev.

Vodstvo stavke je bilo ves čas v rokah delavcev in preko njih v rokah komunistov, saj jih je bilo od 15.000 stavkajočih tekstilcev le 3500 članov sindikata.

Tekstilna tovarna Hribernik-Beer v Vižmarjah je začela s stavko 24. avgusta. Tovarna je bila ustanovljena v času velike brezposelnosti med leti 1930 in 1933. Pred tovarno je tedaj včasih čakalo na delo tudi preko 200 brezposelnih delavcev. V času pred stavko skoraj ni bilo tovarne, v kateri bi bili delavci bolj izkoriščani, kakor v tej. Vsak delavec, ki je bil na delo sprejet na novo, je dalj časa dobival na uro le 1,50 din. V štirinajstih dneh je tkalec zaslužil povprečno le 260 din, ni pa bilo tudi malo primerov, ko je delavec za štirinajstdnevno delo prejel samo od 120 do 180 din. Glavni mojstri v tovarni so bili Nemci in kulturnobundovci, le nekaj jih je bilo Slovencev pa še ti so se udinjali tujcem.

Leta 1935 sta Jože Peklaj in Blaž Merhar (Mrhar), takrat edini komunist v tovarni, ustanovila delavsko strokovno organizacijo Splošna delavska strokovna zveza (SDSZJ), v katero je bilo včlanjenih 15% delavcev, ostali pa so bili njeni simpatizerji. Delo organizacije je potekalo večinoma ilegalno, ker jo je lastnik Hribernik skušal onemogočiti in je vanjo vtihotapljal svoje zaupnike. Tako je bil celo predsednik organizacije Hribernikov vohun in provokator.

Ko je odbor Splošne delavske strokovne zveze v Hribernikovi tovarni zvedel za začetek stavke v Kranju, sta Merhar (Mrhar) in Peklaj odšla v tajništvo Splošne delavske strokovne zveze in k zastopniku Delavske zbornice. Tu so bili odločno proti, da bi s stavko začeli tudi Hribernikovi delavci. Ti so se nato povezali s stavkajočimi v Kranju. Kranjski stavkovni odbor jim je dal navodila, kako naj organizirajo stavko ter poslal k njim Rezko Dragarjevo kot organizatorko.

Po vrnitvi iz Kranja so delavci še enkrat obvestili tajništvo Splošne delavske strokovne zveze in Delavske zbornice, da bodo enotni z ostalimi stavkajočimi tekstilci. Nato je bil sklican sestanek vseh delavcev Hribernikove tovarne,

kjer so kljub nasprotovanju zastopnika Delavske zbornice izvolili stavkovni odbor. Njegov predsednik je bil Jože Peklaj, člani pa Blaž Merhar (Mrhar), Štefan Završnik, Jernej Zajc, Marija Curk in Angelca Habič. Odbor je določil borbene skupine in njihove naloge ter dal zasesti tovarno. Ljudje iz bližnje in daljne okolice, kmetje, trgovci, obrtniki iz Vižmarij in Šentvida, so po svojih najboljših močeh pomagali stavkajočim. Zanje so zbirali denar in hrano. Nek kmet je dal na razpolago celo njivo s krompirjem, drugi kmetje pa so vozili hrano v tovarno kar z vozovi. Trgovina Petač iz Vižmarij jim je v tovarno vsak teden dostavljala peko kruha.

Preko Rezke Dragarjeve so bili delavci v tovarni Hribernik-Beer ves čas v stikih s komunisti pri Eiflerju, ki so celo obiskali delavce v Vižmarjah. K njim so prišli tudi stavkajoči iz Kranja. Na skupnem sestanku predstavnikov stavkajočih delavcev iz Kranja. Ljubljane in Vižmarij so se dogovorili, da bodo vztrajali do konca in dosegli podpis kolektivne pogodbe za vse tekstilne delavce v Sloveniji. Nasilna izpraznitev tekstilnih tovarn v Kranju 16. septembra 1936 pa je pomenila konec stavke tudi v tovarni Hribernik-Beer.

Bronasti doprni kip Edvarda Kardelja na Domu krajanov v Tacnu, delo kiparja Stojana Batiča, je bil postavljen na pobudo družbenopolitičnih organizacij krajevne skupnosti. Odkrit je bil 23. januarja 1981.

EDVARD KARDELJ
1910 – 1979

Edvard Kardelj — Bevc — Krištof se je rodil v delavski družini 27. januarja 1910 v Ljubljani. Oče je bil član slovenske Jugoslovanske socialdemokratske stranke, mati pa je bila aktivna v sindikatu v Tobačni tovarni.

Kot dijak učiteljšča je Kardelj leta 1926 postal član SKOJ. Deloval je v ilegalnih marksističnih krožkih in v ilegalnih tiskarnah, kjer so tiskali revolucionarno-propagandni material, sodeloval pa je tudi v različnih akcijah delavske mladine.

V začetku leta 1928 je postal član mestnega komiteja SKOJ za Ljubljano, naslednje leto član, nato pa še sekretar pokrajinskega komiteja SKOJ za Slovenijo. V letu 1928 je postal tudi član KPJ. Naslednje leto je končal šolanje na učiteljskišči. Februarja 1930 je bil aretiran in zaprt najprej v Glavnjaci, nato pa v kaznilnici Zabela pri Požarevcu. Po vrnitvi iz zapore v začetku leta 1932, se je vključil v partijsko delo v Ljubljani. Sodeloval je pri vzpostavitvi Pokrajinskega komiteja KPJ za Slovenijo in obnovi partijskih organizacij, ki jih je prizadela šestojanuarska diktatura. Ves čas se je intenzivno ukvarjal s publicistiko v zvezi z utrjevanjem vloge partije med delavstvom. Svoja dela je objavjal pod različnimi psevdonimi v ilegalnih in legalnih partijskih glasilih.

Septembra 1934. leta je z referatom o nalogah pokrajinske organizacije KPJ v Sloveniji v odnosu do kmečkega in nacionalnega vprašanja sodeloval na partijski konferenci KPJ za Slovenijo v Goričanah pri Medvodah.

V drugi polovici leta 1934 je Kardelj začel tesno sodelovati z Josipom Brozom, ki se je kot član politbiroja CK KPJ pogosto zadrževal v Sloveniji in na Hrvaškem.

Zaradi stalnih preganjanj in večkratnih aretacij je Kardelj po navodilu CK KPJ novembra 1934 odšel na partijsko delo v Sovjetsko zvezo, kjer je ostal dve leti. Tu je študiral in predaval na Mednarodni Leninski šoli in na Komunistični univerzi narodnostnih manjšin Zahoda. V času VII. kongresa Kominterne (27. julij — 20. avgust 1935 v Moskvi), je sodeloval pri posameznih sejah delegacij KPJ. Junija 1936 se je v Moskvi udeležil posvetovanja aktiv KPJ, kjer je bil sprejet sklep, da se vodstvo KPJ vrne v domovino.

V začetku leta 1937 se je Kardelj na Titovo zahtevo prek Pariza vrnil v domovino. Tu je vodil priprave na ustanovni kongres KP Slovenije, ki je bil 17. in 18. aprila 1937 na Čebinah. Sestavil je Manifest ustanovnega kongresa KPS, v katerem je podal program slovenskega revolucionarnega gibanja. Na kongresu je bil tudi izbran za člana CK KPS. Maja 1938 je postal član začasnega vodstva KPJ oziroma kasnejšega politbiroja CK KPJ s sedežem v domovini.

Junija 1938 je policija Kardelja ponovno zaprla. V zaporu je pripravil razpravo o razvoju slovenskega nacionalnega vprašanja, ki je izšla v letu 1939 pod naslovom »Razvoj slovenskega narodnega vprašanja« in je bila podpisana s psevdonimom Sperans. V tem delu je jasno poudaril, da je rešitev nacionalnega vprašanja pri Slovencih in drugih jugoslovanskih narodih mogoča le v okviru splošnega protifašističnega in protiprimlerističnega gibanja pod vodstvom delavskega razreda.

Marca 1939 je bil Kardelj na seji CK KPJ v Bohinjski Bistrici izbran v sekretariat politbiroja, zadolžen pa je bil tudi za urejanje časopisa Proleter. Sodeloval je na posveto-

vanju vodilnega partijskega aktiv KPJ 9. in 10. junija 1939 v Tacnu, kjer je bral referat o politični situaciji in mednarodnem položaju.

Od začetka 1940. leta je ilegalno živel v Zagrebu in deloval v sekretariatu politbiroja CK KPJ. Sodeloval je pri delu nacionalnih in pokrajinskih konferenc KP v Sloveniji, na Hrvaškem in v Dalmaciji ter pri pripravah na V. državno konferenco KPJ, kjer je bil ponovno izbran v CK KPJ in v politbiro partije.

Po nemškem napadu na Jugoslavijo se je Kardelj iz Beograda, kjer je kot delegat CK KPJ sodeloval s pokrajinskim komitejem KPJ za Srbijo, prek Zagreba vrnil v Ljubljano. Tu je sodeloval pri ustanavljanju in oblikovanju Osvobodilne fronte slovenskega naroda, izbran je bil tudi za podpredsednika IO OF.

Jeseni 1941 je odšel v Vrhovni štab NO POJ na osvobodeno ozemlje v Srbijo ter vzdrževal zvezo s partijskimi vodstvi po Jugoslaviji in sodeloval pri organizaciji ljudske oblasti na osvobojenih ozemljih.

V začetku leta 1942 se je vrnil v Zagreb, kjer je z Ivom Locom-Ribarjem organiziral poverništvo politbiroja CK KPJ za okupirani del Jugoslavije. V Zagrebu je ostal do marca, nato je odšel v Ljubljano, od tu pa v juliju 1942 na osvobodeno ozemlje Slovenije. Večinoma se je ukvarjal z organizacijo ljudske oblasti, partijskih organizacij in enot NOV tako v Sloveniji kot na Hrvaškem.

26. novembra 1942 je bil Kardelj na prvem zasedanju AVNOJ v Bihaču izbran za podpredsednika Izvršnega odbora AVNOJ. V začetku oktobra 1943. leta se je ponovno neposredno vključil v delo CK KPJ in Vrhovnega štaba v Jajcu, kjer je tudi sodeloval pri pripravah na drugo zasedanje AVNOJ. Tu je bil izbran za člana predsedstva AVNOJ in za podpredsednika NKOJ. Odslej je večino svojega dela posvetil zakonodaji, organiziranju ljudske oblasti in nove državne organizacije ter problematiki družbeno-politične prakse KPJ.

V juliju 1943 je skupaj s Titom sodeloval v pogajanjih NKOJ za mednarodno priznanje in utrditev položaja nove Jugoslavije.

7. marca 1945 je bila formirana začasna vlada DFJ. Kardelj je postal njen podpredsednik in minister za konstituantno. V začetku leta 1946 je postal podpredsednik vlade FLRJ in je to funkcijo opravljal do leta 1953, ko je postal podpredsednik Zveznega izvršnega sveta. Od leta 1963 do 1967 je bil predsednik Zvezne skupščine. Bil je tudi član Skupščine SR Slovenije v vseh njenih sestavah (1945 do 1963). Od leta 1963 je bil član sveta federacije, od maja 1974 pa član Predsedstva SFRJ.

Ves čas je bil tudi član CK KPJ — ZKJ. Bil je član politbiroja KPJ (1938 do 1948), član in sekretar politbiroja in izvršnega komiteja CK KPJ — ZKJ (1948 do 1958), sekretar CK ZKJ (1958 do 1966), od oktobra 1966 pa je bil član predsedstva CK ZKJ.

Poleg teh funkcij je opravljal še številne druge družbeno-politične funkcije. Vsесkоzi se je Kardelj ukvarjal s publicističnim in znanstvenim delom, predvsem na področju družbenega razvoja, ekonomske in politične izgradnje SFRJ, pa tudi na področju mednarodnega delavskega in socialističnega gibanja ter z mednarodnimi odnosi nasploho.

Bil je nosilec številnih jugoslovanskih in tujih odlikovanj. Bil je častni doktor Ljubljanske Univerze (18. aprila 1979 se je le-ta preimenovala v Univerzo Edvarda Kardelja) in drugih jugoslovanskih univerz, častni član SAZU in drugih jugoslovanskih akademij, 17. februarja 1977 je bil imenovan tudi za rednega profesorja politične ekonomije socializma na Ekonomski fakulteti Boris Kidrič v Ljubljani.

Za narodnega heroja je bil proglašen 20. decembra 1951. Živel je v Tacnu pod Šmarno goro, umrl pa je 10. februarja 1979 v Ljubljani.

Na Gasilskem domu v Tacnu so 9. junija 1981 odkrili spominsko ploščo petim članom gasilskega društva, ki so padli v NOV. Plošča je bila odkrita na pobudo Krajevne skupnosti Edvarda Kardelja.

Spominska plošča na hiši v Tacnu št. 4, posvečena posvetovanju vodilnega kadra KPJ, je bila vzidana 25. maja 1952 na pobudo občinskega odbora ZZB NOV Ljubljana-Siška.

9. in 10. junija 1939 je bilo v hiši Mihe Novaka državno posvetovanje vodilnega kadra KPJ. Navzočih je bilo 31 udeležencev — dva gosta in 29 delegatov iz vseh pokrajinskih in nacionalnih partijskih organizacij, to je iz Slovenije, Hrvaške, Srbije, Bosne in Hercegovine, Črne gore in Vojvodine. Prisotni niso bili le delegati iz Dalmacije in Makedonije. Zasedanje je vodil Miha Marinko.

Josip Broz-Tito je v svojem referatu »Stanje v partiji«, ki je bil istočasno tudi glavni referat na posvetovanju, razpravljal o problematiki odnosa med legalnim in ilegalnim delom partije, o vključevanju žensk v KPJ — pri tem je poudaril, da je oblikovanje ženskih partijskih kadrov ena najpomembnejših organizacijskih nalog, o teoretičnem in politično vzgojnem delu, o disciplini v stranki in o nujnosti politične budnosti. Titov govor in pa resolucija sta tudi edina ohranjena dokumenta s tega zasedanja.

Edvard Kardelj je svoj referat posvetil zunanjemu in notranjemu političnemu položaju. V njem je predvsem razsvetlil interese imperialističnih sil v primeru Češkoslovaške in usmerjanje nemškega fašizma v konfrontacijo s Sovjetsko zvezo, pri notranjem položaju pa je spregovoril o politiki Jugoslovanske radikalne zajednice (JRZ). Poleg Tita in Kardelja so svoje referate brali še Ivo Lola Ribar o SKOJ in Franc Leskošek-Luka ter Aleksander Ranković o sindikalnem delu.

Na podlagi programa, ki ga je prej izdalo ožje vodstvo, je bila na posvetovanju osvetljena splošna orientacija KPJ glede notranjega in zunanjega političnega položaja, podana je bila analiza o stanju v partiji in ocena celotnega potenciala revolucionarnih sil v Jugoslaviji, predvsem v odnosu do drugih političnih skupin. Sprejeta je bila tudi resolucija o nalogah pri vodenju — nadaljnji idejni krepitvi partijske organizacije.

Tehnične priprave za konferenco je vodil Franc Leskošek-Luka, pomagali pa so mu Ivan Novak, Miha Novak in Mile Smolinsky.

Spominska plošča v Tacnu št. 4, posvečena pokrajinski konferenci SKOJ za Slovenijo, je bila vzdana 25. maja 1952 na pobudo občinskega odbora ZZB NOV Ljubljana-Siška.

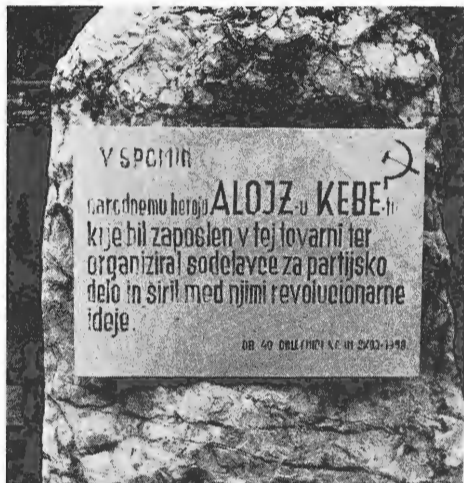

Februarja 1941 je bila v hiši Mihe Novaka v Tacnu pokrajinska konferenca SKOJ za Slovenijo. Udeležilo se je je okrog 20 delegatov, med njimi tudi Boris Kidrič. Glavni referat o organizacijskih nalogah SKOJ je imel sekretar pokrajinskega komiteja Viktor Stopar.

Na konferenci so obravnavali predvsem organizacijska vprašanja ter razvijano mladinsko dejavnost, to je sodelovanje SKOJ in mladine v protidraginskih akcijah, pri narodnoobrambnem delu in drugod. Še posebej so govorili o resoluciji VI. državne konference SKOJ, ki je bila v Zagrebu in ki je obravnavala predvsem probleme v odnosu KP do SKOJ in delo KP med mladino ter delo v sindikatih. Delegati so opozorili tudi na trenutno politično situacijo, ki je vedno bolj opozarjala na bližnji spopad s fašizmom.

Na dvorišču Tovarne kovinskega okovja — KOT v Tacnu stoji spominska plošča, posvečena narodnemu heroju Alojzu Kebetu, ki je bil v tej tovarni zaposlen pred drugo svetovno vojno. Plošča je bila odkrita 25. oktobra 1959 na pobudo delovnega kolektiva tovarne, načrt zanjo pa je izdelal Miro Brank.

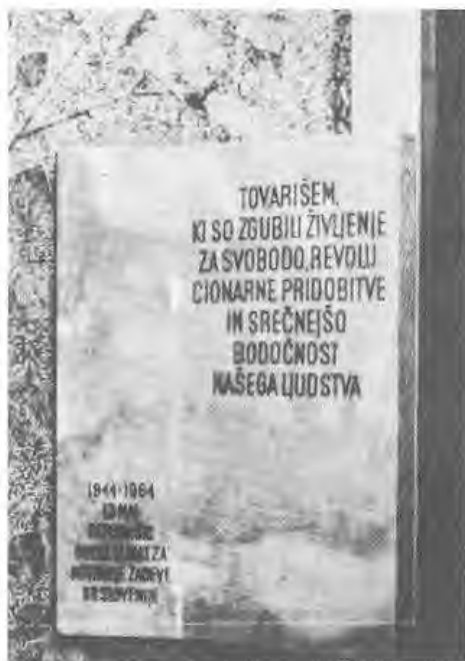

V parku pred Izobraževalnim centrom Republiškega sekretariata za notranje zadeve v Tacnu stoji doprni kip narodnega heroja Franceta Rozmana-Staneta, ki je bil odkrit 13. maja 1956 in je delo kiparja Jakoba Savinška. Ob otvoritvi je bil tudi kraj Rocen preimenovan v Rozmanov gaj. Spomenik je bil odkrit na pobudo Izobraževalnega centra RSNZ.

V avli Izobraževalnega centra Republiškega sekretariata za notranje zadeve v Tacnu stoji spominska plošča padlim žrtvam za svobodo. Plošča je delo arhitekta Draga Derkovića in je bila odkrita 13. maja 1964 na pobudo RSNZ SR Slovenije.

V avli Izobraževalnega centra Republiškega sekretariata za notranje zadeve v Tacnu stoji skulptura, posvečena Varnostnoobveščevalni službi (VOS), ki jo je izdelal kipar Tone Svetina. Skulptura je bila odkrita 6. maja 1974.

Spominska plošča v Tacnu št. 58, posvečena ustanovitvi rajonskega komiteja KPS za rajon Tacen — Šentvid — Medvode, je bila vzdignjena 25. oktobra 1980. Plošča iz jablaniškega marmorja je bila izdelana po načrtih arhitekta Vlasta Kopača na pobudo Krajevne skupnosti Edvarda Kardelja.

Število članov KPS se je po čebinskem ustanovnem kongresu aprila 1937 močno okrepilo. Takšen razvoj je zahteval trdnjšo organizacijsko strukturo komunistične stranke od okrožij navzdol. Na čelu okrožja je deloval okrožni komitej, samo okrožje pa se je delilo na rajone z rajonskimi komiteji.

Leta 1938 je bil na Ježici ustanovljen rajonski komitej, ki je zajemal območje Ježice, Črnuč in Šentvida. Sekretar je bil Mile Smolinsky, člani pa Cene Štupar, Franc Ravbar in Andrej Kumar. Januarja 1939 je bil na sestanku rajonskega komiteja za člana določen tudi Ivan Novak iz Tacna, član KPS od leta 1937. Marca istega leta je Novak postal novi rajonski sekretar komiteja Ježica — Šentvid — Črnuče. To funkcijo je opravljal do oktobra 1940.

Posledica živahne partijske dejavnosti v tedanji občini Šmartno pod Šmarno goro je bila ustanovitev štirih partijskih celic — treh terenskih in ene tovarniške. Prva je bila ustanovljena partijska celica v Tacnu leta 1939. Imela je 6 članov, sekretar je bil Ivan Novak, leta 1940 se jim je pridružilo še 5 članov. Naslednja celica je bila ustanovljena v Zg. Gornjanih, imela je 4 člane, sekretar je bil Stane Kosec. Sledila ji je partijska celica, ki jo je sestavljalo 5 delavcev, zaposlenih v tovarni Hribnik-Beer v Vižmarjih ter v tovarni Seta v Tacnu, sekretar je bil Alojz Šifrer, celica je odgovarjala tudi za delo v Šentvidu. Četrta celica je bila ustanovljena v Priničah in je imela 3 člane, sekretar je bil Marjan Rožanc.

Oktober 1940 je bil ustanovljen samostojen rajonski komitej za območje Tacen — Šentvid — Medvode. Sekretar rajonskega komiteja je bil Ivan Novak, člani pa Lojze Kebe, Stane Kosec, Rezka Traven in Alojz Šifrer.

Na Pšatniku blizu Tacna stoji spomenik v spomin na začetek oborožene vstaje slovenskega naroda. Spomenik v obliki mlinškega kolesa sta izdelala arhitekta Jože Valenčič in Franci Čizman, odkrit je bil 28. julija 1956 na pobudo občinskega odbora ZZB NOV Ljubljana-Šiška.

Na pokopališču v Šmartnem je bil po načrtu arhitekta Vlasta Kopača in kiparja Boža Pengova 6. junija 1970 urejen grob narodnega heroja Staneta Kosca. Pobudo za ureditev je dala krajevna organizacija ZB NOV Šmartno-Tacen.

Stane Kosce se je rodil 11. oktobra 1913 v kmečki družini v vasi Rašica pri Ljubljani. Njihova zemlja ni mogla preživljati vse družine, zato so hodili na delo k premožnejšim vaščanom.

Po končani osnovni šoli v Šmartnem pod Šmarno goro se je Kosce izučil v Ljubljani za ključavničarja. Po odsluženju vojaškega roka v železničarski enoti v Slavovskem Brodu je delal v raznih ključavničarskih delavnicah. Od leta 1937 do konca leta 1938 je bil zaposlen v jeseniški železarni, toda zaradi delovanja v ursovih sindikatih (URSSJ) je bil odpuščen. Delo si je moral zopet poiskati pri nekem mojstru. Po poroki leta 1938 se je naselil v Zg. Gameljnah. V partijo je bil sprejet leta 1940. Kmalu po sprejemu je postal sekretar terenske partijske celice v Zg. Gameljnah. Naslednje leto pa je postal član RK KPS Tacen — Šentvid — Medvode. Januarja 1941 je bil zaradi delovanja proti takratnemu režimu interniran v Ivanjico, od koder se je vrnil v začetku aprila, vendar je moral takoj oditi v svojo vojaško enoto v Slavovski Brod. Po razpadu starojugoslovanske vojske se je Kosce izognil zajetju in internaciji. Vrnil se je domov in se takoj vključil v partijsko šolo. Deloval je pri ustanavljanju mreže OF in pri pripravah na oboroženo vstajo.

24. julija 1941 so njega, njegovo ženo in ženine starše aretirali orožniki. Najprej je uspelo pobegniti ženi, nato pa še njemu. Oba sta odšla v partizane, v Rašiško četo. Kot komandir Rašiške čete je v avgustu in septembru vodil vrsto uspešnih akcij proti sovražniku. Ena največjih je bil napad na nemški avto s štirimi nemškimi civilisti in dvema vojakoma. 18. septembra 1941. Partizani so avtomobil zažgali, Nemce pa likvidirali. Nemci so iz maščevanja požgali vas Rašico, bivalce pa izselili. Nato so začeli preiskovati okoliške gozdove, da bi pregnali in uničili rašiške partizane.

25. septembra 1941 je bil Kosce v borbi težko ranjen. Onemogel se je plazil več kilometrov daleč do vasi Selo pri Vodich. Tu ga je Franc Kristan skril na svoj kozolec,

kjer se je že skrivalo nekaj partizanov, med njimi tudi ranjenci. Zaradi izdaje so Nemci 29. septembra kozolec obkolili in v kratki borbi ustrelili tri partizane, druge pa ujeli, med njimi tudi Kosca. Odpeljali so jih v begunjske zapore. Tu je Kosce zaradi hudega mučenja umrl, Nemci pa so mu potem okoli vratu ovili zanko in hoteli prikazati, kakor da se je obesil sam. V zaporniških knjigah je naveden kot dan smrti 3. oktober, vzrok smrti pa samomor. Čeprav je bil že mrtev, so ga Nemci še vseeno obsodili na smrt in dali njegovo ime na spisek ustreljenih talcev. Za narodnega heroja je bil proglašen 27. novembra 1953. leta.

Na pokopališču v Šmartnem je bilo 1. novembra 1964 urejeno skupno grobišče 20 padlih borcev za svobodo, med njimi tudi narodnega heroja Staneta Kosca, sekretarja okrajnega odbora OF Smlednik Ludvika Thume in sekretarja okrajnega komiteja SKOJ Smlednik Staneta Živaliča. Grobišče je uredil kamnosek Alojz Selan na pobudo krajevne organizacije ZB NOV Šmartno-Tacen.

Na plošči so vklesane besede Toneta Sliškarja:

Domovina — partija — svoboda
— srčna kri — so bila
naša neomajna gesla.
Skoz ogenj borbe so nas k
zmagi nesla, za sončno
srečo svobodnih ljudi.

Grob dveh neprepoznatih talcev ob robu gozda, vzhodno od vasi Sp. Gameljne, je bil urejen leta 1972 na pobudo odbora ZZB NOV občine Ljubljana-Siška.

Da bi preprečili prevoz izgnancev iz Kamnika v taborišče v Šentvidu, so se borci Rašiške čete odločili minirati most čez Gameljščico v Sp. Gameljnah.

Proti večeru 11. avgusta 1941 se je skupina desetih borcev odpravila v akcijo. Miniranje je vodil Ivan Tobijas, delavec v valjčnem mlinu. Akcija je le delno uspela, ker borci niso znali ravnati z razstrelivom. V zrak so pognali le nekaj mostnic. Po končani akciji so se borci odpravili mimo Sr. Gamelj v Zg. Gameljne. Spotoma so posipali letake, po zidovih hiš so pisali parole ter prepevali borbene pesmi. V zgodnjem jutru naslednjega dne je prišla v Sp. Gameljne večja skupina nemških policistov. S seboj so pri-

peljali dva moška, ju pri mostu ustrelili, nato pa vrgli v vodo. Ustreljenih ni prepoznal nihče. Vse dopoldne sta ležala v vodi ob bregu, nato pa ju je po naročilu Nemcev iz postojanke v Šmartnem pod Šmarno goro pokopal cestar France Debeljak.

Na spominski plošči je vklesan napačen datum — 13. avgust in ne 12. avgust, ko sta bila talca v resnici ustreljena.

Na Domu družbenopolitičnih organizacij v Sr. Gameljnah št. 50, je bila 29. novembra 1964 odkrita spominska plošča narodnemu heroju Stanetu Koscu in 27 padlim borcem ter žrtvam fašizma. Ploščo je oblikoval arhitekt Branko Koderman na pobudo krajevne organizacije ZB NOV Gameljne-Rašica.

Spominska plošča na hiši v Zg. Gameljnah št. 31, posvečena okrožni partijski konferenci, je bila odkrita 22. julija 1960 na pobudo krajevne organizacije ZB NOV Gameljne-Rašica. Ploščo je izdelal kamnosek Novak.

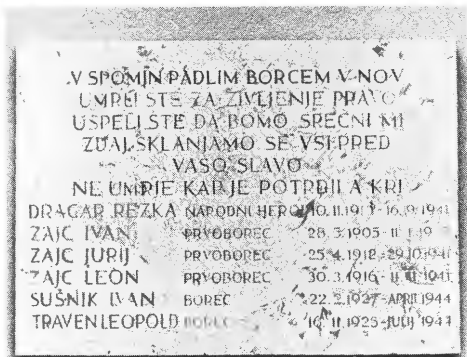
V avgustu 1939. leta je bila pri Martinu Kosu, po domače pri Trpinovih, konferenca okrožnega komiteja KPS Ljubljana. Konference so se udeležili tudi člani CK KPS. Na konferenci so kritično obravnavali politični in gospodarski položaj doma ter v svetu. Vida Tomšičeva pa je v svojem referatu poudarila predvsem potrebo po vključevanju žensk v KP in v delavsko gibanje sploh.

4. julija 1954 je bila na pobudo občinskega odbora ZZB NOV občine Črnuče v Zg. Gameljnah št. 49, odkrita spominska plošča v spomin narodnemu heroju in prvemu komandirju Rašiske čete Stanetu Koscu.

Na stavbi tovarne Rašica v Zgornjih Gameljnah je bila 4. julija 1963 na pobudo delovnega kolektiva vzidana spominska plošča v počastitev spomina na šest padlih borcev, delavcev obrata tekstilne tovarne Stora. Med njimi je vklesano tudi ime narodne heroine Rezke Dragarjeve, prve gorenjske partizanke, ki so jo ustrelili Nemci.

Rezka Dragar, roj. Južina se je rodila 16. novembra 1913 v Ljubljani kot nezakonska hči. Živela je pri rejnikih v Spodnjih Lokah pri Krašnji. Po končani šoli v Krašnji se je s štirinajstimi leti zaposlila kot služkinja v Domžalah. Leta 1931 se je zaposlila v tovarni Eifler v Ljubljani. Delovala je v tovarniškem sindikatu ter v kulturno-prosvetnih društvih. Zatem se je zaposlila v kranjski tovarni Jugočeška. Tu je sodelovala v veliki tekstilni stavki leta 1936. Pri tem se je odlikovala s posebnim pogumom. Ko so namreč hoteli iz tovarne odpeljati nekaj vagonov surovin, se je vlegla na železniške tirne, njej pa so sledile še druge delavke in s tem preprečile, da bi vlak odpeljal. V času te stavke se je povezovala tudi z delavci tekstilne tovarne Hribnik-Beer v Vižmarjih ter jim pomagala pri organiziranju stavke. Zaradi sodelovanja v stavki je bila odpuščena z dela. Kmalu nato pa so jo ponovno sprejeli v tovarno Eifler, kajti sindikat je zahteval, da se vrnejo na delo vsi delavci, ki so bili odpuščeni zaradi stavke.

Ves čas je Dragarjeva sodelovala v vseh akcijah, ki jih je vodila in organizirala partija. Sodelovala je pri zbiranju pomoči za Španijo in se tudi sama prijavila kot prostovoljka. V KPS je bila sprejeta konec leta 1939. Naslednje leto se je poročila s Tonetom Dragarjem, ki je med NOB padel kot partizanski oficir.

24. junija je stopila v ilegalo in postala borka Rašiske čete. Po razbitju čete 30. septembra 1941, je Dragarjevo in njene soborce na Kristanovem kozolcu v Selu pri Vodicaх ujela nemška policija. Odpeljali so jih v Begunje, kjer so jih zasiljevali in hudo mučili. Izredno nemško sodišče je Rezko Dragarjevo obsodilo na smrt in 16. oktobra 1941 so jo ustrelili skupaj s še 16 talci na Lancovem pri Radovljici iz masčevanja za partizanski požig žage na Lancovem. Ves čas se je obnašala izredno junaško. Pred streljanjem ni dovolila, da bi ji zavezali oči, tik pred salvo pa je vzklikala Komunistični partiji in Stalinu.

Dragarjevo in ostale talce, ustreljene na Lancovem, so pokopali za pokopališčim zidom v Mošnjah pri Radovljici. Za narodno heroino je bila proglašena 15. julija 1952. leta.

Spomenik, posvečen požigu Rašice, stoji v vasi pod gostilno Knez. Postavljen je bil 21. septembra 1958 na pobudo krajevne organizacije ZB NOV Gameljne-Rašica. Spomenik je delo arhitekta Marka Šlajmerja.

18. septembra 1941 se je na Rašico pripeljalo šest Nemcev. Vse je kazalo, da so prišli poizvedovat za taborom rašiških borcev, čeprav se je kasneje izkazalo, da je bila njihova naloga določiti in vrisati potek nemško-italijanske državne meje na Gorenjskem.

Vaščani so o njihovem prihodu obvestili komandirja Rašiške čete Staneta Kosca. Ta je takoj poslal skupino borcev v zasedo na kraj imenovan Pasji potok, jugozahodno pod vasjo Rašica. Ko so se Nemci vračali, so jih borci napadli, likvidirali vseh šest, avto pa zažgali. Nemci so najprej hoteli za povračilo ustreliti 60 talcev iz begunjskih zaporov, vendar so se kasneje odločili za drugačno maščevanje.

Ponoči, 20. septembra ob 2. uri so v vas pridrli oddelki 2. čete 171. rezervnega policijskega bataljona. Vaščane so napol oblečene nagnali na Španov skedenj, nato pa so jih odpeljali v dolino. Od tam so jih z avtobusi prepeljali v zbirno taborišče za izseljence v Šentvidu, vas pa zažgali. Tako je postala Rašica prva slovenska požgana vas. Rašičane so po šestih dneh zasiljevanj v šentviških zaporih, 26. septembra zvečer, prepeljali v novo zbirno taborišče v Rajhenbrugg (danes Brestanica). Po dveh dneh so jih razselili po raznih krajih Hrvaške in Bosne, kjer so skoraj vsi srečno dočakali konec vojne.

Spominska plošča, posvečena ustanovitvi Rašiške čete, je vzdignana na pročelju planinskega doma pod Vrhom Staneta Kosca na Rašici. Izdelal jo je arhitekt Vlasto Kopač, odkrita je bila 19. junija 1976, vzdigni pa jo je dal občinski odbor ZZZB NOV Ljubljana Šiška.

Kmalu po prihodu okupatorjev na območje pod Šmarno goro in Rašico so se predvojni komunisti, ki so bili kompromitirani, že morali umakniti v zavetje šmarnogorskih in rašiških gozdov. Ne dolgo za tem so se jim pridružili še drugi, manj kompromitirani člani Partije in njeni simpatizerji. Tako sta se oblikovali dve skupini ilegalcev: šmarnogorska in tacensko-gameljska. 24. julija sta se obe povezali s črnuško skupino. Tako je nastala partizanska enota na Rašici. Formalna ustanovitev Rašiške čete je bila štiri dni kasneje, 28. julija 1941. Takrat so borci Rašiške čete slovesno prisegli pred zastavo, na kateri je bilo izvezeno njihovo geslo »Za svobodo v boj«. Poveljnik čete je postal Štane Kosec, njegov namestnik pa Maks Pečar. Število borcev se je iz dneva v dan večalo. Do srede avgusta, ko se je četa vključila v Kamniški bataljon, jih je bilo že več kot 60. Četa je delovala na območju Rašice, Šmarne gore in smledniških gozdov do Medvod. Odlikovala se je po svoji aktivnosti. Večinoma so borci izvajali različne sabotažne akcije — uničevali so telefonske zveze, električno napeljavo, požigali sovražnikovo imetje, 14. avgusta pa so pred gostilno Grad pod Šmarno goro zažgali celo nemški kamion za vzdrževanje telefonskih zvez.

Akcije Rašiške čete so postale ob podpori aktivistov in priistašev OF narodnoosvobodilnega gibanja vse drznejše. Sovražnikom streljanje talcev ni bilo dovolj, 20. septembra so iz masčevanja za likvidacijo šestih Nemcev in požig avtomobila, do tal požgali vas Rašico, prebivalce pa izselili. 27. septembra so okupatorji napadli tudi borce na rašiškem hribu. V borbi je bila četa razbita. Manjši del borcev se je umaknil v črnuške gozdove, od tam pa jih je nekaj odšlo v Ljubljano. Skupino devetih partizanov, med njimi so bili tudi ranjenci, so Nemci ujeli v Selu pri Vodichah, tri ubili, druge pa so odpeljali v begunjske zapore ter jih nato kot talce postrelili na Lancovem. Večja skupina borcev, ki se je prebila iz obroča, je prebredla Savo ter se utaborila v Smrečju nad Mednim. Od tu se je skupina v začetku oktobra prek Govejke odpravila čez italijansko-nemško mejo na Samotorico nad Horjulom. Potem so nadaljevali pot proti Polhograjski Grmadi in proti Tošcu ter dalje proti Hrastniku in Sv. Ožboltu nad Škofjo Loko. Tu so 31. oktobra 1941 v spopadu z Nemci izgubili osem borcev. Do srede decembra so ostali v taborišču severovzhodno od vasi Belca. V drugi polovici decembra se je nekaj borcev odpravilo na Primorsko, preostali pa so se vrnili na Gorenjsko ter se vključili v Pečnikov vod Cankarjevega bataljona. S tem je Rašiška četa prenehala obstojati kot samostojna partizanska enota.

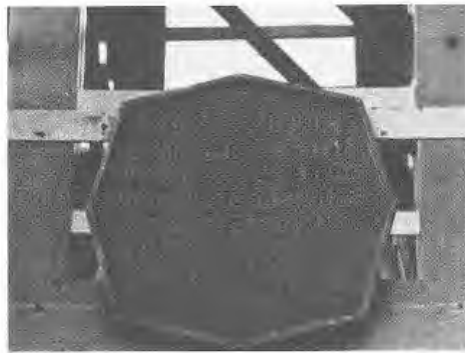

Spominska plošča posvečena ustanovitvi Kamniškega bataljona, delo arhitekta Marka Šlajmerja, je bila postavljena 21. septembra 1958 na pobudo glavnega odbora ZZZB NOV Slovenije. Plošča je pritrjena na razgledni stolp na Vrhju Staneta Kosca.

V začetku avgusta 1941 so se sestali na Rašici Marijan Dermastja, Tone Šturm in Alojz Kebe. Dogovorili so se o oblikovanju Kamniškega bataljona, o njegovi organizaciji, številu čet, o operativnem območju, nalogah, o poveljniškem kadru.

15. avgusta so se zbrali na Rašici borci Kamniško-dupliške, Radomeljsko-mengeške in Rašiške čete ter trzinske partizanske skupine, skupaj jih je bilo preko 90. Dva dni zatem, 17. avgusta, so slovesno zaprisegli. S tem je bil ustanovljen Kamniški bataljon. Poveljstvo bataljona so

sestavljali: komandant Marijan Dermastja, politični komisar Ludvik Pezdur, Roman Potočnik, za intendanco pa je bila zadolžena Mara Dermastja. Bataljon so sestavljale štiri čete: Mengeško-moravska, Radomeljska, Kamniška in Rašiška. Po zaprisegi so čete v noči na 18. avgust odšle vsaka na svoje območje delovanja: Rašiška četa na območje Rašice, Šmarne gore in smledniških gozdov do Medvod, Mengeško-moravska četa na območje Moravč od ceste Trojane — Domžale do Save in ceste Ljubljana — Kamnik, Radomeljska četa na območje med cestami Domžale — Trojane in Domžale — Kamnik do ceste Trojane — Zg. Tuhinj, Kamniška četa pa se je odpravila v podnožje Kamniških planin zahodno od Kamnika do Cerkelj pri Kranju.

Za hrabra dejanja in uspešno partizansko taktiko je IO SNOO na predlog Poveljstva slovenskih partizanskih čet odlikoval Kamniški bataljon z zastavo, ki sta jo 27. septembra 1941 izročila borcev Radomeljske čete Boris Kidrič in imenu CK KPS in Edvard Kocbek v imenu IO OF.

Kamniški bataljon je prenehal delovati, ko je okupatorju počasi uspelo razbiti tri njegove čete (Kamniško četo 24. avgusta, Rašiško četo 27. septembra, Radomeljsko četo 28. oktobra) in ko se je morala Mengeško-moravska četa umakniti v Polhograjske Dolomite. Februarja 1942 pa se je iz Cankarjevega bataljona, v katerega so bili začasno vključeni preostali borci Kamniškega bataljona, vrnila na Kamniško območje skupina dvanajstih borcev. Skupina, ki jo je vodil Matija Blejc-Matevž, je postala jedro novega Kamniškega bataljona.

21. septembra 1958 je bil vrh Rašice preimenovan v Vrh narodnega heroja Staneta Kosca. Istočasno je bila tu odkrita tudi spominska plošča narodnemu heroju Stanetu Koscu, ki je delo arhitekta Marka Šlajmerja. Pobudo zanj je dal takratni okrajni odbor ZZB NOV Ljubljana.

Na pobočju Šmarne gore na Peskah je grob partizana Željka Tonija-Rajka. Ob grobu stoji spomenik v obliki znamenja, ki sta ga dala postaviti poleti 1946 Tonijeva žena in sin.

Željko Toni-Rajko se je rodil 3. septembra 1912 v Utiku pri Vodicah. Med vojno je nekaj časa kot nemški orožnik skrivoma deloval za OF v Medvodah. V partizane, kjer je deloval kot obveščevalec, je šel 6. decembra 1943. leta. Jeseni 1944 je bil razporejen na novo dolžnost na Primorsko. 12. oktobra 1944, tik pred odhodom, se je Toni zadrževal s še petimi vosovci in aktivisti v taboru »Peske« na Šmarni gori. Okrog poldneva so se v njihovo bližino pripravili Nemci in domobranci ter jih obkolili v obliki podkve. Verjetno so sledili kurirju, ki se je vračal v skrivališče. V boju sta padla Željko Toni in partizanka Ivanka Bergant, članica okrajnega komiteja SKOJ Smlednik, ranjenega člana okrajnega komiteja SKOJ Smlednik Stanka Jamnika-Boga pa so ujeli. Ranjena sta bila še Vera Mrhar in Karel Notar-Kovač, vendar jima je uspelo pobegniti in partizani so ju čez nekaj dni odnesli v partizansko bolnišnico Franja na Primorskem.

Na hiši narodnega heroja Tineta Rožanca v Sp. Pirničah je bila 29. novembra 1953 odkrita spominska plošča v spomin nanj in na njegovega sina Marjana ter pastorka Milana. Ploščo je dalo vzdati KUD Tineta Rožanca iz Ljubljane.

Tine Rožanc se je rodil 8. februarja 1895 na Trati pri Šentvidu. Oče je bil kmet, vendar je moral z dodatnimi zasluzki preživljati družino. Tine se je po končani osnovni šoli izučil čevljarске obrti.

V času prve svetovne vojne se je boril najprej na ruski, nato pa še na italijanski fronti. Sodeloval je tudi v judenburškem uporu maja 1918.

Po končani vojni se je zaposlil v železniških delavnicah v Dravljah, kjer se je kmalu vključil v delavsko gibanje. S Trate se je 1920. leta preselil v Sp. Pirniče. Tu je hitro pridobil zaupanje vaščanov in postal je celo odbornik občine Šmartno pod Šmarno goro. Vendar so mu leta 1929, ob začetku monarhistične diktature, vzeli mandat na zahtevo premožnih vaščanov, proti katerim je Rožanc odločno nastopal. Kot občinski odbornik je bil v tem času tudi skrbnik Martina in Franca Rozmana in prav gotovo je tudi njegova vzgoja mnogo pripomogla k usmeritvi obeh bratov.

Po požaru v dravelskih delavnicah so se delavci preselili v Šiško. Tam je bil Rožanc 1935. leta tudi formalno sprejet v KP. Postal je partijski sekretar celice v kurilnici, politično pa je deloval tudi doma.

Po okupaciji Slovenije oziroma po razmejitvi z demarkacijsko črto je Rožanc opravljal kurirske naloge in povezoval partijsko vodstvo v Ljubljani z organizacijo v okolici. To je bilo mogoče, ker je stanoval v predelu, ki ga je zasedal nemški okupator, na delo pa je hodil čez mejo v italijanski del.

Zaradi svojega dela je postal sumljiv gestapu. Sredi avgusta 1941 so ga skušali aretirati, vendar se jim je izmaknil. Aretirali so njegovo ženo, ki pa so jo kmalu izpustili. Oba z ženo sta se umaknila v Ljubljano. Njegov sin in pastorek pa sta bila v tem času že oba v partizanih (padla sta leta 1942).

Rožanc se je naselil v Sp. Šiški pri Petru Romavhu, sekretarju komiteja KP železniškega vozlišča. Član tega komiteja je bil tudi Rožanc. Bil je tudi politični komisar NZ na železnici, pogosto pa je opravljal tudi zaupne kurirske naloge.

1. junija 1942 je italijanska policija aretirala Petra Romavha. Ob osebni preiskavi so našli pri njem nekaj letakov. Tudi pri preiskavi na domu so bili uspešni. Istočasno kot Romavha so aretirali tudi Rožanca in njegovo ženo. Ker jima niso mogli ničesar dokazati, so poslali ženo v taborišče na Rab, njega pa v Gonars. Tu ga je nek taboriščnik prepoznal in izdal Italijanom, ki so ga ponovno vrnili v Ljubljano.

13. oktobra 1942 je bil justificiran vodja slovenske bele garde dr. Marko Natlačen. Italijani so iz maščevanja še isti dan pred Natlačeno hišo pobili štirindvajset talcev, med njimi tudi Tineta Rožanca in Petra Romavha.

Tine Rožanc je bil za narodnega heroja proglašen 21. julija 1953. leta.

Na domu Franca Rozmana-Staneta v Sp. Pirničah, ki je bila 24. junija 1983 po načrtih arhitekta Marjana Lobode preurejena v spominski muzej, je bila vzdignjena spominska plošča narodnemu heroju in komandantu glavnega štaba NOV in POS. Odkrita je bila 29. novembra 1953. Pred hišo stoji tudi Rozmanov doprni kip, delo M. Kockoviča, ki je bil postavljen na pobudo mestnega odbora ZZB NOV Ljubljana 9. novembra 1980.

Franc Rozman-Stane Mlinar je bil rojen 27. marca 1911 v Ljubljani. Svoje otroštvo je preživel v Sp. Pirničah. Po smrti njegovega očeta na ruski fronti leta 1914, je sodišče njemu in njegovemu mlajšemu bratu določilo skrbnike, od katerih je bil zadnji komunist in kasneje narodni heroj Tine Rožanc. Oba varovanca sta se tako že v rani mladosti srečala z revolucionarnim in delavskim gibanjem. Potem ko se je Franc izučil pekarske obrti, se je prostovoljno javil v vojsko. Po končanem služenju vojaškega roka je v Medvodah odprl lastno pekarno, vendar mu posel zaradi premočne konkurence ni uspeval.

Septembra 1936 je bil med prvimi prostovoljci, ki so se prek Italije in Francije odšli borit v Španijo. Leta 1937 je v Španiji obiskoval podoficirski tečaj, nato pa je zaradi dobrega znanja španščine in ruščine delal kot prevajalec ruskih inštruktorjev. Sprejet je bil v KP Španije. Kasneje je postal poročnik in komandir čete bataljona »Dimitrov« v 15. internacionalni brigadi. Nato je bil povišan v kapetana, kasneje pa je postal tudi komandant bataljona.

Po zmagi frankistov se je Rozman z ostalimi borci internacionalnih brigad umaknil v Francijo. V taboriščih, kamor so francoske oblasti zapirale španske prostovoljce, je bil Rozman organizator in vodja slovenskih internirancev. Junija 1941 je po navodilih partije odšel iz Francije na delo v Nemčijo, v Meissen. Julija istega leta se je prek Zagreba ilegalno vrnil v Ljubljano. Tu se je kot izkušen španski borec takoj vključil v narodnoosvobodilno gibanje. Glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet ga je imenovalo za vojaškega inštruktorja. Sodeloval je pri organizaciji in delu partizanskih enot v okolici Ljubljane, med drugim tudi Rašiške čete in ostalih treh čet Kamniškega bataljona.

V začetku septembra 1941 je bil postavljen za komandanta I. štajerskega bataljona. Zaradi izdaje je ta bataljon doživel hude izgube. Iz doležinskih čet je bil nato ustanovljen II. štajerski bataljon, kateremu je prav tako poveljeval Rozman. Ko je bila ustanovljena 2. grupa odredov, je Rozman postal njen komandant. Po prihodu 2. grupe odredov na Štajersko, septembra 1942, je Rozman organiziral nove partizanske enote, po preosnovanju pa je postal komandant 4. operativne cone.

1. maja 1943 je dobil čin generalmajorja, 14. julija 1943 pa je postal komandant glavnega štaba NOV in POS. 1. septembra 1944 je bil povišan v čin generalmajorja. Zaradi tovarištva, junaštva in svojih izrednih vojaških sposobnosti je že v času svojega življenja postal legenda. Smrtno se je ponesrečil 7. novembra 1944, ko je s skupino višjih oficirjev preizkušal nov angleški minomet v Lokvah pri Črnomlju. Še isti dan je umrl v civilni partizanski bolnišnici v Kanižarici blizu Črnomlja. Pokopali so ga 10. novembra 1944 v Črnomlju, po vojni pa so njegove posmrtno ostanke prenesli v grobnico narodnih herojev v Ljubljani. Za narodnega heroja ga je Predsedstvo AVNOJ proglasilo 11. novembra 1944.

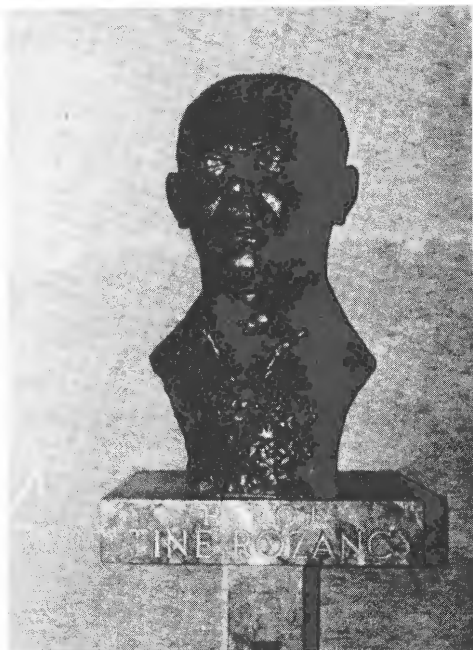
Pred Zadržnim domom v Zg. Pirničah stoji spomenik posvečen narodnim herojem Francu Rozmanu-Stanetu, Valentinu Rožancu in Francu Bukovcu ter še 36 padlim borcev in žrtvam fašističnega nasilja.

Spomenik je delo arhitekta Vinka Glanza in kiparja Borisa Kalina, odkrili so ga 14. julija 1954, pobudo zanj pa je dala krajevna organizacija ZB NOV Pirniče.

Doprni kip Tineta Rožanca stoji v avli osnovne šole v Zg. Pirničah. Kip je delo kiparja Antona Sigulina, odkrit je bil 29. novembra 1975 na pobudo osnovne šole, ki tudi nosi herojevo ime.

Na pobudo krajevne organizacije ZB NOV Medvode je bila v Zg. Pirničah na hiši št. 84, kjer je živel partizanski pesnik in komandant Škofjeloškega odreda Oto Vrhunec-Blaž Ostrovhar, vzidana spominska plošča. Plošča je bila odkrita 4. julija 1966.

Oto Vrhunec-Blaž Ostrovhar se je rodil v delavski družini 10. marca 1915, v Selcah nad Škofjo Loko. Po dveh letih gimnazije se je izučil za mehanika. Sprva je bil zaposlen v tovarni celuloze v Goričnanah, nato pa v Vidmu pri Krškem. Aprila 1941 se je vrnil domov in se zaposlil v Kranju, v tovarni Jugočeška.

Konec leta 1941 je postal član OF na terenu Zg. Pirniče, kamor se je preselil z družino. Januarja 1942 je bil sprejet v KPS. Po navodilih partije je moral ostati na terenu, čeprav je hotel oditi v partizane. Zaradi nevarnosti aretacije je v partizane odšel 23. januarja 1943 in to v Gorenjski odred. Tu je kmalu postal komandir Selške čete. Po ustanovitvi Prešernove brigade (12. julija 1943) je Blaž postal komandant prvega bataljona te brigade. Posebno se je ta bataljon odlikoval v bojih na Žirovskem vrhu od 2. do 4. avgusta 1943.

Po kapitulaciji Italije je Blaž postal namestnik komandanta, nekaj mesecev za tem pa komandant 16. SNOUB Janka Premrla-Vojka. Od tu je bil poleti 1944 premeščen za načelnika štaba v 3. SNOUB Ivan Gradnik. 1. oktobra 1944 je bil imenovan z odlokom štaba 9. korpusa NOVJ za komandanta Škofjeloškega odreda.

5. aprila 1945 je počival v neki globeli nad Topolami pri Selcah. Skupina domobrancev mu je prišla za hrbet in začela streljati nanj. Bil je ranjen v koleno. Blaž se je junaško branil, ko pa je bilo očitno, da se ne bo mogel rešiti, se je končal sam. Domobranci so ga potem še strašno iznakazili.

Žena ga je nato pokopala v Železnikih, po končani vojni pa so ga prekopali v Selce.

Blaž ni bil le uspešen vojak, pač pa se je udeleževal tudi politično. Jeseni 1943 je bil izvoljen za delegata za zbor odposlancev slovenskega naroda. Bil je član Plenuma OF oziroma SNOO. Kot član SNOS se je udeležil tudi februarjskega zasedanja v Črnomlju. Konec leta 1943 je dobil čin kapetana, konec leta 1944 pa je bil odlikovan z redom za hrabrost.

Blaž je bil tudi pesnik. Pesmi je pisal že pred vojno, njegove najboljše pesmi pa so nastale med vojno. Objavljal jih je v partizanskih glasilih. Prva zbirka njegovih pesmi je izšla 15. novembra 1944, izdala jo je tehnika Groga na Martinj vrhu v Selški dolini. 15. decembra istega leta je bila zbirka izdana še enkrat, tokrat pod naslovom »Pesmi padlim borcem«.

Spomin na me bo pesem boja,
Prostost srca in venec zal.
Ob njem poglej v grob in v skale,
Molčeče, sive vrh planin,
Iz teh so puške pot kazale
Naprej, tam hodi Slave sin!

Odloemek iz pesmi O. Vrhunca »Očka sinu za spomin«

Spominsko obeležje padlima borcema Stanetu Burgarju in Jožetu Štruklju stoji v gozdu nad hišo Zg. Pirniče št. 114. Obeležje je bilo odkrito 4. julija 1957 na pobudo krajevne organizacije ZB NOV Pirniče.

Stanko Bugar-Peter se je rodil 11. novembra 1914 v Zg. Pirničah. Izučil se je za železostrugarja in se zaposlil v Goričanah v tovarni celuloze. Že od začetka narodnoosvobodilne borbe je sodeloval s partizani. Marca 1942 so ga Nemci zaradi izdaje aretirali in odvedli najprej v begunjske zapore, nato pa v delovno taborišče Kraut na Koroškem. Od tu so ga poslali v Šentvid, kjer so ga tudi izpustili.

Po vrnitvi domov v Vaše se je ponovno vključil v narodnoosvobodilno gibanje. 15. februarja 1944 je prostovoljno odšel v partizane. Padel je v nemški hajki 12. junija 1944 v Zavru pri Sp. Pirničah.

Jože Štrukelj-Golob je bil rojen 27. marca 1908 v Šmartnem pod Šmarno goro. Po končani osnovni šoli se je izučil mizarске obrti, vendar ni dobil stalne zaposlitve.

Med NOB je deloval na območju Pirnič, nato pa v okraju Smlednik. Leta 1943 je postal član KPS. Kot ilegalce je deloval v VOS v smledniškem okraju.

Padel je v nemški hajki 12. junija 1944 blizu Smlednika, pokopan pa je na smledniškem pokopališču.

22. julija 1954 je bila na rojstni hiši narodnega heroja Franca Bukovca v Verju vzidana spominska plošča v počastitev njegovega spomina. Plošča je bila vzidana na pobudo krajevne organizacije ZB NOV Pirniče.

Franč Bukovec-Ježovnik je bil rojen 14. marca 1910 v kmečki družini v vasi Verje pri Medvodah. Po končani osnovni šoli se je izučil za kovinostrugarja in se sredi tridesetih let zaposlil v Bonačevi papirnici na Količevem pri Domžalah. V tovarni je po nalogu Franceta Leskoška or-

ganiziral tovarniški sindikat Jugoslovanska strokovna zveza (JZS) in postal tudi njegov predsednik. Lastnik tovarne je skušal z njegovim odpustom zlomiti delavsko organizacijo, vendar so ga delavci z dolgotrajno stavko prisilili, da je popustil. Bukovec je imel pomembne funkcije tudi v JSZ v Ljubljani.

Nemci so ga po napadu na Sovjetsko zvezo skušali aretirati, vendar je orožnikom s pomočjo tovarišev ušel. Po prvih vstajniških akcijah je 27. julija 1941 odšel v partizane, v Radomeljsko četo, kjer je postal politični komisar. V boju pri vasi Žiče je bil 13. septembra 1941 težko ranjen v desno ramo. Po prihodu čete v italijansko okupacijsko cono se je pod ilegalnim imenom zdravil v ljubljanskem zdravilišču Emona. Bil je prvi ranjeni partizan, ki se je zdravil v tem sanatoriju. Ko je ozdravel, je aprila 1942 odšel na Dolenjsko v III. grupo odredov, kjer je postal operativni oficir v štabu grupe.

1. julija 1942 je postal komandant Dolomitskega odreda. Odred je deloval na — za sovražnika zelo pomembnem — območju med italijansko-nemško razmejnitveno črto in železnico Ljubljana—Trst. Septembra 1942 je Bukovec odšel s političnim komisarjem in spremstvom na posvetovanje v Glavni štab slovenskih partizanskih čet. 21. septembra zvečer so se ustavili pri vasi Vnanje gorice, da bi se nekoliko odpočili. Bukovec je imel v nahrbtniku bombe sifonarice, s katerimi so Nemci minirali žične ovire ob razmejnitveni črti. Ko je jemal iz nahrbtnika kruh, se je ena od njih aktivirala ter ga smrtno ranila v trebuh in prsi. Za narodnega heroja so ga razglasili 15. julija 1952. leta.

Spominsko obeležje padlima aktivistoma Francki Jeras in Ludviku Thumi stoji v gozdu na vzhodni strani Zbiljskega jezera. Odkrito je bilo 22. julija 1957 na pobudo krajevne organizacije ZB NOV Pirniče.

Francka Istenič-Jeras je bila rojena 23. junija 1916 v Mednem. Kot tekstilna delavka je delala pri Hriberniku v vižmarski tkalnici in se tam tudi udeležila stavke leta 1936. Od leta 1942 je aktivno sodelovala v narodnoosvobodilnem gibanju. Bila je sekretarka SPŽZ za območje Medna in Stanežič. Septembra 1943 je bila poslana v okraj Smlednik, kjer je bila zadolžena za SPŽZ. Kasneje je bila premeščena v okrožni odbor OF škofjeloškega okrožja. Konec leta 1944 je prišla na pirniški teren.

Ludvik Thuma-France je bil rojen 18. avgusta 1910 v Vesci pri Vodica. Po končani osnovni šoli se je izučil za krojača. Leta 1941 se je vključil v narodnoosvobodilno gibanje; zbiral je orožje, hrano, obleko za borce Rašiske čete in organiziral obveščevalno službo. Septembra 1941 se je preselil z družino v Ljubljano, kjer je bil kot knjižničar zaposlen v Univerzitetni knjižnici. Tu se je ponovno vključil v delo OF, bil je član aktiva OF v knjižnici. Po ustanovitvi

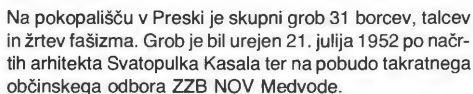
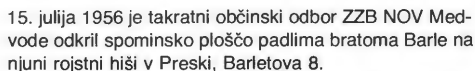
NZ je postal deseter zaščitne čete. Novembra 1942 se je preselil v Tacen, kjer je nadaljeval z delom v OF. V njegovem domu so našli zatočišče ilegalci in borci iz bližnje in daljnje okolice. Marca 1943 je bil sprejet v KPS, postal je tudi sekretar partijske organizacije v Tacnu ter organizator OF. 17. januarja 1944 je bil imenovan za sekretarja okrajnega odbora OF Smlednik, takrat je tudi stopil v ilegalo. Decembra 1944 je odšel za krajši čas na delo v škofjeloško okrožje.

Po vrnitvi iz škofjeloškega okrožja se je zadrževal skupaj s Franco Jeras in še z nekim aktivistom v bunkerju v gozdu pri Verjah. Bunker je bil izdan. 7. decembra 1944 so ga obkolili domobranci iz Zavrha pri Pirničah. Ker se aktivisti na njihov poziv niso predali, so začeli v bunker metati bombe. Pri tem je bil Thuma težko ranjen, Jerasova in drugi aktivist sta skušala pobegniti v gozd, vendar je bila Francka med begom zadeta. Domobranci so Thumo potegnili iz bunkerja in ga s kamnom toliko časa udarjali po glavi, dokler ni izdihnil. Ranjena Francka je padla v roke domobrancev. Ti je niso ubili, pač pa so jo odpeljali v ljubljansko bolnišnico, kjer je tri dni zatem podlegla ranam. Francka je pokopana na ljubljanskih Žalah. Thumo so domačini pokopali na kraju zločina, po vojni pa je žena njegove posmrtno ostanke prenesla na pokopališče v Šmartno pod Šmarno goro.

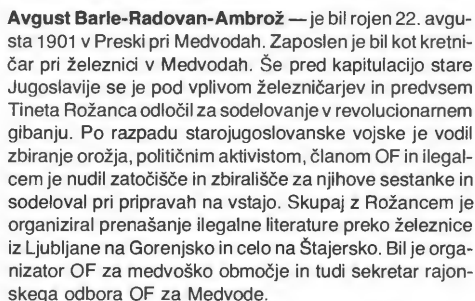

V parku pred Tekstilno tovarno Medvode, Barletova 4, stoji spomenik posvečen štirindvajsetim delavcem te tovarne, ki so padli kot borci ali bili žrtve fašističnega nasilja. Kip je bil odkrit 29. novembra 1951 na pobudo delovnega kolektiva tovarne.

Doprsni kip narodnega heroja Franca Bukovca-Ježovnika stoji v avli osnovne šole v Preski, ki tudi nosi herojevo ime. Kip je izdelal kipar Anton Sigulin, odkrit pa je bil 17. maja 1964 na pobudo šole in krajevne organizacije ZB NOV Medvode.

Jeseni 1941 ali pa v zimi 1941/42 je bil sprejet v KP. V začetku marca 1942 se je moral začeti skrivati zaradi nevarnosti aretacije. Po nekaj dneh ilegale pa sta z bratom Stankom odšla v Poljansko dolino, v Škofjelosko četo. Tudi brat Stanko, s partizanskima imenoma Savo in Dore (rojen 24. novembra 1907, po poklicu mizar) se je takoj po prihodu Nemcev na Gorenjsko vključil v narodnoosvobodilno gibanje. Že od leta 1941 je bil član vaškega odbora OF v Preski. Obe njuni družini, Avgustovo in Stankovo, pa so marca 1942 Nemci internirali v koncentracijsko taborišče.

Leta 1942 so Avgusta iz partizanov poslali nazaj na medvoški teren kot organizatorja in sekretarja RK KPS Medvode. Vrnil se je tudi brat, ki je postal član RK KPS Medvode.

Avgust je leta 1943 postal še član OK KPS Škofja Loka, jeseni 1943 pa je bil imenovan za člana pokrajinskega komiteja KPS za Gorenjsko.

V začetku leta 1944 je bil poslan na 6. tečaj pokrajinske partijske šole, ki se je začel 10. januarja v Cerknem na Primorskem. 27. januarja so Nemci s pomočjo izdajalca vdrl v Cerkno. Pri preboju iz Cerknega je bil Avgust Barle-Amrož s smrtno zadet.

Brat Stane pa je bil ranjen 5. novembra 1943 pri napadu gestapa na skupino aktivistov, ki so imeli sestanek pri tovarnarju Ivanu Miklavcu v Goričanah pri Medvodah. Ranjenega so ga Nemci zajeli in zaprli v begunjske zapore.

Na fasadi Slavkovega doma na Golem brdu je pritrjena spominska plošča v spomin aktivistu in planincu Slavku Čarmanu. Plošča je bila odkrita 11. julija 1954, pobudo zanjo pa je dalo Planinsko društvo Medvode.

Slavko Čarman se je rodil 3. junija 1920 v Preski pri Medvodah v delavski družini. Po končani osnovni šoli in gimnaziji je študiral kemijo na ljubljanski Univerzi, vendar je študij moral zaradi okupacije leta 1941 prekiniti. Kot gimnazijec je bil član telovadnega društva Sokol v Medvodah. Pod vplivom očeta Dominika, ki je bil član železničarske partijske organizacije v Šiški, se je tudi sam vključil v narodnoosvobodilno gibanje. Največ se je ukvarjal z delom med mladino. Kot študent kemije je delal tudi različne poizkuse z eksplozivni. Jeseni 1941 je v Medvodah organiziral mladinsko organizacijo in jo vodil kot njen sekretar. V zimi 1941/42 je bil tudi formalno sprejet v SKOJ. Pri svojem delu je imel tesne stike s Stanetom Žagarjem ml.

11. marca 1942 so škofojeloški gestapovci aretirali Slavka in njegovega očeta. Pri nekem aretiranem aktivistu so namreč gestapovci našli zapisnik z imeni, med katerimi je bilo tudi Slavkovo. Do 19. marca so Slavka mučili v Škofji Loki, nato pa so ga prepepeljali v begunjske zapore, kjer so ga 31. marca 1942 ustrelili kot talca. Očeta Dominika pa so odpeljali v koncentracijsko taborišče Dachau, kjer je umrl 17. avgusta 1942.

Na ruševinah nekdanje Malenškove žage v Žlebeh je vzi-dana plošča iz temnega naravnega kamna, v spomin na bunker, v katerem je bil v letih 1943-44 občasno sedež rajonskega (kasneje okrajnega) odbora OF in rajonskega (kasneje okrajnega) komiteja KPS Medvode.

Okolica je bila urejena po načrtih arhitekta Vlada Bizjaka na pobudo krajevne organizacije ZB NOV Medvode 14. septembra 1980.

Na pobudo sekretarja OF in KPS rajona Medvode Avgusta Barleta-Radovana je Lado Bizant-Luka začel graditi na domači žagi bunker. Pomagal mu je brat France, ki se

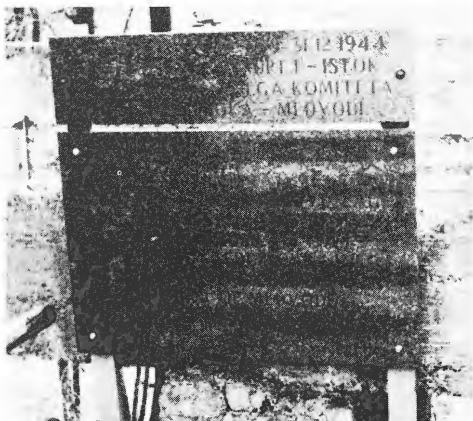
je vrnil iz nemškega ujetništva kot vojni ujetnik starojugoslovanske vojske.

Žaga je bila takrat še v obratovanju in je rezala les okoliškim kmetom. To je bila lesena zgradba tik ob vodi. Na prostoru med podom in zemljo sta Lado in France zgradila bunker za štiri osebe. Izkopano zemljo sta skrila pod žaganje, ob večji kalni vodi pa sta jo metala v potok. Vrata so bila posnetek podporne klade, ki je nosila ogrodja žage. Tečajji so bili zakriti z lubjem, manjkale pa niso niti zagozde, ki naj bi utrjevale prečni tram. V bunkerju je bila pomična deska, ki je skrivala prostor za arhiv. Bunker pa je imel pomanjkljivosti: veliko vlažnost, samo umetno svetlobo in zelo slabo prezračevanje. Po daljšem bivanju več oseb ob zaprtih vratih tudi petrolejka ni hotela več goreti. Zato so to skrivališče zlasti v letu 1944 uporabljali le občasno. Glavno oporišče pa je bil takojimenovani »center« v gozdu pod Osolnikom v Kravjaku nad dolino Ločnice. Bunker na žagi pa je imel to prednost, da je bil dostopen tudi pozimi.

Nemcem ga skoraj dve leti ni uspelo odkriti. Na pomoč so morali priti domači izdajalci. Po hajki 11. novembra 1944 je v Goričanah nastala postojanka domobrancev. Delo aktivistov je postalo vse težje. Večji del aktivistov je bil razporejen v borbene skupine, ostalo jih je le nekaj za najnujnejša dela in kurirji postaje TV G-25.

29. decembra 1944 sta se v bunker zatekla Miha Erjavec-Vid, član okrožnega partijskega komiteja Škofja Loka in Andrej Hafner-Iztok, predsednik okrajnega odbora OF in sekretar okrajnega komiteja KPS za Medvode.

Zjutraj 31. decembra so žago obkolili domobranci iz postojank Goričane, Voklo in Vodice. Erjavec je nič hudega sluteč zlezal iz bunkerja, da bi si natočil vode. Ko je hotel zlesti čez dober meter visok zid pod žago, so ga zajeli domobranci, ki so na znak njihove zasede pritekli izza vogala žage. Hafner je zaslišal vpitje ter je z brzostrelko v roki skočil iz bunkerja. Ko je videl, da so spodaj domobranci, je razmetal deske poda v žagi misleč, da se bo rešil preko ceste v gozd. Toda tudi na cesti ter za kupom lesa pred žago sta bili zasedi. Mlad domobranec, še skoraj otrok, ga je iz neposredne bližine ustrelil v glavo. Hafner je bil na mestu mrtev. Erjavca pa so po mučenju v gestapovskih zaporih internirali v Mauthausen, od koder se je vrnil po končani vojni.

Spomenik kurirjem postaje TV G-25 v Studenčicah je bil odkrit 5. oktobra 1980. Načrt spomenika je izdelal arhitekt Janez Omersa, pobudo zanj pa so dali kurirji in krajevna organizacija ZB NOV Medvode.

Kurirji relejne kurirske postaje TV G-25, bilo jih je od devet do štirinajst, so imeli svoj bunker v gozdu za Brdom za vasjo Studenčice pri Medvodah. Bunker je bil pod zemljo in je bil dobro skrit v hudi strmini, vanj se je lahko prišlo le po vseh štirih. Poleg kurirja so se v njem zadrževali tudi medvoški vosovci in njihov kurir. Komandir kurirske postaje je bil Franc Dobnikar-Branko iz Seničice.

Kurirji te postaje so vzdrževali redne zveze s političnimi aktivisti na medvoškem, škofjeloškem in šentviškem območju ter redne relejne zveze s kurirji na območju Ožbolta nad Zmincem, z relejno postajo TV G-24 v Vogljanski gmajni in kasneje še s postajo TV G-26 na območju Mohorja.

Od teh poti je bila najtežja pot k postaji TV G-24. saj so morali prečkati mrzlo in zastraženo Savo. Pri tem so uporabljali čolna, ki so ju izdelali iz dveh bencinskih rezervoarjev nekega ameriškega letala. Ko so domobranci našli in uničili čolna, so kurirji prenašali pošto prek mostu v Smedniku. Ko so domobranci onemogočili tudi ta prehod, so morali kurirji Savo bresti. Zaradi izredno težkih razmer je bila ta zveza jeseni 1944 ukinjena.

Na poti proti Mohorju je bila huda ovira reka Sora. Ko so okupatorji porušili vse brvi čeznjo, so jo kurirji morali bresti. Tudi ta zveza je bila proti koncu leta 1944 ukinjena.

Kurirji postaje TV G-25 so na medvoškem območju izvedli tudi vrsto akcij: dvakrat so zrušili železniško progo pri Medvodah, izvedli so več sabotaž na telefonskih linijah, nemškim graničarjem s Katarine so postavili zasedo in v spopadu z njimi enega graničarja ubili, enega ujeli, zaplenili pa so tudi veliko hrane ter nekaj orožja.

Spomenik trem padlim borcem sredi hriba Osolnik je bil postavljen 14. julija 1954 na pobudo takratnega občinskega odbora ZZB NOV Medvode.

Začetki kurirskih zvez na območju Medvod segajo v leto 1941, ko so kurirji prek medvoške doline občasno vzdrževali zvezo med Ljubljano in Gorenjsko. Kurirski kanal je organizirala partija. Kurirji so imeli javko na Medenskem hribu pri Mednem, kjer so pošto shranjevali v zakopani pločevinasti škatli. Leta 1941 je bila kurirska javka tudi pri krojaču Francu Sešku v Preski, kurirsko zvezo med Ljubljano in Gorenjsko pa je po železnici vzdrževal sprevodnik Zlatnar. Avgusta 1944. leta je bil ustanovljen štab IV. relejnega sektorja, ki je bil odgovoren za vojaško in organizacijsko delo kurirske mreže na Gorenjskem. Sedež je imel v Dražgošah v bližini kurirske postaje TV G-20. Kurirske zveze so bile razdeljene na 4 relejne linije. Prva relejna linija je potekala s Primorske na Gorenjsko, to je, od kurirske postaje TV P-35 do TV G-25. To je bila ena prvih postavljenih kurirskih zvez na Gorenjskem in istočasno tudi ena najtežjih, saj je potekala prek Save, železnice, glavne ceste Ljubljana—Bled ter prek nemško-italijanske razmejivne črte. Čeprav jo je okupator večkrat razbil, je kurirjem vseeno uspelo redno vzdrževati zvezo.

V začetku junija 1942 je Škofjeloka četa po uspešni akciji na železnico in pri nemškem kolonistu pri Miklavževih v Žabnici taborila pod Osolnikom v bližini Močeradnika. 4. junija se je četi pridružilo 105 novincev iz Ljubljane in njene okolice, ki so bili na poti proti Koroški.

5. junija, nekako ob pol peti uri zjutraj, sta se nedaleč od taborišča srečali partizanska in nemška patrulja. Srečanje je minilo brez večjega streljanja. Vendar je bilo Nemcem jasno, da se v bližini zadržuje neka partizanska enota. Dobro uro zatem se je četnemu taborišču približal nemški policijski bataljon z okrog 300 vojaki. Partizanov je bilo skupaj z novinci okrog 135, od teh jih je bilo vsaj 20 neoboroženih.

Borci so po načrtu vodstva zasedli vse dohode k taborišču: prvi vod je odšel na križišče nad vasjo Sora, drugi na pot iz Škofje Loke proti Osolniku, k cerkvi na vrhu hriba pa je odšla skupina z mitraljezom. Nemci so prodirali iz treh smeri: iz Sore, iz Lipniške grape in iz Hrastnice. Borba se je vnela šele okrog druge ure popoldan, pojenjala pa je v trdi temi, ko so se partizani umaknili proti Močeradniku in nato čez Hrastnico na Petrov hrib.

V boju je padlo sedem partizanov-novincev, od teh so tri domačini pokopali naslednji dan ob cesti proti Sori. To so bili Albin Oven (roj. 12. februarja 1920 v Trnovem pri Ljubljani, po poklicu pek), Franc Čebulj-Tatar (roj. 30. januarja 1916 v Mali vasi pri Ježici, po poklicu tapetnik) in Peter Zattone, trgovec iz Stare Gorice. Nemci pa so imeli mrtvih več kot trideset vojakov.

Na zahodni strani Osolnika, dobrih dvesto metrov pod cerkvijo, stoji spominsko obeležje padlemu borcu NOV Ivanu Cvajnarju. Obeležje je 21. julija 1969 postavila sestra padlega, Ivanka Marovt.

Ivan Cvajnar-Razin je bil rojen 25. novembra 1922 v Preški pri Medvodah v revni delavski družini. Po osnovni šoli je nadaljeval šolanje na meščanski šoli v Šentvidu pri Ljubljani. Nato se je vpisal na srednjo tehnično šolo v Ljubljani, kajti njegova velika želja je bila postati gradbeni tehnik. Na šoli se je povezoval z naprednimi mladinci, bil je povezan tudi z organizatorji delavskega gibanja, npr. Rudijem Medetom iz Strahinja pri Kranju. Po okupaciji je začel sodelovati z narodnoosvobodilnim gibanjem, vendar so ga Nemci kmalu odpeljali na prisilno delo, najprej v Nemčijo, nato pa v Avstrijo. Ko pa so ga hoteli vključiti v nemško vojsko, je zbežal, se vrnil v Slovenijo ter decembra 1942 vstopil v ilegalo. Februarja 1943 se je priključil aktivistom in partizanom medvoškega območja.

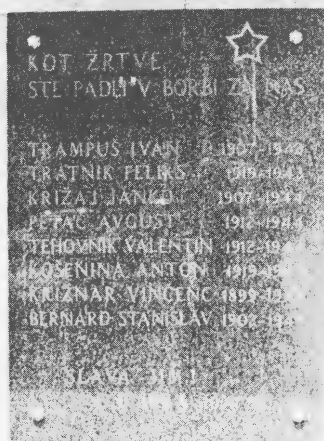
23. marca 1943 je pri izvrševanju svojih nalog na Osolniku, na njivi nad Anžicem naletel na Nemce, ki so ga v krajšem spopadu ubili. Razmesarjeno truplo so potem odvekli na križpotje Osolnik-Škofja Loka-Sora, od tu so ga odpeljali v Škofjo Loko, kjer so ga pokopali.

Pod vrhom Osolnika stoji spominska plošča posvečena borcu Ivanu Cvajnarju, ki je padel 23. marca 1943 in Francu Jamarju ter Jožetu Tancarju, borceva Prešernove brigade, ki sta padla 3. marca 1945. Spominska plošča je bila odkrita 14. julija 1954 na pobudo ZB NOV Medvode.

Spominska plošča 8 padlim gasilcem je vzidana na stavbi Gasilskega doma v Sori. Odkrita je bila 10. julija 1955. Pobudo zanjo pa je dalo Prostovoljno gasilsko društvo Sora.

Spominska plošča, posvečena žrtvam fašizma iz Sore, delo arhitekta Vlasta Kopača, je vzidana na stavbo Doma družbenih organizacij v Sori. Vzidana je bila na pobudo občinskega odbora ZZB NOV Ljubljana-Šiška in krajevne organizacije ZB NOV Medvode.

Spominska plošča padli inštruktorici pokrajinskega komiteja SKOJ za Gorenjsko Anici Cviklovi-Zmagoslavi stoji v gozdu na južni strani vasi ob cesti Sora-Topol. Plošča je bila odkrita na pobudo krajevne organizacije ZB NOV Medvode 14. julija 1954.

Na pročelju Osnovne šole Avgusta Barleta-Ambroža v Sori je vzidan Barletov doprni kip, ki je bil odkrit leta 1972. Kip je izdelal kipar Anton Sigulin na pobudo osnovne šole.

11. septembra 1944 so se na Osolniku srečali borci Škofjeloške čete in aktivisti OF. Med njimi sta bila tudi Anica Cviklova-Zmagoslava, inštruktorica pokrajinskega komiteja SKOJ za Gorenjsko, doma iz Stražišča pri Kranju, in Ludvik Tramte-Per, član okrožnega komiteja KP in okrožnega odbora OF okrožja Škofja Loka. Cviklova je bila namenjena v kamniško okrožje, Tramte pa se je napotil v smledniški rajon.

Komandir čete Čivko se je ponudil, da ju s skupino borcev pospremi čez cesto v dolini Ločnice, nato pa naj bi zvečer sama nadaljevala pot preko železniške proge, reke Sore, ceste Ljubljana—Kranj in preko Save. Ko so prišli do Ločniške ceste, so srečali nekaj deklet, ki so se vračale preko vasi Sora domov v Šenčur in Cerkije. Bile so na obisku pri sorodnikih v domobranski postojanki v Polhovem Gradcu. Partizani so jih ustavili, jih preiskali ter jim pobrali pisma in cigarete, nato pa jih spustili naprej proti vasi Sora. Skupina partizanov in aktivistov se je nato še krajši čas zadržala ob cesti. To je bilo zanje usodno. Domobranska dekleta so opozorila gestapovce in domobrance, ki so se zadrževali v vasi Sora. Gestapovci so se približali skupini ob cesti ter jih napadli. Pri tem je bil komandant Čivko ranjen v zapestje leve roke, Ludvik Tramte pa v bok. Partizani so se skušali umakniti proti hribu Hom. Gestapovci so bežeče začeli zasledovati, vendar so morali odnehati, ker je na pomoč prihitela Škofjeloška četa.

V borbi je bila težko ranjena tudi skojevska inštruktorica Cviklova. Z rafalom je bila prestreljena skozi trebuh, nato pa so jo gestapovci še ustrelili v glavo.

Domačini so mrtvo aktivistko pokopali na gozdni jasi ob ločniški cesti, kjer počiva še danes.

Na pročelju hiše v Goričane št. 19 je bila 22. julija 1960 odkrita spominska plošča v spomin trem padlim in trem ujetim aktivistom, ustreljenim kot talci v Šentvidu. Ploščo je odkril takratni občinski odbor ZZB NOV Medvode.

Ivan Miklavc je bil solastnik tekstilne tovarne v Medvodah. Jeseni ali pozimi 1941 je začel na željo gestapa podpirati OF. Povezan je bil z gostilničarko Olgo Bohinc iz Medvoda, prijateljico šefa gestapa na Bledu, Helmuta Rosumeka. Tudi Bohinčeva je navidezno sodelovala s partizani.

Miklavc je na Rosumekovo željo predlagal Avgustu Barletu-Ambrožu, sekretarju okrožnega komiteja KPS Škofja Loka, sestanek, na katerem naj bi se pogovarjali o intervenciji za svoje nekatere medvoških aktivistov, ki so bili zaprti v Begunjah in v nemških koncentracijskih taboriščih. Vendar je bil sestanek le preteveza, kajti Rosumek je hotel z enim udarcem likvidirati vodstvo škofjeloškega okrožja. Sestanka, ki naj bi bil 5. novembra 1943 ob 18. uri v Miklavčevem stanovanju, naj bi se poleg Avgusta Barleta-Ambroža, Franca Kalana-Evstahija in Ivana Miklavca udeležil tudi sam Rosumek z Olgo Bohinčevno.

Vendar Barle in Kalan nista prišla na sestanek, pač pa je namesto njiju prišel Pavle Inglič-Bar, komandant varnostne službe okrožja Škofja Loka, ki se je hotel pripraviti o resnični pripravljenosti Rosumeka za sodelovanje s partizani in narodnoosvobodilnim gibanjem. Spremljal ga je medvoški varnostnik Stane Šuštar-Mersajlo. V Miklavčevem stanovanju so bili takrat tudi Miklavčeva gospodinja Anica Bohinc, poročena Trampuž, njen mož Ivan Trampuž, aktivist OF, in njuna štiriletna hči Cvetka. Prišla sta tudi Stane Barle-Savo in Feliks Žontar-Hotimir z namenom, da bi prosila za zaprto ženo oziroma dekle.

Rosumeka ni bilo na sestanek, pač pa so hišo obkolili gestapovci iz Šentvida nad Ljubljano pod vodstvom Walterja Schrame. Gestapovci so najprej pozvali k predaji, nato pa so začeli streljati z avtomatskim orožjem. Zaradi presenečenja ni bilo posebnega odpora. V borbi je najprej padel Ivan Trampuž, za njim pa še Feliks Žontar in Stane Šuštar. Skozi okno se je prebil edino Pavle Inglič-Bar, z bombami je uničil zasedo in brez ran ušel. Ranjenega Staneta Barleta-Sava pa so ujeli. Uro pred tem pa so Nemci v Šentvidu aretirali Albina Kolba, ki je prav tako kot Miklavc igral dvojno vlogo.

Naslednji dan so aretirali še Miklavca in njegovo gospodinjico Bohinčevno, ki so jo poslali v taborišče v Auschwitz. Ivana Miklavca in Albina Kolba, ki razkrinkana nista bila več uporabna za gestapovske spletke, in Staneta Barleta pa so ustrelili med petindvajsetimi talci 31. januarja 1944 v Šentvidu kot maščevanje za justifikacijo šentviškega župana inž. Maurerja.

Na spominski plošči je vklesano tudi ime medvoškega aktivista Antona Višnarja, ki ni bil udeležen pri dogodkih v Miklavčevem stanovanju, bil pa je ustreljen med talci v Šentvidu.

Spominska plošča v počastitev slovenske pokrajinske partijske konference na gradu Goričane je bila odkrita 25. maja 1952 na pobudo občinskega odbora ZZB NOV Ljubljana—Šiška. V gradu je urejena tudi spominska muzejska zbirka o tej konferenci.

Pobudo za sklic slovenske pokrajinske partijske konference je dal CK KPJ, ki je na svoji seji 12. julija 1934 sklenil, da naj vsa pokrajinska partijska vodstva v državi pripravijo pokrajinske konference. Konec julija 1934 je vodstvo partije v Sloveniji začelo s pripravami na pokrajinsko konferenco. Okrožnim komitejem KPJ je razposlalo pisma z navodili, kako organizirati okrožne partijske konference, avgusta pa so razposlali tudi teze za posamezne referate na teh konferencah.

Slovenska pokrajinska partijska konferenca je bila 16. septembra 1934 v gradu Goričane pri Medvodah. Na njej je bilo navzočih enajst delegatov, ki so zastopali Mursko Soboto, Celje, Zagorje, Belo krajino, Novo mesto, Jesenice in Ljubljano. PK KPJ za Slovenijo so zastopali Boris Kidrič, Edvard Kardelj in Ivan Maček, CK KPJ pa Josip Broz-Tito, ki je imel tudi uvodni govor.

Na konferenci so bili prebrani štirje referati. Boris Kidrič je v prvem referatu govoril o organizacijskem položaju, delu, napakah in nalogah pokrajinske organizacije KP v Sloveniji, v svojem drugem referatu pa o delu pokrajinske organizacije KP v Sloveniji po sindikalni liniji. Jože Brilej je osvetlil pomen agitacije in propagande, Edvard Kardelj pa je spregovoril o nalogah pokrajinske organizacije KPJ za Slovenijo glede kmečkega in nacionalnega vprašanja. Kidrič je v prvem referatu podal oceno delovanja partije v Sloveniji, obširno poročilo o obnovi partijskih organizacij, ki so bile razbite v prvem obdobju januarske diktature ter o stanju tedanje organiziranosti KPJ v Sloveniji, predvsem s poudarkom na množičnosti, poudaril pa je tudi vlogo partije kot voditeljice in organizatorice samostojnih akcij delavnega ljudstva.

V drugem referatu o delovanju partije po sindikalni liniji pa je Kidrič opisal delovanje partije in strokovnem gibanju ter o obsegu boja delavskega razreda v Sloveniji v letu 1934 in vlogo komunistov v njih.

Tretji je bil na vrsti referat Jožeta Brileja o agitaciji in propagandi, vendar le-ta ni ohranjen. Po tem referatu so sprejeli sklep o izdajanju legalnega partijskega lista. 5. oktobra 1934, tri tedne po goričanski konferenci, je izšla prva številka Ljudske pravice s podnaslovom Glasilo delavcev in kmetov, ki jo je urejal Miško Kranjec.

Kardelj je v svojem referatu poudaril dolžnost proletarske revolucije, da si pridobi kmeta in kritično ocenil dotedanje sodelovanje komunistov s kmečkimi množicami. Izčrpno je govoril tudi o kmetovem družbenem položaju v Sloveniji, tako političnem kot ekonomskem. Kmečko in nacionalno vprašanje je obravnaval povezano s trditvijo, da je pogoj za rešitev nacionalnega vprašanja tudi rešitev kmečkega vprašanja. Zavrnil je mnenje, da kmetje niso dovzetni za revolucionarne ideje in da odklanjajo revolucionarni boj. Ob nacionalni problematiki je govoril o izvorihih in vzrokih nacionalnega zatiranja, o odnosu slovenske buržoazije do nacionalnega vprašanja, o vlogi kapitala in države pri nastajanju nacionalnega vprašanja.

Pomen goričanske konference za delovanje KP in za njen odnos do prej naštetih vprašanj je še toliko večji, če vemo, da je potekala v času, ko se je navidezno ravnovesje sil v svetu majalo pred nastopajočim fašizmom in v času, ko so se z vedno večjo močjo kazale posledice komaj končane gospodarske krize.

Rezultat razprav in sklepov konference je bila nova smer v partijski politiki, ki se je odražala v boju proti sektaštvu in zaprtosti vase ter v akcijah za delovanje partije med množicami pri vodenju protifašističnega in ljudskofrontnega gibanja.

Z goričansko partijsko konferenco se je končal proces obnavljanja partije v Sloveniji. Partijsko delo je bilo usmerjeno med mladino in socialno zatirane, poudarjena je bila potreba po stalnem boju delavcev in kmetov ter ustvarjanje delavske enotnosti kot jedra za zbiranje demokratskih sil.

Na konferenci so izvolili tudi novo pokrajinsko vodstvo KPJ za Slovenijo, ki so ga sestavljali Ivan Maček, Jože Brilej, Otokar Franko, Franc Hočevnar in Tone Šuštaršič.

Na pročelju gradu Goričane je bila 24. oktobra 1976 vzidana spominska plošča v spomin na nemško zbirno taborišče. Plošča je bila izdelana po načrtih arhitekta Vlasta Kopača, pobudo zanjo pa je dala Krajevna organizacija ZB NOV Medvode.

V nekdanjem škofijskem dvorcu je bilo med majem 1942 in aprilom 1945 zbirno taborišče in zapor za svoje partizane in talce z Gorenjske in Zasavja, ki so bili določeni za izgon v Nemčijo. Izgoni so bili represalije na akcije partizanskih enot na Gorenjski in v Zasavju ter posledice izdaj. Začasno so zapirali tudi pripadnike OF iz Medvod in okolice.

Prvi transport je iz Goričan odpeljal 16. maja 1942, naslednji pa julija istega leta. Vmesni transporti so bili odposlani še iz Šentvida, kjer je bilo zbirno taborišče pred njegovo preselitvijo v goričanski dvorec. Nato so se iz Goričan vrstili transporti neprekinjeno od 12. oktobra 1942 pa do avgusta 1944, ko je bil odposan zadnji. 28. julija 1944 so iz goričanskega zbirnega taborišča odpeljali v taborišče v Burghausnu na Zgornjem Bavarskem tudi 52 družin iz Medvod in okolice. S 23 transporti, kolikor jih je bilo odposlanih iz Goričan, je bilo preseljenih 3069 sorodnikov partizanov in ubitih talcev Z Gorenjske.

Arretiranci so bili razporejeni skoraj po vseh sobah dvorca. Najprej so imeli svojo — zaporniško kuhinjo, ki pa jo je taboriščna komanda kasneje ukinila. Arretiranci so bili potem odvisni od paketov s hrano, ki so jo jim preko zvez pošiljali prijatelji ali domači. Taboriščniki so bili zaprti v gradu od 14 dni do treh tednov, pri tem jih niso ločevali po spolu oziroma ločili otrok od staršev. Člani komande in komandant taborišča so bili Nemci, stražili pa so kočevski Nemci in koroški Slovenci. Čim je bil določen datum odhoda transporta, je taboriščna komanda najprej popisala aretirance, nato pa so jih z avtobusi in kamioni odpeljali na železniško postajo v Medvodah. Od tu pa so jih s potniški vlaki prepeljali v Nemčijo, največ na Frankov-

ske in Zgornjo Bavarsko. Razmeščali so jih v prisilna delovna taborišča (VOMI) v Altättingu, Assenhausnu, Rottmannshöhu, Wernfelsu, Feilenbachu, Burghausnu, Windsheimu, Niedertensu, Burg Rothenfelsu in drugod. Od 22. avgusta 1944, ko je iz Goričan odpeljal zadnji transport, pa do 23. aprila 1945, ko je bil zadnji vpis v zaporno knjgo, so bili v dvorcu zaporci. Vanj so zapirali pripadnike narodnosvobodilnega gibanja, ki so bili prej zaprti v Begunjah. Kmalu po 24. aprilu 1945 je bilo zbirno taborišče zapuščeno, stražarji so se umaknili v prvih dneh maja 1945, še pred prihodom partizanov v Medvode.

V parku pred Osnovno šolo Ota Vrhunca-Blaža Ostrovrharja v Medvodah, Ostrovrharjeva 4, je postavljen Vrhunčev doprnski kip, delo kiparja Antona Sigulina. Kip je bil odkrit 27. aprila 1982 na pobudo delovnega kolektiva in krajevne organizacije ZB NOV Medvode.

[illegible]

Marmorna spominska plošča z imeni sedmih padlih godbenikov, vzdana na pročelju Godbenega doma v Medvodah. Cesta na Svetje 16, je bila odkrita 10. julija 1955 na pobudo godbenega odseka DPD »Svoboda« Medvode.

Spomenik 25 talcem, ustreljenim 31. decembra 1943 v gramozni jami v Medvodah, je bil odkrit 31. decembra 1951 na pobudo krajevne organizacije ZB NOV Medvode. Spomenik je izdelal kipar Stojan Batič.

V oktobru 1943 je bila VOS medvoškega območja obveščena o prevozu eksploziva in drugega vojskega materiala po železniški progi iz Kamnika proti Trzinu in Ljubljani. Istočasno so vosovci dobili tudi nalogo, naj prevoz onemogočijo.

V noči s 23. na 24. oktober so Pavle Inglič-Bar, komandant VS za okrožje Škofja Loka in člani skupine VS rajona Medvode Jože Bizant-Stane, Valentin Sušnik-Jernač ter Stane Šuštar-Mesajlo podminirali železniško progo pri Medvodah. Pod tise so položili eksploziv in pripravili električno miniranje, nato pa so se umaknili v zasedo dobrih sto metrov stran od miniranega mesta.

Proti jutru je iz šentviške smeri kot izvidnica prvi pripeljal osebni vlak. Ker je srečno prispel v Medvode, so Nemci za njim odpravili še tovorni vlak z vagoni eksploziva in doprega. Na tovorni vlak je bilo pred lokomotivo pripetih nekaj vagonov naloženih z gramozom, njim je sledila lokomotiva s 17 vagoni, od katerih sta bila dva naložena z eksplozivom, kompozicijo pa je zaključila še ena lokomotiva.

Vosovci so osebni vlak spustili mimo, kajti vedeli so, da bo temu sledil tovorni. Čez približno pol ure so zaslišali pričakovani vlak. Še predno je lokomotiva zapeljala na minirani del proge, so vosovci sprožili električni stik. Sledili sta dve eksploziji: najprej je eksplodirala mina, temu pa je sledila mnogo močnejša eksplozija streliva z vlaka. Obe eksploziji sta popolnoma uničili prvo lokomotivo, njena kolesa je odneslo celo preko Save na Pirniško polje, uničeni so bili tudi progi in vagoni, saj je razneslo njihove dele v krogu treh kilometrov.

Gestapo je vedel, da je akcija, ki je imela velik moralni in politični vpliv, delo medvoških vosovcev ter je skušal zato 5. novembra 1943 pri Miklavcu v Medvodah likvidirati vodstvo NOG in organizatorje OF rajona Medvode in škofjeloškega okrožja, vendar mu je akcija spodletela. Da bi se ne uspeval za uspešno akcijo medvoških vosovcev in za svoj neuspeh ter da bi med uporne Medvoščane zasajal strah, je okupator 31. decembra 1943 pripeljal iz Begunj 25 talcev ter jih postrelil v gramozni jami v Medvodah.

Na pročelju stavbe TVD Partizan v Medvodah, Cesta ob Sori 15, je pritrjena spominska plošča v spomin telovadcem, ki so padli kot borci v NOB ali bili žrtve fašističnih zločinov. Plošča je bila odkrita 22. julija 1956. leta na pobudo TVD Partizan Medvode.

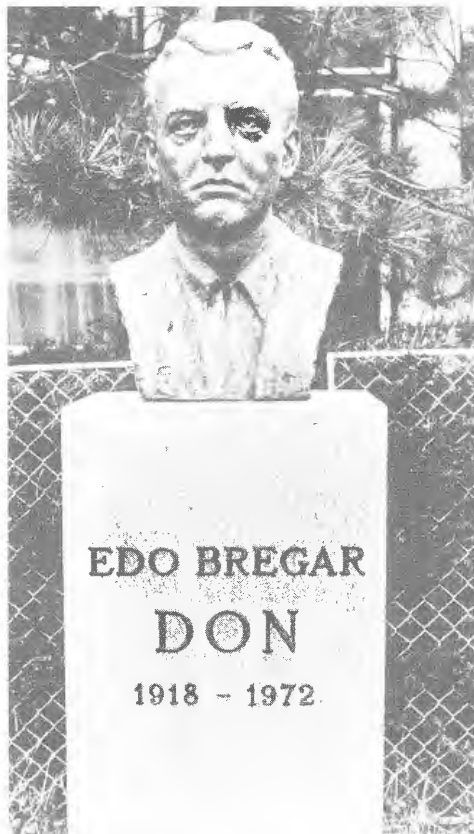

Na pročelju glavne stavbe Color v Medvodah, Cesta komandanta Staneta, je vzdana spominska plošča šestim delavcem tovarne, ki so padli v NOB. Plošča je bila odkrita 10. avgusta 1950. leta na pobudo delovnega kolektiva te tovarne.

Ustanovitelju tovarne Donit Edu Bregarju-Donu je delovni kolektiv na dvorišču tovarne Donit v Medvodah, Cesta komandanta Staneta št. 38, postavil doprsni kip. Kip je bil odkrit 20. septembra 1980, izdelal pa ga je kipar Boštjan Putrih.

Edo Bregar-Don se je rodil 25. junija 1918 v Dobovcu pri Trbovljah. Po končani srednji šoli se je zaposlil kot strojni tehnik v papirnici Piatnik v Radečah. Nato je bil od leta 1938 do 1942 v službi v tovarni celuloze v Goričanah pri Medvodah. Poleti 1941 se je priključil OF v Medvodah, avgusta 1942 pa je odšel v partizane, v Loško četo. Septembra 1942 je bil premeščen v Poljansko četo, konec leta 1942 pa v Poljanski bataljon. Tu je bil pobudnik za ustanovitev tehnike Poljanskega bataljona, ki se je kasneje razvila v tehniko PK KPS za Gorenjsko. Zaradi njegove aktivnosti pri razvoju tehnik v Poljanski dolini ga je vodstvo NOB za Gorenjsko sprejelo v KPS in imenovalo za vodjo tehnike pri PK KPS za Gorenjsko. To delo je opravljal do aprila 1944. V tem času je organiziral grafično tiskarno »Julija« (v posvetilo dekletu in sodelavki Nasti Sešek-Juliji), junija 1944 je ustanovil tiskarno »Trilof« (ime pomeni tri

leta OF), avgusta 1944 pa še tiskarno »Donas« (ime po partizanskem imenu Eda Bregarja in Naste Sešek). Za tiskarno »Trilof« in »Donas« je Bregar sam skonstruiral tiskarske stroje in jih tudi sam postavil.

Po osvoboditvi je bil Bregar pomemben družbenopolitični delavec, gospodarstvenik in inovator. Od leta 1945 do 1947 je bil zaposlen pri Ministrstvu za industrijo LRS. Leta 1946 je začel s prvimi poizkusi v tovarni celuloze v Goričanah. Tu so prvič po njegovih načrtih izdelali tesnilne plošče za izdelavo tesnil za parne kotle in parne napeljave. S tem je dal osnovo za ustanovitev tovarne Donit (22. avgusta 1946, imenovana po partizanskem imenu Eda Bregarja), ki je bila prva tovarna tesnil v Jugoslaviji. Od leta 1947 do 1953 je bil tudi direktor te tovarne. Leta 1947 je iznašel postopek za proizvodnjo brezkončnih polsti, ki jih potrebuje papirna industrija. Leta 1948 je začel Donit po Bregarjevi zaslugi izdelovati tesnila za avtomobilske motorje, leta 1950 pa so pričeli s proizvodnjo plastičnih mas za elektroindustrijo. Leta 1954 je bila ustanovljena na osnovi Bregarjevih proizvodov pridobivanja plastičnih mas in sintetičnih smol tovarna Bakelit (leta 1959 preimenovala v Fenolit), od leta 1954 do 1956 je bil Bregar tudi direktor te tovarne.

Življenjska pot Eda Bregarja-Dona se je zaključila 25. junija 1972. leta.

Na Domu družbenopolitičnih organizacij v Senici je bila 4. julija 1982 na pobudo krajevne organizacije ZB NOV Senica vzidana spominska plošča dvanajstim domačinom, ki so izgubili svoja življenja med leti 1941 in 1945.

Pred Domom družbenopolitičnih organizacij v Senici stoji spomenik iz hrastovega lesa, ki ga je izdelal kipar Peter Jovanovič. Spomenik je razdeljen v tri dele: spodnji del kaže uporne slovenske kmete v času kmečkih puntov, drugi del je posvečen narodnoosvobodilni borbi, vrhnji del pa zavzema upodobitev svobode. Spomenik je bil postavljen na pobudo SZDL Ladja-Senica leta 1973, ob štiristoletnici kmečkih uporov.

V avli upravne stavbe tovarne celuloze »Aero« na Ladji pri Medvodah je vzidana spominska plošča osemnajstim delavcem, ki so padli kot borci NOV, bili ustreljeni kot talci ali umrli v koncentracijskih taboriščih. Plošča je bila odkrita 1. maja 1954 na pobudo delovnega kolektiva.

Spominska plošča, posvečena narodnemu heroju Albinu Grajzarju, je bila 25. avgusta 1984 vzidana na Dom krajanov v Smledniku. Pobudo zanjo je dala krajevna organizacija ZB NOV Smlednik.

Albin Grajzar je bil rojen 25. februarja 1922 v Smledniku, vendar se je kasneje družina preselila v Polje pri Ljubljani. Po končani osnovni in vajeniški šoli, ki jo je obiskoval v Tržiču na Gorenjskem, se je izučil mizarskega poklica. Že kot vajenec se je vključil v delavsko gibanje. Bil je član delavskega kulturnega društva Vzajemnost. Leta 1938 je bil sprejet v SKOJ, dve leti kasneje pa se je kot mizar zaposlil v papirnici Vevče.

8. aprila 1941 se je kot prostovoljec javil v bivšo jugoslovansko vojsko. Po njenem razpadu in kapitulaciji stare Jugoslavije se je vrnil v Polje in se vključil v priprave za oborožen boj proti okupatorjem. Bil je član borbene skupine, zbiral je orožje za prve partizanske enote ter sodeloval pri raznih sabotažah in likvidacijah narodnih izdajalcev. V tem času je bil sprejet tudi v KPS. Junija 1941 je stopil v ilegalo. Novembra 1941 je odšel v partizane, v Molniško četo. Decembra 1941 je bil kot mitraljezec dodeljen novoustanovljenemu 2. štajerskemu bataljonu, kateremu je poveljeval Franc Rozman-Stane. Januarja 1942 ga je kolegij VOS odpoklical v Ljubljano, kjer je delal v VOS. Sodeloval je v različnih akcijah, med drugim v uspešni akciji 4. aprila 1942, ko so vosovci iz italijanskih zaporov rešili Zdenko Kidrič-Marjeto in Mico Šlander-Marinko, pa tudi pri poizkusu, da bi rešili iz zapora Toneta Tomšiča.

V začetku avgusta 1942 je ponovno odšel iz Ljubljane. Postal je komandir zaščitne čete Glavnega štaba NOV in POS. Junija 1943 je spremljal Edvarda Kardelja na njegovi poti v Glavni štab NOV in POH na Hrvaško. Njegova skupina je varovala tudi odposlance slovenskega naroda na kočevskem zboru od 1. do 3. oktobra 1943. Kot vodja zaščitne skupine je spremljal slovensko delegacijo na drugo zasedanje AVNOJ v Jajce.

° v rojstno knjigo vpisan s priimkom Grajzar, sicer pa uporabljal priimek Grajzer

18. septembra 1943 je postal komandant 1. bataljona VOS. Ta se je 15. marca 1944 vključil v 1. brigado VDV in takrat je bil Grajzar imenovan za namestnika komandanta brigade.

Albin Grajzar je padel 1. aprila 1944 blizu Metnaja pri Stični na Dolenjskem v borbi s črnorokci nekdanjega partizana Janeza Marna-Črtomira.

Z redom narodnega heroja je bil odlikovan 20. decembra 1951. leta.

Spomenik petim ustreljenim talcem stoji ob robu gozda ob cesti Vikrče-Smlednik, na »Kovačiji«. Spomenik je bil odkrit 27. aprila 1951, postaviti pa ga je dal takratni občinski odbor ZZB NOV Smlednik.

Po vključitvi Rašiške čete v Kamniški bataljon 17. avgusta 1941 se je Rašiška četa preosnovala. Ustanovljen je bil Šmarnogorski vod, ki ga je vodil Miha Novak. Operativno območje voda se je raztezalo od Povodja, Pirnič, Tacna do Repenj in Smlednika. Na tem območju so borci izvajali različne akcije.

Popoldne 19. avgusta 1941 so pripravili zasedo kilometer pred vasjo Smlednik, ob cesti Vikrče-Smlednik blizu kmetije pri »Kobiljarju«. Imeli so namen napasti avtobus, ki je vozil nemške policiste iz Kranja v Litijo, vendar avtobusa ni bilo. Ko je po daljšem čakanju mimo pripeljal osebni avto z nemško zastavico, so streljali nanj v prepričanju, da je gestapovski in ga dodobra prerešetal. Pri tem

so težko ranili baronico Lazzarini, ženo nemškega župana barona Henrika Lazzarinija iz Smlednika, ki je kasneje podlegla ranam v ljubljanski bolnišnici.

Nemci so iz maščevanja 22. avgusta 1941 na istem mestu ustrelili pet talcev, ki so jih prepeljali iz begunjskih zaporov. To so bili: Anton Jeglič, Franc Poznik, Ivan Pregelj, Božo Repič in Franc Sešek. Privezali so jih k drevesom in jih potem postrelili drugega za drugim. Tako so jih pustili dva dni v svari mimoidočim, potem pa so jih pokopali na kraju, kjer so bili ustreljeni. Vaščani so njihove grobove zasuli s cvetjem.

V skalo na Starem gradu pri Smledniku je bila 9. junija 1961 na pobudo krajevne organizacije ZB NOV Smlednik vzidana spominska plošča v spomin na partizansko javko. Preko te javke so od leta 1941 pa do pomladi 1945 potekale kurirske zveze med okrožjem Škofja Loka in okrožjem Kamnik.

3. julija 1941 je bilo na Starem gradu posvetovanje predstavnikov okrožnih vojnorevolucionarnih komitejev z Gorenjske. Posvetovanje je vodil Lojze Kebe, ki je tudi dal navodila za pospešeno zbiranje orožja in streliva ter za ustanavljanje odborov OF in partizanskih skupin na Gorenjskem.

Skupina aktivistov OF z območja Rašice, Šmarne gore in Smlednika novembra 1943.

2

VOBODI

SATTONJE

BARTO JUAN
BEJUT AMIA
BURNIK SLAVKO
OPAZIC ILIJANA
GRABIC FRANK
IPPIBAR FRANK
KONJAR FRANK
KOTJED STJEP
PUBIC STJEP
VEJMOVIC JANKO
ZITNJIC FRANK

MOSE

FRANC ANTON
FRAC PETRO
STANOVEC KAROL
STENO DOBRO
VODIC LUKA
VUK FRANK

PO. 11. 11.
BARTON. 11.

[illegible]A black and white photograph of a weathered, upright gravestone. The stone is rectangular with a slightly rounded top and shows signs of age and wear. At the top center, there is a five-pointed star. Below the star, the text is engraved in capital letters. The first line reads 'NA TEM MESTU'. The second line reads 'ST. PAVLA'. The third line reads '12. APRIL 1924'. The fourth line reads 'KOMANDANT TOMAZ POTAŽNIK'. The fifth line reads 'HATASLOVA'. The sixth line reads 'POTAR JOZEF TOMAZ'. The seventh line reads 'ROJEN 12. MARCA 1929'. The eighth line reads 'H. HEZ HANČIČ RAL JOZEF'. The ninth line reads '19. APRIL'. The stone is set in a grassy area, and there are some small plants and flowers at its base. The background is slightly out of focus, showing more of the cemetery.

Ena od čet 1. bataljona Gorenjskega odreda pod vodstvom komandanta bataljona Jožeta Fajfarja-Tomaža je 14. aprila 1944 pri Trbojah napadla nemški avtobus in prikolico s policisti. Nekaj policistov si je našlo kritje ob cesti in začelo streljati na partizane. Četa je šla v napad. Pri tem je padel komandant Tomaž, za njim pa še mitraljezec Šandor. Komandantov kurir se je med močnim streljanjem priplazil do Tomaža ter mu odvzel torbico z dokumenti in orožje, samemu komandantu pa ni bilo več pomoči. Policisti so ga po končanem boju mrtvega privezali k vozu in ga tako odvedli v Škofjo Loko.

V spopadu so padli tudi trije policisti, dva pa sta bila ranjena. Partizani so dobili nekaj plena, med drugim tudi dve puški.

Spomenik Francu Gartnerju-Črtu je bil odkrit 8. maja 1955 na pobudo krajevne organizacije ZB NOV Zapoge. Spomenik stoji na hribu Tršanec nad vasjo Zapoge.

Franc Gartner-Črt, rojen 3. februarja 1923 v Češnjici pri Železnikih, je bil poverjenik VOS za okraj Smlednik. 12. julija 1944 so nemški vojaki in domobranci obkolili celotno območje med Šmarno goro, Medvodami in Smlednikom. S pomočjo psov so iskali skrivališča ilegalnih terenskih aktivistov. Najprej so prečesali območje med Črnučami in spodnjim delom Rašice, istočasno pa so prodirali tudi iz Pirnič. Terenci so se umaknili v smledniški hrib, del pa se jih je skušal prebiti preko ceste Vikre—Smlednik. V tej hajki je bilo ubitih osem terenskih aktivistov, med njimi drugi dan hajke, 13. junija, tudi Franc Gartner, ki si je polskal zavetje v bunkerju. Sovražnik ga je izsledil, ga ubil, bunker pa zažgal. Po vojni so svoji njegove posmrtno ostanke prenesli na pokopališče v Železnike.

* v rojstno knjigo vpisan s priimkom Gartner, sicer pa uporabljal očetov priimek Gortnar

Spomenik šestnajstim domačinom padlim v NOB, delo arhitekta Jožeta Bizjaka, stoji pred vasjo Zapoge ob cesti Smlednik—Vodice. Spomenik je bil odkrit 5. oktobra 1954 na pobudo krajevne organizacije ZB NOV Smlednik.

Doprsni kip Franca Marna-Sreča v avli Osnovne šole Franca Marna v Vodicah, ki ga je izdelal kipar Anton Sigušin, je bil odkrit v juniju 1966.

Franc Marn-Srečo se je rodil 8. septembra 1915 v Šin-kovem turnu v delavski družini. Izučil se je mizarske obrti in se zaposlil v Vodicah.

Pred drugo svetovno vojno je sodeloval v naprednih organizacijah in bil tudi aktiven član sokolskega društva. Kmalu po okupaciji se je vključil v OF. Kot ilegalec je sodeloval pri pripravah na oboroženo vstajo na območju Bukovice in Vodic. Njegovo delovanje okupatorjem ni ostalo skrito. Že avgusta 1941 ga je okupator aretirjal in odpeljal v begunjske zapore. Tu so ga zasliševali in hudo mučili. Septembra 1941 so ga internirali v taborišče Kieseldorf v Nemčiji, vendar se je po treh mesecih vrnil domov. Ponovno je pričel z ilegalnim delom. Postal je član terenskega odbora OF za območje Vodic, kasneje pa še član rajonskega komiteja KPS za Mengeš in rajonskega oz. kasneje okrajnega odbora OF za območje Mengša. Zaradi izdaje so ga Nemci 5. aprila 1944 ponovno aretirali. Skušal jim je pobegniti, vendar so ga Nemci med begom ranili in nato zajeli. Odpeljali so ga na žandarmerijsko postajo v Vodice, kjer so ga strahovito mučili. Nazadnje so ga še živega vrgli psom, ki so ga raztrgali. Pokopan je na pokopališču v Vodicah.

Skupni grob 26 padlih borcev, umrlih internirancev ter zapornikov in drugih žrtev fašizma na pokopališču v Vodicah, je bil urejen v letu 1956 na pobudo krajevne organizacije ZB NOV Vodice.

Spominsko obeležje ustreljenima talcema Francu Dresarju in Ivanu Pircu stoji ob križišču cest proti Vodicam, Repnjam in Dobruši. Pomnik — v piramidalno naravno skalo vpeta plošča — je bil odkrit 13. junija 1953 na pobudo krajevne organizacije ZB NOV Vodice.

Franč Drešar, rojen 28. septembra 1899 v Dobruši pri Vodichah, je bil delavec naprednega mišljenja. Po okupaciji se je vključil v narodnoosvobodilno gibanje in postal član terenske organizacije OF v Dobruši. Leta 1943 je bil aretiran in zaprt v Celovcu. 10. septembra 1944 so ga kot talca ustrelili skupaj z Ivanom Pircem ob cesti proti Repnjam pri Vodichah.

Ivan Pirc, rojen 24. julija 1913 v Vodichah, je bil zaposlen kot kurir na občinskem uradu v Vodichah. Zaradi aktivnega sodelovanja z OF, so ga vodiški orožniki aretirali in ga 10. septembra 1944 ustrelili kot talca.

Ob cesti Skaručna—Vodice je bil 2. septembra 1956 postavljen spomenik 21 padlim borcem in žrtvam fašizma iz Vodic in okolice. Spomenik je delo arhitekta Borisa Gabrščka, postavljen pa je bil na pobudo krajevne organizacije ZB NOV Skaručna.

Spominska plošča ubiti družini Dermastja na pročelju hiše v Skaručni št. 17, je bila odkrita 18. julija 1965, na pobudo krajevne organizacije ZB NOV Skaručna.

Marija Burnik, poročena Dermastja se je rodila 1889 leta v Skaručni. Tu je živela tudi po poroki z Jakobom Dermastjo. Vse svoje življenje je bila naprednih revolucionarnih misli. Tudi svoje sinove je vzgajala v naprednem duhu in v borbi proti krivičnemu družbenemu redu.

Njena sinova, Vinko Burnik in njegov polbrat Srečko, sta v juniju 1941 odšla k borcem Rašiške čete. Marija je z vsemi svojimi močmi pomagala sinovima in njunim sotovaršem. 3. oktobra 1941 so jo aretirali skupaj s hčerko Julijano ter ju odpeljali v begunjske zapore. Februarja 1942 so Nemci Marijo odgnali v taborišče Ravensbrück, kjer so jo februarja 1945 poslali v plinsko celico, njeno truplo pa sežgali v krematoriju.

Najstarejši Marijin sin, Vinko Burnik (rodil se je 24. marca 1912 v Skaručni kot nezakonski sin veleposestnika in kmečke delavke), se je po osnovni šoli in trgovskem tečaju zaposlil kot šofer. Bil je član delavsko—kulturnega društva Vzajemnost v Tacnu, pevskega društva Zarja, Društva kmečkih fantov in deklet v Skaručni ter simpatizer KP. Udeleževal se je vseh akcij, ki jih je pripravila in vodila partijska organizacija v Tacnu. Imel je zveze z ilegalci, člani KP — Stanetom Koscem, Miro in Alojzom Kebetom ter z drugimi. Tudi njegov polbrat Srečko (rojen 1. 1922) je aktivno sodeloval v naprednem gibanju. Bil je simpatizer KP in od leta 1941 član mladinske organizacije.

Ker je bil Vinko osumljen sodelovanja pri poskusu justifikacije izdajalca žandarja Franca Žnidaršiča 22. julija 1941

1941, se je moral umakniti skupaj z bratom Srečkom v partizane. 28. julija sta se priključila Rašiški četi.

Po razbitju Rašiške čete 27. septembra 1941 sta odšla v Ljubljano, od tu pa sta zopet poiskala zvezo s četo, ki je bila takrat na Samotorici nad Horjulom. S četo sta ponovno odšla na Gorenjsko, po bitki pri Ožboltu nad Škofjo Loko pa so se borci zopet vrnili v italijansko okupacijsko cono. V začetku decembra 1941 sta brata sodelovala pri napadu na preserski most. Po ponovni vrnitvi na Gorenjsko, se je Rašiška četa vključila v Cankarjev bataljon. Po borbi cankarjevcev z Nemci na Valterskem vrhu 24. decembra 1941, je skupina rašiških borcev, med njimi tudi Vinko in Srečko, zgubila zvezo z bataljonom. Nekaj časa se je skupina zadrževala na območju Šmarne gore, nato pa so odšli proti Šenčurju, kjer so se priključili Kokrški četi. 3. februarja 1942 je bil Srečko v borbi z Nemci pri planinski koči na Bašlju pri Sv. Lovrencu ranjen v nogo. Da ne bi prišel Nemcem v roke, se je zakopal v sneg. Brat Vinko ga je hotel rešiti, vendar so ga Nemci ustrelili, Srečka pa so izkopali iz snega in ga napol zmrznjenega odpeljali v Begunje. Tu so ga hudo mučili, nato pa 17. februarja ustrelili kot talca.

Tretji sin Albin (roj. 25. julija 1927) je bil delavec. Apila 1941 se je iz Skaručne preselil v Ljubljano k sestri. Pri sestri in svaku so se shajali vidni partijski in frontovski voditelji. Albin se je kmalu vključil v delo skojevcev, skupaj z njimi je po ljubljanskih ulicah posipaval letake, pisal gesla in opravljal še veliko različnih drobnih akcij. Po kapitulaciji Italije je odšel na osvobodjeno ozemlje ter se vključil v 1. SNOUB Toneta Tomšiča.

Udeležil se je pohoda 14. divizije na Štajersko leta 1944. Med tem je bil težko ranjen v nogo in se je odšel zdraviti domov. Potem ko je ozdravel, je postal sekretar SKOJ na terenu Skaručna v smledniškem okraju.

Ko je septembra 1944 odhajal na skojevski sestanek, je med Rašico in Dobenim padel v sovražnikovo zasedo. Ranjen se je zavlekel v grmovje, kjer je izkrvavel.

Na pobudo krajevne organizacije ZB NOV Spodnje Gameljne so postavili spominski ploščo padlim borcem Ivanu Polajnarju, Jožetu Staretu in Stanetu Živaliču. Plošča stoji za hišo Skaručna št. 36, približno 200 metrov od ceste Ljubljana—Vodice—Cerklje, odkrita pa je bila 13. junija 1953.

Ivan Polajnar se je rodil 10. avgusta 1927 v Hrašah pri Smledniku. Po končani osnovni šoli je ostal na domači kmetiji. Po okupaciji je skupaj z ostalimi mladinci sodeloval pri zbiranju orožja ter pri raznih sabotažnih akcijah. Oktobra 1943 je bil sprejet v ZSM, začel pa je opravljati še delo obveščevalca na terenu. 20. februarja 1944 je vstopil v Prešernovo brigado.

Jože Stare je bil rojen 4. decembra 1925 v Hrašah pri Smledniku. Ko je končal osnovno šolo, se je zaposlil v Kranju. Tako kot Ivan je tudi on odšel 20. februarja 1944 v Prešernovo brigado.

Po bitki na Jelovici se je z Ivanom zatekel v domačo vas. Nekaj dni sta iskala zvezo s terenci in s Kokrškim odredom, ki se je zadrževal v bližini. 12. junija 1944 so ju ujeli Nemci. Po zverinskem mučenju, ko so nanju naščevali pse, so ju še isti dan ubili v gozdu pri Skaručni. Pokopana sta bila na skaruškem pokopališču, po osvoboditvi pa so ju domači prekopali na pokopališče v Smlednik.

Stanislav Živalič-Davo se je rodil 13. novembra 1921. leta v Spodnjih Gameljnah. Izučil se je plesarske obrti. Pod vplivom strica Staneta Kosca se je zgodaj vključil v revolucionarno gibanje. Deloval je v gameljski mladinski organizaciji, bil pa je tudi član delavskega kulturno prosvetnega društva Vzajemnost v Tacnu.

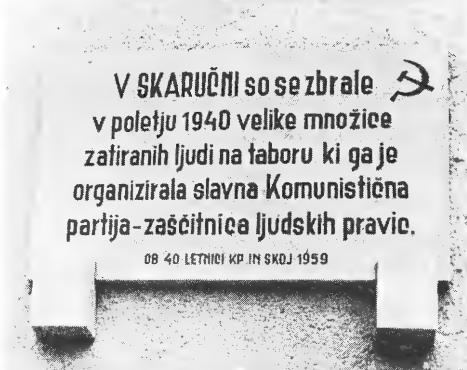
Navezal je stike s prvimi rašiški borci, skrbel je za njihovo prehrano in preskrbo, opravljal obveščevalno službo in izvrševal še razne druge akcije. V prvi polovici avgusta 1941 se je tudi sam vključil v Rašiško četo. Po razbitju Rašiške čete konec septembra 1941, je odšel v Ljubljano, nato pa se je zopet priključil rašiškim borcem. V drugi polovici oktobra 1941 je odšel s četo čez italijansko-nemško mejo na Samotorico nad Horjulom. Po borbi pri Ožboltu nad Škofjo Loko pa se je četa odpravila v ljubljansko pokrajino. Udeležil se je napada na preserski most v noči s 4. na 5. decembra 1941. Nato se je četa ponovno vrnila na Gorenjsko. Tu je Živalič sodeloval v bojih v Poljanski dolini decembra 1941, bil pa se je tudi v Dražgošah januarja 1942. Pozneje se je Živalič priključil novoustanovljeni Kamniški četi, ki je delovala na kamniškem območju. Leta 1943 je odšel na teren — v rajon Smlednik, kjer je deloval kot mladinski aktivist, od junija 1943 je bil član rajonskega komiteja SKOJ Smlednik, kasneje pa je postal sekretar okrajnega komiteja SKOJ Smlednik. 11. junija 1944 se je na Šmarni gori poročil s partizanko Mimi Cvelbar, vendar je bil že naslednji dan ubit v smled-

niškem gozdu pod Starim gradom v tridnevni hajki, ki so jo na območju okraja Smlednik organizirali Nemci skupaj z domobranci. V hajki je padlo še 7 drugih borcev in teren-
cev.

Po osvoboditvi so Davove posmrtno ostanke prenesli na pokopališče v Šmartno pod Šmarno goro.

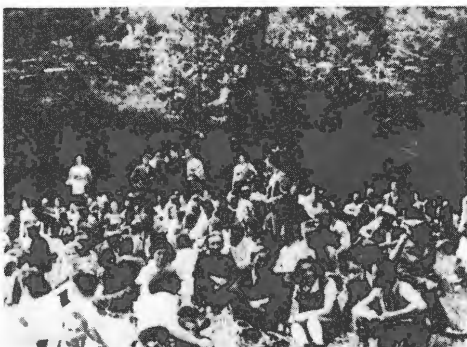
Leta 1959 je bila ob 40. obletnici ustanovitve KPJ in SKOJ, na pročelju Zadrúžnega doma v Skaručni odkrita spominska plošča, v spomin na zborovanje Zveze delovnega ljudstva poleti 1940. Plošča je bila odkrita na pobudo krajevne organizacije ZB NOV Skaručna.

V gozdu Dobrava za Šmarno goro, je bilo 25. avgusta 1940 veliko zborovanje Zveze delovnega ljudstva, kot demonstracija vseh naprednih sil proti vojni in politiki stare Jugoslavije, ki je vse bolj navezovala stike z nacistično Nemčijo in fašistično Italijo.

Zborovanja, ki je bilo organizirano kot izlet, se je udeležilo okrog tisoč ljudi z območja okrožnega komiteja KPS Ljubljana. Večinoma so to bili komunisti in njihovi simpatizerji ter člani delavsko-kulturnih društev Vzajemnost iz Ljubljane, Dobrunj, Zaloga, Dravelj, Šentvida, Tacna, Ježice in od drugod.

Zborovanje je potekalo pod vodstvom Komunistične partije. Med drugimi so kot govorniki nastopili tudi steber šišenske Vzajemnosti Tonček Žerjal, Cilka Maček, ki je go-

vorila v imenu delavcev, in Dušan Pirjevec-Ahac, ki je sicer stanoval v Tacnu, vendar pa na tem območju ni stalno deloval. Istočasno so na zborovanju zbrali tudi nekaj sto podpisov za pristop k Društvu prijateljev Sovjetske zveze.

Žandarji so skušali z nasajenimi bajoneti razgnati zborovalce, vendar so se prednje postavile ženske z otroki. Demonstrantje so se v popoldanskih urah ponovno zbrali v gostilni pri Vodetu na Skaručni, kjer so nadaljevali s programom. Naslednji dan so žandarji aretirali Cilko Maček, Dušana Pirjevca in Ivana Novaka, ki se zborovanja sploh ni udeležil, več udeležencev iz Tacna in Pirniča pa so denarno kaznovali.

Spominska plošča padlima aktivistoma Marjanu Rožancu in Matevžu Bohincu v Povodju je bila odkrita 15. junija 1958. na pobudo krajevne organizacije ZB NOV Vodice.

Marjan Rožanc, rojen 20. decembra 1922 v Sp. Pirničah, je pod vplivom očeta Tineta Rožanca, železničarja in člana KP, zgodaj začel sodelovati z naprednim revolucionarnim gibanjem. Bil je član kulturno-prosvetnega društva Aljaž v Pirničah, leta 1937 je postal član esperantskega kluba v Tacnu, dve leti kasneje se je včlanil v delavsko-kulturno društvo Vzajemnost. Istega leta je postal tudi član SKOJ. Maja 1940 je bil sprejet v KPS, istočasno je bil član okrožnega komiteja SKOJ Ljubljana.

Ko je bil v začetku julija 1941 ustanovljen partijski komite za operativno območje Rašiške čete, je bil Rožanc kot njegov član odgovoren za mladinsko in skofjevsko organizacijo. Konec julija 1941 se je priključil šmarnogorskim partizanom, ob ustanovitvi Rašiške čete pa je postal njen bореc. Po razbitju Rašiške čete v septembru 1941 je kot politični komisar nasledil padlega političnega komisarja Maksa Pečarja in dobil nalogo, da četo ponovno privede na Gorenjsko.

V decembru 1941 se je Rožanc z nekaj borci ločil od Rašiške čete, vendar je njihovo skupino nov nemški napad razbil. Marjan je odšel naprej v Medvode, nato pa na območje Skaručne, kjer se je vključil v delo OF.

24. februarja 1942 se je Rožanc zadrževal pri Matevžu Bohincu v Povodju pri Skaručni, ki je kot terenski aktivist OF že od samega začetka oboroženega boja sodeloval z rašiški partizani. 16-letni Ivan Robida z Vojskega je Rožanca izdal Nemcem za borih 15 rajhovskih mark. Skupina nemških policistov iz orožniške postaje v Šmartnem pod Šmarno goro, je obkolila hišo in pozvala Rožanca k predaji. Gospodar Bohinc je skočil skozi okno in si skušal z begom proti bližnjemu gozdu rešiti življenje, vendar nemškim krogom ni utekel. Marjan je spredvidel, da je pobeg nemogoč, zato se je zaklenil v shrambo in si raje sam vzel življenje, kakor da bi živ padel okupatorju v roke.

Spomenik, posvečen preboju dveh bataljonov Gorenjskega odreda stoji ob cesti Vesca-Polje. Spomenik je po idejni zamisli Štefana Urbanca izdelal kipar Boštjan Putrih, verze pa je spesnil Matej Bor. Spomenik je bil odkrit 13. junija 1979 na pobudo krajanov in borcev Gorenjskega odreda.

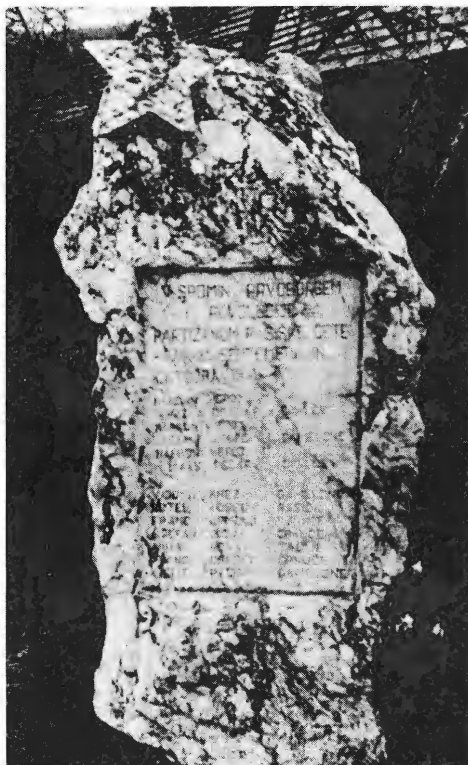
V zgodnjem jutru 8. junija 1944 sta 2. in 4. (Maneverski) bataljon Gorenjskega odreda prišla skozi vasi Podboršt, Mlaka, Križ preko Drnovskega polja in gozdov, skozi Bukovico in Utik v vasi Selo pri Vodica, kjer sta se utaborila. Borcev je bilo okoli 350. V vasi Selo so ostali 8., 9. in 10. junija, nadzorovali pa so tudi vasi Šinkov turn, Koseze, Dobeno in Rašico. Na tem območju je nastalo pravo osvobodeno ozemlje. Borci so organizirali razne sestanke z vaščani, izvedli so mobilizacijo in več prehrambenih akcij v okoliških vaseh in to kljub bližini Ljubljane in večjemu številu okupatorjevih postojank.

Akcija Gorenjskega odreda je imela velik politični in vojaški pomen. Po tridnevnem bivanju v vasi Selo sta bataljona krenila v soboto, 10. junija zvečer še bližje Ljubljani, na hrib pri Dobenu. V ponedeljek, 12. junija je okupator začel z vojaškimi akcijami. Prvi spopadi so bili v smledniških in skaruških gozdovih. Nemci so zasedli vse dohode k Rašici, se vkopali in postavili zasede. Pri tacenskem mostu so postavili dva topa, na cesti proti Rašici pa so patrolirali tanki. Bataljona sta se premaknila iz vasi Dobeno še pred polnočjo, nove položaje sta zavzela na najvišjih gričih med Dobenim in Rašico. Popoldne istega dne sta se bataljona spet premaknila, tokrat nad vasi Rašica in Povodje, kajti očitno je bilo, da skuša okupator ujeti borce v obroč. Okupator je prečesal vse okoliške gozdove, okrog hriba Rašice in Dobena pa sklenil dvojni obroč, tako

da je na vsakih 100 metrov postavil zasede. Okupatorjeva vojska je štela okoli 3500 mož. Bataljona sta bila številčno mnogo šibkejša in tudi slabše oborožena kakor sovražnik. Bataljonska štaba sta se odločila za preboj iz obroča. Med 21. in 22. uro so borci krenili na pohod, ki je bil kot vrtenje v začaranem krogu. Več ur so hodili s hriba na hrib. Zadnji posvet operativnega štaba obeh bataljonov je določil preboj preko travnikov in polja med vasio Vesca in Polje proti Vodica in Zapogam. Okupator je pričakoval preboj iz gozda v gozd, zato je najmočnejše zasede postavil ob cesti Koseze—Mengeš in Skaručna—Šmartno. 13. junija med 2. in 3. uro zjutraj sta se bataljona Gorenjskega odreda, skupaj s terenskimi aktivisti OF in vodom Vojske državne varnosti (VDV) brez žrtve prebila skozi dvojni obroč pri vasi Vesca. Predhodnica šestih mitraljezov je razbila okupatorjeve zasede in odprla borcev pot proti Bukovici, mimo Vodic v Vogljsko gmajno.

Spominska plošča partizanom Rašiške čete, padlim v septembru in oktobru 1941, je vzdignjena v naravno skalo ob cesti v vasi Selo pri Vodica. Ploščo je vzdignila krajevna organizacija ZB NOV Bukovica—Šinkov turn, odkrita pa je bila 3. junija 1961. Med imeni desetih padlih borcev pa so tudi imena treh narodnih herojev: Rezke Dragarjeve, Staneta Kosca in Maksa Pečarja.

Na pobudo krajevne organizacije ZB NOV Bukovica-Šinkov turn je bila 22. julija 1949 na Kristanovi hiši v Selu št. 29 pri Vodica, odkrita spominska plošča v spomin na žrtve, ki jih je dala Kristanova družina.

Družina Kristanovih, po domače Tomažinovi, mati Marija, sinovi Viktor, Drago, Feliks, Ivan in Franc so že od začetka okupacije sodelovali v narodnoosvobodilnem gibanju. V njihovi hiši so bili sestanki terenskega odbora OF, zbirali so različen material za borce Rašiške čete in kasneje Kamniškega bataljona, dajali zavetišče ranjencem in aktivisti.

29. septembra 1941 so Nemci zajeli na njihovem kozolcu nekaj ranjenih borcev Rašiške čete, med njimi so bili tudi ranjenci, ki so se tja zatekli med nemško hajko. Bili so izdani. Izdal jih je domači sin France, tudi borec Rašiške čete, ki je kasneje odkrito postal gestapovski agent. Nemci so tedaj aretirali tudi vse Kristanove ter jih odpeljali v Begunje, kjer so jih zasliševali in mučili. Vse, razen Ivana, so novembra 1941 izpustili iz zapora. Ivana so po dveh mesecih odpeljali v delovno taborišče Kraut na Koroško. Spomladi 1943 je od tam pobegnil in odšel v partizane v Kamniško-savinjski-zasavski odred, vendar je že nekaj mesecev po tem, verjetno v juniju 1943, padel v borbi pri Moravčah.

Družina je po vrnitvi iz zapora kljub okupatorjevim grožnjam in pogostim preiskavam nadaljevala z delom za narodnoosvobodilno gibanje. V noči z 11. na 12. julij 1943 so vdrl v njihovo hišo orožniki iz Vodice. Mater Marijo in sinove Draga, Feliksa ter Viktorja so sprva ponovno zasliševali, nato pa jih postrelili. Vendar je bil Viktor le obstreljen, ranjen se je zatekel po pomoč k sosedom. Ko je okrevl, se je ponovno vključil v delo OF. Od aprila 1944 je deloval na območju mengeškega okraja, sprejel je bil tudi v KPS. 6. januarja 1945 so ga na Rudniku ujeli domobranci, dan kasneje pa so ga ustrelili v Vrhovljah nad Lukovico. Izdajalska pot njegovega brata Franceta pa se je končala junija 1943 na Mežakliji nad Jesenicami, ko se je pod imenom König skušal vtihotapiti v partizane.

V Selu pri Vodica, na hiši št. 30, je vzidana spominska plošča v spomin na tragično smrt Dušana Otoničarja-Samo. Ploščo so dali vzidati njegovi soborci in krajevna organizacija ZB NOV Bukovica—Šinkov turn, odkrita pa je bila 9. junija 1979. leta.

Dušan Otoničar-Samo se je rodil 28. marca 1917 v Ljubljani v uradniški družini. Kasneje se je družina preselila v Vikrče pod Šmarno goro. Kot absoluten fakultete za gozdarstvo je aktivno sodeloval v OF. Med okupacijo se je zaposlil v tovarni Jugočeška v Kranju z namenom, da bi zbiral tehnične podatke o izdelkih, ki so bili namenjeni nemški vojski.

V partizane je odšel 1. marca 1944. Postal je kulturni referent v štabu 4. bataljona Gorenjskega odreda. 9. junija 1944 se je odred zadrževal v Selu pri Vodica. Med čiščenjem orožja se je nekemu borcu sprožila puška in Dušana smrtno ranila. Še isti dan popoldne so ga borci in domači pokopali na pokopališču v Skaručni.

Spominska plošča posvečena ubitemu aktivistu Rafaelu Zamnu je bila vzdana na pročelju njegove hiše, Šinkov turn št. 37, 11. junija 1961. Vzdana je bila na pobudo krajevne organizacije ZB NOV Bukovica—Šinkov turn.

Rafael Zamen, po domače Šuštarjev, se je rodil leta 1901 v kmečki družini v Potoku pri Šinkovnem turnu. Tudi sam je bil kmet. Od leta 1941 je deloval v OF, bil je povezan z ilegalski in partizani.

26. septembra 1944 je na Zamnovem skednju počivalo šest partizanov enote VDV: Ivan Močnik, Egon Nanut, Ljubo Simončič, Jože Traven (izdajalec brat), Franc Vodnik in Boris Zavratnik. Zaradi izdaje Janeza Travnafilipa iz Bukovice so nemški policisti in domobranci iz Šentvida obkolili gospodarsko poslopje, od gospodarja pa zahtevali, naj jim pove koga ima skritega na skednju. Ker je Zamen tajil, da bi kogarkoli videl, so ga domobranci ustrelili. Skrite partizane so zajeli ter po zaslišanjih v ljubljanskih sodnih zaporih in v Begunjah odpeljali v koncentracijsko taborišče Dachau.

V dvorani Zadrúžnega doma v Utiku je vzdana spominska plošča petnajstim padlim borcem in dvanajstim talcem iz vasi Utik, Selo, Vesca, Bukovica, Šinkov turn, Koseze in Potok. Ploščo so odkrili 29. novembra 1950 na pobudo krajevne organizacije ZB NOV Bukovica—Šinkov turn.

V spominskem parku pred Zadrúžnim domom v Utiku stoji lesen obelisk posvečen Društvu kmečkih fantov in deklet (DKFID). Obelisk so odkrili leta 1979 in je delo kiparja Petra Jovanoviča. Simbolizira boj slovenskih kmetov od kmečkih uporov do NOB. Pobudo za postavitve je dala krajevna organizacija ZB NOV Bukovica—Šinkov turn.

Na hiši št. 13 v Utiku je pritrjena spominska plošča v spomin na tri ubite člane družine Žnidar. Plošča je bila odkrita 13. junija 1954 na pobudo krajevne organizacije ZB NOV Vodice.

Vsi člani številne Žnidarjeve družine so aktivno sodelovali v narodnoosvobodilnem gibanju. Gospodarjev pastorek je odšel v partizane leta 1942, tri hčere pa so od leta 1943 delovale v okviru OF. Nemci so vsa tri dekleta — Marijo, Ivanko in Francko — aretirali ter jih odpeljali v begunjske zapore, od tam pa v internacijo v Nemčijo. Nemci so večkrat preiskovali Žnidarjevo hišo, jih nadzorovali ter jim grozili. Marca 1944 so aretirali mamo Marijo in jo zaprli v Kamniku. Po petnajstih dneh zasliševanja so jo izpustili. Čez mesec dni, v noči s 3. na 4. april 1944, so ponovno vdrli v njihov dom nemški orožniki iz postojanke Vodice in ubili mamo Marijo (roj. 19. maja 1889 v Vodicah), gluho-nemega moža Franca (roj. 17. marca 1884 v Utiku) ter njeguna 13-letnega sina Janeza.

Vsi trije so pokopani na vodiškem pokopališču.

Spominska plošča, vzidana na hišo Bukovica št. 6 v spomin na padlega aktivista Franca Marna-Sreča, je bila odkrita 29. novembra 1956. Pobudo zanjo je dala krajevna organizacija ZB NOV Bukovica.

11. junija 1961 je bila na pročelju hiše št. 23 v Bukovici, pred katero sta padla partizana Mirko Kraljič in Mirko Mušič, odkrita spominska plošča. Plošča je bila vzidana na pobudo krajevne organizacije ZB NOV Bukovica—Šinkov turn.

Miroslav Kraljič-Cene, rojen 7. oktobra 1924 v Spodnjih Pirničah, je bil od srede avgusta 1941 borec Rašiške čete. Po vključitvi rašiških partizanov v Cankarjev bataljon v drugi polovici decembra 1941, je tudi Kraljič postal njegov borec. Po bojih na Dražgoše se je Cankarjev bataljon preosnoval v tri čete. Skupina pod vodstvom Matije Blejca pa je dobila nalogo, da se vrne na Kamniško ter tam nadaljuje s partizanskimi akcijami in zbere borce za formiranje Kamniškega bataljona. V tej skupini je bil tudi Mirko Kraljič. Konec leta 1942 je bil Kraljič iz kamniškega okrožja premeščen v rajon Smednik.

V noči s 27. na 28. januar 1944 je Kraljič, skupaj z vosovcem Mirkom Mušičem-Zeusom iz Loke pri Mengšu, prenočeval pri kmetu Ježu v Bukovici pri Vodicah. Le-ta ju je ovadil nemškimi orožnikom v Vodicah. Proti jutru so orožniki obklopi Ježevo hišo in zahtevali, da se jim oba partizana predata. Borca nista niti pomišljala na predajo. Na poziv sta jim odgovorila z orožjem. Po triurni borbi je Kraljič in Mušič začelo zmanjkovati streliva. Uničila sta vse, kar sta imela pri sebi, celo svoje čevlje, da ne bi nič prišlo v okupatorjeve roke. Potem sta si med petjem borbenih pesmi z zadnjima streloma vzela življenji.

Nemci so njuni trupli prepeljali v Vodice, kjer sta oskrunjeni ležali pred cerkvijo. Šele po nekaj dneh so vaščani dobili dovoljenje za njun pokop na vodiškem pokopališču.

Ob 40. obletnici ustanovitve KPJ in SKOJ je bila na pročelju hiše Bukovica št. 32 vzidana spominska plošča v spomin na ubitega skojevca Franca Seška. Plošča je bila odkrita 28. julija 1959 na pobudo krajevne organizacije ZB NOV Bukovica.

Franc Sešek se je rodil 11. novembra 1921 v Bukovici pri Vodicah nad Ljubljano. Že od začetka narodnoosvobodilnega gibanja je deloval v OF, kot zaveden mladinec pa je bil tudi član SKOJ. Sodeloval je pri pripravah na oboroženo vstajo na območju Bukovice.

Ko se je pripravljaj, da bi se s tovariši iz Bukovice odpravil v Rašiško četo, so ga v noči s 27. na 28. julij 1941 aretirali

vodiški orožniki. Skupaj s še enim tovarišem so ga odpeljali v Kamnik in nato v begunjske zapore. Tu so Franca hudo mučili in skušali iz njega izsiliti priznanje o njegovem delu, vendar tudi s silo niso dosegli ničesar. 22. avgusta 1941 so ga skupaj s štirimi drugimi ustrelili kot talca na »Kovačiji«, v gozdu ob cesti Vikrče—Smlednik. Talce, ki so bili prvi talci na Gorenjskem, so ustrelili iz maščevanja za smrt baronice Lazzarini. Ohranjena je pretresljiva slika tega strašnega trenutka.

Franca Seška so pokopali na smledniškem pokopališču, leta 1945 pa so ga prekopali na pokopališče v Kamniku.

Na hiši v Trnovcu. po domače pri »Legastju«, je Skupnost tehnikov in tiskarjev Gorenjske 8. junija 1985 odkrila spominsko ploščo v spomin na ilegalno partizansko tiskarno Donas, ki je tu delovala med 9. avgustom in 15. novembrom 1944. (Glej pomnik št. 125.)

SEZNAM KRATIC

AFŽ	Antifašistički front žena (Protifašistična fronta žena)
AVNOJ	Antifašističko veće narodnog oslobođenja Jugoslavije (Protifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije)
CK	centralni komite
CK VOS OF	centralna komisija VOS OF
CT	centralna tehnika
DE	Delavska enotnost
DFJ	Demokratska federativna Jugoslavija
ECŽ	Električna cestna železnica
FLRJ	Federativna ljudska republika Jugoslavija
GK	gospodarska komisija
IO	izvršni odbor
JNZ	Jugoslovanska nacionalna zajednica
JSDS	Jugoslovanska socialdemokratska stranka
JSZ	Jugoslovanska strokovna zveza
KIM	Komunistična mladinska internacionala
KNOJ	Korpus narodne obrambe Jugoslavije
KP	Komunistična partija
KPH	Komunistična partija Hrvaške
KPJ	Komunistična partija Jugoslavije
KPS	Komunistična partija Slovenije
KS	krajevna skupnost
KUD	kulturnoumetniško društvo
LFJ	Ljudska fronta Jugoslavije
MK	mestni komite
MO	matični odbor
NKOJ	Nacionalni komite osvoboditve Jugoslavije
NOB	narodnoosvobodilni boj
NOG	narodnoosvobodilno gibanje
NOO	narodnoosvobodilni odbor
NOV	narodnoosvobodilna vojska
NOVJ	Narodnoosvobodilna vojska Jugoslavije
NOV in POH	Narodnoosvobodilna vojska in partizanski odredi Hrvaške
NOV in POJ	Narodnoosvobodilna vojska in partizanski odredi Jugoslavije
NOV in POS	Narodnoosvobodilna vojska in partizanski odredi Slovenije
NZ	narodna zaščita
OF	Osvobodilna fronta
OK	okrožni komite
OkK	okrajni komite
OkO	okrajni odbor
OK VOS	okrožna komisija VOS
OO	okrožni odbor
OS	obveščevalna služba
OZNA	Oddelek za zaščito naroda
PGD	Prostovoljno gasilsko društvo
PK	Pokrajinski komite
RO	rajonski odbor
RK	rajonski komite
SAZU	Slovenska akademija znanosti in umetnosti
SDSZJ	Splošna delavska strokovna zveza Jugoslavije
SKOJ	Savez komunističke omladine Jugoslavije (Zveza komunistične mladine Jugoslavije)
SNOB	slovenska narodnoosvobodilna brigada
SNOO	Slovenski narodnoosvobodilni odbor
SNOS	Slovenski narodnoosvobodilni svet
SNOUB	slovenska narodnoosvobodilna udarna brigada
SNP	Slovenska narodna pomoč
SPŽZ	Slovenska protifašistična ženska zveza
SZ	Sovjetska zveza
SZDL	Socialistična zveza delovnega ljudstva
ŠDŽ	Športno društvo Železničar

TVD	telovadno društvo
TV G	terenski vod Gorenjska
TV P	terenski vod Primorska
URSSJ	Ujedinjeni radnički sindikalni savez Jugoslavije (Združena delavska sindikalna zveza Jugoslavije)
USAOJ	Ujedinjeni savez antifašističke omladine Jugoslavije (Združena zveza protifašistične mladine Jugoslavije)
VDV	Vojska državne varnosti
VOMI	Volksdeutsche Mittelstelle
VOS	Varnostno-obveščevalna služba
VOS OF	Varnostnoobveščevalna služba Osvobodilne fronte
VS	Varnostna služba
ZB NOV	Združenje borcev narodnoosvobodilne vojske
ZDM	Zveza delovne mladine
ZKM	Zveza komunistične mladine
ZKJ	Zveza komunistov Jugoslavije
ZPM	Zveza prijateljev mladine
ZSM	Zveza slovenske mladine
ZZB NOV	Zveza združenj borcev narodnoosvobodilne vojske

SEZNAM IMEN, VKLESANIH NA POMNIKIH

Številka ob imenu je zaporedna številka pomnika v tej publikaciji, na katerem je ime vklesano.

Ahačič Franc 54	Berdajs Rudi 34
Ahec Joško 14	Berdavs Mirko 97
Ajdišek Alojz 35	Bergant Ivan-Nejko 63, 105
Aljaž Jakob 136	Bergant Ivanka-Olga 54, 64
Ambrož Ivan-Zdravko 12, 23, 49	Bergant Jože-Maks 63, 105
Ančič Janez 25	Bergant Lojze-Jelen 63, 105, 128
Anžič Franc 25	Bergant Viktor-Viki 54, 64
Anžič Jože 11	Berginc Rado 14
Arhar Ivan 103	Bernik Miha 132, 133
Arhar Vinko 12, 23, 49, 60	Bertoncelj Ika 23, 49
Avbelj Tine 25, 39	Bervar Franc 60
Avsec Jože 27	Bezeg Albin 7
	Bezek Anton 40
Babnik Franc 126	Bezljaj Rudolf-Dolfe 23, 49
Babnik Ivan (roj. 1. 1. 1901. Vaše) 97	Bezljaj Maks 23, 49
Babnik Ivan (roj. 11. 12. 1901. Dravljje) 23, 49	Bezljaj Marjan 23, 49
Babnik Ivan (roj. 15. 12. 1904. ?) 40	Bilban Miha 138
Babnik Janez 124	Bizant Ludvik-Luka 63, 103, 105
Babnik Jože 23, 49, 47	Bizjak Janez-Janko 28, 29
Babnik Konrad 54, 60	Bizjak Ladislav 34, 124
Babnik Miha 23, 49	Bizovičar Franc 23, 49
Babnik Stane 23, 49	Blagne Janko 60
Babnik Štefan 23, 49	Blanč Drago-Martin Kajuh 34
Babnik Tine 23, 47, 49	Blanč Janez 34
Bačnik Anton 47	Blaznik Nikolaj 122
Bajt Alojzij 12	Blažetič Jože-Winetou 23, 49
Bajt Marko 124	Blažič Jože-Božo 34
Baraksadič Milan 23, 49	Blažič Milan-Miha 34
Barbo Ivan 132	Bogataj Franc-Rok 105
Barbo Janez 124, 133	Bogataj Janez-Ivan 63, 105
Barle Ana 105	Bohanec Franček-Prlek 14
Barle Avgust-Radovan-Ambrož 104, 105, 115	Bohinc Filip 63
Barle Stane-Savo 60, 104, 117	Bohinc Matevž 140, 144
Bartelj Ivan 25	Bokal Franc 60, 97
Batič Branko 14	Bole Vojko-Riko 23, 49
Batič Jože 23, 49	Bonifer Milka 23
Bečan Franc 97, 121, 128	Borovka Arnošt 14
Bečan Ivan-Bogdan 97, 105	Boštjančič Julij 23, 49
Benda Mihael 150	Božič Branko 34

Božič Jakob 136
 Božič Janez-Zlatko 34
 Broz Josip-Tito 1
 Bernard Stanislav 113, 128
 Brajnik Hinko 23, 49
 Brandsteter Jakob 60
 Brdavs Vladimir 43
 Bregar Edo-Don 125
 Buh Franc 81
 Bukovec Franc-Ježovnik 97, 101, 106
 Bukovnik Oto 122
 Bulovec Slavko 14
 Bugar Franc-Boris 138
 Bugar Matevž 138
 Bugar Stanko-Peter 97, 100, 105, 121, 128
 Burnik Matevž-Matko 23, 47, 49
 Burnik Slavko 132
 Burnik Vinko 140, 141
 Cankar Ignac 40
 Cehman Rudolf 122
 Celar Jože 122
 Cerar Jože 47
 Cerkovnik Anton 122
 Ciperle Janez 138
 Cirman France-Božo 54, 64
 Cirman Marko 64
 Cizelj Fortunat-Nande 60
 Cuznar Bojan 34
 Cvajnar Anton 63, 105
 Cvajnar Ivan (roj. 8. 10. 1917, Preska) 105
 Cvajnar Ivan (roj. 25. 11. 1922, Preska) 111, 112
 Cvek Stane 132
 Cvikel Anica-Zmagoslava 116
 Čarman Dominik 11, 105
 Čarman Janez 133
 Čarman Slavko 107, 128
 Čebul Anton 138
 Čepelnik Miro 11, 23, 49
 Černe Franc 81, 97, 103
 Černe Jože 23, 49
 Černe Rudi 105, 128
 Černivec Feliks 140
 Černivec Janez 140
 Černivšek Tone 14
 Červan Bogomir 60
 Česen Milan 23, 49
 Čimžar Leopold 60
 Čižman Franc 81
 Čižman Jože 81
 Črnič Karol 11
 Červ Avgust 23, 49
 Čufar Tone 51
 Del Medico Jože 11
 Demšar Janez 60
 Dermastja Albin 140, 141
 Dermastja Alojz 64
 Dermastja Anton 81
 Dermastja Marija 140, 141
 Dermastja Srečko 140, 141
 Detela Peter 61

Dežman Lojze 25
 Dimc Franc 121
 Doberlet Milan 39
 Dobnikar Anton (roj. l. 1872, Toško čelo) 47
 Dobnikar Anton (roj. 13. 6. 1902, Topol 18) 61
 Dobnikar Franc 63, 105
 Dobnikar Jakob 61
 Dolinar Jože-Riko 23, 49
 Dolinšek Anton 122
 Dolinšek Marjan 34
 Dolžina Franc 60
 Dragar Rezka, roj. Južina 88, 146
 Drakslar Marija-Marjana 41
 Drapek Vinko 27
 Drašler Stanko 14
 Drekonja Ciril 60
 Drešar Franc 138, 139
 Drešar Jože 138
 Drnolc Ivanka 81
 Držaj dr. Peter 20
 Erjavec Ivanka-Ida 60, 66, 68
 Erlih Egon 25
 Erman Štefan 54, 60
 Fajfar Jože-Tomaž 134
 Ferbar Jože-Dušan 23, 49
 Ferbežer Lado 105, 124
 Ferik Jože 14
 Fertin Stanko 63, 105
 Fink Anton 25
 Flander Bogo-Klusov Joža 8
 Flis Dušan 14
 Florjančič Franc (roj. 1894, Dravlje) 23, 49
 Florjančič Franc (roj. 22. 10. 1918, Suha 1 p. Predos-
 lje) 122
 Frantik Franc 49
 Fujan Ciril 140
 Galič Ladislav 47
 Gande Aleksander-Saša 14
 Gantar Janez 133
 Gliha Vladimir 11
 Golob Mirko 60
 Gomezel Vinko-Mirko 34, 39
 Gortnar Franc-Črt 135
 Govekar Viktor 132
 Govekar Vinko 132
 Grabec Franc 132, 133
 Grabnar Franc 81
 Grabnar Franc (roj. 26. 12. 1919, Zajasnik-Šentvid) 25
 Gračner Franc 25
 Grajzar Albin 129, 132
 Grajzar Ivan 132, 133
 Grbec Ivan 40
 Gregorčič Valentin 60
 Gregorič Janko 25
 Grgurič Vlado 7
 Gril Franc 122
 Grošelj Janez 47
 Gruden Dušan 23, 49
 Grudnik Miloš 39

Grudnik Rudolf 23, 49
Gubanc Anton 132
Gubanc Vinko (roj. 1915, Vodice) 138
Gubanc Vinko (roj. 1919, Vodice) 138

Hafner Andrej-Iztok 105
Hafner Ciril 23, 49
Hafner Franc 23, 49
Hafner Jože 103
Hafner Stane 47
Hafner Vinko-Lazar 60, 66, 103
Hamberger Slavko 25
Harle Jože 138
Hočevar Franc 128
Horvat Dušan 23, 49
Hönigman Bojan 23, 49
Hrastnik Vinko 27
Hribar Alojz 23, 49
Hribar Franc (roj. 1903, Koseze 9) 150
Hribar Franc (roj. 22. 9. 1914, Buč, Šmartno v Tuhinjski dolini) 132
Hribernik Friderik-Fric 5, 25, 34, 39, 60
Hribernik Simon 12
Hrovat Stojan 14
Hvalič Marija 23, 48, 49

Indof Marjan 11
Inglič Franc-Primož 81
Iskra Slavko 105

Jager Jurij 27
Jagodic Jože 11
Jakelj Drago 97
Jakopič Andrej 11
Jakopič Štefan 11
Jakše Miroslav 23, 49, 60
Jamar Franc 112
Jama Jože-Sine 54, 60, 66
Jamnik Avgust 27
Jamnik Lovrenc 61
Jamnik Vladimir 122
Jančar Milan 23, 49
Jančar Pavel 23, 49
Janežič Stanislav 12
Jarc Filip 97
Javh Janez 136
Jeglič Anton 130
Jenko Franc 54, 60
Jenko Ivan 97
Jenko Janez 43
Jenko Jože 81
Jenkole Viktor 136
Jeraj Anton 60
Jerančič Edvard 54, 60, 68
Jeras Anton 81
Jeras Francka. roj. Istenič-Silva 64, 102
Jerman Franc 136
Jerman Janez 138
Jernejc Anton 25
Jernejc Ivan 12
Jeromen Pavla 48
Jesenko Janez 60

Jesenovec Vinko 25
Jesih inž. Jaki 34
Jezeršek Alojz 54, 60, 68
Jež Filip 138, 150
Jež Matevž 81, 85
Juhant Ivan 12
Junc Tomo 23, 49
Jurca Franc 60, 68
Jurčec Franc 27
Juretič Marjan 40
Jurič Martin 81
Jurman Milan 23, 49
Justin Janko 60
Juvan Milan 97

Kajzar Vinko 103
Kalan Janez-Kosec 62, 105, 128
Kardelj Edvard-Krištof 70
Kariž Jože 39
Kastelic Avgust 23, 49
Kastelic Ivan 60
Kastelic A. Jože 11
Kastelic I. Jože 11
Katnik Alojz 122
Kebe Alojz-Štefan 53, 74, 81
Keber Franc 128
Kerkoč Ladislav 60
Kermavner Ivan 68
Kermavner Jernej 11
Kern Franc 97
Kern Jože 64
Kerpan Janez 34, 39, 43
Keržič Ciril-Metod Cestnik 23, 49
Kesič Karel 25, 39
Kidrič Boris-Peter 58
Kimovec Stanko 136
Klemenc Marjan-Andrej 14
Klemenčič Mirko 60
Klopčič Alojz 23, 49
Kmetič Jože 138
Kmetič Valentin 40
Knapič Ciril 54, 81
Knapič Mirko 54, 81
Knez Gvido-Vido 81, 85, 146
Knez Janez st. 81
Knez Janez ml. 81, 85
Knific Vinko 103
Knific Valentin 81, 85
Kocel Franc 138
Kocel Stane 138
Kocijan Jožef 54, 60, 68
Kocman Boris 23, 49
Koderman Mihael 81, 85
Kodrič Franc 132
Kofol Viktor 122
Kogoj Jože 60
Kogoj Terezija, roj. Korpar 60
Kogovšek Ivan 23, 49
Kogovšek Vinko 23, 49
Kokol Viktor 11
Kokotec Matija 12
Kolb Albin-Edvard 60

Kolman Franc 23, 49
 Komac Zvonimir 60
 Komel Anton 43, 56, 60
 Komel France 60, 81
 Komel Jože-Niko 54, 60, 81
 Končan Ivan 60
 Konjar Albin-Brane 132
 Konjar Alojz-Miha 140
 Konjar Franc-Kolenc 132, 133
 Konjar Ivan 122
 Kopač Franc-Miha 97
 Kopač Jože 126
 Kopač Peter-Dušan 132
 Kopač Stanislav 54, 60
 Kopitar Anton 23, 49
 Korenč Franc 14
 Korenin Franc 47
 Kos Apolonija 81
 Kos Štefan 28
 Kos Vinko 63
 Kosec Alojz 81
 Kosec Franc 140
 Kosec Stane (roj. 11. 10. 1913, Rašica) 80, 81, 82, 85, 87, 92, 146
 Kosec Stane (roj. 7. 11. 1921, Vojsko) 140
 Kosec Peter 81, 85, 146
 Kosi Milan 25, 60
 Kosi Slavko 23, 25, 49
 Kosmač Anton 23, 49
 Košak Ivan 12
 Košenina Anton 113, 126
 Košenina Milan 43
 Košir Ivan 122
 Kotar Franc 12
 Kotar Marija 122
 Kovač Franc 97, 103
 Kovač Marija 23, 49
 Kovač Slavko 23, 49
 Kovačič Anton 14
 Kozamernik Janez 61
 Kozamernik Štefan 115, 121
 Kozlakar Anton 64,
 Koželj Janko 97
 Kožuh Alojz 126
 Krajnik Milan 23, 49
 Kraljič Izidor 97
 Kraljič Mirko-Cene-Mavček 97, 154
 Kraljič Stane 97
 Kranc Stane 138
 Kraner Ludvik 34
 Kranjc Franc 23, 49
 Kranjc Karol 43
 Krašovec Franc 25
 Kratky Antonin 54, 60
 Krelj Dominik 103, 121
 Kremžar Marjan 34
 Kresnik inž. Peter 27
 Kristan Drago 147, 150
 Kristan Feliks 147, 150
 Kristan Ivan 147, 150
 Kristan Jakob 150
 Kristan Janez 138

Kristan Marija, roj. Jenko 147, 150
 Kristan Viktor-Lenart 138, 147, 150
 Kristovič Alojz-Marko 81, 85
 Križaj Janez-Janko 63, 113, 126
 Križaj Jože 61
 Križnar Vincenc-Vinko 113, 128
 Krmelj Dominik-Vitek 97, 121
 Krmelj Franc 97, 146
 Kropar Jožef-Jože 5
 Kroupa Jan-Pavel 34
 Krpan Milan 5, 39
 Kršinar Jože 61, 128
 Krušec Janez 81
 Kržišnik Franc 62, 105, 128
 Kubelj Janez 138, 150
 Kukovica Alojz 60
 Kunstelj Franc 140
 Kuralt Stanko 126
 Kušar Alojz 47
 Kušar Ivana 47
 Kušar Miha 47
 Kušar Gusti 14
 Kuštrin Janez-Tarzan 23, 47
 Kuzele Anton 68, 81

Lah Franc 27
 Lakner Peter 23, 49
 Lampič Lado 23, 49
 Lampret Boris 27
 Lap Cene 60
 Lap Franc 97
 Lavrič Franc 81, 85
 Lavrič Konrad-Ture 12, 23, 49
 Lemut Anton 39
 Lepša Jože 11, 28, 34
 Leskovec Lado 97, 103
 Lešnjak Janez 14
 Levičnik Jakob 27
 Levstik Ivo-Gojc-Ažbe-Šimen 23, 49
 Ličen dr. Bogomir 23, 49
 Lipovšek Karol 40
 Ljubičič Anton 23, 49
 Ločnikar Franc 47
 Lončar Franc 64
 Lotrič Franc 60
 Lovšin Stanko 11
 Ložar Kazimir-Metod 81, 85
 Ložar Štefan 146
 Lukman Friderik 25
 Lušin Lojze 14
 Lušin Vlado 14
 Luštrek Adalbert-Vojtek 63
 Luter Franc 7

Madon Albert 12
 Magister Janez-Žan 34
 Magister Vinko-Bato 34
 Majcen Franc 14
 Majcen Marjan 18
 Majcen Milan 6
 Majnik Pavle 14
 Makek Jože 136

Makuc Boris 14
 Marn Franc-Srečo 137, 138, 150, 153
 Marinko Valentin 64
 Marinšek Stanko 11
 Marjek Karol 23, 49
 Marušič Darko-Blaž 23, 32, 39, 43, 49
 Matejka Evgen-Pemc 11
 Matjašič Milan 60
 Maver Alojz 57, 60
 Maver Jože 11
 Mavrer Anton 23, 49
 Mavrer Jože 23, 49
 Mavrer Stane 23, 49
 Mavrin Jože 97
 Medle Marko 34
 Medved Alojz 81
 Medved Jože 81
 Medved Maks 14
 Medved Martin 81
 Medvešek Rudolf 5
 Medvešek Viki 34
 Meglič Anton 122
 Megušar Jože 122
 Merhar Frančišek 54, 60, 68
 Merjasec Jernej 97, 124
 Mešnik Drago 39
 Metelko Franc 81
 Metlar Zvone 12
 Mesec Anton 11
 Meze Vinko 25
 Miculinič Uroš 14
 Mihelič Anton 5, 23, 49
 Mihelič Stanko 23, 49
 Mihelič Vinko 23, 49
 Miklavc Ivan-Žan 60, 103, 117
 Miklič Leopold 103
 Miklič Ludvik 63
 Mivšek Stanislav 122
 Mlakar Franc 23, 49
 Mlekuž Savo-Branko 14
 Mlinar Marija-Mimi 23, 49
 Modrijan Gorazd 14
 Modrijan Jakob 27
 Mohar Marija 150
 Mokorel Viktor-Zmago 34, 39
 Možina Ivan 23, 49
 Mrak Franc-Tominc 105, 128
 Mrak Jože 64
 Mravlje Milan-Slovenko 23, 42, 45, 49
 Mrješić Karol 136
 Mugerle Stane 34
 Müller Viktor 14
 Mušič Mirko-Zevs 154

Nahtigal Drago-Dabo 23, 49
 Nastran Janez 54
 Nečemer Maks 39
 Nedoh Anton 60, 68
 Novak Franc-Aleš 23, 49
 Novak Ivan 103
 Novak Ivan-Očka 67
 Novak Janez 132

Novak Luka 81, 85
 Novak Mihael-Miha 81, 146
 Novak Nikolaj 81
 Novotnij Anton 23, 49
 neznani talec 84
 neznani talec 84
 Oblak Teodor 14
 Obran Franc 28, 35
 Ogrinc Anton 11
 Ogrinc Janez 11
 Okorn Anton 122
 Omejec Feliks-Srečko-Jup 54, 60
 Omejc Jakob 61
 Omejc Jože 97
 Omerza Franc 23, 27, 49
 Orhini Franc-Radovan 81, 85
 Orešek Franc 146
 Ostrovhar Blaž gl. Vrhunec Oto
 Otoničar Dušan-Samo 97, 148
 Otrin Rajko 34
 Ovčak Franci 81
 Ovijač Ivanka 126

Pavlič Gvido 28
 Pavlin Rafael 23, 49
 Pavlovčič Stanko 126
 Pečar Maks 146
 Pečnik Franc 64
 Pečnik Alojz 81, 85, 146
 Pečnik Mirko 23, 48, 49
 Pečovnik Simon 81
 Peklaj Anton 121, 128
 Pelc Pavel 25
 Pengov Rajko 54, 64
 Perme Franc 11
 Peršin Ciril-Gal 54, 57, 60, 66, 103
 Pertin Stane 103
 Peruzzi Danica 34
 Pestotnik Franc-Aljoša 60
 Petač Avgust 113
 Petač Pavel-Ciril 138, 150
 Petač Tine 23, 49
 Peternel Janez 25
 Peternelj Ivan 39
 Petrovčič Pavel 47
 Pirc Ivan 138, 139
 Pirc Liborij 14
 Pirih Herman 60
 Pipan Anton (roj. 1912, Dragočajna) 132
 Pipan Anton-Črtomir (roj. 10. 1. 1918, Vižmarje 27) 54, 60, 65, 68
 Pirjevec dr. Avgust 81
 Pirjevec Ivica-Fant 81
 Pirnat Leopold-Mirko 81, 85
 Peče Jože 60
 Plečko Brane 11
 Plestenjak Jože 60
 Pleš Anton 11, 39
 Plešič Franc 23, 49
 Pleško Mirko 24

Plevanc Josip 23, 49
 Plosenc Jože 132, 136
 Podgoršek Franc 140
 Podgoršek Janez-Boris 138
 Podjed Franc 23, 49
 Podobnik Alojz 23, 49
 Podviz Alojz 97, 81
 Polajnar Ivan 133, 136, 142
 Polajnar Jože 133, 136
 Polak Mirko 97
 Polarček Franc 140
 Polec dr. Julij 60
 Polenšek Jože 61
 Polenšek Vinko 61
 Potočnik Bibijana-Biba 23, 49
 Potočnik Stane 132
 Poznik Franc 130
 Prašnikar Janez 28
 Predalič Anton 43
 Pregelj Ivan 130
 Prelec Ivan 23, 49
 Presetnik Ludvik 12
 Pretnar Janez-Bogo 60, 68
 Pretnar Mihael 60, 68
 Primčič Mihael 60
 Primožič Anton 12
 Primožič Bogomir-Dušan 34
 Prošek Franc 11
 Puydebois Jules 122
 Pust Franc 11
 Pustavrh Stane-Škopec 23, 49, 60
 Pustoverh Marijan 140
 Pustovrh Andrej 140
 Pustovrh Anton 140
 Pustovrh Matevž 140

 Rape Živko-Jaro 14
 Ravbar Franc-Viteza43
 Ravnikar Ferdo 23, 49
 Rebolj Franc 14
 Rebolj Janez 136
 Recek Štefan 23, 49
 Reja Rado 23, 49
 Remc Anton-Miško 103, 105
 Remec Bogo-Pajek 23, 49
 Repič Božo 130
 Reya Marjan 60
 Ribič Stane 132
 Riha Karel 23, 49
 Rihard Karol 11
 Rogelj Franc 54, 64
 Rogelj Stanko 11
 Roglič Stane 23, 49
 Rosulnik Jože 138, 150
 Rotar Dragica-Nada 34
 Rotar Filip 60
 Rotar Jože 54, 60, 68
 Rotar Silvo 34
 Rotovnik Karel 60
 Rovšnik Pavle-Pavlič 60
 Rozman Anton (roj. 28. 12. 1904, Bukovica) 150
 Rozman Anton (roj. 1. 7. 1911, Moše) 132

Rozman Avgust (roj. 23. 8. 1913, Stanežiče 56) 54, 64
 Rozman Avgust-Gustelj (roj. 1914, Celovška cesta 90) 43
 Rozman Franc-Stane 52, 75, 95, 96, 97
 Rozman Jože 132, 133
 Rozman Vincenc 54, 64
 Rozman Vinko 12
 Rožanc Marjan 94, 97, 144
 Rožanc Milan 94
 Rožanc Tine 11, 94, 97, 98
 Rožič Janez 81
 Runko Zvone-Pavle 34, 36, 39
 Rupert Franc 27

 Sadar Danilo 81, 85
 Sadar Ela, roj. Potušek 81, 85
 Sadar Jože 23, 49
 Sadar Miro 81, 85
 Sajovic Ivan 97
 Sajovic Lado-Bizgec 23, 49
 Sedej Anton 60
 Sedej Ivanka 60
 Sedej Stane 54, 60, 68
 Selan Ivan 23, 49
 Sešek Franc-Iljc (roj. 13. 3. 1883, Vojsko) 105
 Sešek Franc (roj. 11. 11. 1921, Bukovica) 97, 130, 140, 150, 155
 Sever Izidor 23, 49
 Seunig Janez-Marko 54, 81
 Simčič Lado 103
 Simončič Josip 40
 Simončič Vinko-Gašper 23, 49
 Skalar Ivan 64
 Skopec Jože-Jošt 23, 47, 49
 Skvarča Mihael 122
 Slajko Franc 23
 Slapnik Anton-Slavko 60
 Slokar Ivan 11
 Sluga Srečko 23, 49
 Smole Anton-Pavle 54, 60
 Smole Roman-Miško 81, 85
 Smolinsky Milka-Darinka 23, 49
 Smrekar Bernard 25
 Smrekar Hinko 31, 37
 Smrtnik Oskar 23, 49
 Snoj Rudi-Domen 81, 85
 Snoj Vinko 25
 Soklič Ivan 23, 49
 Sovre Janez 60
 Spenko Jože 132
 Srebotnik Rihard-Rudi 81, 85
 Sršen Alojz 150
 Stare Jože 133, 136, 142
 Stenovec Karol 132
 Stepič Mirko 34
 Stermenszky Jože 11
 Stražar Matevž 27
 Suhadolc Peter 23, 49
 Suhadolc Vinko 47
 Sušnik Ivan 81, 85, 88
 Suwa Janez-Ivko 23
 Svolšak Anton 122

Šandor 134
 Šavelj dr. Rajko 60
 Šekulin Silvo 23, 49
 Šepic Ivan 11
 Šetina Jože 97
 Šijanec Franc 122
 Šimenc Rudolf 11
 Škerl Lovro 23, 49
 Škof Franc 97, 128
 Škof Jakob 47
 Škof Jože-Ciba 23, 49
 Škof Štefan-Hrastar 103, 105
 Škof Vinko 23, 48, 49
 Škoporec Borut 34
 Škrbinc Henrik 27
 Škrjanc Janez 105
 Škrt Ivan-Tomo 97, 103
 Šlander Vili 28
 Šlosar Franc 23, 49
 Šmalc Gvido-Jan 103, 105
 Šmid Alojzij 122
 Šmuc Ferdinand 60
 Šoba Anton 23, 49
 Špacapan Milko 25
 Špenko Jože 150
 Štalc Alojz 126
 Štalc Anton 128
 Štalc Miroslav 126
 Štimec Viktor 27
 Štirn Jože 23, 49
 Štirn Marija-Muca 23, 49
 Štirn Pavel 136
 Štrubelj Jože 11
 Štrukelj Jože-Golob 97, 100
 Štrukelj Marjan-Vasja 54, 57, 60
 Štrukelj Slavko 54
 Šuftaj Milan 23, 49
 Šuštar Franc 150
 Šuštar Stane-Mersajlo 117
 Šuštaršič Alojz 47
 Šuštaršič Franciška, roj. Hlebec 23
 Šuštaršič Maks 60
 Šuštaršič Milan 23, 49
 Švajger Ladislav 54, 64
 Švegelj Franc 54, 60
 Šviligoj Miro 23, 49

Tancar Jože 112
 Taurer Ignac 40
 Tavčar Janez 34
 Tehovnik Valentin 63, 113, 128
 Tepina Anton 23, 49
 Tepina Jože 23, 49
 Teplič Anton 49
 Teran Janez 150
 Terčič Franc 23, 49
 Terčič Stane 97
 Thuma Ludvik-Francel 81, 102
 Tihelj Jože 81, 85
 Tober Bogomir-Roman 60
 Tober Niko 63
 Tolaci Jože 14

Tome Stanislav 64
 Tomič Edo 23, 49
 Tomšič Andrej 81
 Tomšič Franc 60
 Tomšič Ivan 81
 Tomšič Miro 81
 Toni Franc 23, 49
 Toni Jernej 140
 Toni Željko-Rajko 81, 93
 Torkar Milan 23
 Tovornik Ivan 57, 60
 Trampuš Ivan 113, 117, 126, 128
 Trampuš Stane 103, 126
 Trampuž Franc 105
 Trampuž Lojze 105
 Tratnik Feliks 113
 Traven Jože 138
 Traven Leopold 81, 85, 88
 Trebušak Dušan 54, 60
 Trebušak Mirko 60
 Triller Alojz 103
 Triller Jože-Marko 103, 105
 Trnovec Korel 81
 Tršan Franc 132
 Tršar Ferdo 14
 Trtnik Anton-Tomaž 43
 Turel Ivan 23, 49
 Turk Josip 28

Učakar Ferdo 23, 49
 Učakar Maks 23, 28, 49
 Učakar Srečo 23, 28, 49
 Uranič Drago 23, 49
 Uranič Dušan 23, 49
 Urbančič Aci 34
 Urbančič Boris 34
 Urbanija Slavko 60
 Uršič Josip 23, 49
 Uršič Stane 27
 Usenik Rozalija-Valči 54, 57, 60, 64

Vадnjal Jakob 27
 Vagajna Dušan 34
 Vajdič Benjamin 81
 Valentinčič Miro 34
 Vehovec Janez 132
 Velkavrh Franc 124
 Velkavrh Jože 50
 Velnar Zoran 23, 49
 Vičič Anton 11
 Videgar Jože 28
 Vidic dr. Franc 60
 Vidic Janez 23, 49
 Vidic Zlatko-Tato 34
 Vidmajer Franc 28
 Vidmar Rado 12
 Vidmar Roman 23, 49
 Vilfan Vinko 138, 150
 Vinter Boris 14
 Visočnik Franc 60
 Višnar Anton 60, 117
 Vlahović Veljko 21

Vodnik Ivanka 23, 49
 Vodnik Janez-Mali 23, 49
 Vogrinčič Anton 23, 49
 Volarič Mato 122
 Volčič Franc 128
 Volčič Stanislav 81
 Vovčko Vladimir 34
 Vovk Luka-Jordan 132
 Vrbec Franc 50
 Vrhovec Anton 54, 60
 Vrhovec Rajko 60
 Vrhovšek Jože 11
 Vrhunec Oto-Blaž Ostrovrhar 97, 99, 120
 Vrhunec Tone 23, 49
 Vrtačnik Jernej 150
 Zabukovec Ciril 23, 49
 Zabukovec Franc 54
 Zabukovec Miroslav 14
 Zadravec Drago 39
 Zagožen Martin 28
 Zajc Franc 60
 Zajc Ivan 81, 85, 88
 Zajc Janez 132, 133
 Zajc Jože 132, 133
 Zajc Jurij 81, 85, 88
 Zajc Leon 81, 85, 88
 Zajc Tone 14
 Zakrajšek Karol 47
 Zalar Anton 7
 Zalaznik Jože 23, 47, 49
 Zalesjak Dane 28
 Zaletel Albin 64
 Zamen Rafael 149, 150
 Zavašnik Janez 47
 Zevnik Ferdinand 64
 Zevnik Mirko 132

Židar Janez 81
 Žihrl Branko-Bora 23, 49
 Žihrl Josip 23, 49
 Žihrl Miloš-Mišo 23, 49
 Zorman Ivan 150
 Zorman Jurij 81
 Zornada Jože-Pepe-Frenk 34
 Zupan Jože 25
 Zupan Leopold 60
 Zupančič Božidar 34, 39
 Zupančič Stanislav 122
 Žabkar Franc 23, 49
 Žagar Franc 14
 Žagar Jože 23, 27, 49
 Žebovec Janez 81, 85
 Železnikar Marjan-Juš 60
 Žerovnik Jernej 47
 Žgajnar Franc 140
 Žganjar Srečko 28
 Židan Janez 39
 Židan Stane 39
 Židanek Slavko-Slavc 12
 Žitnik Franc 132
 Živalič Franc 54, 57, 60
 Živalič Stane-Davo 81, 85, 142
 Živkovič Dušan 14
 Živkovič Milan 14
 Žlebnik Franc 64
 Žlebnik Rihard 60
 Žnidar Franc 150, 152
 Žnidar Janez 150, 152
 Žnidar Marija 150, 152
 Žnidaršič Josip 40
 Žontar Feliks 117
 Žontar Janko 54
 Žun Franc-Matic 132

Objavljeni viri

Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji, knj. 3, Ljubljana 1966, dok. št. 108, 110, 134, 167 — op. št. 8;
 Dokumenti VOS, NZ in pravosodja 1941—1945, Ljubljana 1976, dok. št. 38 — op. št. 6;
 Jesen 1942, Korespondenca Edvarda Kardelja in Borisa Kidriča, dok. št. 31, 32, 120, 147;
 Zbornik dokumentov in podatkov sanitetne službe NOV na Slovenskem 1941—1945, knj. 2, Ljubljana 1983, dok. št. 13;
 Zbornik dokumentov in podatkov o NOV jugoslovanskih narodov, del. VI, knj. 1, dok. št. 27, 104, 135;
 Sel naših gora, žepni časopis 4. bataljona Gorenjskega odreda, julij 1944, št. 1, hrani Štefko Urbanc, Ljubljana;
 Fotografski dokumenti o boju Komunistične partije Slovenije, Zbornik fotografij iz delavskega gibanja in dejavnosti KP na Slovenskem 1867—1941, knj. 1, 2;
 Fotografski dokumenti o boju Komunistične partije Slovenije, Zbornik fotografij in narodnoosvobodilnega boja slovenskega naroda 1941—1945, knj. 2, 3;

Arhivski viri

Arhiv Inštituta za zgodovino delavskega gibanja:

F 527 a M II,
 F 528 M VIII,
 F 530 M I,
 F 531 M III,

Medvojni spomini: R1 10, Z2 13, N1 2, L1 4;

Zgodovinski arhiv CK ZKS (življenjepis B. Kidriča in E. Bregarja-Dona);

Arhiv Medvojnega aktiva OF Ljubljana-Šiška;

Arhiv Komisije za preučevanje zgodovine KP-ZK pri OK ZKS Ljubljana-Šiška;

Arhiv ZZB NOV Ljubljana-Šiška, Komisija za zgodovino in spomeniško dejavnost, F 1963—1969/70;

Ustni viri

Ivan Bizant, Medvode; Janez Curk, Ljubljana; Jaka Gaber, Goričane; Roman Gaber, Sora; Berta Jamar, Bohinjska Bela;

Vida Kastrin, Ljubljana; Anton Kosec, Šinkov Turn; Karel Notar, Medvode; Cveto Novak, Ljubljana; Aleksander Valič, Ljubljana;

LITERATURA

Brezovar Milan, Narodna junaka Milan Majcen in Janči Mevželj, Ljubljana 1971;

Broz Josip-Tito, Zbrana dela, knj. 4, Ljubljana 1979;

Čepe Marica, Centralna tehnika je zrasla iz predvojne partijske tehnike, Ljubljana v ilegali, knj. 1, Ljubljana 1959;

Čepič Tatjana, Oris delovanja podružnice Delavske kulture in telovadne zveze »Svoboda« v Šiški od 1913 do 1935, rokopisno gradivo;

Čufar Tone, Pod kladivom, Ljubljana 1950;

Čufar Tone, Nova gaz, Ljubljana 1958;

Domicili v slovenskih občinah, Ljubljana 1981;

Ferenc Tone, Nacistična raznarodovalna politika v Sloveniji v letih 1941-1945, Knjižnica NOV in POS, Maribor 1968;

Ferenc dr. Tone, Okupatorjevi dokumenti o 22. juliju, Borec 1971, št. 6;

Ferenc dr. Tone, Okupatorjevi dokumenti o Rašici, Borec 1971, št. 8-9;

Ferenc Tone, Nekaj značilnosti narodnoosvobodilnega boja na Gorenjskem, ZČ, Ljubljana 1977, št. 1—2;

Filipič France, Partijske organizacije v Sloveniji v obdobju ustanovnega kongresa KPS, Zbornik ob štiridesetletnici ustanovnega kongresa KPS, Ljubljana 1977;

Filipič France, Goričanska konferenca, Spomeniki delavskega revolucionarnega gibanja in narodnoosvobodilnega boja na Slovenskem, zv. 42, Ljubljana 1984;

Flander Bogo-Ključov Joža, Bataljon, Ljubljana 1958;

Gerčar dr. Janez, Begunje, Ljubljana 1945;

Gradivo za zgodovino NOB občine Ljubljana Vič-Rudnik, Ljubljana 1979;

Hribernik Rudolf-Svarun, Dolomiti v NOB, Knjižnica NOV in POS, Ljubljana 1974;

Hribernik Rudolf-Svarun, Partizanski Ključ, Ljubljana 1982;

Hriberšek Franc, Dekorativna v stavki slovenskih tekstilnih delavcev 1936, Ljubljana 1976;

Jan Ivan, Šiška v boju za svobodo, zbornik, koncept, arhiv ZZB NOV Ljubljana-Šiška;

Jan Ivan, Kokrški odred, Knjižnica NOV in POS, Ljubljana 1980;

Javoršek Jože, Radio Osvobodilna fronta, Knjižnica OF, Ljubljana 1979;

Jeklene konstrukcije klenih ljudi, izšlo ob 50. obletnici podjetja Mostovna, Ljubljana 1983;

Kavčič Vladimir, Mladost v boju, Ljubljana 1980;

Klopčič France, Desetletja preizkušenj, Ljubljana 1980;

Knjige žrtev. Sestavila komisija za zgodovinsko in spomeniško dejavnost (predsednica Terezija Traven). Ljubljana 1967; arhiv ZZB NOV Ljubljana-Šiška;

Komandant Stane, zbornik, Kranj 1977;

Kovač Irena. Dolomitska republika. Spomeniki delavskega revolucionarnega gibanja in narodnoosvobodilnega boja na Slovenskem. zv. 35, Ljubljana 1983;

Krajevni leksikon Slovenije, knj. 2, Ljubljana 1971;

Krall Jože, Partizanske tiskarne na Slovenskem I., Osrednje tiskarne, Knjižnica NOV in POS, Ljubljana 1972;

Križnar Ivka. Kronologija najvažnejših dogodkov med narodnoosvobodilno borbo na območju Zg. Šiške, Ljubljana 1976;

Kronologija naprednega delavskega gibanja na Slovenskem, Ljubljana 1981;

Lotrič Tone. Škofjeloški odred, Knjižnica NOV in POS, Ljubljana 1971;

Megič Rado. Revolucionarno gibanje na območju občine Šiška med dvema vojnama. diplomatska naloga, arhiv ZZB NOV Ljubljana-Šiška;

Mevlja Dušan, Bogo Flander-Klusov Joža. Ob 40-letnici smrti, TV 15 4. julij 1984;

Mikuž Metod, Pregled zgodovine NOB na Slovenskem, knj. 2, Ljubljana 1961;

Mikuž Metod, Slovenci v stari Jugoslaviji, Ljubljana 1965;

Munda Jože, Bibliografija slovenskega marksističnega tiska, Ljubljana 1969;

Mužič Janez. Od VOS do družbene samozaščite, Naša obramba 1984, št. 4;

Narodni heroji Jugoslavije I — II, zbornik, Beograd 1975;

Narodoosvobodilna vojna na Slovenskem 1941—1945, 3. izdaja, Ljubljana, 1978;

Od Goričan do Čebina, Komunist-teoretična priloga, oktober-december 1976;

Oris mladinskega gibanja na Slovenskem v obdobju 1941—1945, Ljubljana 1963;

Osjak Ljudmila. Deportacije z Gorenjske. Spomeniki delavskega revolucionarnega gibanja in narodnoosvobodilnega boja na Slovenskem, zv. 42, Ljubljana 1984;

Petelin Stanko, Partizanske zveze v Sloveniji 1943—1945, Naša obramba 1972, št. 1;

Petelin Stanko-Vojko, Med Triglavom in Trstom, Knjižnica NOV in POS, Ljubljana 1963;

Petelin Stanko, Prešernova brigada, Knjižnica NOV in POS, Ljubljana 1967;

Peternel Tone-Igor, Partizanstvo na Gorenjskem — žarek upanja v Evropi, Javna tribuna, Ljubljana 1981, št. 9-10;

Pisma na smrt obsojenih, 2. izdaja, Ljubljana 1959;

Podjetje za avtomatizacijo prometa Ljubljana, izdano ob 25-letnici podjetja, Ljubljana 1979;

Pohod ob žici okupirane Ljubljane, Ljubljana 1964;

Po poteh SKOJ v Sloveniji, Ljubljana 1979;

Po sledih partizanskih relejnih kurirjev NOV Gorenjske, Ljubljana 1984;

Prazniki slovenskih občin, Ljubljana 1975;

Reisp Sonja, Kričač, Radio Osvobodilne fronte 1941—1942, Knjižnica OF, Ljubljana 1975;

Sedemdeset let slovenskega kolesarskega športa 1887—1957, Ljubljana 1957;

Slovenski zdravniki padli v NOV — žrtve fašističnega terorja 1941—1945, Ljubljana;

Smolej Viktor, Blaž Ostrovhar — partizanski pesnik, Obzornik 1953, št. 2;

Stiplovec Miro, Pregled razvoja NOB v Mengšu in okolici, 800 let Mengša, zbornik, II. del I. snopič, Ljubljana 1969;

Šegula Pavle, Niso klonili, Javna tribuna, Ljubljana 1975, št. 117;

Škerl dr. Franc, Ljubljanske srednje šole v letih 1941—1945, Ljubljana 1964;

Šuštaršič Franc, Na levem bregu Save, Ljubljana 1982;

Traven Terezija, Delovanje KP in razvoj NOB v severnem delu ljubljanske okolice od aprila 1941 do marca 1942, Šentvid 1960, diplomatska naloga, arhiv ZZB NOV Ljubljana-Šiška;

Tršan Lojz, Pregled partizanskega gospodarstva v rajonu Smlednik leta 1944, Valburga 1980, diplomatska naloga, arhiv avtorja;

Urbanc Nataša, Pionirska organizacija v Sloveniji 1942—1982, Ljubljana 1983;

Viator — 75 let, zbornik, Kranj 1975;

Vidic Jože, Po sledovih črne roke, Ljubljana 1975;

Vidic Jože, Sedem krst za Ronkarjevo družino, Ljubljana 1978;

Vidovič-Miklavčič Anka, Slovenski železničarji pod italijansko okupacijo v Ljubljanski pokrajini 1941—1943, Knjižnica OF, Ljubljana 1980;

Vidovič-Miklavčič Anka, Vloga Skoja v procesu združevanja naprednih sil v Sloveniji v protifašistično fronto — Mladinsko OF (1937—1941). Napredno mladinsko gibanje na Slovenskem, Prispevki s posvetovanja o proučevanju zgodovine SKOJ in mladinskega gibanja v Sloveniji, Ljubljana 1982;

Vodnik po partizanskih poteh, Ljubljana 1978;

Zgodovina Slovencev, Ljubljana 1979;

SPOMINSKA LITERATURA

Objavljena

Bernard Filip, V tej hiši se je rodil ..., Ljubljana v ilegali, knj. 1, Ljubljana 1959;

Fajfar Tone, Odločitev, Ljubljana 1966;

Jurca Branka, Prve množične demonstracije, Ljubljana v ilegali, knj. 1, Ljubljana 1959;
 Jurca Branka, Marjan Majcen, Ljubljana v ilegali, knj. 2, Ljubljana 1961;
 Kavčič Niko, Ustanovitev, razvoj in akcije Loške čete v letu 1942, Loški razgledi 1955, št. 2;
 Kunaver Benjamin, Revolucionarne izkušnje in naš čas, PAP-glasilo delavcev delovne organizacije PAP, Ljubljana 1982, št. 5;
 Lasič Vida, Svetloba mladih let, Ljubljana 1962;
 Lasič Vida, Mladost, ki je iz ljubezni do svobode pozabila nase, Borec 1966, št. 12;
 Maček Ivan-Matija, Spomini, Zagreb 1981;
 Nebec Franc, Mladinske akcije v Šiški, Ljubljana v ilegali, knj. 1, Ljubljana 1959;
 Nemec Ivan, Zveza kmečkih fantov in deklet in udeležba v NOV, Borec 1970, št. 3;
 Notar Karel, Kaj se je pravzaprav zgodilo pri Medvodah, Nedeljski dnevnik 29. julij 1984;
 Novak Cveto-Iztok, Revolucionarni boj pod Šmarno goro in Rašico 1938—1941, Ljubljana 1983;
 Osredkar Milan, »Kričač«, Ljubljana v ilegali, knj. 2, Ljubljana 1961;
 Ovsenik Janez, »Tehnika« je padla ..., Borec 1958, št. 3;
 Strniša Emil, Spomini na velike demonstracije v okupirani Ljubljani, Železniški vestnik 1960, št. 7-8;
 Šemrl Julij, Še sedaj hranimo zaboj, iz katerega smo oddajali, Borec 1966, št. 12;
 Šušteršič Tone, Na ljubljanski železnici, Ljubljana v ilegali, knj. 1, Ljubljana 1959;
 Šušteršič Tone, Spomini na politično delo v Signalnih delavnicah v Ljubljani, Železniški vestnik 1960, št. 3;
 Trojar Niko, Orožarna v katakombah, Ljubljana v ilegali, knj. 1, Ljubljana 1959;
 Uprli smo se, Kronika revolucionarnih let 1941—1945 na terenu »Dušana Turka-Duleta« v Ljubljani, Ljubljana 1957;
 Veljko (Franc Kavčič), Spomini na prvo partizansko pomlad, Loški razgledi 1954, št. 1;

Neobjavljena

Franc Dobnikar-Branko, Spomini na hajko v medvoški kotlini novembra 1944 in na delo kurirjev postaje TV G-25, arhiv avtorja;
 Gregor Dobnikar, Spomini na hajko v medvoški kotlini novembra 1944, arhiv avtorja;
 Milan Juričev-Jugov, Nekaj mojih spominov na delo in borbo v ilegali od leta 1941 do 1943 v Šiški, arhiv avtorja;
 Franc Kalan-Evstahij, Narodnoosvobodilno gibanje v medvoški kotlini, arhiv avtorja;
 Ivan Kniflic-Drago, Kurirska postaja TV G-25, arhiv avtorja;
 Kronika Dravelj, arhiv ZZZB NOV Ljubljana-Šiška;
 Kronika dogodkov iz obdobja NOB z območja Gameljne-Rašica, arhiv ZZZB NOV Ljubljana-Šiška;
 Kronika dogodkov iz obdobja NOB z območja Pirnič, arhiv ZZZB NOV Ljubljana-Šiška;
 Kronika dogodkov in razvoj NOB na terenu Smlednik — Valburga — Dragočajna v letih 1941—1945, arhiv ZZZB NOV Ljubljana-Šiška;
 Kronika dogodkov iz obdobja NOB na območju Vodice, arhiv ZZZB NOV Ljubljana-Šiška;
 Janez Matulj, V ECŽ, arhiv avtorja;
 Jože Ovičaj-Zmago, Kurirska postaja TV G-25 in kuriske zveze v medvoški kotlini, arhiv avtorja;
 Peklaj Jože, Delovanje OF v okraju Smlednik, arhiv ZZZB NOV Ljubljana-Šiška;
 Pavle Sešek, Začetki narodnoosvobodilnega pokreta v Medvodah, arhiv avtorja;
 Ludvik Tramte, V spomin na partizanko Zmagoslavo, arhiv avtorja;
 Maks Žnidaršič, Preboj dveh bataljonov Gorenjskega odreda pri Vesci junija 1944, arhiv avtorja.